คู่มือเรียนคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

ชุดที่ ๒ นามกัณฑ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

ปี ๒๕๖๓

คู่มือคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

๒. นามกัณฑ์

วิธีจำแนกอรรถของลิงค์ด้วยวิภัตตินาม

อถศัพท์ ๖ อรรถ

อธิกาเร มงฺคเล เจว นิปฺผนฺเน จาวธารเณ
อนนฺตเร จปาทาเน อถสทฺโท ปวตฺตติ. (โปราณ)

อถศัพท์ ใช้ในอรรถ ๖ อย่าง คือ

๑. **อธิการ** กระทำให้ยิ่งขึ้น
๒. **มงฺคล** มีมงคล
๓. **นิปฺผนฺน** บทสำเร็จรูป
๔. **อวธารณ** ห้ามอย่างอื่น
๕. **อนนฺตร** ไม่มีระหว่างคั่น
๖. **อปาทาน** จากนี้ไป

อุ. มงฺคล

อุกาโร จาถสทฺโท จ ทฺเวเต พฺรหฺมุโน ปุรา
กณฺจ ภิตฺวา วิเนยฺยาตา เตน มงฺคลิกา อุโภ. (โปราณ)

อุ = **อุ มเณ ปทฺเม หุ.** แก้วมณีในดอกปทุม (หมายถึงพระพุทธเจ้า)

นามิกวิภตฺยาวตาโร

นามิกวิภตฺยาวตาโร = นามิกวิภตฺติ + อวตาโร

นามิก = นาม + ณิก
นามเมว นามิกํ. (ณิก สกัตถปัจจัย)
นามนั่นแหละ ชื่อว่า นามิกะ

อวตาร วิ. **อวตรณ อวตาโร.**
การลง ชื่อว่า อวตาระ

วิ. **นามิกา จ ตา วิภตฺติโย จาติ นามิกวิภตฺติโย.**
เป็นนามด้วย เป็นวิภัตติด้วย ชื่อว่า นามิกวิภัตติ

นามิกวิภตฺตีนํ อวตาโร นามิกวิภตฺยาวตาโร.
การลงแห่งวิภัตตินาม ชื่อว่า นามิกวิภัตยาวตาระ

นาม ๑

นาม วิ. - **อตฺถ นมตีติ นามํ.** (นมุ นมเน + ณ)
น้อมไปสู่เนื้อความ ชื่อว่า นาม

- **อตฺตนิ อตฺถํ นาเมตีติ นามํ.** (นมุ + เณ + ณ)
  ยังเนื้อความให้น้อมมาในตน ชื่อว่า นาม
- **ทัพพสัญญา** ชื่อของสิ่งต่างๆ ชื่อว่า นาม
- **อตฺตนิ อตฺถสฺส นามนโต นามํ.** ทพฺพาภิธานํ.
  ชื่อว่านาม เพราะน้อมเอาเนื้อความมาไว้ในตน ได้แก่ ชื่อของวัตถุสิ่งของ
- **ทัพพสัญญา** ชื่อของสิ่งต่างๆ ชื่อว่า นาม

อรรถของ นาม ศัพท์

อรูเป จาวุหเย นามํ. (ธาน. ๑๑๑๑)
นามศัพท์ ใช้ในอรรถ (๑) **อรูป** สิ่งไม่ใช่รูป (๒) **อวุหยะ** ชื่อของสิ่งต่างๆ

ศัพท์ที่แปลว่า นาม

สญฺญาขฺยาวุหา สมญฺญา จา- ภิธานํ นามมวุหโย
นามเธยฺยาธิวจนํ ปฏิวากฺยํ ตุ อุตฺตรํ. (ธาน. ๑๑๔)

คำศัพท์ที่แปลว่า **ชื่อ** มี ๙ คำ คือ **สญฺญา อาขฺยา อวุหา สมญฺญา อภิธาน นาม อวุหย นามเธยฺย อธิวจน**

นาม ๒

๑.	**อนฺวตฺถนาม**	ชื่อคล้อยตามอรรถ	อุ.	ปุริโส, อิตฺถี
๒.	**รุฬฺหีนาม**	ชื่อตั้งขึ้นให้ไพเราะ	อุ.	นกุโล, สิริวฑฺโฒ

อนฺวตฺถ - **อตฺถํ อนุคตํ อนฺวตฺถํ.**
นามที่คล้อยตามอรรถ ชื่อว่า อนฺวัตถะ

รุฬฺหี - **อตฺถมนเปกฺขิย อิจฺฉานุรูปํ รุหติ ปวตฺตตีติ รุฬฺหี.** (รุห ปาตุภาเว+ต+อี)
นามที่ไม่มองหาอรรถ เป็นไปตามความปรารถนา ชื่อว่า รุฬหี

ปุริส - **มาตาปิตูนํ หทยํ ปูเรตีติ ปุริโส.** (ปูร ปูรเณ + อิส)
ผู้ยังหัวใจของมารดาบิดาให้เต็มเปี่ยม ชื่อว่า ปุริสะ

นกุล - **นตฺถิ กุลํ เอตสฺสาติ นกุโล.** (น + กุล)
สัตว์ที่ไม่มีตระกูล ชื่อว่า นกุละ (พังพอน)

นาม ๓

๑.	**ปุลฺลิงฺคนาม**	นามที่มีอรรถรู้ง่ายเหมือนผู้ชาย	อุ.	รุกฺโข
๒.	**อิตฺถิลิงฺคนาม**	นามที่มีอรรถรู้ยากเหมือนผู้หญิง	อุ.	มาลา
๓.	**นปุ๎สกลิงฺคนาม**	นามที่มีอรรถรู้ไม่ยากไม่ง่าน	อุ.	ธนํ

นาม ๔

๑.	**สามญฺญนาม**	ชื่อทั่วไป	อุ.	รุกฺโข	ต้นไม้
๒.	**คุณนาม**	แสดงคุณลักษณะของนาม	อุ.	นีโล	สีเขียว
๓.	**กิริยานาม**	ชื่อที่บ่งถึงการกระทำ	อุ.	ปาจโก	พ่อครัว
๔.	**ยทิจฺฉานาม**	ชื่อที่ตั้งตามใจชอบ	อุ.	สิริวฑฺโฒ	ผู้เจริญด้วยสิริ

สามญฺญ - **สมานสฺส ภาโว สามญฺญํ.** (สมาน + ณฺย)
ความเป็นสิ่งเหมือนกัน ชื่อว่า สามัญญะ (ทั่วไป)

- **สามญฺเญหิ ปวตฺตํ นามํ สามญฺญนามํ.**
ชื่อที่เป็นไปโดยสามัญ ชื่อว่า สามัญญนาม

คุณนาม - **อตฺตโน ทพฺพํ คุเณติ ปกาเสตีติ คุโณ.**
ชื่อที่ประกาศลักษณะของตน ชื่อว่า คุณะ

- **คุเณหิ ปวตฺตํ นามํ คุณนามํ.**
ชื่อที่เป็นไปโดยคุณ ชื่อว่า คุณนาม

กิริยานาม - **กรณํ กิริยา.** (กร กรเณ + ริริย + อา)
การกระทำ ชื่อว่า กิริยา

- **กิริยาย ปวตฺตํ นามํ กิริยานามํ.**
ชื่อที่เป็นไปโดยกิริยา ชื่อว่า กิริยานาม

ยทิจฺฉานาม - **ยา ยา อิจฺฉา ยทิจฺฉา.**
ความปรารถนาใดๆ ชื่อว่า ยทิจฉา

- **ยทิจฺฉาย ปวตฺตํ นามํ ยทิจฺฉานามํ.**
ชื่อที่เป็นไปตามความปรารถนา ชื่อว่า ยทิจฉานาม

นาม ๘

๑.	**อ การนฺตปกตินาม**	นามที่มีเสียง อ อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**ปุริส**	บุรุษ
๒.	**อา** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง อา อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**สา**	สุนัข
๓.	**อิ** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง อิ อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**อคฺคิ**	ไฟ
๔.	**อี** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง อี อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**ทณฺฑี**	ผู้มีไม้เท้า
๕.	**อุ** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง อุ อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**ภิกฺขุ**	ภิกษุ
๖.	**อู** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง อู อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**อภิภู**	ผู้เป็นใหญ่
๗.	**โอ** ” - - - - - ”	นามที่มีเสียง โอ อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**โค** โค, **สุตโน**	พระโพธิสัตว์
๘.	**นิคฺคหีตนฺตปกตินาม**	นามที่มีเสียง ˚ อยู่ท้ายเป็นปกติ	อุ.	**กึ**	อะไร

สุตโน - **สุตโนติ โพธิสตฺตํ อาลปติ.**
เรียกพระโพธิสัตว์ว่า สุตโน

- **สุตนูติ โพธิสตฺตํ อาลปติ.**
เรียกพระโพธิสัตว์ว่า สุตนู

๒.๑. ปุงลิงค์ อการันต์

ลิงค์ที่มีอรรถรู้ง่ายเหมือนผู้ชาย

๖๐. ชินวจนยุตฺตํ หิ. (๒ บท, อธิการ)

(**ปุพฺพาปรํ สพฺพวจนํ**) ถ้วยคำทั้งปวง ทั้งก่อนและหลัง **ชินวจนยุตฺตํ หิ** (**ภาเว**) มีความสมควรต่อพระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎกนั่นเทียว.

ถ้อยคำทั้งก่อนและหลัง มีความสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว

หิศัพท์ มีอรรถเหมือน **เอว** แปลว่า นั่นเทียว

ภาษาบาลีมีชื่อเรียก ๘ ชื่อ

๑.	**มูลภาสา**	ภาษาดั้งเดิม	(ขุ.ปฏิ.อฏ. ๑/๕)
๒.	**ตนฺติภาสา**	ภาษาสืบทอดจากมูลภาสา	(ขุ.ธ.อฏ. ๑/๒)
๓.	**สภาวนิรุตฺติ**	ภาษาสื่อสภาวธรรม	(อภิ.อฏ. ๒/๓๗๐, มูลฏีกา. ๒/๑๙๒)
๔.	**ธมฺมนิรุตฺติ**	ภาษาอิงธรรม	(อภิ.วิ. ๓๕/๓๐๗)
๕.	**อริยภาสา**	ภาษาของพระอริยเจ้า	(วิ.มหาวิ. ๑/๓๓, วิ.อฏ. ๑/๒๒๐)
๖.	**ปกติภาสา**	ภาษาในชีวิตประจำวัน	(วชิรพุทฺธิ. ๒๙๑)
๗.	**มาคธ, มาคธี**	ภาษาของชาวมคธ	(รูปสิทธิ. ๖๑)
๘.	**ปาลิภาสา**	ภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์	(คัมภีร์ภายหลัง)

ภาษาบาลี

สา มาคธี มูลภาสา นรา ยายาทิกปฺปิกา
พฺรหฺมาโน จสฺสุตาลาปา สมฺพุทฺธา จาปิ ภาสเร. (รูปสิทฺธิ. ๖๑)

มนุษย์ต้นกัป พระพรหม ผู้เกิดมาไม่เคยฟังภาษาใด และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พากันพูดด้วยภาษาใด ภาษานั้น ชื่อว่ามาคธี อันเป็นภาษาดั้งเดิม

มาคธี - **มคเธสุ ชาตา มาคธา.** ผู้เกิดในแคว้นมคธ ชื่อว่า มาคธ
- **มคเธสุ วิทิตา มาคธา.** ผู้ปรากฏในแคว้นมคธ ชื่อว่า มาคธ
- **มคเธสุ ภวา มาคธา.** ผู้มีอยู่ในแคว้นมคธ ชื่อว่า มาคธ
- **มาคธานํ เอสา (ภาสา) มาคธี.** ภาษาของชาวแคว้นมคธ ชื่อว่า มาคธี

มคธ - เป็นแคว้น มคธ
มาคธ - เป็นคน ชาวแคว้นมคธ
มาคธี - เป็นภาษา ของชาวแคว้นมคธ

ภาสเร = ภาส + อนฺติ - อาเทศ อนฺติ เป็น เร = กฺวจิ ธาตุ ...

ภาษาที่มีใช้ในสมัยพุทธกาล

สกฺกตํ ปรากริตฺตญฺจา- ปพฺภโส จ ปิสาจิกี
มาคธี โสรเสณี จ ฉ ภาสา ปริกิตฺติตา. (โปราณ)

ภาษาที่โบราณาจารย์แสดงไว้ มี ๖ คือ สันสกฤต ปรากิต อปัพภังสะ ปิสาจิกี มาคธี โสรเสณี

๖๑. ลิงฺคญฺจ นิปฺปจฺจเต. (๓ บท, ปริภาสา)

ลิงฺคํ จ ลิงค์และธาตุ **ชินวจนยุตฺตํ หิ** อันสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว **นิปฺปจฺจเต** อันบัณฑิตย่อมให้สำเร็จ.

ลิงค์และธาตุ ย่อมสำเร็จ ตามสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว

ลิงฺค - **ธาตุปฺปจฺจยวิภตฺติวชฺชิตมตฺถวา ลิงฺคา.**
คำที่ไม่ใช่ธาตุ ปัจจัย วิภัตติ แต่มีอรรถ ชื่อว่า ลิงค์

- **ลีนา องฺคา ลิงฺคา.**
อวัยวะคือเนื้อความที่ซ่อนอยู่ ชื่อว่า ลิงค์
- **ลิงฺคา นามา ปาฏิปทิกา สทิสา.**
ลิงค์ นาม ปาฏิปทิกะ มีความหมายเหมือนกัน คือ ประกอบอยู่ในทุกๆบท
- **ปทา ปทา ปติ ปฏิปทา.**
ประกอบทุกๆบท ชื่อว่า ปฏิปทะ
- **ปฏิปทเมว ปาฏิปทิกา.** (ปฏิปท + ณิก สกัตถปัจจัย)
ปฏิปทะนั่นแหละ ชื่อว่า ปาฏิปทิกะ

๑. ปุริสาทิคณะ

คณะของศัพท์มี ปุริส เป็นต้น

๑. เตรียมลิงค์ คือ "**ปุริส**" เอาไว้ เพื่อลงวิภัตติประกอบต่อท้าย
๒. ลงวิภัตติ ๑๔ ตัว ต่อท้ายลิงค์ คือ **ปุริส + สิ โย อำ โย นา หิ ส นำ สฺมา หิ ส นำ สฺมึ สุ**
๓. อาเทศ ลบ ทีฆะ หรือ รัสสะ ตามวิธีของสูตรในวิภัตตินั้นๆ
๔. แยก ลบ รวม (ถ้ามี) สำเร็จรูป

๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย. (๓ บท, วิภัตติวิธิ)

วิภตฺติโย วิภัตติทั้งหลาย ลิงค์และธาตุ (**โหนฺติ**) ย่อมลง (**ปรา**) ข้างหลัง **ตโต** (**ลิงฺเคหิ**) จากลิงค์ทั้งหลายเหล่านั้น.

ลงวิภัตติ หลังจากลิงค์นั้น

จศัพท์ มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจยตฺถ** รวมเอาการลงวิภัตติ แม้หลังจาก ตเวตุนาทิปัจจัย (๕ ตัว คือ ตเว ตุ๎ ตุน ตฺวา ตฺวาน)

วิภตฺติ วิ. - **กมฺมาทิวเสน เอกตฺตาทิวเสน จ ลิงฺคตฺถํ วิภชนฺตีติ วิภตฺติโย.** (วิ+ภช+ติ)
ศัพท์จำแนกอรรถของลิงค์ โดยกรรมเป็นต้น และโดยเอกพจน์เป็นต้น ชื่อว่า วิภัตติ

กมฺมาทิ = กัมมะ กัตตุ กรณะ สัมปทานะ อปาทานะ สามีสัมพันธะ โอกาสะ
เอกตฺตาทิ = เอกวจนะ พหุวจนะ

ลิงฺค - ลิงฺคตฺถ

รุกฺโขติ วจนํ ลิงฺคํ ลิงฺคตฺโถ เตน ทีปิโต
เอวํ ลิงฺคญฺจ ลิงฺคตฺถํ ญตฺวา โยเชยฺย ปณฺฑิโต. (กจ.สุตตฺถ ๔๔)

ศัพท์ว่า “**รุกฺโข** ต้นไม้” เป็นลิงคะ, ต้นไม้จริงถูกสื่อแสดงด้วยคำนี้ เป็นลิงคัตถะ, บัณฑิตได้รู้ทั้งลิงคะและลิงคัตถะอย่างนี้แล้ว ก็สามารถประกอบได้

๖๓. สิ โย อำ โย นา หิ ส นำ สฺมา หิ ส นำ สฺมึ สุ. (๑ บท, สัญญา)

สฺยาทโย ศัพท์ทั้งหลายมี สิ เป็นต้น (**วิภตฺติโย**) ชื่อว่า วิภัตติ.

สิ เป็นต้น ชื่อว่า วิภัตติ

ตารางวิภัตตินาม ๗ หมวด ๑๔ ตัว ๒ วจนะ				
ลำดับ	เอก	พหุ	คำแปล	การกะ
ปฐมา	**สิ**	**โย**	อันว่า (อ., อ. ท.)	ลิงคัตถุ, กัตตุการกะ
อาลปนะ	**สิ**	**โย**	แน่ ดูก่อน ข้าแต่ (ท.)	อาลปนะ
ทุติยา	**อำ**	**โย**	ซึ่ง สู่ ยัง สิ้น ตลอด กะ เฉพาะ (ท.)	กัมมการกะ
ตติยา	**นา**	**หิ**	ด้วย โดย อัน ตาม ข้าง เพราะ มี ด้วยทั้ง (ท.)	กัตตุ-กรณการกะ
จตุตถี	**ส**	**นำ**	แก่ เพื่อ ต่อ สำหรับ (ท.)	สัมปทานการกะ
ปัญจมี	**สฺมา**	**หิ**	แต่ จาก กว่า เหตุ เพราะ (ท.)	อปาทานการกะ
ฉัฏฐี	**ส**	**นำ**	แห่ง ของ เมื่อ บรรดา (ท.)	สามีสัมพันธะ
สัตตมี	**สฺมึ**	**สุ**	ใน ใกล้ ที่ ครั้นเมื่อ ในเพราะ เหนือ บน ณ บรรดา	โอกาสการกะ

ปูรณสังขยา
- **ปฐเม ภวา ปฐมา.** มีอยู่ในลำดับแรก
- **อภิมุขำ กตฺวา ลปนำ อาลปนำ.** หันหน้าไปหาแล้วเรียก ชื่อว่า อาลปนะ
- **ทุวินฺนำ ปูรณี ทุติยา.** เต็ม ๒, ที่ ๒
- **ติณฺณำ ปูรณี ตติยา.** เต็ม ๓, ที่ ๓
- **จตุนฺนำ ปูรณี จตุตฺถี.** เต็ม ๔, ที่ ๔
- **ปญฺจนฺนำ ปูรณี ปญฺจมี.** เต็ม ๕, ที่ ๕
- **ฉนฺนำ ปูรณี ฉฏฺฐี.** เต็ม ๖, ที่ ๖
- **สตฺตนฺนำ ปูรณี สตฺตมี.** เต็ม ๗, ที่ ๗

อปฺปกต - ไม่ใช่ฐานะ, ทำไม่ได้
นิรตฺถก - ไม่มีประโยชน์

ปนศัพท์ เมื่ออยู่หลังจาก **อิธ สเจ** (อธิ ปน, สเจ ปน) กล่าวอรรถวิเสสะ

๖๔. ตทนุปโรเธน. (๒ บท, ปริภาสา)

(**ลิงฺคํ ธาตุ จ**) ลิงค์และธาตุ (**นิปฺปจฺจเต**) ย่อมสำเร็จ **ตทนุปโรเธน** โดยไม่ผิดจากพระพุทธพจน์นั้น.

ลิงค์และธาตุ ย่อมสำเร็จ โดยไม่ผิดจากพระพุทธพจน์นั้น

วจนะ

ฝ่ายบาลี มี ๒ วจนะ คือ เอกวจนะ และ พหุวจนะ
ฝ่ายสันสกฤต มี ๓ วจนะ คือ เอกวจนะ ทฺวิวจนะ และ พหุวจนะ

อนุปโรธ - **น อุปโรโธ อนุปโรโธ.** คำอันไม่ผิด ชื่อว่า อนุปโรธะ

- **เตสํ ชินวจนานํ อนุปโรโธ ตทนุปโรโธ. เตน อนุปโรเธน.**
คำที่ไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้น ชื่อว่า ตทนุปโรธะ. โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้น

ความประสงค์ของสูตร

ตทนุจฺจาทิกํ สุตฺตํ กิมตฺถมิห มีริตํ
ปรสตฺถาคตํ ทฺวิพฺพ- จนํ วาเรตุมีริตํ. (กจ.สุต.นิ.)

ท่านกล่าวสูตรว่า “ตทนุ” เป็นต้น ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ เพื่อประโยชน์อะไร ? กล่าวเพื่อห้ามทฺวิวจนะ ที่ตามมาจากคัมภีร์สันสกฤตอื่น

เมื่อไม่บ่งชัดว่า ประสงค์ลงวิภัตติใดในวิภัตติทั้งปวงมี สิ เป็นต้น มีปริภาสาว่า

วตฺติจฺฉานุปุพฺพิกา สทฺทปฺปฏิปตฺติ. (ปริภาสา)
ความเป็นไปของศัพท์ เป็นไปตามลำดับของผู้ปรารถนากล่าว

สูตรลงวิภัตติทั้ง ๗ หมวด

๑.	**ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.**	ลง ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์
	อาลปเน จ.	ลง ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะด้วย
๒.	**กมฺมตฺเถ ทุติยา.**	ลง ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม
๓.	**กรเณ ตติยา.**	ลง ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ
	กตฺตริ จ.	ลง ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุด้วย
๔.	**สมฺปทาเน จตุตฺถี.**	ลง จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ
๕.	**อปาทาเน ปญฺจมี.**	ลง ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ
๖.	**สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.**	ลง ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี
๗.	**โอกาเส สตฺตมี.**	ลง สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ

๖๕. ลิงฺคตฺเถ ปฐมา. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ปฐมา ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **ลิงฺคตฺเถ** ในอรรถของลิงค์.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์

เมื่อไม่บ่งชัดว่า ประสงค์กล่าวเอกวจนะหรือพหุวจนะ มีปริภาสาว่า

เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวจนํ. พหุมฺหิ วตฺตพฺเพ พหุวจนํ. (ปริภาสา)
เมื่อประสงค์กล่าวสิ่งเดียว ลงเอกวจนะ, เมื่อประสงค์กล่าวหลายสิ่ง ลงพหุวจนะ

ปุริส + สิ โย (**ปุริส** ลิงค์ + **สิ โย** ปฐมาวิภัตติ)

๖๖. โส. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

โอ การอาเทศเป็น โอ **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง (**อโต**) จาก อ การันต์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น โอ

โส - คัมภีร์**นฺยาสะ** กล่าวว่า เป็น**สมาส** มี ๑ บท
สิสฺส โอ โส. เป็น โอ แห่ง สิ ชื่อว่า โส
โอกาโร สมฺพนฺธาเปกฺโข. โออักษร มุ่งเอาฉัฏฐีวิภัตติ

- คัมภีร์**ปทรูปสิทธิ** กล่าวว่า เป็น**สนธิ** มี ๒ บท
สิ โอ = โส. เป็น โอ แห่ง สิ
โอกาโร กิริยาเปกฺโข. โออักษร มุ่งเอากิริยาการอาเทศ
- **สิ** มีอรรถฉัฏฐีวิภัตติ เป็น **อาเทสี** ที่จะถูกอาเทศ แปลว่า **แห่งสิ**
โอ มีอรรถปฐมาวิภัตติ เป็น **อาเทสะ** ที่ทำกิริยาอาเทศมาแล้ว แปลว่า **อาเทศเป็น โอ**

๖๗. สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตุ ปกติ. (๕ บท, โลป-ปกติวิธิ)

อมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ เพราะอ์วิภัตติ สระอาเทศ และสระของปัจจัยเป็นต้น **สรโลโป** การลบหายไปแห่งสระหน้า (**โหติ**) ย่อมมี, **สรโลเป** เมื่อการลบสระหน้า (**กเต**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **ปกติ** ความเป็นปกติ (**ปรสรสฺส**) แห่งสระหลัง (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะอ์วิภัตติ สระอาเทศ และสระของปัจจัยเป็นต้น ลบสระหน้าแล้ว ปกติสระหลัง

คาถา ตฺยาธิวิภตฺติโย

ตฺยาทิวิภตฺติโย เจตฺถ ปจฺจยตฺเตน คยฺหเร
....

ในสูตรนี้ (๑) ติวิภัตติเป็นต้นในอาขยาต ท่านรวมเอาในคำว่าปัจจัย, (๒) อาทิศัพท์รวมเอาสระอาคมในอาขยาตและกิต, (๓) สระอาเทศที่อยู่หลังปกติลิงค์และปกติธาตุ ก็รวมไว้ในคำว่าปัจจัย, (๔) เมื่อมีรูปอาเทศคือ อพฺภ และ อาห เป็นต้นอยู่หลัง จะไม่มีการลบสระที่สุดบท

ปกติลิงค์-ปกติธาตุ

ปกติ ลิงฺคธาเตฺวว, วิภตฺติปจฺจยา ปน ปจฺจโย. (สทฺทตฺถเภทจินฺตา ๑๐๙)
ปกติ ได้แก่ ลิงค์ และ ธาตุ, ส่วน ปัจจัย ได้แก่ วิภัตติ และ ปัจจัย

ปกติ = ลิงค์ ธาตุ เรียกว่า **ปกติลิงค์ ปกติธาตุ** หมายถึง ศัพท์เดิม
ปัจจัย = วิภัตติ ปัจจัย หมายถึง ศัพท์สำหรับลงหลังจากลิงค์และธาตุ

นิมิตในสูตร สรโลโป...

๑.	**อำวิภัตติ**	สระของ อำ วิภัตติที่มีอยู่เดิม	อุ. ปุริสำ = ปุริส อำ
๒.	**สรอาเทศ**	ก. มาจากวิภัตตินาม	อุ. ปุริโส = ปุริส โอ (สิ เป็น โอ = โส)
		ข. มาจากวิภัตติอาขยาต	อุ. โจรยึสุ = จุร ณย อุ (อุ เป็น อึสุ = สพฺพโต อุ อึสุ)
		ค. มาจากปัจจัยอาขยาต	อุ. วเทติ = วท อ ติ (อ เป็น เอ = โลปญฺเจตฺตม..)
		ฆ. มาจากปัจจัยกิต	อุ. ทินฺนำ = ทา ต สิ (ต เป็น อินฺน = ภิทาทิโต ...)
๓.	**สรปัจจัย**	ก. สรปัจจัยตัทธิต	อุ. ทณฺฑี = ทณฺฑ อี
		ข. สรปัจจัยนามกิต	อุ. ปจฺจโย = ปติ อิ อ สิ
		ค. สรปัจจัยกิริยากิต	อุ. คจฺฉนฺโต = คมุ อนฺต สิ
๔.	**อาทิศัพท์**	ก. สระอาคมในอาขยาต	อุ. กริสฺสติ = กร อิ สฺสติ
		ข. สระอาคมในกิต	อุ. ภวิตพฺพำ = ภู อิ ตพฺพ สิ
ยกเว้น		๑. ที่มีการอาเทศ อภิ เป็น อพฺภ	อุ. กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต
		๒. ที่มีการอาเทศ พฺรู เป็น อาห	อุ. สตฺถา อาห

ตุศัพท์ในสูตรนี้ ห้ามลบสระหน้าของ ภิกฺขุนี ศัพท์เป็นต้น
อุ. ภิกฺขุนี = ภิกฺขุ อินี ลบสระ อิ หลัง = วา ปโร อสรูปา.

อุ. **ปุริโส ติฏฺฐติ**. อ.บุรุษ ยืนอยู่

ฝ่ายพหูพจน์ **ปุริโส จ ปุริโส จาติ ปุริส ปุริส**.
บุรุษด้วย บุรุษด้วย ชื่อว่า ปุริสปุริสะ

๖๘. สรูปานเมกเสสฺวสกึ. (๓ บท, โลปวิธิ)

เอกเสโส การเหลือไว้ศัพท์เดียว **อสกึ สรูปานำ** แห่งศัพท์อันมีรูปเหมือนกันหลายศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เมื่อศัพท์ที่มีรูปเหมือนกันมีหลายศัพท์ ลบให้เหลือไว้ศัพท์เดียว

สรูปานเมกเสสฺวสกึ = สรูปานำ + เอกเสโส + อสกึ

สกึ - **เอกำ วารำ สกึ**. วาระเดียว หรือศัพท์เดียว ชื่อว่า สกึ
อสกึ - **น สกึ เอเตสนฺติ อสกึ**. ศัพท์ที่ไม่ใช่ศัพท์เดียว ชื่อว่า อสกึ

เอกเสส ๒

๑. **สรูเปกเสส** ศัพท์เหมือนกัน ลบให้เหลือไว้ศัพท์เดียว
อุ. **ปุริโส จ ปุริโส จ = ปุริสา** บุรุษทั้งหลาย

๒. **วิรูเปกเสส** ศัพท์ไม่เหมือนกัน ลบให้เหลือไว้ศัพท์เดียว
อุ. **มาตา จ ปิตา จ = ปิตโร** มารดาและบิดาทั้งหลาย

๑. สรูเปกเสส ๓

สรูปสฺเสว สทฺทตฺถ- สทฺทตฺถานํ สภาวโต
ติพฺพิธตฺตํ ยถา มาสา กุฏิลา ปุริสาติ จ. (เภทจินฺตา ๒๘๔)

สรูเปกเสส โดยสภาวะมี ๓ อย่าง คือ

๑. **สทฺทสรูเปกเสส** ศัพท์เหมือนกัน อรรถต่างกัน
อุ. **มาโส จ มาโส จ = มาสา** เดือนและถั่วราชมาส

๒. **อตฺถสรูเปกเสส** ศัพท์ต่างกัน อรรถเหมือนกัน
อุ. **วงฺโก จ กุฏิโล จ = กุฏิลา** ทั้งโก่งทั้งงอ

๓. **สทฺทตฺถสรูเปกเสส** ศัพท์ก็เหมือน อรรถก็เหมือน
อุ. **ปุริโส จ ปุริโส จ = ปุริสา** บุรุษทั้งหลาย

๒. วิรูเปกเสส ๒

๑. **ปุพฺพวิรูเปกเสส** ศัพท์ไม่เหมือนกัน ลบศัพท์หน้า
อุ. **มาตา จ ปิตา จ = ปิตโร** มารดาและบิดา

๒. **ปรวิรูเปกเสส** ศัพท์ไม่เหมือนกัน ลบศัพท์หลัง
อุ. **สาริปุตฺโต จ โมคฺคลฺลาโน จ = สาริปุตฺตา.**
พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

<u>โปรดทราบ</u> ศัพท์ที่จะถูกทำให้เป็น เอกเสส นั้น ต้องมีวิภัตติเหมือนกัน

ทฺวิธาโยควิภาคะ

เอกเสสฺวสกึ โยควิภาคะ คือ การแบ่งสูตรออกเป็น ๒ ส่วน เพื่อทำ**วิรูเปกเสสะ** ในอุทาหรณ์ว่า “ปิตูนํ” เป็นต้น อุ. **มาตา จ ปิตา จ ปิตโร, เตสํ ปิตูนํ.** ของแม่และพ่อทั้งหลายเหล่านั้น

ทำตัวรูปเปรียบเทียบ

เพื่อเปรียบเทียบกับอุทาหรณ์อื่น จึงยกศัพท์ว่า “ปณฺณาสํ” มาแสดงเป็นอุทาหรณ์

ปณฺณาสํ = ทส ทส ทส ทส ทส แปลว่า ๕๐
ทส - **ลบ** ทส สรูเปกเสส ๔ ศัพท์ = สรูปานเมกเสสฺวสกึ.
ทส โย - ลง โย วิภัตติ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปณฺณา อาสํ - **อาเทศ** ทส เป็น ปณฺณา และ โย เป็น อาสํ = คณเน ทสสฺส ทฺวิติจตุปณฺจฉ...
แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปณฺณาสํ** ๕๐

ศัพท์คู่ที่เป็นวิรูเปกเสส

มาตุ + ปิตุ = **ปิตโร** ปุตฺต + ธีตุ = **ธีตโร** ภาตุ + ภคินี = **ภาตโร**
อยฺยก + อยฺยิกา = **อยฺยกา** สสุ + สสุร = **สสุรา** สาริปุตฺต + โมคฺคลฺลาน = **สาริปุตฺตา**
เขมา + อุปฺปลวณฺณา = **อุปฺปลวณฺณา** อุปาสก + อุปาสิกา = **อุปาสกา** เป็นต้น

วิจฺฉา คำซ้ำ ๓ อย่าง

วิจฺฉา - **กิริยาย คุเณน ทพฺเพน วา ภินฺเน อตฺเถ พฺยาปิตุ อิจฺฉา วิจฺฉา.** (โมค.)
วาจาที่ปรารถนาให้แผ่ไปในอรรถที่ต่างกัน โดยกิริยา คุณ และทัพพะ ชื่อว่า วิจฉา

๑. **กิริยาวิจฺฉา** คำซ้ำที่มีกิริยาแผ่ไป อุ. **รุกฺขํ รุกฺขํ สิญฺจติ.** รดน้ำต้นไม้ทุกๆต้น
๒. **คุณวิจฺฉา** คำซ้ำที่มีคุณนามแผ่ไป อุ. **คาโม คาโม รมณีโย.** ทุกหมู่บ้าน ร่มรื่น
๓. **ทพฺพวิจฺฉา** คำซ้ำที่มีทัพพวัตถุแผ่ไป อุ. **คาเม คาเม ปานียํ.** ทุกหมู่บ้าน มีน้ำดื่ม

ปญฺจปญฺจโส เป็น กิริยาวิจฺฉา

๖๙. สพฺพโยนีนมาเอ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อาเอ การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย **สพฺพโยนีนํ** แห่ง โย และ นิ วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง (**อโต**) จาก อ การันต์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ โย และ นิ เป็น อา และ เอ บ้าง

อาเอ

๑. **ปฐมาวิภัตติ** อาเทศ โย (ปุงลิงค์) และ นิ (นปุงสกลิงค์) เป็น **อา** (รวม อาลปนะ)
๒. **ทุติยาวิภัตติ** อาเทศ โย (ปุงลิงค์) และ นิ (นปุงสกลิงค์) เป็น **เอ**
อุ. **ปุริสา ติฏฺฐนฺติ.** อ.บุรุษ ท. ยืนอยู่

วาศัพท์

วาศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถ ววัตถิตวิภาสา กล่าวกำหนดวิธี ๓ อย่าง คือ

๑. **นิจจวิธี** อาเทศ โย เป็น อา เอ แน่นอน ในปุงลิงค์
อุ. **ปุริสา** อ.บุรุษ ท. (โย ปฐมา เป็น อา)
ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท. (โย ทุติยา เป็น เอ)
๒. **อนิจจวิธี** อาเทศ นิ เป็น อา เอ ไม่แน่นอน ในนปุงสกลิงค์
อุ. **รูปา รูปานิ** อ.รูป ท. (นิ ปฐมา เป็น อา บ้าง)
รูเป รูปานิ ซึ่งรูป ท. (นิ ทุติยา เป็น เอ บ้าง)
๓. **อสันตวิธี** ไม่อาเทศ โย เป็น อา และ เอ
อุ. **อคฺคโย** อ.ไฟ ท., ซึ่งไฟ ท., **มุนโย** อ.มุนี ท., ซึ่งมุนี ท.

๗๐. อาลปเน จ. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ปฐมา ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อาลปเน จ ลิงฺคตฺเถ** ในอรรถแห่งลิงค์ อันเป็นคำร้องเรียกด้วย.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะด้วย (สำหรับร้องเรียก)

อาลปนํ คือ **สมฺโพธนํ** เรียกให้รู้ตัวก่อนจะพูดด้วย
- **สมฺมุขํ กตฺวา โพธนํ สมฺโพธนํ. อาลปนํ.**
การหันหน้าไปหาแล้วเรียกให้รู้ตัว ชื่อว่า สัมโพธนะ คือ อาลปนะ

อาลปนะ ๒

๑. **สชีวาลปน** ร้องเรียกสิ่งที่มีชีวิต อุ. **โภ ปุริส** ข้าแต่บุรุษผู้เจริญ
๒. **นิชฺชีวาลปน** ร้องเรียกสิ่งที่ไม่มีชีวิต อุ. **โภ ปาสาณ** ข้าแต่ก้อนหินผู้เจริญ

ยสฺเสเต จตฺโร ธมฺมา

ยสฺเสเต จตฺโร ธมฺมา วานรินฺท ยถา ตว
สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโค ทิฏฺฐิ โส อติวตฺตติ. (ขุ.ชา. ๒๗/๕๗)

ดูก่อนพญาวานร ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการ คือ (๑) **สจฺจ** กล่าวคำจริง (๒) **ธมฺโม** มีธรรมคือปัญญาเครื่องพิจารณา (๓) **ธิติ** มีความเพียรมุ่งมั่น (๔) **จาโค** มีความเสียสละ เช่นกับท่าน ผู้นั้น ย่อมล่วงพ้นจากศัตรูที่ประสบเข้า

ทิฏฺโฐริมฺหิกฺขิเต ทิฏฺฐ. (ธาน. ๑๐๗๘)
ทิฏฺฐ ศัพท์ปุงลิงค์ แปลว่า **อริ** ศัตรู, **ทิฏฺฐ** ศัพท์นปุงสกลิงค์ แปลว่า **อกฺขิต** เห็น ประสบ

โภ อาลปนะ ๓

ปุคฺคลาลปเน เจว ธมฺมสฺสาลปเนปิ จ
นิชฺชีวาลปเน จาติ โภ สทฺโท ตีสุ ทิสฺสติ. (นีติ.ปทมาลา ๒๘๘)

โภ ศัพท์เป็นคำอาลปนะ มีปรากฏอยู่ในการเรียก ๓ อย่าง คือ

๑. **ปุคฺคลาลปน** ร้องเรียกบุคคล
อุ. **เอวํ โภ ปุริส ชานาหิ.**
บุรุษผู้เจริญ ขอท่านจงทราบอย่างนี้

๒. **ธมฺมาลปน** ร้องเรียกธรรม
อุ. **อจฺฉริยํ วต โภ.**
แน่ะอัศจรรย์จริงหนอ

๓. **นิชฺชีวาลปน** ร้องเรียกสิ่งที่ไม่มีชีวิต
อุ. **อุมฺมุชฺช โภ ปุถุสิเล.**
ลอยขึ้นมาเถิด พ่อก้อนหินใหญ่

๗๑. อาลปเน สิ คสญฺโญ. (๓ บท, สัญญา)

สิ สิวิภัตติ **อาลปเน** ในอาลปนะ **คสญฺโญ** (**โหติ**) มีชื่อว่า ค.
สิ วิภัตติในอาลปนะ ชื่อว่า ค

๗๒. อการปิตาทฺยนฺตานมา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**เค ปเร**) เพราะ ค ข้างหลัง **อา** การอาเทศเป็น อา **อการปิตาทฺยนฺตานํ** แห่ง อ การันต์ และสระสุดท้ายของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้นทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.
เพราะ ค อาเทศ อ การันต์ และสระสุดท้ายของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา

อุ. **ปุริสา** = ปุริส สิ (ค), **ปิตา** = ปิตุ สิ (ค), **สตฺถา** = สตฺถุ สิ (ค)

๗๓. อากาโร วา. (๓ บท, รัสสวิธิ)

(**เค ปเร**) เพราะ ค ข้างหลัง **อากาโร** อาอักษร (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง (**รสฺสํ**) ซึ่งความเป็นรัสสะ **วา** บ้าง.

เพราะ ค รัสสะ อา เป็น อ บ้าง (เวลาเรียกสิ่งที่อยู่ใกล้)

อทูเร ติฏฺฐตีติ อทูรฏฺโฐ. สิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ไกล ชื่อว่า อทูรัฏฐะ

ปุริส	ออกเสียงสั้น	เอาไว้เรียกผู้อยู่ใกล้
ปุริสา	ออกเสียงยาว	เอาไว้เรียกผู้อยู่ไกล

๗๔. เสสโต โลปํ คสิปิ. (๔ บท, โลปวิธิ)

คสิปิ แม้ ค และ สิ ทั้งหลาย (**ปรา**) อันอยู่ข้างหลัง **เสสโต** (**ลิงฺคมฺหา**) จากลิงค์ที่เหลือ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการบล.

หลังจากลิงค์ที่เหลือ ลบ ค และ สิ

ลิงค์ที่เหลือจากสูตรเหล่านี้

ลิงค์ที่เหลือจากสูตรเหล่านี้ จึงจะมีการลบ สิ ในปฐมา และลบ ค ในอาลปนะ คือ
๑. สึ. ๒. โส ๓. สฺยา จ ๔. สขโต คสฺเส วา ๕. ฆเต จ

อาทิศัพท์รวมมเอาอีก ๕ สูตร คือ
๑. อา สิมฺหิ ๒. อํ นปุสเก ๓. อวณฺณา จ เค ๔. ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ ๕. พฺรหฺมโต คสฺส จ.
เพราะว่า สูตรทั้ง ๑๐ นี้ ไม่มีการลบ สิ และ ค แต่อาเทศเป็นอย่างอื่นได้

อปิศัพท์ มีอรรถ สัมปิณฑณะ รวมเอา สิ มาไว้ในสูตรนี้ด้วย เป็นอรรถที่ ๒

คำว่า	**เอเก**	หมายเอา อาจารย์พวกหนึ่ง	ที่รู้มากกว่าตน
คำว่า	**อปเร**	หมายเอา อาจารย์เหล่าอื่น	ที่รู้เสมอตน
คำว่า	**เกจิ**	หมายเอา อาจารย์บางท่าน	ที่รู้น้อยกว่าตน

เกจิ อาจารย์บางท่าน ประกอบ **โภ** หรือ **เห** ศัพท์ไว้ เพื่อแสดงความเป็นอาลปนะ

เช่น	โภ ปุริส,	ภวนฺโต ปุริสา	ปุงลิงค์
	โภติ กญฺเญ,	โภติโย กญฺญา กญฺญาโย	อิตถีลิงค์
	เห จิตฺต,	เห จิตฺตา จิตฺตานิ	นปุงสกลิงค์

๗๕. ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ. (๔ บท, สัญญา)

กโรติ ย่อมกระทำ **ยํ** ซึ่งสิ่งใด **วา** ก็ตาม, **ตํ** สิ่งนั้น **กมฺมํ** ชื่อว่า กัมมะ.

ทำสิ่งใดก็ตาม สิ่งนั้น ชื่อว่า กัมมะ

คำว่า "**กัมมะ**" เป็นต้น เป็นชื่อเรียกการกะ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกิริยา

การก วิ. - **กตฺตุกมฺมฏฺฐํ กิริยं กโรติ อภินิปฺผาเทตีติ การโก.**
ผู้กระทำกิริยาอันตั้งอยู่ในกัตตุและกัมมะให้สำเร็จ ชื่อว่า การกะ

การกะ ๖

๑. **กัตตุการกะ** กิริยานิปผาทนสัตติ มีความสามารถทำกิริยาให้สำเร็จได้โดยตรง
อุ. **ปุริโส คามํ คจฺฉติ.** บุรุษไปบ้าน

๒. **กัมมการกะ** กิริยาปาปุณนสัตติ มีความสามารถทำกิริยาให้มาถึง
อุ. **พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสติ.** พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม

๓. **กรณการกะ** กิริยาสาธกตมสัตติ มีความสามารถช่วยทำกิริยาให้สำเร็จดียิ่งขึ้น
อุ. **ทาตฺเตน วีหึ ลุนาติ.** เกี่ยวข้าวด้วยเคียว

๔. **สัมปทานการกะ** กิริยาวัตถุปฏิคคาหกสัตติ มีความสามารถรับสิ่งของจากกิริยา
อุ. **ภิกฺขุสฺส จีวรํ ททาติ.** ถวายจีวรแด่พระภิกษุ

๕. **อปาทานการกะ** กิริยาอปคมนสัตติ มีความสามารถผลักกิริยาให้หลีกออก
อุ. **คามา อเปนฺติ มุนโย.** มุนีทั้งหลายหลีกออกจากหมู่บ้าน

๖. **โอกาสการกะ** กิริยาปติฏฐาปนสัตติ มีความสามารถเป็นที่ตั้งของกิริยา
อุ. **ภูมีสุ มนุสฺสา จรนฺติ.** หมู่มนุษย์พากันท่องเที่ยวไปบนแผ่นดิน

๗๖. กมฺมตฺเถ ทุติยา. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ทุติยา ทุติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กมฺมตฺเถ** ในอรรถกัมมะ.
ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม

ทุติยาวิภัตติมีอรรถ ๖ อย่าง

๑.	**อวุตฺตกมฺม**	ซึ่ง	อุ. สูโท โอทนํ ปจติ.	พ่อครัว ย่อมหุง ซึ่งข้าว
๒.	**สมฺปาปุณียกมฺม**	สู่	อุ. เทวทตฺโต นิเวสนํ ปวิสติ.	นายเทวทัต ย่อมเข้าไป สู่เรือน
๓.	**การิตกมฺม**	ยัง, ใช้	อุ. ปุริโส ปุริสํ คามํ คาเมติ.	บุรุษ ยังบุรุษ ย่อมให้ไป สู่หมู่บ้าน
๔.	**อจฺจนฺตสโยค**	สิ้น ตลอด	อุ. โยชนํ อาคจฺฉติ.	ย่อมมา สิ้นหนทางหนึ่งโยชน์
			เตมาสํ เทเสติ.	ย่อมแสดง ตลอดสามเดือน
๕.	**อกถิตกมฺม**	กะ เฉพาะ	อุ. อญฺญทตฺถุ กมฺพลํ ยาจเต.	ย่อมขอ ซึ่งผ้ากมพล กะนายยัญทัต
๖.	**กิริยาวิเสสน**	ให้	อุ. มุทุ ปจตุ.	จงหุง ให้นุ่ม

๗๗. โย กโรติ ส กตฺตา. (๔ บท, สัญญา)

โย การกะใด **กโรติ** ย่อมกระทำ, **ส** การกะนั้น **กตฺตา** ชื่อว่า กัตตุ.
การกะใดกระทำ การกะนั้น ชื่อว่า กัตตุ

๗๘. กตฺตริ จ. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ตติยา ตติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กตฺตริ จ** ในอรรถกัตตุด้วย.
ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุด้วย

ตติยาวิภัตติมีอรรถ ๖ อย่าง

๑.	**อนภิหิตกตฺตา**	อัน	อุ. ปุริเสน กตํ.	อันบุรุษ กระทำแล้ว
๒.	**กรณ**	ด้วย	อุ. ทาตฺเตน วีหโย ลุนาติ.	ย่อมเกี่ยว ซึ่งข้าว ท. ด้วยเคียว
๓.	**ตติยาวิเสสน**	โดย ตาม	อุ. สุวณฺเณน อภิรูโป.	มีรูปงาม โดยมีผิวดั่งทอง
๔.	**เหตุ**	เพราะ	อุ. กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ.	เป็นพราหมณ์ เพราะการกระทำ
๕.	**อิตฺถมฺภูตกฺขาน**	มี ด้วยทั้ง	อุ. ภินฺเนน สีเสน กาลี.	นางกาลี มีศีรษะแตกแล้ว
๖.	**สหตฺถตติยา**	กับด้วย	อุ. โกกิเลน เทวทตฺโต.	พระเทวทัต กับด้วยพระโกกิละ

๗๙. อโต เนน. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เอน การอาเทศเป็น เอน **นา** แห่ง นา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต** จาก อ การันต์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ นา เป็น เอน

นา เป็น อวิภตฺติกนิทฺเทส แสดงให้รู้ว่าไม่ประกอบวิภัตติ มีอรรถฉัฏฐี เป็น อาเทสี

เอน เป็น อวิภตฺติกนิทฺเทส แสดงให้รู้ว่าไม่ประกอบวิภัตติ มีอรรถปฐมา เป็น อาเทสะ เหมือนกับสูตร “ปร เทฺวภาโว ฯาเน, คาว เส” เป็นต้น

๘๐. สุหิสฺวกาโร เอ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สุหิสุ เพราะ สุ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **อกาโร** ออักษร (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **เอ** ซึ่งความเป็น เอ.

เพราะ สุ และ หิ วิภัตติ อาเทศ อ เป็น เอ

๘๑. สฺมาหิสฺมีนํ มฺหาภิมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

มฺหาภิมฺหิ การอาเทศเป็น มฺหา ภิ และ มฺหิ ทั้งหลาย **สฺมาหิสฺมีนํ** แห่ง สฺมา หิ และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา, หิ เป็น ภิ, และ สฺมึ เป็น มฺหิ บ้าง

ยถากฺกมํ - **กมํ อนติกฺกมิตฺวา กโรตีติ ยถากฺกมํ.** (รูปสิทฺธิ)
กระทำโดยไม่ข้ามลำดับ ชื่อว่า ยถากกมะ

- **กมสฺส อนุรูปํ ยถากฺกมํ.** (นิรุตฺติทีปนี)
สมควรแก่ลำดับ ชื่อว่า ยถากกมะ

๘๒. เยน วา กยิรเต ตํ กรณํ. (๕ บท, สัญญา)

กยิรเต ย่อมกระทำ **เยน วา** ด้วยการกะใดก็ตาม, **ตํ** การกะนั้น **กรณํ** ชื่อว่า กรณะ.

กระทำด้วยการกะใด การกะนั้น ชื่อว่า กรณะ (เครื่องมือ)

๘๓. กรเณ ตติยา. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ตติยา ตติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กรเณ** ในอรรถกรณะ.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ

อุ. **อาวิฏฺเฉน ปุริเสน โส ปุญฺญํ กโรติ.** เทวดานั้น ทำบุญ ด้วยบุรุษ อันตนสิงแล้ว

ปุริเสหิ ปุริเสภิ ก็ให้ทำเหมือนในกัตตุ

๘๔. ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ. (๗ บท, สัญญา)

ทาตุกาโม ประสงค์เพื่อให้ **โรจเต** ย่อมพอใจ **ธารยเต วา** หรือย่อมทรงไว้ **ยสฺส** แก่การกะใด, **ตํ** การกะนั้น **สมฺปทานํ** ชื่อว่า สัมปทานะ.

ประสงค์ให้ พอใจ หรือทรงไว้ แก่การกะใด การกะนั้น ชื่อว่า สัมปทานะ

๘๕. สมฺปทาเน จตุตฺถี. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

จตุตฺถี จตุตฺถีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **สมฺปทาเน** ในอรรถสัมปทานะ.

ลงจตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ

๘๖. สาคโม เส. (๒ บท, อาคมวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **สาคโม** สฺอาคม (**โหติ**) ย่อมลง.

เพราะ ส วิภัตติ ลง สฺ อาคม

อาย ตฺถํ

ในการกกัณฑ์ ให้มีการอาเทศ **ส** จตุตถีวิภัตติ เป็น **อาย** = อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตุ.

เช่น **อตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตติ.** (ที.มหา. ๑๐/๘๖)
ย่อมเป็นไป เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข

ส่วน **ตุ** ศัพท์ในสูตร อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตุ ให้อาเทศ **ส** เป็น **ตฺถํ**

เช่น **พาลปฺปโพธตฺถํ** (รูปสิทฺธิ)
เพื่อความรู้ง่ายของผู้มีปัญญาน้อย

๘๗. สุนํหิสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติทั้งหลาย **ทีฆ** ความเป็นทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติ ทีฆะสระหน้า (อ เป็น อา, อิ เป็น อี, อุ เป็น อู)

จศัพท์

ห้ามทีฆะ อิ เป็น อี, อุ เป็ อู บ้าง (ทีฆะก็มี ไม่ทีฆะก็มี) เช่น

อิการันต์	อคฺคีหิ อคฺคีภิ	อคฺคิหิ อคฺคิภิ
	อคฺคีนํ	อคฺคินํ
	อคฺคีสุ	อคฺคิสุ
อุการันต์	ภิกฺขูหิ	ภิกฺขูภิ
	ภิกฺขูนํ	ภิกฺขุนํ
	ภิกฺขูสุ	ภิกฺขุสุ

๘๘. ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา ตทปาทานํ. (๕ บท, สัญญา)

อเปติ ย่อมหลีกไป, **ภยํ** ภัย (**ชายเต**) ย่อมเกิด, **อาทตฺเต วา** หรือว่าย่อมเรียนเอา **ยสฺมา** จากการกะใด, **ตํ** การกะนั้น **อปาทานํ** ชื่อว่า อปาทานะ.

หลีกไป ภัยเกิด หรือเรียนเอา จากการกะใด การกะนั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๘๙. อปาทาเน ปญฺจมี. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ปญฺจมี ปัญจมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อปาทาเน** ในอรรถอปาทานะ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ

๙๐. สฺมาสฺมึนํ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อาเอ การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย **สฺมาสฺมึนํ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ สฺมา เป็น อา, และ สฺมึ เป็น เอ บ้าง

๙๑. ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี (๕ บท, สัญญา)

ปริคฺคโห ทรัพทย์ **ยสฺส วา** ของบุคคลใดก็ดี **ตํ** บุคคลนั้น **สามี** ชื่อว่าสามี.

เจ้าของทรัพย์ ชื่อว่า สามี

สามี วิ. - **สสฺส อตฺตโน อิทํ สํ.**
ทรัพย์ส่วนตัว ชื่อว่า สะ

สํ ธนํ อสฺส อตฺถีติ สามี.
ผู้มีทรัพย์ส่วนตัว ชื่อว่า สามี

สามี = สํ
สามฺ - **อาเทศ** นิคคหิต เป็น ม และ ทีฆะ อ เป็น อา = กฺวจิ ธาตุ ...
สามฺ อี - **ลง อี** ปัจจัย = ทณฺฑาทิโต อิกอี.
สามี - ประกอบกัน = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สามี** เจ้าของทรัพย์

๙๒. สามิสฺมึ ฉฏฺฐี. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

ฉฏฺฐี ฉัฏฐีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **สามิสฺมึ** ในอรรถสามี.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี

๙๓. โยธาโร ตโมกาสํ. (๔ บท, สัญญา)

โย การกะใด **อาธาโร** เป็นที่ตั้ง, **ตํ** การกะนั้น **โอกาสํ** ชื่อว่า โอกาสะ.

การกะใดเป็นที่ตั้ง การกะนั้น ชื่อว่า โอกาสะ

๙๔. โอกาเส สตฺตมี. (๒ บท, วิภัตติวิธิ)

สตฺตมี สัตตมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **โอกาเส** ในอรรถโอกาสะ.
ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ

๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **ปุริส**สัททปทมาลา (บุรุษ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุริโส**	**ปุริสา**
อาลปนะ	**ปุริส ปุริสา**	**ปุริสา**
ทุติยา	**ปุริสํ**	**ปุริเส**
ตติยา	**ปุริเสน**	**ปุริเสหิ ปุริเสภิ**
จตุตถี	**ปุริสสฺส** (ปุริสาย ปุริสตฺถํ)	**ปุริสานํ**
ปัญจมี	**ปุริสา พุทฺธมฺหา พุทฺธสฺมา**	**ปุริเสหิ ปุริเสภิ**
ฉัฏฐี	**ปุริสสฺส**	**ปุริสานํ**
สัตตมี	**ปุริเส ปุริสมฺหิ ปุริสสฺมึ**	**ปุริเสสุ**

ทำตัวรูป
ปฐมา

ปุริโส = ปุริส
ปุริส สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปุริส โอ - หลังจาก อ การันต์ **อาเทศ** สิ เป็น โอ = โส.
ปุริสฺ อ โอ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ โอ - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ โอ หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
ปุริโส - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริโส** อ.บุรุษ

ปุริสา = ปุริส
ปุริส โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปุริส อา - หลังจาก อ การันต์ **อาเทศ** โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
ปุริสฺ อ อา - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ อา - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ อา หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
ปุริสา - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ อา หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสา** อ.บุรุษ ท.

อาลปนะ

ปุริส ปุริสา = ปุริส
ปุริส สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ปุริส สิ (ค) - **เรียกชื่อ สิ** ในอาลปนะ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
ปุริสฺ อ สิ (ค) - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ อา สิ (ค) - เพราะ ค **อาเทศ** อ เป็น อา = อการปิตาทฺยนฺตานมา.
ปุริสฺ อ อา สิ (ค) - พราะ ค **รัสสะ** อา เป็น อ บ้าง = อากาโร วา.
ปุริสฺ อ อา - **ลบ** ค = เสสโต โลปํ คสิปิ.
ปุริส ปุริสา - **รวม** สฺ เข้ากับสระ อ อา หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริส ปุริสา** ดูก่อนบุรุษ

ทุติยา

ปุริสํ = ปุริส
ปุริส อํ - **ลง อํ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
ปุริสฺ อ อํ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ อํ - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ อ หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
ปุริสํ - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ อ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสํ** ซึ่งบุรุษ

ปุริเส = ปุริส
ปุริส โย - **ลง โย** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
ปุริส เอ - หลังจาก อ การันต์ **อาเทศ** โย เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
ปุริสฺ อ เอ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ เอ - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ เอ หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
ปุริเส - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริเส** ซึ่งบุรุษ ท.

ตติยา

ปุริเสน = ปุริส (กรณะ)
ปุริส นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
ปุริส เอน - หลังจาก อ การันต์ **อาเทศ** นา เป็น เอน = อโต เนน.
ปุริสฺ อ เอน - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ เอน - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ เอ หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
ปุริเสน - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริเสน** อันบุรุษ

ปุริเสน = ปุริส (กัตตุ)
ปุริส นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
ปุริส เอน - หลังจาก อ การันต์ **อาเทศ** นา เป็น เอน = อโต เนน.
แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปุริเสน** ด้วยบุรุษ

ปุริเสหิ ปุริเสภิ = ปุริส
ปุริส หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
ปุริสฺ อ หิ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ เอ หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
ปุริสฺ เอ หิ ภิ - **อาเทศ** หิ เป็น ภิ บ้าง = สฺมาหิสฺมีนํ มฺหาภิมฺหิ วา.
ปุริเสหิ -ภิ - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริเสหิ ปุริเสภิ** อันบุรุษ ท.

จตุตถี

ปุริสสฺส = ปุริส
ปุริส ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สัมปทาเน จตุตฺถี.
ปุริส สฺส - เพราะ ส **ลง สฺ** อาคม = สาคโม เส.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสสฺส** แก่บุรุษ

ปุริสานํ = ปุริส
ปุริส นํ - **ลง นํ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สัมปทาเน จตุตฺถี.
ปุริสา นํ - เพราะ นํ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนํหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสานํ** แก่บุรุษ ท.

ปัญจมี

ปุริสา = ปุริส
ปุริส สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ปุริส อา - **อาเทศ** สฺมา เป็น อา = สฺมาสฺมีนํ วา.
แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปุริสา** จากบุรุษ

ปุริสมฺหา = ปุริส
ปุริส สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ปุริส มฺหา - **อาเทศ** สฺมา เป็น มฺหา = สฺมาหิสฺมีนํ มฺหาภิมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสมฺหา** จากบุรุษ

ปุริสสฺมา = ปุริส
ปุริส สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสสฺมา** จากบุรุษ

ปุริเสหิ ปุริเสภิ = ปุริส
ปุริส หิ - **ลง หิ** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ปุริสฺ อ หิ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ เอ หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
ปุริสฺ เอ หิ ภิ - **อาเทศ** หิ เป็น ภิ บ้าง = สฺมาหิสฺมีนํ มฺหาภิมฺหิ วา.
ปุริเสหิ -ภิ - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริเสหิ ปุริเสภิ** จากบุรุษ ท.

ฉัฏฐี

ปุริสสฺส = ปุริส
ปุริส ส - **ลง ส** ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
ปุริส สฺส - เพราะ ส **ลง สฺ** อาคม = สาคโม เส.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสสฺส** ของบุรุษ

ปุริสานำ = ปุริส
ปุริส นำ - **ลง นำ** ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
ปุริสา นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนำหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสานำ** ของบุรุษ ท.

สัตตมี

ปุริเส = ปุริส
ปุริส สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปุริส เอ - **อาเทศ** สฺมึ เป็น เอ = สฺมาสฺมึนำ วา.
แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปุริเส** ในบุรุษ

ปุริสมฺหิ = ปุริส
ปุริส สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปุริส มฺหิ - **อาเทศ** สฺมึ เป็น มฺหิ = สฺมาหิสฺมึนำ มฺหาภิมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริสมฺหิ** ในบุรุษ

ปุริสสฺมึ = ปุริส + สฺมึ สำเร็จรูปเป็น **ปุริสสฺมึ** ในบุรุษ

ปุริเสสุ = ปุริส
ปุริส สุ - **ลง สุ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปุริสฺ อ สุ - **แยก** พยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ สเรน วิโยชเย.
ปุริสฺ เอ สุ - เพราะ สุ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
ปุริเสสุ - **รวม** พยัญชนะ สฺ เข้ากับสระ เอ หลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุริเสสุ** ในบุรุษ ท.

รวมศัพท์จำแนกตาม ปุริส ศัพท์

วิ. **สุโร จ อสุโร จ นโร จ อุรโค จ นาโค จ ยกฺโข จ** = **สุราสุรนโรรคนาคยกฺขา**. (ทฺวนฺท)
เทวดา อสูร คน งู นาค และ ยักษ์ ชื่อว่า สุราสุรนโรรคนาคยกฺขา

ท่องจำ

เอวำ **สุราสุร-นโรรค-นาค-ยกฺขา** เทวดา อสูร คน งู นาค ยักษ์
คนฺธพฺพ-กินฺนร-มนุสฺส-ปิสาจ-เปตา คนธรรพ์ กินนร มนุษย์ ปีศาจ เปรต
มาตงฺค-ชงฺคม-ตุรงฺค-วราห-สีหา ช้าง เนื้อ(สัตว์ป่า) ม้า หมูป่า ราชสีห์

พฺยคฺฆจฺฉ-กจฺฉป-ตรจฺฉ-มิคสฺส-โสณา. เสือโคร่ง หมี เต่า หมาป่า เนื้อ ม้า สุนัข
อาโลก-โลก-นิลยานิล-จาค-โยคา แสงสว่าง โลก บ้าน ลม สละ เพียร
วายาม-คาม-นิคมาคม-ธมฺม-กามา เพียร หมู่บ้าน นิคม อาคม ธรรม กาม
สโมฆ-โฆส-ปฏิฆาสว-โกธ-โลภา พระสงฆ์ กิเลส เสียงดัง ขัดใจ กิเลส โกรธ โลภ
สารมฺภ-ถมฺภ-มท-มาน-ปมาท-มกฺขา. แข่งดี หัวดื้อ มัวเมา ถือตัว ประมาท ลบหลู่
ปุนฺนาค-ปูค-ปนสาสน-จมฺปกมฺพา บุนนาค หมาก ขนุน ประดู่ จำปา มะม่วง
หินฺตาล-ตาล-พกุลชฺชุน-กีสุกา จ เต่าร้าง ตาล พิกุล กุ่ม ทองกวาว (จาน)
มนฺทาร-กุนฺท-ปุจิมนฺท-กรญฺช-รุกฺขา มณฑารพ คล้า สะเดา กระเช้า ต้นไม้
เฉยฺยา **มยูร-สกุนณฺฑช-โกญฺจ-หํสา**. (พึงทราบ) นกยูง นก ไข่ กระเรียน หงส์

วุตฺตา วสนฺตติลกา ตภชา ชคา โค.
221 211 121 121 22
๓ คาถานี้ เป็น วสนฺติติลกคาถา มี ๑๔ พยางค์ (วุตฺโตทย. ๙๒)

สงฺฆ หรือ **สงฺฆ**

โปรดทราบ ในศัพท์ทั้ง ๕๒ เป็นต้นนั้น **สงฺฆ** หรือ **สงฺฆ** ศัพท์ มีความแตกต่างจากศัพท์อื่น คือ
๑. เมื่อใช้กับพระสงฆ์ที่ยังไม่แตกกัน คือ ยังร่วมสังฆกรรมกันได้ จะมีรูปเป็นเอกพจน์เท่านั้น
อุ. **สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ**. ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า
๒. เมื่อใช้กับพระสงฆ์ที่แตกกันเป็นสังฆเภท ร่วมสังฆกรรมกันได้ จึงจะมีรูปเป็นพหูพจน์
อุ. **เทฺว สงฺฆา วิสุ วิสุ อุโปสถกมฺมํ กโรนฺติ**. สงฆ์ ๒ ฝ่าย ทำลงอุโบสถแยกกัน

จำนวนภิกษุตามวินัยโวหาร

๑ รูป	เรียกว่า **บุคคล**	ใช้	**อายสฺมา**	เช่น อายสฺมา ธาเรตุ.
๒ รูป	เรียกว่า **คณะ**	ใช้	**อายสฺมนฺตา**	เช่น อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ.
๓ รูป	เรียกว่า **คณะ**	ใช้	**อายสฺมนฺโต**	เช่น อายสฺมนฺโต ธาเรนฺตุ.
๔ รูป	เรียกว่า **สงฆ์**	ใช้	**สงฺโฆ**	เช่น สงฺโฆ ธาเรตุ.

๒. มโนคณาทิคณะ

คณะของศัพท์มี มน เป็นต้น

มโนคณาทิคณะ มีความแตกต่างจาก ปุริสาทิคณะ คือ มีรูป **สา โส สิ** เพิ่มเข้ามา

มนสา = ปุริส นา	- อาเทศ **นา** เป็น **อา**	=	มโนคณาทิโต สฺมีนานมิอา.
มนโส = ปุริส ส	- อาเทศ **ส** เป็น **โอ**	=	สสฺส โจ.
มนสิ = ปุริส สฺมึ	- อาเทศ **สฺมึ** เป็น **อิ**	=	มโนคณาทิโต สฺมีนานมิอา.
เมื่ออาเทศแล้ว ให้ลง **สฺ** อาคม		=	ส สเร วาคโม.

๙๕. มโนคณาทิโต สฺมึนานมิอา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อิอา การอาเทศเป็น อิ และ อา ทั้งหลาย **สฺมึนานำ** แห่ง สฺมึ และ นา วิภัตติทั้งหลาย **มโนคณาทิโต** (อันอยู่หลัง)จากมโนคณะศัพท์เป็นต้น (**โหนฺติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจากมโนคณะศัพท์เป็นต้น อาเทศ สฺมึ เป็น อิ, และ นา เป็น อา บ้าง

มโนคณาทิ วิ. - **มโนปภุติ มโน**.
มน ศัพท์เป็นต้น ชื่อว่า มนะ
มนสฺส คโณ มโนคโณ.
คณะของ มน ศัพท์เป็นต้น ชื่อว่า มโนคณะ
มโนคโณ อาทิ ยสฺส โสยำ มโนคณาทิ.
ศัพท์อันมี มโนคณะศัพท์เป็นต้น ชื่อว่า มโนคณาทิ

อาทิศัพท์ รวมเอา **พิล** และ **ปท** ศัพท์เป็นต้น ก็อาเทศ สฺมึ เป็น อิ และ นา เป็น อา

๙๖. ส สเร วาคโม. (๔ บท, อาคมวิธิ)

สเร เพราะสระหลัง **มโนคณาทิโต** จากมโนคณะศัพท์เป็นต้น **ส อาคโม** สฺ อาคม (**โหติ**) ย่อมลง (**วา**) บ้าง.

หลังจากมโนคณะศัพท์เป็นต้น ลง สฺ อาคม บ้าง

วาศัพท์ เป็น ววัตถิตวิภาสา กล่าวกำหนด ๓ วิธี

๑. **นิจจวิธี** ลง สฺ อาคม แน่นอน อุ. มานสิกำ (มนสิ+ณิก), เจตสิกำ (เจตสิ+ณิก)
๒. **อนิจจวิธี** ลง สฺ อาคม ไม่แน่นอน อุ. มนสา มเนน, มนโส มนสฺส, มนสิ มนสฺมึ
๓. **อสันตวิธี** ไม่ลง สฺ อาคม อุ. มโน มนา, มนำ มเน, มนายตนำ

๙๗. สสฺส โจ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โอ การอาเทศเป็น โอ **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (ปรสฺส) อันอยู่ข้างหลัง **มโนคณาทิโต** จากมโนคณะศัพท์เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจากมโนคณะศัพท์เป็นต้น อาเทศ ส วิภัตติเป็น โอ บ้าง

จศัทพ์ เป็น อวุตตสมุจจยะ รวมเอาการอาเทศ อำ วิภัตติ เป็น โอ

เช่น **อทาเน กุรุเต มโน**. กระทำซึ่งจิตในการออก (ขุ.ชา.๒๗/๒๐๗๐)
กสฺสปสฺส วโจ สุตฺวา. ฟังแล้วซึ่งคำของพระกัสสปะ
ตโป อิธ ปกุรุพฺพติ. ย่อมกระทำซึ่งตปะในโลกนี้
ยโส ลทฺธา น มชฺเชยฺย. ได้แล้วซึ่งยศไม่พึงมัวเมา

๒. ปุงลิงค์ อการันต์ **มน**สัททปทมาลา (ใจ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**มโน**	**มนา**
อาลปนะ	**มน มนา**	**มนา**
ทุติยา	**มนํ มโน**	**มเน**
ตติยา	**มนสา มเนน**	**มเนหิ มเนภิ**
จตุตถี	**มนโส มนสฺส**	**มนานํ**
ปัญจมี	**มนา มนมฺหา มนสฺมา**	**มเนหิ มเนภิ**
ฉัฏฐี	**มนโส มนสฺส**	**มนานํ**
สัตตมี	**มนสิ มเน มนมฺหิ มนสฺมึ**	**มเนสุ**

ทำตัวรูป

มนสา = มน
มน นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
มน อา - **อาเทศ** นา เป็น อา = มโนคณาทิโต สฺมึนานมิอา.
มน สฺ อา **ลง สฺ** อาคม = ส สเร วาคโม.
มนสา **รวม สฺ** เข้ากับสระ อา หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **มนสา** ด้วยใจ

มนโส = มน
มน ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
- และ **ลง ส** ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
มน โอ - **อาเทศ** ส เป็น โอ = สสฺส โจ.
มน สฺ โอ **ลง สฺ** อาคม = ส สเร วาคโม.
มนโส **รวม สฺ** เข้ากับสระ โอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **มนโส** แก่ใจ แห่งใจ

มโน = มน
มน อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
มน โอ - **อาเทศ** อำ เป็น โอ = จศัพท์ใน สสฺส โจ.
แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **มโน** ซึ่งใจ

มนสิ = มน
มน สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
มน อิ - **อาเทศ** สฺมึ เป็น อิ = มโนคณาทิโต สฺมึนานมิอา.
มน สฺ อิ **ลง สฺ** อาคม = ส สเร วาคโม.

มนสิ **รวม สฺ** เข้ากับสระ อิ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **มนสิ** ในใจ

มโนคณะ

มโน วโจ วโย เตโช ตโป เจโต ตโม ยโส
อโย ปโย สิโร ฉนฺโท สโร อุโร รโห อโห.

มโน	ใจ	**วโจ**	วาจา	**วโย**	วัย เสื่อม	**เตโช**	เดช คม กล้า แข็ง
ตโป	ตบะ ความเพียร	**เจโต**	ใจ	**ตโม**	ความมืด	**ยโส**	เกียรติ ยศ
อโย	เหล็ก	**ปโย**	น้ำนม	**สิโร**	ศีรษะ	**ฉนฺโท**	พอใจ คัมภีร์ฉันท์
สโร	สระ เสียง ศร สระน้ำ	**อุโร**	อก	**รโห**	ที่ลับ	**อโห**	วัน

มโนคณะลักษณะ ๓

๑. อาเทศ นา ส สฺมึ วิภัตติมีรูปเป็น สา โส สิ ตามลำดับ อุ. มนสา, มนโส, มนสิ (ก)
๒. อาเทศ อ เป็น โอ กลางสมาสและกิต อุ. มโนธาตุ, อโยปตฺโต (ข)
๓. อาเทศ อำ เป็น โอ ในอรรถกรรมของกิริยา อุ. มโน ณตฺวา, กสฺสปสฺส วโจ สุตฺวา (ข)

มโนคณาทิคณะ ก.

พิลำ พลำ ทโม วาโห ถาโม ถามำ ชโร ชรา
ปทำ มุขนฺตฺยฏฺฐาทฺยงฺค- ปุณฺณา มโนคณาทิโต.

มโนคณาทิคณศัพท์ ๘ บท ได้แก่ (๑) **พิลำ** รู ช่อง โพรง (๒) **พลำ** กำลัง (๓) **ทโม** ข่ม ฝึก (๔) **วาโห** เกวียน (๕) **ถาโม ถามำ** กำลัง (๖) **ชโร ชรา** แก่ (๗) **ปทำ** บท เท้า นิพพาน (๘) **มุขำ** หน้า ปาก เป็นต้น บริบูรณ์ด้วยลักษณะเบื้องต้น (คือมี สา โส สิ)

มโนคณาทิคณะ ข.

อาโป จ สรโท วาโย รโช รชนฺติ อาทโย
อนฺตงฺคทฺวยสมฺปนฺนา มโนคณาทิโต มตา.

มโนคณาทิคณศัพท์ ๔ บท ได้แก่ (๑) **อาโป** น้ำ (๒) **สรโท** ฤดูสรทะ ปี (๓) **วาโย** ลม (๔) **รโช** ฝุ่น ธุลี เป็นต้น พึงทราบว่าสมบูรณ์ด้วย ๒ ลักษณะสุดท้าย (เป็น โอ กลางสมาสและกิต และเป็น โอ ในอรรถกรรม)

มโนคณาทิคณะ เป็นลิงค์อะไร ?

๑. คัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสิทธิ โมคคัลลานะ แสดงเป็น ปุงลิงค์
๒. คัมภีร์พาลาวตาระ แสดงเป็น นปุงสกลิงค์
๓. คัมภีร์สัททนีติ อภิธานัปปทีปิกา แสดงเป็น ปุงลิงค์ และ นปุงสกลิงค์

โปราณาจารย์

มโนคณาทิโต วุตฺโต ปุลฺลิงฺเค รูปสิทฺธิยำ
พาลาวตาเร นปุมฺหิ นีติยำ ปุนฺนปุ๎สเก.

โบราณาจารย์กล่าวว่า มโนคณาทิคณศัพท์ (๑) ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เป็น ปุงลิงค์ (๒) ในคัมภีร์พาลาวตาระ เป็น นปุงสกลิงค์ (๓) ในคัมภีร์สัททนีติ เป็น ปุงลิงค์ และ นปุงสกลิงค์

โปราณาจารย์

มโนคณาทิโต วุตฺโต ปุลฺลิงฺเค รูปสิทฺธิยำ
พาลาวตาเร นปุมฺหิ นีติยำ ปุนนฺปุ๎สเก.

โบราณาจารย์กล่าวว่า มโนคณาทิคณศัพท์ (๑) ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เป็น ปุงลิงค์ (๒) ในคัมภีร์พาลาวตาระ เป็น นปุงสกลิงค์ (๓) ในคัมภีร์สัททนีติ เป็น ปุงลิงค์ และ นปุงสกลิงค์

๓. คุณวนฺตาทิคณะ

คณะของศัพท์มี คุณวนฺตุ เป็นต้น

คุณวนฺตาทิคณะ มีความแตกต่างจาก ปุริสาทิคณะ ดังนี้

๑. อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อา	= อา สิมฺหิ.
๒. อาเทศ นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต	= นฺตุสฺส นฺโต.
๓. เพราะ โย หิ นำ สุ อาเทศ อุ เป็น อ	= นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
เพราะ อำ นา สฺมา สฺมึ อาเทศ อุ เป็น อ	= จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
อาเทศ โย เป็น อิ	= อนฺตศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
๔. อาเทศ นฺตุ กับ ค เป็น อำ อ อา	= อวณฺณา จ เค.
๕. อาเทศ นฺตุ กับ นา ส สฺมึ เป็น ตา โต ติ	= โตติตา สสฺมึนาสุ.
๖. อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น นฺตสฺส	= นฺตสฺส เส วา.
๗. อาเทศ นฺตุ กับ นำ เป็น ตำ	= นำมฺหิ ตำ วา.

๙๘. อา สิมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อา

อุ. **คุณวา** อ. ผู้มีคุณ

๙๙. นฺตุสฺส นฺโต. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**โยมฺหิ ปจเม**) เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ **นฺโต** การอาเทศเป็น นฺโต (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต บ้าง

อุ. **คุณวนฺโต ติฏฺฐนฺติ** อ. ผู้มีคุณ ท. ยืนอยู่

๑๐๐. นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ จ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลายด้วย **สุนำหิสุ จ** เพราะ สุ นำ หิ วิภัตติทั้งหลายด้วย **อนฺโต** สระสุดท้าย (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**อตฺตำ โหติ**) เป็น อ.

เพราะ โย หิ นำ สุ วิภัตติ อาเทศ อุ ของ นฺตุ เป็น อ

อุ. **คุณวนฺตา** อ. ผู้มีคุณ ท., ข้าแต่ผู้มีคุณ ท., ซึ่งผู้มีคุณ ท.

จศัพท์ เป็น อวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะ อำ นา สฺมา สฺมึ วิภัตติ อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย (เว้น ๒ สิ ๒ ส)

อนฺตศัพท์ รวมเอา การอาเทศ โย เป็น อิ

อุ. **คุณวนฺติ** อ. ผู้มีคุณ ท., ข้าแต่ผู้มีคุณ ท., ซึ่งผู้มีคุณ ท.

นฺตุปฺปจฺจยสฺส นปุ๎สเก วตฺตมานสฺส อตฺตมาปชฺชติ โยสุ วจเนสุ, โยนญฺจ อิการตฺตำ โหติ. คุณวนฺติ กุลานิ. (นีติ.สุตฺต. ๒๕๐)

เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย อาเทศ อุ ของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ, และอาเทศ โย เป็น อิ

เช่น **คุณวนฺติ กุลานิ** อันว่า / ข้าแต่ / ซึ่งตระกูลผู้มีคุณ ท.

๑๐๑. อวณฺณา จ เค. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เค เพราะ ค **อำ จ** การอาเทศเป็น อำ ด้วย **อวณฺณา** การอาเทศเป็นอวัณณะคือ อ อา ทั้งหลายด้วย (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ ค อาเทศ นฺตุ กับ ค เป็น อำ อ อา

อุ. **คุณวำ คุณว คุณวา** ข้าแต่ผู้มีคุณ, **คุณวนฺโต คุณวนฺตา** ข้าแต่ผู้มีคุณ ท.
คุณวนฺตำ ซึ่งผู้มีคุณ, **คุณวนฺเต** ซึ่งผู้มีคุณ ท.

๑๐๒. โตติตา สสฺมึนาสุ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สสฺมึนาสุ เพราะ ส สฺมึ และ นา วิภัตติทั้งหลาย **โตติตา** การอาเทศเป็น โต ติ และ ตา ทั้งหลาย (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง (**ยถาสงฺขฺยำ**) ตามลำดับ.

เพราะ ส สฺมึ นา วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น โต, กับ สฺมึ เป็น ติ, กับ นา เป็น ตา บ้าง

อุ. **คุณวตา คุณวนฺเตน** ด้วยผู้มีคุณ, **คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ** ด้วยผู้มีคุณ ท.

๑๐๓. นฺตสฺส เส วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **นฺตสฺส** การอาเทศเป็น นฺตสฺส (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น นฺตสฺส บ้าง

อุ. **คุณวนฺตสฺส คุณวโต** แก่ผู้มีคุณ, แห่งผู้มีคุณ

๑๐๔. นำมฺหิ ตำ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นำมฺหิ เพราะ นำ วิภัตติ **ตำ** การอาเทศเป็น ตำ (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ นำ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ นำ เป็น ตำ บ้าง

อุ. **คุณวตำ คุณวนฺตานำ** แก่ผู้มีคุณ ท., แห่งผู้มีคุณ ท.

สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สมา นาว.

อุ. **คุณวตา คุณวนฺตา** จากผู้มีคุณ ...

๓. ปุงลิงค์ อการันต์ **คุณวนฺตุ**สัททปทมาลา (ผู้มีคุณ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คุณวา**	**คุณวนฺโต คุณวนฺตา**
อาลปนะ	**คุณวำ คุณว คุณวา**	**คุณวนฺโต คุณวนฺตา**
ทุติยา	**คุณวนฺตำ**	**คุณวนฺเต**
ตติยา	**คุณวตา คุณวนฺเตน**	**คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ**
จตุตถี	**คุณวโต คุณวนฺตสฺส**	**คุณวตำ คุณวนฺตานำ**
ปัญจมี	**คุณวตา คุณวนฺตา คุณวนฺตมฺหา คุณวนฺตสฺมา**	**คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ**
ฉัฏฐี	**คุณวโต คุณวนฺตสฺส**	**คุณวตำ คุณวนฺตานำ**
สัตตมี	**คุณวติ คุณวนฺเต คุณวนฺตมฺหิ คุณวนฺตสฺมึ**	**คุณวนฺเตสุ**

ทำตัวรูป
ปฐมา

คุณวา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณว อา - **อาเทศ** นฺตุ กับ สิ เป็น อา = อา สิมฺหิ.
คุณวฺ อ อา - **แยก** วฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ สเรน วิโยชเย.
คุณวฺ อา - **ลบ** สระ อ หน้า ปกติสระ อา หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ ...
คุณวา = **รวม** วฺ เข้ากับ อา หลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวา** อ. ผู้มีคุณ

คุณวนฺโต = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณว นฺโต - **อาเทศ** นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต = นฺตุสฺส นฺโต.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺโต** อ. ผู้มีคุณ ท.

คุณวนฺตา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คุณวนฺต โย - **อาเทศ** สระ อุ ของ นฺตุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺต อา - หลังจาก อ **อาเทศ** โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
คุณวนฺตา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺตา** อ. ผู้มีคุณ ท.

อาลปนะ

คุณวํ ว วา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
คุณวนฺตุ ค - **เรียก** สิ ในอาลปนะว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
คุณว อำ อ อา - **อาเทศ** นฺตุ กับ ค เป็น อำ อ อา = อวณฺณา จ เค.
คุณวำ ว วา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวำ คุณว คุณวา** ข้าแต่ผู้มีคุณ
พหูพจน์ - ทำเหมือน ปฐมา

ทุติยา

คุณวนฺตำ = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
คุณวนฺต อำ - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺตำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺตำ** ซึ่งผู้มีคุณ

คุณวนฺเต = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ โย - **ลง โย** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
คุณวนฺต โย - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺต เอ - หลังจาก อ **อาเทศ** โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
คุณวนฺเต - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺเต** ซึ่งผู้มีคุณ ท.

ตติยา

คุณวตา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
คุณว ตา - **อาเทศ** นฺตุ กับ นา เป็น ตา = โตติตา สสฺมีนาสุ.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวตา** ด้วยผู้มีคุณ

คุณวนฺเตน = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
คุณวนฺต นา - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.

คุณวนฺต เอน - หลังจาก อ **อาเทศ** นา เป็น เอน = อโต เนน.
คุณวนฺเตน - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺเตน** ด้วยผู้มีคุณ

คุณวนฺเตหิ -ภิ = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
คุณวนฺต หิ - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺตุ อ หิ - **แยก** ตฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
คุณวนฺตุ เอ หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
คุณวนฺตุ เอ หิ ภิ - **อาเทศ** หิ เป็น ภิ บ้าง = สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา.
คุณวนฺเตหิ -ภิ - **รวม** ตฺ เข้ากับ เอ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ** ด้วยผู้มีคุณ ท.

จตุตถี

คุณวโต = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
คุณว โต - **อาเทศ** นฺตุ กับ ส เป็น โต = โตติตา สสฺมีนาสุ.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวโต** แก่ผู้มีคุณ

คุณวนฺตสฺส = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
คุณวนฺตสฺส - **อาเทศ** นฺตุ กับ ส เป็น นฺตสฺส = นฺตสฺส เส วา.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺตสฺส** แก่ผู้มีคุณ

คุณวตำ = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
คุณว ตำ - **อาเทศ** นฺตุ กับ นำ เป็น ตำ = นำมฺหิ ตำ วา.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวตำ** แก่ผู้มีคุณ ท.

คุณวนฺตานำ = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
คุณวนฺต นำ - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺตา นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนำหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺตานำ** แก่ผู้มีคุณ ท.

ปัญจมี

คุณวตา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
คุณวนฺตุ นา - **แสดง** สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุ...
คุณว ตา - **อาเทศ** นฺตุ กับ นา เป็น ตา = โตติตา สสฺมีนาสุ.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวตา** จากผู้มีคุณ

คุณวนฺตา = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
คุณวนฺต สฺมา - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺต อา - **อาเทศ** สฺมา เป็น อา = สฺมาสฺมึนำ วา.
คุณวนฺตา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺตา** จากผู้มีคุณ

คุณวนฺตมฺหา คุณวนฺตสฺมา มีวิธีสำเร็จรูปง่าย
พหูพจน์ = ทำเหมือน ตติยา
ฉัฏฐี = ทำเหมือน จตุตถี

สัตตมี

คุณวติ = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
คุณว ติ - **อาเทศ** นฺตุ กับ สฺมึ เป็น ติ = โตติตา สสฺมึนาสุ.
สำเร็จรูปเป็น **คุณวติ** ในผู้มีคุณ

คุณวนฺเต = คุณวนฺตุ
คุณวนฺตุ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
คุณวนฺต สฺมึ - **อาเทศ** อุ ของ นฺตุ เป็น อ = จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
คุณวนฺต เอ - **อาเทศ** สฺมึ เป็น เอ = สฺมาสฺมึนำ วา.
คุณวนฺเต - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คุณวนฺเต** ในผู้มีคุณ

คุณวนฺตมฺหิ คุณวนฺตสฺมึ คุณวนฺเตสุ มีวิธีสำเร็จรูปง่าย

ศัพท์จำแนกตาม คุณวนฺตุ มี ๒ กลุ่ม

๑. กลุ่มลง วนฺตุ ปัจจัย

คณวา ผู้มีคณะ หัวหน้า **กุลวา** ผู้มีตระกูล **พลวา** ผู้มีกำลัง **ยสวา** ผู้มียศ ผู้มีชื่อเสียง
ธนวา ผู้มีทรัพย์ คนรวย **สุตวา** ผู้มีความรู้ **ภควา** ผู้มีโชค พระผู้มีพระภาค ผู้มีภคธรรม
หิมวา ป่าหิมพานต์ ภูเขาหิมาลัย **ผลวา** ผู้มีผล ต้นไม้ผลดก **สีลวา** ผู้มีศีล
ปญฺญวา ผู้มีปัญญา คนฉลาด

หิมวนฺตุ ภูเขาหิมาลัย

หิมวนฺตุ ศัพท์ แตกต่างจาก คุณวนฺตุ คือ เพราะ สิ อาเทศ อุ ของ นฺตุ เป็น อ

๑๐๕. สิมฺหิ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระสุดท้าย (**นฺตุสฺส**) ของ นฺตุ **อตฺตำ** (**โหติ**) เป็น อ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ อุ ของ นฺตุ เป็น อ บ้าง

๔. ปุงลิงค์ อการันต์ **หิมวนฺตุ**สัททปทมาลา (ภูเขาหิมาลัย)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**หิมวา หิมวนฺโต**	**หิมวนฺโต หิมวนฺตา**
	ที่เหลือเหมือน คุณวนฺตุ	

ทำตัวรูป

หิมวนฺโต = หิมวนฺตุ
หิมวนฺตุ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หิมวนฺต สิ - เพราะ สิ **อาเทศ** สระ อุ ของ นฺตุ เป็น อ = สิมฺหิ วา.
หิมวนฺต โอ - **อาเทศ** สิ เป็น โอ = โส.
หิมวนฺโต - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **หิมวนฺโต** อ.ภูเขาหิมาลัย ป่าหิมพานต์

อุทาหรณ์

ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ หิมวนฺโตว ปพฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺตึ ขิตฺตา ยถา สรา. (ขุ.ธ. ๒๕/๓๐๔)

สัปบุรุษย่อมปรากฏแม้จะอยู่ในที่ไกล เหมือนภูเขาหิมาลัย ส่วนอสัปบุรุษแม้นั่งในที่นี้ ย่อมไม่ปรากฏ เหมือนลูกศรที่ยิงออกไปในเวลากลางคืน

คติมนฺโต สติมนฺโต ธิติมนฺโต จ โย อิสิ
สทฺธมฺมธารโก เถโร อานนฺโท รตนากโร. (ขุ.เถร. ๒๖/๑๐๕๒)

พระอานนท์เถระ เป็นผู้มีคติ(ปัญญา) มีสติ มีธิติ(ปัญญา) แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงพระสัทธรรมไว้ และเป็นบ่อเกิดรัตนะ

๒. กลุ่มลง มนฺตุ ปัจจัย

สติมา ผู้มีสติ, **ธิติมา คติมา มติมา มุติมา** ผู้มีปัญญา ... ฯเปฯ ... **วิชฺชุมา** ผู้มีสายฟ้า ในศัพท์จำแนกตามทั้ง ๒๕ ศัพท์เป็นต้นนี้ จะมีศัพท์ที่แตกต่าง ๒ ศัพท์ คือ **สติมา** และ **พนฺธุมา**

สติมนฺตุ ผู้มีสติ

สติมนฺตุ ศัพท์ จัดอยู่ใน คุณวนฺตาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน อำ ส วิภัตติ

๑๐๖. **สพฺพสฺส วา อำสฺสุ.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อำสฺสุ เพราะ อำ และ ส วิภัตติ (**อตฺตำ**) การอาเทศเป็น อ (**นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ **สพฺพสฺส** ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อำ และ ส วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

๕. ปุงลิงค์ อการันต์ **สติมนฺตุ**สัททปทมาลา (ผู้มีสติ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สติมา**	**สติมนฺโต สติมนฺตา**
อาลปนะ	**สติมํ สติม สติมา**	**สติมนฺโต สติมนฺตา**
ทุติยา	**สติมํ สติมนฺตํ**	**สติมนฺเต**
ตติยา	**สติมตา สติมนฺเตน**	**สติมนฺเตหิ สติมนฺเตภิ**
จตุตถี	**สติมสฺส สติมโต สติมนฺตสฺส**	**สติมตํ สติมนฺตานํ**
ปัญจมี	**สติมตา สติมนฺตา สติมนฺตมฺหา สติมนฺตสฺมา**	**สติมนฺเตหิ สติมนฺเตภิ**
ฉัฏฐี	**สติมสฺส สติมโต สติมนฺตสฺส**	**สติมตํ สติมนฺตานํ**
สัตตมี	**สติมติ สติมนฺเต สติมนฺตมฺหิ สติมนฺตสฺมึ**	**สติมนฺเตสุ**

ทำตัวรูป

สติมํ = สติมนฺตุ
สติมนฺตุ อํ - **ลง อํ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
สติม อ อํ - เพราะ อ อำ **อาเทศ** นฺตุ เป็น อ = สพฺพสฺส วา อำเสสุ.
- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สติมํ** ซึ่งผู้มีสติ

สติมสฺส = สติมนฺตุ
สติมนฺตุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
สติม อ ส - เพราะ ส **อาเทศ** นฺตุ เป็น อ = สพฺพสฺส วา อำเสสุ.
สติม อ สฺส - เพราะ ส **ลง สฺ** อาคม = สาคโม เส.
- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สติมสฺส** แก่ผู้มีสติ

ที่เหลือ = ทำเหมือน คุณวนฺตุ

๔. คจฺฉนฺตาทิคณะ

คณะของศัพท์มี คจฺฉนฺต เป็นต้น

คจฺฉนฺตาทิคณะ มีความแตกต่างจาก คุณวนฺตุ ดังนี้

๑. สระสุดท้าย เป็น อ อยู่เดิม
๒. เพราะ สิ อาเทศ นฺต เป็น อำ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนำ นฺตสทฺโท อำ.
๓. ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
๔. ที่เหลือ นฺต เหมือน นฺตุ = เสเสสุ นฺตุว.

เฉพาะที่มีการอาเทศควบ

๑๐๗. สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **นฺตสทฺโท** นฺต ศัพท์ **คจฺฉนฺตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี คจฺฉนฺต เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อํ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺต ของ คจฺฉนฺต เป็นต้น เป็น อํ บ้าง

อุ. **คจฺฉํ คจฺฉนฺโต** อ.ผู้ไปอยู่

๑๐๘. เสเสสุ นฺตุว. (๓ บท, การิยาติเทส)

เสเสสุ (**วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ**) เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งหลายที่เหลือ (**นฺตสทฺโท**) นฺต ศัพท์ (**ทฏฺฐพฺโพ**) อันนักศึกษาพึงทราบ **นฺตุ อิว** ว่าเหมือน นฺตุ ปัจจัย.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่เหลือ(จาก สิ) พึงทราบว่า นฺต เหมือน นฺตุ

๖. ปุงลิงค์ อการันต์ **คจฺฉนฺต**สัททปทมาลา (ผู้ไปอยู่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คจฺฉํ คจฺฉนฺโต**	**คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา**
อาลปนะ	**คจฺฉํ คจฺฉ คจฺฉา**	**คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา**
ทุติยา	**คจฺฉนฺตํ**	**คจฺฉนฺเต**
ตติยา	**คจฺฉตา คจฺฉนฺเตน**	**คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ**
จตุตถี	**คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส**	**คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ**
ปัญจมี	**คจฺฉตา คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตมฺหา คจฺฉนฺตสฺมา**	**คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ**
ฉัฏฐี	**คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส**	**คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ**
สัตตมี	**คจฺฉติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตมฺหิ คจฺฉนฺตสฺมึ**	**คจฺฉนฺเตสุ**

ทำตัวรูป

คจฺฉํ = คจฺฉนฺต
คจฺฉนฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คจฺฉ อํ สิ - เพราะ สิ **อาเทศ** นฺต เป็น อํ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.
คจฺฉํ สิ - แยก ลบ รวม
คจฺฉํ - **ลบ** สิ = เสสโต โลปิ คสิปิ.
- สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉํ** อ.ผู้ไปอยู่

คจฺฉนฺโต = คจฺฉนฺต สิ ทำเหมือน ปุริโส

คจฺฉนฺโต = คจฺฉนฺต
คจฺฉนฺต โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คจฺฉนฺตุ โย - ให้ นฺต เหมือน นฺตุ = เสเสสุ นฺตุว.
คจฺฉนฺโต - **อาเทศ** นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต = นฺตุสฺส นฺโต.
สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉนฺโต** อ.ผู้ไปอยู่ ท.

โปรดทราบว่า เฉพาะรูปที่มีการอาเทศควบ นฺตุ กับ วิภัตติ เท่านั้น จึงให้ นฺต เหมือน นฺตุ ส่วนรูปอื่น ให้ทำเหมือน ปุริส ศัพท์

ศัพท์จำแนกตาม คจฺฉนฺต

คจฺฉํ มหำ จรำ ติฏฺฐำ **ททำ ภุญฺชำ สุณำ ปจำ**
ชยำ ชีรำ จวำ มียำ **สรำ กุพฺพำ ชปำ วชำ.**

ผู้ไป ผู้ประเสริฐ ผู้เที่ยวไป ผู้ยืน ผู้ให้ ผู้กิน ผู้ฟัง ผู้หุง
ผู้ชนะ ผู้แก่ชรา ผู้ตาย (**วจำ** ผู้กล่าว) ผู้ตาย ผู้ระลึกถึง ผู้ทำ ผู้สวด ผู้ไป

คจฺฉำ มหำ พฺรหำ สำ หำ **อรหำ ชาครำ กรำ**
ชยำ ชินำ ติกจฺฉำ จ **ภวิสฺสำ ภำ ภวำ วหำ.**

ผู้ไป ผู้ประเสริฐ ผู้กล่าว ผู้สงบ ผู้ฆ่า พระอรหันต์ ผู้ตื่น ผู้กระทำ
ผู้ชนะ ผู้ชนะ ผู้เยียวยา (หมอ) ผู้จักเป็น ผู้หวั่นไหว ผู้เจริญ ผู้นำไป

อิจฺจาทโย

อาทิศัพท์ รวมเอา **มหำ มหา, พฺรหำ พฺรหา, อรหำ อรหา** เป็นต้น

มหนฺต ศัพท์ มีรูป **มหำ มหา**

มหนฺต ศัพท์ ใน สิ วิภัตติ มีรูปเป็น **มหำ** ก็มี **มหา** ก็มี, รูปว่า **มหา** ใช้ได้ทั้ง ๓ ลิงค์ เช่น

ปุ. **มหา วตายำ ภนฺเต ภูมิจาโล**. (ที.มหา. ๑๐/๙๗)
แผ่นดินไหวครั้งนี้ รุนแรงจริง ท่านผู้เจริญ

อิตฺ. **สา เสนา มหตี อาสิ**. (ขุ.ชา. ๒๘/๒๓๖๑)
กองทัพนั้น ปรากฏเป็นกองทัพที่ยิ่งใหญ่

นปุ. **มหา เต ภยมาคตำ**. (ขุ.ชา. ๒๖/๘๐๑) ภัยอันใหญ่หลวง จึงมาถึงท่าน

มหนฺต ศัพท์ มีอรรถ ๖ อย่าง

ปูชุตฺตมปจุเรสุ **สมฺปตฺติสฺสริเยสุ จ**
วุทฺเธ เจวาติ อตฺเถสุ **มหนฺโต ฉสุ วตฺตติ.** (?)

มหนฺต ศัพท์ เป็นไปในอรรถ ๖ อย่าง คือ (๑) **ปูชา** การบูชา (๒) **อุตฺตม** ประเสริฐสุด (๓) **ปจุร** มาก เพียงพอ (๔) **สมฺปตฺติ** ความสมบูรณ์ (๕) **อิสฺสริย** ความเป็นใหญ่ (๖) **วุทฺธ** ความเจริญ

๗. ปุงลิงค์ อการันต์ **มหนฺต**สัททปทมาลา (ผู้ประเสริฐ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**มหำ มหา มหนฺโต**	**มหนฺโต มหนฺตา**
อาลปนะ	**มหำ มห มหา**	**มหนฺโต มหนฺตา**
	ที่เหลือเหมือน คจฺฉนฺต	

ทำตัวรูป

มหา = มหนฺต
มหนฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
มห อา สิ - **อาเทศ** นฺต เป็น อา = เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตา...
มหา สิ - แยก ลบ รวม
มหา - **ลบ** สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
มหา - สำเร็จรูปเป็น **มหา** อ.ผู้ประเสริฐ

ภวนฺต ผู้เจริญ

ภวนฺต ศัพท์ จัดอยู่ใน คจฺฉนฺตาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน โย ค นา ส วิภัตติ

๑๐๙. โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **โอภาโว** การอาเทศเป็น โอ **วการสฺส** แห่ง ว **ภวโต** ของ ภวนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.
เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ว ของ ภวนฺต เป็น โอ บ้าง

อุ. **ภวำ** อ.ผู้เจริญ, **โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา** อ.ผู้เจริญ ท.

๑๑๐. โภ เค ตุ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เค เพราะ ค **โภ** การอาเทศเป็น โภ **ภวโต** แห่ง ภวนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.
เพราะ ค อาเทศ ภวนฺต เป็น โภ

- **ตุ** ศัพท์ รวมเอา การอาเทศ **ภวนฺต** เป็น **ภนฺเต โภนฺตา** เป็นต้น

อุ. **โภ ภนฺเต โภนฺต โภนฺตา** ข้าแต่ผู้เจริญ, **โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา** ข้าแต่ผู้เจริญ ท.
ภวนฺตำ ซึ่งผู้เจริญ, **โภนฺเต ภวนฺเต** ซึ่งผู้เจริญ ท.

- เพราะ **นา** และ **ส** วิภัตติ อาเทศ **ว** ของ ภวนฺต เป็น **โอ** = โอภาโว กฺวจิ โยควิภาคะ

อุ. **โภตา ภวตา ภวนฺเตน** ด้วยผู้เจริญ, **โภโต ภวโต ภวนฺตสฺส** แก่ผู้เจริญ เป็นต้น

๘. ปุงลิงค์ อการันต์ **ภวนฺต**สัททปทมาลา (ผู้เจริญ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ภวำ**	**โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา**
อาลปนะ	**โภ ภนฺเต โภนฺต โภนฺตา**	**โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา**
ทุติยา	**ภวนฺตำ**	**โภนฺเต ภวนฺเต**
ตติยา	**โภตา ภวตา ภวนฺเตน**	**ภวนฺเตหิ ภวนฺเตภิ**
จตุตถี	**โภโต ภวโต ภวนฺตสฺส**	**ภวตำ ภวนฺตานำ**
ปัญจมี	**ภวตา ภวนฺตา ภวนฺตมฺหา ภวนฺตสฺมา**	**ภวนฺเตหิ ภวนฺเตภิ**
ฉัฏฐี	**โภโต ภวโต ภวนฺตสฺส**	**ภวตำ ภวนฺตานำ**
สัตตมี	**ภวติ ภวนฺเต ภวนฺตมฺหิ ภวนฺตสฺมึ**	**ภวนฺเตสุ**

ทำตัวรูป

โภนฺโต = ภวนฺต
ภวนฺต โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ภโอนฺต โย - เพราะ โย **อาเทศ** ว เป็น โอ = โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส.
โภนฺต โย - แยก ลบ รวม
โภนฺตุ โย - ให้ นฺต เหมือน นฺตุ = เสเสสุ นฺตุว.
โภนฺโต - **อาเทศ** นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต = นฺตุสฺส นฺโต.
สำเร็จรูปเป็น **โภนฺโต** อ.ผู้เจริญ ท.

โภ = ภวนฺต
ภวนฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ภวนฺต ค - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
โภ ค - เพราะ ค **อาเทศ** ภวนฺต เป็น โภ = โภ เค ตุ.
โภ - **ลบ** ค = เสสโต โลปำ คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **โภ** ข้าแต่ผู้เจริญ

ภนฺเต = ภวนฺต
ภวนฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ภวนฺต ค - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
ภนฺเต ค - เพราะ ค **อาเทศ** ภวนฺต เป็น ภนฺเต = ตุศัพท์ในสูตร โภ เค ตุ.
ภนฺเต - **ลบ** ค = เสสโต โลปำ คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **ภนฺเต** ข้าแต่ผู้เจริญ

โภตา = ภวนฺต
ภวนฺต นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
ภโอนฺต นา - เพราะ นา **อาเทศ** ว เป็น โอ = โอภาโว กฺวจิ โยควิภาคะ.

โภนฺต นา - แยก ลบ รวม
โภนฺตุ นา - ให้ นฺต เหมือน นฺตุ = เสเสสุ นฺตุว.
โภตา - อาเทศ นฺตุ กับ นา เป็น ตา = โตติตา สสฺมึนาสุ.
สำเร็จรูปเป็น **โภตา** ด้วยผู้เจริญ

ภทนฺต ผู้เจริญ

ภทนฺต ศัพท์ จัดอยู่ใน คจฺฉนฺตาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษในอาลปนะ

๑๑๑. **ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

เค เพราะ ค **โยสุ จ** และเพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **ภทฺทนฺตภนฺเต** การอาเทศเป็น ภทฺทนฺต และ ภนฺเต ทั้งหลาย **ภทนฺตสฺส** แห่ง ภทนฺต ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.
เพราะ ค และ โย วิภัตติ อาเทศ ภทนฺต เป็น ภทฺทนฺต และ ภนฺเต บ้าง

อุ. **ภทฺทนฺต ภนฺเต ภทนฺต ภทนฺตา** ข้าแต่ผู้เจริญ เป็นต้น ที่เหลือเหมือน ปุริส

๙. ปุงลิงค์ อการันต์ **ภทนฺต**สัททปทมาลา (ผู้เจริญ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ภทนฺโต**	**ภทนฺตา**
อาลปนะ	**ภทฺทนฺต ภนฺเต ภทนฺต ภทนฺตา**	**ภทฺทนฺตา ภนฺเต ภทนฺตา**
	ที่เหลือเหมือน ปุริส	

อุ. **ภทนฺเตติ ภทฺทนฺตโต วุจฺจติ คุณวิเสสยุตฺโต เอกสฺส ทการสฺส โลปํ กตฺวา.** (กาฬุทายี.ฐ.)
คำว่า **ภทนฺต** ท่านกล่าวว่ามาจาก **ภทฺทนฺต** เป็นคำขยายคุณ, ทำการลบ ทฺ อักษร ๑ ตัว

ภนฺเต

คำว่า "**ภนฺเต**" มีที่มาจาก ๒ คำ คือ

๑. **ภนฺเต** มาจาก ภวนฺต - อาเทศ ภวนฺต เป็น ภนฺเต = ตุศัพท์ในสูตร โภ เค ตุ.
๒. **ภนฺเต** มาจาก ภทนฺต - อาเทศ ภทนฺต เป็น ภนฺเต = ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต.

อุทาหรณ์

ยถา โข ปนานนฺท เอตรหิ ภิกฺขู อญฺญมญฺญํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรนฺติ, น โข มมจฺจเยน เอวํ สมุทาจริตพฺพํ, เถรตเรน อานนฺท ภิกฺขุนา นวกตโร ภิกฺขุ นาเมน วา โคตฺเตน วา อาวุโสวาเทน วา สมุทาจริตพฺโพ, นวกตเรน ภิกฺขุนา เถรตโร ภิกฺขุ "ภนฺเต"ติ วา "อายสฺมา"ติ วา สมุทาจริตพฺโพ. (ที.มหา. ๑๐/๒๑๖)

อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาทะว่า "อาวุโส" เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือตระกูล โดยวาทะว่า "อาวุโส" ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า "ภันเต" หรือ "อายัสมา" ก็ได้

ทำตัวรูป

ภนฺเต = ภทนฺต
ภทนฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ภทนฺต ค - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
ภนฺเต ค - เพราะ ค **อาเทศ** ภทนฺต เป็น ภนฺเต = ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต.
ภนฺเต - ลบ ค (ในนาม/นิบาต) = เสสโต โลปำ คสิปิ / สพฺพาสมาวุโส...
สำเร็จรูปเป็น **ภนฺเต** ข้าแต่ผู้เจริญ

ภนฺเต = ภทนฺต
ภทนฺต โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ภนฺเต โย - เพราะ โย **อาเทศ** ภทนฺต เป็น ภนฺเต = ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต.
ภนฺเต - ลบ โย = เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตา...
สำเร็จรูปเป็น **ภนฺเต** ข้าแต่ผู้เจริญ ท.

สนฺต สัปบุรุษ

สนฺต ศัพท์ จัดอยู่ใน คจฺฉนฺตาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน หิ วิภัตติ

๑๑๒. **สนฺตสทฺทสฺส โส เภ โพ จนฺเต.** (๖ บท, อาเทส-อาคมวิธิ)

เภ เพราะ ภ **โส** การอาเทศเป็น ส **สนฺตสทฺทสฺส** แห่ง สนฺต ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี, **โพ** พฺ อาคม (**โหติ**) ย่อมซง **อนฺเต** ในที่สุด **จ** ด้วย.

เพราะ ภ อาเทศ สนฺต เป็น ส, และ ลง พฺ อาคม ในที่สุด สนฺต ศัพท์ด้วย

จศัพท์ มีอรรถสมุจจยะ รวมเอาการอาเทศ สนฺต เป็น ส ในสมาสที่ไม่มี ภ อยู่ข้างหลัง

อุ. **สนฺโต จ โส ปุริโส จาติ สปฺปุริโส.** สัปบุรุษ คนดี คนสงบ (สัตบุรุษ สัปบุรุษ สันตบุรุษ)
สตำ ธมฺโม สทฺธมฺโม. ธรรมของสัปบุรุษ คำแนะนำของคนดี
สนฺเตหิ กโต สกฺกโต. สักการะอันสัปบุรุษพากันทำ

เภศัพท์ บอกให้รู้ว่า ถ้าไม่มี ภ อยู่หลัง ก็ห้ามอาเทศด้วยสูตรนี้
เช่น **สนฺเตหิ สพฺภิ** ด้วยสัปบุรุษ ท.

๑๐. ปุงลิงค์ อการันต์ **สนฺต**สัททปทมาลา (ผู้สงบ สัปบุรุษ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สำ สนฺโต**	**สนฺโต สนฺตา**
อาลปนะ	**สำ ส สา**	**สนฺโต สนฺตา**
ทุติยา	**สนฺตำ**	**สนฺเต**
ตติยา	**สตา สนฺเตน**	**สนฺเตหิ สพฺภิ**

๑๐. ปุงลิงค์ อการันต์ **สนฺต**สัททปทมาลา (ผู้สงบ สัปบุรุษ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
จตุตถี	**สโต สนฺตสฺส**	**สตๆ สนฺตานๆ**
ปัญจมี	**สตา สนฺตา สนฺตมฺหา สนฺตสฺมา**	**สนฺเตหิ สพฺภิ**
ฉัฏฐี	**สโต สนฺตสฺส**	**สตๆ สนฺตานๆ**
สัตตมี	**สติ สนฺเต สนฺตมฺหิ สนฺตสฺมึ**	**สนฺเตสุ**

สพฺภิสุตฺต

สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวๆ
สตๆ สทฺธมฺมมญฺญาย เสยฺโย โหติ น ปาปิโย. (สำ.ส. ๑๕/๓๑)

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เมื่อรู้แจ้งคำสอนของสัตบุรุษแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐ ไม่มีตกต่ำ

ทำตัวรูป

สพฺภิ = สนฺต
สนฺต หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
สนฺต ภิ - **อาเทศ** หิ เป็น ภิ = สฺมาหิสฺมึนๆ มฺหาภิมฺหิ วา.
ส พฺ ภิ - เพราะ ภ **อาเทศ** สนฺต เป็น ส, และลง พฺ อาคม สำเร็จรูปเป็น **สพฺภิ** ด้วยสัปบุรุษ ท. = สนฺตสทฺทสฺส โส เภ โพ จนฺเต.

๕. ราชาทิคณะ

คณะของศัพท์มี ราช เป็นต้น

ราชาทิคณะ แม้จะเป็น อ การันต์เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างหลายอย่าง

๑. อาเทศ สิ เป็น อา = สฺยา จ.
๒. อาเทศ โย เป็น อาโน = โยนมาโน.
๓. อาเทศ นๆ เป็น อานๆ = พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต อมานๆ.
๔. อาเทศ ราช กับ นา เป็น รญฺญา = นามฺหิ รญฺญา วา.
๕. เพราะ สุ นๆ หิ อาเทศ ราช เป็น ราชุ = ราชสฺส ราชุ สุนๆหิสุ จ.
๖. อาเทศ ราช กับ ส เป็น รญฺโญ ราชิโน = ราชสฺส รญฺโญราชิโน เส.
๗. อาเทศ ราช กับ นๆ เป็น รญฺญๆ = รญฺญๆ นๆมฺหิ วา.
๘. หลังจาก ราช ให้ สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราช...
๙. อาเทศ สฺมึ กับ ราช เป็น รญฺเญ ราชินิ = สฺมึมฺหิ รญฺเญราชินิ.

ราช วิ. **จตูหิ สงฺคหวตฺถูหิ มหาชนๆ รญฺเชตีติ ราชา.**

ผู้ยังมหาชนให้ยินดี ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ชื่อว่า ราชะ

อติเตชวนฺตตาย วิเสเสน ราชเต ทิพฺพเตติ ราชา.
ผู้รุ่งเรืองมาก เพราะมีเดชานุภาพมาก ชื่อว่า ราชะ

นานาสมฺปตฺตีหิ ราชติ ทิพฺพติ วิโรจตีติ ราชา.
ผู้รุ่งเรือง ด้วยสมบัติหลายอย่าง ชื่อว่า ราชะ

๑๑๓. สฺยา จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น **อา** การอาเทศเป็น อา **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อา.

อุ. **ราชา ติฏฺฐติ.** พระราชา ประทับยืนอยู่

อาทิศัพท์ รวมเอา **อาตุม** ศัพท์เป็นต้น

๑๑๔. โยนมาโน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น **อาโน** การอาเทศเป็น อาโน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย วิภัตติ เป็น อาโน.

อุ. **ราชาโน ติฏฺฐนฺติ.** พระราชา ท. ประทับยืนอยู่

๑๑๕. พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต อมานํ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น **อานํ** การอาเทศเป็น อานํ **อํ** แห่ง อํ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ อํ วิภัตติ เป็น อานํ บ้าง.

อุ. **ราชานํ ปสฺส.** จงดู ซึ่งพระราชา

๑๑๖. นามฺหิ รญฺญา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **รญฺญา** การอาเทศเป็น รญฺญา **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ราช กับ นา เป็น รญฺญา บ้าง.

อุ. **รญฺญา กตํ.** อันพระราชา ทรงกระทำแล้ว

๑๑๗. ราชสฺส ราชุ สุนฺหิสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

สุนฺหิสุ เพราะ สุ นฺ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **ราชุ** การอาเทศเป็น ราชุ **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **จ** บ้าง.

เพราะ สุ นำ และ หิ วิภัตติ อาเทศ ราช เป็น ราชุ บ้าง.

จศัพท์ มีอรรถ**วิกัปปนะ** ไม่แน่นอน แปลว่า บ้าง

อุ. **ราชูหิ กตำ**. อันพระราชา ทรงกระทำแล้ว

๑๑๘. ราชสฺส รณฺโญราชิโน เส. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **รณฺโญราชิโน** การอาเทศเป็น รณฺโญ และ ราชิโน ทั้งหลาย **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ราช กับ ส เป็น รณฺโญ และ ราชิโน.

อุ. **รณฺโญ ราชิโน เทติ**. ย่อมถวาย แด่พระราชา

๑๑๙. รณฺญำ นำมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นำมฺหิ เพราะ นำ วิภัตติ **รณฺญำ** การอาเทศเป็น รณฺญำ **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นำ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ นำ เป็น รณฺญำ บ้าง.

อุ. **รณฺญำ ราชูนำ ราชานำ**. แด่พระราชา ท.

๑๒๐. อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาว. (๓ บท, ตำรูปาติเทส)

สฺมา สฺมา วิภัตติ (**ปรา**) อันอยู่ข้างหลัง **อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ** จาก อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น (**ทฏฺฐพฺพำ**) อันนักศึกษาพึงทรง **นา อิว** ว่าเป็นเหมือน นา วิภัตติ.

พึงทราบว่า สฺมา วิภัตติ อันอยู่หลังจาก อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็นเหมือน นา วิภัตติ (หลังจาก ราช ให้ สฺมา เหมือน นา)

อุ. **รณฺญา อเปติ**. ย่อมหลีกไป จากพระราชา

อติเทสสูตร ๖

พฺยปเทโส นิมิตฺตญฺจ ตำรูปำ ตำสภาวตา
สุตฺตญฺเจว ตถา การิ- ยาติเทโสติ ฉพฺพิโธ. (รูปสิทฺธิ)

อติเทสสูตร คือสูตรชี้แจง มี ๖ อย่าง คือ

๑.	**พฺยปเทสาติเทส**	ชี้แจงการเรียกชื่อ	อุ. ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวาตเวตุนาทีสุ จ.
๒.	**นิมิตฺตาติเทส**	ชี้แจงนิมิตเหมือนกัน	อุ. ตถา กตฺตริ จ.
๓.	**ตำรูปาติเทส**	ชี้แจงว่ามีรูปเหมือน	อุ. อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาว.
๔.	**ตำสภาวาติเทส**	ชี้แจงว่ามีสภาพเดิม	อุ. อิตฺถิยำ ภาสิตปุมิตฺถี ปุมาว เจ.
๕.	**สุตฺตาติเทส**	ชี้แจงสูตรสำเร็จรูป	อุ. อนุปทิฏฺฐานำ วุตฺตโยคโต.
๖.	**การิยาติเทส**	ชี้แจงวิธีเหมือนกัน	อุ. เสเสสุ นฺตุว.

๑๒๑. สฺมึมฺหิ รญฺเญราชินิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สฺมึมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **รญฺเญราชินิ** การอาเทศเป็น รญฺเญ และ ราชินิ ทั้งหลาย **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ สฺมึ เป็น รญฺเญ และ ราชินิ.

อุ. **รญฺเญ ราชินิ ปติฏฺฐิตํ.** ตั้งอยู่ ในพระราชา

๑๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **ราช**สัททปทมาลา (พระราชา)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ราชา**	**ราชาโน**
อาลปนะ	**ราช ราชา**	**ราชาโน**
ทุติยา	**ราชานํ ราชึ**	**ราชาโน**
ตติยา	**รญฺญา ราเชน**	**ราชูหิ ราชูภิ ราเชหิ ราเชภิ**
จตุตถี	**รญฺโญ ราชิโน**	**รญฺญํ ราชูนํ ราชานํ**
ปัญจมี	**รญฺญา**	**ราชูหิ ราชูภิ ราเชหิ ราเชภิ**
ฉัฏฐี	**รญฺโญ ราชิโน**	**รญฺญํ ราชูนํ ราชานํ**
สัตตมี	**รญฺเญ ราชินิ**	**ราชูสุ ราเชสุ**

กจฺจายนปทรูปสิทฺธิคนฺเถสุ ปน "ราเชน ราเชหิ ราเชภิ ราชูสู"ติ ปทานิ วุตฺตานิ. จูฬนิรุตฺตินิรุตฺติปิฏกเสุ ตานิ นาคตานิ, นาคตภาโวเยว เตสํ ยุตฺตตโร ปาฬิยํ อทสฺสนโต. (นีติ.ปทมาลา ๒๐๓) บทว่า "ราเชน ราเชหิ ราเชภิ ราชูสุ" มีกล่าวไว้ในคัมภีร์กัจจายนะและปทรูปสิทธิ, ส่วนในคัมภีร์ไวยากรณ์น้อยอื่น ไม่มี, การไม่มีสมควรกว่า เพราะไม่ได้แสดงไว้ในพระบาลี

รูปว่า **ราชึ** มีใช้น้อย

เช่น **ปูเชสิ ราชึ ปรมปูปมาทึ.** (ขุ.ชา. ๒๗/๓๖๘) ท่านก็ยังบูชาพระราชาผู้เลอะเลือนอยู่

ทำตัวรูป

ปฐมา

ราชา = ราช

ราช สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

ราช อา - หลังจาก ราช **อาเทศ** สิ เป็น อา = สฺยา จ.

ราชา - แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **ราชา** อ.พระราชา

ราชาโน = ราช

ราช โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ราช อาโน - หลังจาก ราช **อาเทศ** โย เป็น อาโน = โยนมาโน.
ราชา - แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **ราชาโน** อ.พระราชา ท.

ทุติยา

ราชานำ = ราช
ราช อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
ราช อานำ - หลังจาก ราช **อาเทศ** อำ เป็น อานำ = พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต อมานำ.
ราชานำ - แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **ราชานำ** ซึ่งพระราชา

ตติยา

รญฺญา = ราช
ราช นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
รญฺญา - **อาเทศ** ราช กับ นา เป็น รญฺญา = นามฺหิ รญฺญา วา.
สำเร็จรูปเป็น **รญฺญา** อันพระราชา

ราชูหิ -ภิ = ราช
ราช หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
ราชุ หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** ราช เป็น ราชุ = ราชสฺส ราชุ สุนำหิสุ จ.
ราชู หิ - เพราะ หิ **ทีฆะ** อุ เป็น อู = สุนำหิสุ จ.
ราชู หิ -ภิ - **อาเทศ** หิ เป็น ภิ บ้าง = สฺมาหิสฺมึนำ มฺหาภิมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **ราชูหิ ราชูภิ** อันพระราชา ท.

จตุตถี

รญฺโญ ราชิโน = ราช
ราช ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
รญฺโญ ราชิโน - **อาเทศ** ราช กับ ส เป็น รญฺโญ ราชิโน = ราชสฺส รญฺโญราชิโน เส.
สำเร็จรูปเป็น **รญฺโญ ราชิโน** แด่พระราชา

รญฺญำ = ราช
ราช นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
รญฺญำ - **อาเทศ** ราช กับ นำ เป็น รญฺญำ = รญฺญำ นำมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **รญฺญำ** แก่พระราชา ท.

ราชูนำ = ราช
ราช นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ราชุ นำ - เพราะ นำ **อาเทศ** ราช เป็น ราชุ = ราชสฺส ราชุ สุนำหิสุ จ.
ราชู นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อุ เป็น อู = สุนำหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ราชูนำ** แด่พระราชา ท.

ปัญจมี

รญฺญา = ราช
ราช สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ราช นา - **ให้ สฺมา** เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺต...
รญฺญา - **อาเทศ** ราช กับ นา เป็น รญฺญา = นามฺหิ รญฺญา วา.
สำเร็จรูปเป็น **รญฺญา** จากพระราชา

สัตตมี

รญฺเญ ราชินิ = ราช
ราช สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รญฺเญ ราชินิ - **อาเทศ** ราช กับ สฺมึ เป็น รญฺเญ ราชินิ = สฺมึมฺหิ รญฺเญราชินิ.
สำเร็จรูปเป็น **รญฺเญ ราชินิ** ในพระราชา

ราชูสุ = ราช
ราช สุ - **ลง สุ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ราชุ สุ - เพราะ สุ **อาเทศ** ราช เป็น ราชุ = ราชสฺส ราชุ สุนฺหิสุ จ.
ราชู สุ - เพราะ สุ **ทีฆะ** อุ เป็น อู = สุนฺหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ราชูสุ** ในพระราชา ท.

พฺรหฺม พรหม

พฺรหฺม ศัพท์ จัดอยู่ใน ราชาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน ค นา ส สฺมึ วิภัตติ

๑๒๒. พฺรหฺมโต คสฺส จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

พฺรหฺมโต หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ **เอ** การอาเทศเป็น เอ **คสฺส** แห่ง ค (**โหติ**) ย่อมมี.
หลังจาก พฺรหฺม อาเทศ ค เป็น เอ

จศัพท์ มีอรรถอนุกัฑฒนะ ดึงเอา **เอ** ศัพท์จากสูตร "**สฺมิเม**" มาไว้ในสูตรนี้

อุ. **พฺรหฺเม** ข้าแต่พรหม

๑๒๓. อุตฺตํ สนาสุ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สนาสุ เพราะ ส และ นา วิภัตติทั้งหลาย (**อนฺโต**) สระสุดท้าย (**พฺรหฺมสฺส**) แห่ง พฺรหฺม ศัพท์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ.
เพราะ ส และ นา วิภัตติ อาเทศ อ เป็น อุ

บทว่า "**อุตฺตํ**" เป็นภาวนิทเทสะ แสดงความไม่เป็น อุ ในบางอุทาหรณ์

อุ. **พฺรหฺมุนา** ด้วยพรหม

๑๒๔. ฌลโต สสฺส โน วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

โน การอาเทศเป็น โน **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลโต** จาก อิ อี ชื่อ ฌ และ อุ อู ชื่อ ล (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อิ อี ชื่อ ฌ และ อุ อู ชื่อ ล อาเทศ ส เป็น โน บ้าง.

(หลังจาก ฌ ล อาเทศ ส เป็น โน บ้าง)

อุ. **พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส** แก่พรหม

พฺรหฺมูนํ แก่พรหม ท. อาเทศ อ เป็น อุ บ้าง = อุตฺตํ โยควิภาคะ ในสูตร อุตฺตํ สนาสุ.

พฺรหฺมุนา จากพรหม ให้ สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตฺมฺหนฺตฺราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุ...

๑๒๕. พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

พฺรหฺมโต หลังจาก พฺรหฺม **นิ** การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อาเทศ สฺมึ เป็น นิ

อุ. **พฺรหฺมนิ** ในพรหม

ตุศัพท์ รวมเอาการอาเทศ **สฺมึ** เป็น **นิ** บ้าง หลังจาก **กมฺม จมฺม มุทฺธ** ศัพท์เป็นต้น
อาทิศัพท์ รวมเอาหลังจาก **อทฺธ ฆมฺม** เป็นต้น

๑๒. ปุงลิงค์ อการันต์ **พฺรหฺม**สัททปทมาลา (พรหม)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**พฺรหฺมา**	**พฺรหฺมาโน**
อาลปนะ	**พฺรหฺเม**	**พฺรหฺมาโน**
ทุติยา	**พฺรหฺมานํ พฺรหฺมํ**	**พฺรหฺมาโน**
ตติยา	**พฺรหฺมุนา**	**พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ**
จตุตถี	**พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส**	**พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ**
ปัญจมี	**พฺรหฺมุนา**	**พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ**
ฉัฏฐี	**พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส**	**พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ**
สัตตมี	**พฺรหฺมนิ**	**พฺรหฺเมสุ**

ทำตัวรูป

พฺรหฺเม = พฺรหฺม
พฺรหฺม สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
พฺรหฺม ค - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
พฺรหฺม เอ - หลังจาก พฺรหฺม **อาเทศ** ค เป็น เอ = พฺรหฺมโต คสฺส จ.

พฺรหฺเม - แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺเม** ข้าแต่พรหม

พฺรหฺมุนา = พฺรหฺม
พฺรหฺม นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
พฺรหฺม อ นา - แยก มฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
พฺรหฺม อุ นา - เพราะ นา **อาเทศ** อ เป็น อุ = อุตฺตํ สนาสุ.
พฺรหฺมุนา - รวม มฺ เข้ากับ อุ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺมุนา** ด้วยพรหม

พฺรหฺมุโน = พฺรหฺม
พฺรหฺม ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
พฺรหฺม อ ส - แยก มฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
พฺรหฺม อุ ส - เพราะ ส **อาเทศ** อ เป็น อุ = อุตฺตํ สนาสุ.
พฺรหฺม อุ ส - ตั้ง อุ ชื่อ ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
พฺรหฺม อุ โน - หลังจาก ล **อาเทศ** ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
พฺรหฺมุโน - รวม มฺ เข้ากับ อุ หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺมุโน** แก่พรหม

พฺรหฺมูนํ = พฺรหฺม
พฺรหฺม นํ - **ลง นํ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
พฺรหฺม อ นํ - แยก มฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
พฺรหฺม อุ นํ - เพราะ นํ **อาเทศ** อ เป็น อุ = อุตฺตํ ทฺวิธาโยควิภาคะ.
พฺรหฺม อู นํ - เพราะ นํ **ทีฆะ** อุ เป็น อู = สุนํหิสุ จ.
พฺรหฺมูนํ - รวม มฺ เข้ากับ อู หลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺมูนํ** แก่พรหม ท.

พฺรหฺมนิ = พฺรหฺม
พฺรหฺม สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
พฺรหฺม นิ - หลังจาก พฺรหฺม **อาเทศ** สฺมึ เป็น นิ = พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ.
สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺมนิ** ในพรหม

อตฺต ตน ตัวตน

อตฺต ศัพท์ จัดอยู่ใน ราชาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน นา หิ ส สฺมา สฺมึ วิภัตติ

อตฺต วิ. - **สุขทุกฺขํ อทติ ภกฺขตีติ อตฺตา.** (อท ภกฺขเณ+มนฺ)
ย่อมเคี้ยวกิน ทั้งความสุขและความทุกข์ ชื่อว่า อัตตะ
- **ชาติชรามรณาทีหิ อทียเต ภกฺขียเตติ อตฺตา.** (อท ภกฺขเณ+มนฺ)
ย่อมถูกความเกิด แก่ และตาย เป็นต้น เคี้ยวกิน ชื่อว่า อัตตะ

อตฺตา = อท ภกฺขเณ + มนฺ
อทฺ ตนฺ - ลง มนฺ ปัจจัย และอาเทศ ม เป็น ต = ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.

อทฺ ต - ลบ นฺ = กฺวจิ ธาตุ...
อตฺต - อาเทศ ทฺ เป็น ต = โต ทสฺส / กฺวจิ ธาตุ...
อตฺต - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวา...
อตฺต สิ - ลง สิ ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อตฺต อา - อาเทศ สิ เป็น อา = สฺยา จ.
อตฺตา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูป

อตฺตนา - เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อ บ้าง = จศัพท์ในสูตร อ กมฺมนฺตสฺส จ.

อการนฺตสฺเสว อตฺตกรณํ จ ปกติภาวตฺถํ. (รูปสิทฺธิฏีกา)
การอาเทศ อ การันต์เท่านั้น เป็น อ เพื่อความเป็นปกติ

อุ. **อตฺตนา อตฺเตน** ด้วยตน

๑๒๖. อตฺตนฺโต หิสฺมิมนตฺตํ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

หิสฺมึ เพราะ หิ วิภัตติ **อตฺตนฺโต** สระสุดท้ายของ อตฺต (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อนตฺตํ** ซึ่งความเป็น อน.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ อตฺต เป็น อน

อุ. **อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ** ด้วยตน ท.

๑๒๗. สสฺส โน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**ตโต อตฺตโต**) หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น **โน** การอาเทศเป็น โน **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์ อาเทศ ส เป็น โน

อุ. **อตฺตโน** แก่ตน, **อตฺตานํ** แก่ตน ท.

๑๒๘. สฺมา นา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**ตโต อตฺตโต**) หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น **นา** การอาเทศเป็น นา **สฺมา** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์ อาเทศ สฺมา เป็น นา

อุ. **อตฺตนา อเปติ** ย่อมหลีกไป จากตน, **อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ** จากตน ท.
อตฺตโน ของตน, **อตฺตานํ** ของตน ท.

นาภาวาติเทสะ

สูตร “**สฺมา นา** (๒๑๔)” กับสูตร “**อมฺหตฺมฺห... สฺมา นาว** (๒๗๐)” แม้จะมีวิธีทำเหมือนกัน แต่ท่านไม่รวมเข้าเป็นสูตรเดียวกัน เพราะประสงค์ให้นักศึกษารู้วิธีอื่นเพิ่มขึ้นมา คือ เพราะ ช อาเทศ ต เป็น ร ได้บ้าง เช่น **อตฺตโช อตฺรโช** เกิดจากตน

๑๒๙. ตโต สฺมึ นิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ตโต (**อตฺตโต**) หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น **นิ** การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์ อาเทศ สฺมึ เป็น นิ

อุ. **อตฺตนิ** ในตน, **อตฺเตสุ** ในตน ท.

๑๓. ปุงลิงค์ อการันต์ **อตฺต**สัททปทมาลา (ตัว ตน)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อตฺตา**	**อตฺตาโน**
อาลปนะ	**อตฺต อตฺตา**	**อตฺตาโน**
ทุติยา	**อตฺตานำ อตฺตๆ**	**อตฺตาโน**
ตติยา	**อตฺตนา อตฺเตน**	**อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ**
จตุตถี	**อตฺตโน**	**อตฺตานำ**
ปัญจมี	**อตฺตนา**	**อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ**
ฉัฏฐี	**อตฺตโน**	**อตฺตานำ**
สัตตมี	**อตฺตนิ**	**อตฺเตสุ**

ทำตัวรูป

อตฺตนา = อตฺต
อตฺต นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
อตฺต นา - เพราะ นา **อาเทศ** อ ของ อตฺต เป็น อ = จศัพท์ในสูตร อ กมฺมนฺตสฺส จ.
สำเร็จรูปเป็น **อตฺตนา** ด้วยตน

อตฺตเนหิ = อตฺต
อตฺต หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
อตฺตฺ อ หิ - **แยก** ตฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
อตฺตฺ อน หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ ของ อตฺต เป็น อน = อตฺตนฺโต หิสฺมิมนตฺตำ.
อตฺตฺ อนฺอ หิ - **แยก** นฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
อตฺตฺ อนฺเอ หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
อตฺตเนหิ - **รวม** ตฺ และ นฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **อตฺตเนหิ** ด้วยตน ท.

อตฺตโน = อตฺต
อตฺต ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.

อตฺต โน - หลังจาก อตฺต **อาเทศ** ส เป็น โน = สสฺส โน.
สำเร็จรูปเป็น **อตฺตโน** แก่ตน

อตฺตนา = อตฺต
อตฺต สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
อตฺต นา - หลังจาก อตฺต **อาเทศ** สฺมา เป็น นา = สฺมา นา.
สำเร็จรูปเป็น **อตฺตนา** จากตน

อตฺตนิ = อตฺต
อตฺต สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
อตฺต นิ - หลังจาก อตฺต **อาเทศ** สฺมึ เป็น นิ = ตโต สฺมึ นิ.
สำเร็จรูปเป็น **อตฺตนิ** ในตน

สข เพื่อน มิตร สหาย

สข ศัพท์ จัดเป็น ราชาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษใน โย ค อำ นา หิ ส นำ สมา สฺมึ สุ วิภัตติ

๑๓๐. **สขโต จาโยโน.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สขโต หลังจาก สข ศัพท์ **อาโยโน** การอาเทศเป็น อาโย และ โน ทั้งหลาย (**โยนำ**) **จ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลายด้วย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ โย เป็น อาโย และ โน

อุ. **สขา** เพื่อน, **สขาโน สขาโย** เพื่อน ท.

จศัพท์ มีอรรถ **อนุกัฑฒนะ** ดึงเอาบทว่า “โยนำ” จากสูตร “โยนมาโน” มาไว้ในสูตรนี้

๑๓๑. **สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โนนานำเสสุ เพราะ โน นา นำ และ ส วิภัตติทั้งหลาย **อิ** การอาเทศเป็น อิ **สขนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ สข (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โน นา นำ และ ส วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อิ (อ เป็น อิ)

อุ. **สขิโน ติฏฺฐนฺติ** เพื่อน ท. ยืนอยู่

๑๓๒. **สขโต คสฺเส วา.** (๔ บท, อาเทสวิธิ)

สขโต หลังจาก สข ศัพท์ **เอ** การอาเทศเป็น อ อา อิ อี และ เอ ทั้งหลาย **คสฺส** แห่ง ค (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข อาเทศ ค เป็น อ อา อิ อี และ เอ

วาศัพท์ ให้อาเทศ ค เป็น เอ หลังจากศัพท์อื่นบ้าง เช่น ภทฺทนฺเต, อิเส, มหามุเน เป็นต้น

เอ วิ. - **อ จ อา จ อิ จ อี จ เอ จาติปิ เอ.** อ อา อิ อี และ เอ ชื่อว่า เอ
อุ. **สข สขา สขิ สขี สเข** ดูก่อนเพื่อน, **สขาโน สขาโย สขิโน** ดูก่อนเพื่อน ท.

เอ = ออาอิอีเอ - ลบสระหน้า ๔ ตัว ตามลำดับ = สรา สเร โลปำ.

- หรือทำ เอกเสสนัย = เอกเสฺวสกึ โยควิภาคะ

วิธีของปทรูปสิทธิ - **ปุพฺพสฺสรานำ กเมน โลโป.** ลบสระหน้าไปตามลำดับ
วิธีของนฺยาสะ - **เอกาเร ปเร เสสสรานำ โลโป.** เพราะสระ เอ ลบสระหน้าพร้อมกัน

๑๓๓. สุนมฺสุ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สุนมฺสุ เพราะ สุ นำ และ อำ วิภัตติทั้งหลาย **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ สข (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ นำ และ อำ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อาร บ้าง

อุ. **สขารำ สขานำ สขำ** ซึ่งเพื่อน, **สขาโน สขาโย สขิโน** ซึ่งเพื่อน ท.
สขินา ด้วยเพื่อน

๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

หิมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ สข (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อาร บ้าง

อุ. **สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ** ด้วยเพื่อน ท.

ในที่อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
ให้เรียก อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
หลังจาก ฌ อาเทศ ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.

อุ. **สขิโน สขิสฺส** แก่เพื่อน, **สขารานำ สขีนำ** แก่เพื่อน ท.

ในที่อาเทศอาเทศ สฺมา เป็น นา = สฺมา นา.

อุ. **สขินา** จากเพื่อน, **สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ** จากเพื่อน ท.
สขิโน สขิสฺส ของเพื่อน, **สขารานำ สขีนำ** ของเพื่อน ท.

๑๓๕. สฺมิเม. (๒ บท, นิจจาเทสวิธิ)

(**สขโต**) หลังจาก สข ศัพท์ **เอ** การอาเทศเป็น เอ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข อาเทศ สฺมึ เป็น เอ

นิจฺจตฺโถยมารมฺโภ. สูตรนี้มีอรรถแน่นอน คือ อาเทศ สฺมึ เป็น เอ เท่านั้น

อุ. **สเข** ในเพื่อน, **สขาเรสุ สเขสุ** ในเพื่อน ท.

๑๔. ปุงลิงค์ อการันต์ **สข**สัททปทมาลา (เพื่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สขา**	**สขาโน สขาโย สขิโน**

๑๔. ปุงลิงค์ อการันต์ **สข**สัททปทมาลา (เพื่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
อาลปนะ	**สข สขา สขิ สขี สเข**	**สขาโน สขาโย สขิโน**
ทุติยา	**สขารำ สขานำ สขำ**	**สขาโน สขาโย สขิโน**
ตติยา	**สขินา**	**สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ**
จตุตถี	**สขิโน สขิสฺส**	**สขารานำ สขีนำ**
ปัญจมี	**สขินา**	**สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ**
ฉัฏฐี	**สขิโน สขิสฺส**	**สขารานำ สขีนำ**
สัตตมี	**สเข**	**สขาเรสุ สเขสุ**

ทำตัวรูป

สขา อ.เพื่อน, **สขาโน** อ.เพื่อน ท. ทำเหมือน ราชา ราชาโน

สขาโย = สข
สข โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
- **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
- **ลง โย** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.

สข อาโย - หลังจาก สข **อาเทศ** โย เป็น อาโย = สขโต จาโยโน.
สขาโย แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สขาโย** อันว่า/ดูก่อน/ซึ่ง เพื่อน ท.

สขิโน = สข
สข โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
- **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
- **ลง โย** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.

สข โน - หลังจาก สข **อาเทศ** โย เป็น โน = สขโต จาโยโน.
สขิ โน - เพราะ โน **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขิโน สำเร็จรูปเป็น **สขิโน** อันว่า/ดูก่อน/ซึ่ง เพื่อน ท.

สข สขา สขิ สขี สเข = สข
สข สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
สข ค - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
สข ออาอิอีเอ - หลังจาก สข **อาเทศ** ค เป็น อ อา อิ อี เอ = สขโต คสฺเส วา.
- แยก ลบ รวม
สำเร็จรูปเป็น **สข สขา สขิ สขี สเข** ดูก่อนเพื่อน

สขารำ = สข

สข อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
สขุ อ อำ - แยก ขุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขุ อาร อำ - เพราะ อำ **อาเทศ** อ เป็น อาร = สุนมำสุ วา.
สขุ อารุอ อำ - แยก รุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขุ อารุ อำ - ลบ อ หน้า ปกติ อ หลัง = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจาทิมฺหิ ...
สขารำ - รวม ขุ และ รุ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขารำ** ซึ่งเพื่อน

สขินา = สข

สข นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
สขุ อ นา - **แยก** ขุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขุ อิ นา - เพราะ นา **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขินา - รวม ขุ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขินา** ด้วยเพื่อน

สขาเรหิ -ภิ = สข

สข หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
ลง หิ ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
สขุ อ หิ - แยก ขุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขุ อาร หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น อาร = อาโร หิมฺหิ วา.
สขุ อาเร หิ - เพราะ หิ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
สขุ อาเร หิ ภิ - อาเทศ หิ เป็น ภิ บ้าง = สมาหิสฺมึนำ มฺหาภิมฺหิ วา.
สขาเรหิ -ภิ - รวม ขุ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขาเรหิ สขาเรภิ** ด้วย/จากเพื่อน ท.

สขิโน = สข

สข ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ลง ส ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
สขุ อ ส - แยก ขุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขุ อิ ส - เพราะ ส **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขุ อิ ส - เรียก อิ ว่า ณ = อิวณฺณุวณฺณา ณลา.
สขุ อิ โน - หลังจาก ณ **อาเทศ** ส เป็น โน = ณลโต สสฺส โน วา.
สขิโน - รวม ขุ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขิโน** แก่/ของเพื่อน

สขิสฺส = สข

สข ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ลง ส ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
สขุ อ ส - แยก ขุ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...

สขฺ อิ ส - เพราะ ส **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขฺ อิ สฺส - เพราะ ส **ลง** สฺ อาคม = สาคโม เส.
สขิสฺส - รวม ขฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขิสฺส** แก่/ของเพื่อน

สขารานำ = สข
สข นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ลง นำ ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
สขฺ อ นำ - แยก ขฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขฺ อาร นำ - เพราะ นำ **อาเทศ** อ เป็น อาร = สุนมำสุ วา.
สขฺ อารฺอ นำ - แยก รฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขฺ อารฺอา นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนำหิสุ จ.
สขารานำ - รวม ขฺ และ รฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขารานำ** แก่/ของเพื่อน ท.

สขีนำ = สข
สข นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ลง นำ ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
สขฺ อ นำ - แยก ขฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขฺ อิ นำ - เพราะ นำ **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขฺ อี นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อิ เป็น อี = สุนำหิสุ จ.
สขีนำ - รวม ขฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขีนำ** แก่/ของเพื่อน ท.

สขินา = สข
สข สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
สข นา - **อาเทศ** สฺมา เป็น นา = สฺมา นา.
สขฺ อ นา - **แยก** ขฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขฺ อิ นา - เพราะ นา **อาเทศ** อ เป็น อิ = สขนฺตสฺสิ โนนานำเสสุ.
สขินา - รวม ขฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขินา** จากเพื่อน

สเข = สข
สข สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
สข เอ - หลังจาก สข **อาเทศ** สฺมึ เป็น เอ แน่นอน = สฺมิเม.
สเข - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สเข** ในเพื่อน

สขาเรสุ = สข
สข สุ - **ลง สุ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
สขฺ อ สุ - แยก ขฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรำ ...
สขฺ อาร สุ - เพราะ สุ **อาเทศ** อ เป็น อาร = สุนมำสุ วา.

สขุ อารฺอ สุ - แยก รฺ ออกจาก อ = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ ...
สขุ อารฺเอ สุ - เพราะ สุ **อาเทศ** อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
สขาเรสุ - รวม ขุ และ รฺ เข้ากับสระหลัง = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สขาเรสุ** ในเพื่อน ท.

อาตุม ตัว ตน

อาตุม ศัพท์ จัดอยู่ใน ราชาทิคณะ แต่มีรูปพิเศษ คือ
๑. ตั้งแต่ ปฐมา ถึง ทุติยา เหมือน อตฺต ศัพท์
๒. ตั้งแต่ ตติยา ถึง สัตตมี เหมือน ปุริส ศัพท์

๑๕. ปุงลิงค์ อการันต์ **อาตุม**สัททปทมาลา (ตัว ตน)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อาตุมา**	**อาตุมาโน**
อาลปนะ	**อาตุม อาตุมา**	**อาตุมาโน**
ทุติยา	**อาตุมานํ อาตุมํ**	**อาตุมาโน**
ตติยา	**อาตุเมน**	**อาตุเมหิ อาตุเมภิ**
จตุตถี	**อาตุมสฺส**	**อาตุมานํ**
ปัญจมี	**อาตุมา อาตุมมฺหา อาตุมสฺมา**	**อาตุเมหิ อาตุเมภิ**
ฉัฏฐี	**อาตุมสฺส**	**อาตุมานํ**
สัตตมี	**อาตุเม อาตุมมฺหิ อาตุมสฺมึ**	**อาตุเมสุ**

ปุม ผู้ชาย ตัวผู้

ปุม ศัพท์ จัดอยู่ใน ราชาทิคณะ แต่มีรูปแตกต่างจาก ราช ศัพท์ คือ

๑. **ปุมา** - อาเทศ อ กับ สิ เป็น อา = ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.
๒. **ปุมาโน** - อาเทศ อ กับ โย เป็น อาโน = โยสฺวาโน.
๓. **ปุมํ** - อาเทศ อ กับ ค เป็น อํ = อมาลปเนกวจเน.
๔. **ปุมุนา** - เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อุ = อุ นามฺหิ จ.
๕. **ปุมานา** - เพราะ สฺมา อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
เรียก อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
หลังจาก ล อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
เพราะ นา อาเทศ อุ เป็น อา = อุ นามฺหิ จ.
๖. **ปุมาเน** - อาเทศ อ กับ สฺมึ เป็น อาเน = อาเน สฺมึมฺหิ วา.

๗. **ปุมาสุ** - เพราะ สุ อาเทศ อ เป็น อา = สุสุมิมา วา.

๑๓๖. ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ สิ เป็น อา

อนฺตศัพท์ รวมเอาสระสุดท้ายของ **มฆว ยุว** ศัพท์เป็นต้น

อุ. **ปุมา** (**ปุโม**) อ.ผู้ชาย ตัวผู้

ปุโม

ยถา พลากโยนิมฺหิ น วิชฺชติ ปุโม สทา
เมเฆสุ คชฺชมาเนสุ คพฺภํ คณฺหนฺติ ตา ตทา. (ขุ.อป. ๓๒/๕๑๑)

ในกำเนิดนกยางไม่มีนกยางตัวผู้ตลอดกาล เมื่อเมฆฝนคำราม นกยางตัวเมียจึงจะตั้งครรภ์

โสฬสิตฺถิสหสฺสานํ น วิชฺชติ ปุโม ตทา.
อโหรตฺตานํ อจฺจเยน นิพฺพตฺโต อหเมกโก. (ขุ.จริยา. ๓๓/๔๙)

ครั้งนั้น นางสนมกำนัล ๑๖,๐๐๐ นาง ไม่มีพระราชโอรส โดยวันคืนล่วงไปๆ เราเกิดขึ้นเพียงผู้เดียว

๑๓๗. โยสฺวาโน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อาโน** การอาเทศเป็น อาโน **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ โย เป็น อาโน

อุ. **ปุมาโน** ผู้ชาย ตัวผู้ ท.

๑๓๘. อมาลปเนกวจเน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อาลปเนกวจเน เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะในอาลปนะ **อำ** การอาเทศเป็น อำ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะในอาลปนะ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ ค เป็น อำ

(เพราะ ค อาเทศ อ กับ ค เป็น อำ)

อุ. **ปุมำ** ดูก่อนผู้ชาย ตัวผู้, **ปุมาโน** ดูก่อนผู้ชาย ตัวผู้ ท.
ปุมำ ซึ่งผู้ชาย ตัวผู้, **ปุมาโน** ซึ่งผู้ชาย ตัวผู้ ท.

๑๓๙. อุ นามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อา อุ จ** การอาเทศเป็น อา และ อุ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อา และ อุ

อุ. **ปุมานา ปุมุนา ปุเมน** ด้วยผู้ชาย ตัวผู้

จศัพท์ รวมเอาการอาเทศ **อ** ของ **ปุม กมฺม ถาม** เป็น **อุ** เพราะ ส สฺมา วิภัตติ

๑๔๐. หิวิภตฺติมฺหิ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

หิวิภตฺติมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาเน** การอาเทศเป็น อาเน **ปุมนฺตสฺส จ** แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ด้วย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อาเน

วิภตฺติ ศัพท์ ท่านใส่ไว้ในสูตรนี้ เพื่อห้ามการอาเทศพร้อมด้วยวิภัตติ

อุ. **ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ** ด้วยผู้ชาย ตัวผู้ ท.

จศัพท์ ในสูตร “หิวิภตฺติมฺหิ จ” รวมเอาการอาเทศ **อ** ของ **ยุว มฆว** เป็นต้น เป็น **อาน** เพราะวิภัตติทั่วไป

จศัพท์ ในสูตร “อุ นามฺหิ จ” ให้อาเทศ อ ของ ปุม เป็น อุ บ้าง เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติ, เรียก อุ ว่า ล ด้วย “อิวณฺณุวณฺณา ฌลา”, และอาเทศ ส เป็น โน ด้วย “ฌลโต สสฺส โน วา”.

อุ. **ปุมุโน ปุมสฺส** แก่ผู้ชาย ตัวผู้, **ปุมานำ** แก่ผู้ชาย ตัวผู้ ท.

๑๔๑. ฌลโต จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ฌลโต หลังจาก ฌ และ ล **นา** การอาเทศเป็น นา **สฺมา** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) **จ** ย่อมมีบ้าง.

หลังจาก ฌ ล อาเทศ สฺมา เป็น นา บ้าง

จศัพท์ มีอรรถนิวัตตนะ ห้ามอาเทศ สฺมา เป็น นา บ้าง

อุ. **ปุมานา ปุมุนา ปุมา ปุมมฺหา ปุมสฺมา** จากผู้ชาย ตัวผู้,
ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ ปุเมหิ ปุเมภิ จากผู้ชาย ตัวผู้ ท.
ปุมุโน ปุมสฺส ของผู้ชาย ตัวผู้, **ปุมานำ** ของผู้ชาย ตัวผู้ ท.

๑๔๒. อาเน สฺมึมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สฺมึมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **อาเน** การอาเทศเป็น อาเน (**ปุมนฺตสฺส สวิภตฺติสฺส**) แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ สฺมึ เป็น อาเน บ้าง

อุ. **ปุมาเน ปุเม ปุมมฺหิ ปุมสฺมึ** ในผู้ชาย ตัวผู้

๑๔๓. สุสฺมิมา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สุสฺมึ เพราะ สุ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา (**ปุมนฺตสฺส**) แห่งสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อา บ้าง

อุ. **ปุมาสุ ปุเมสุ** ในผู้ชาย ตัวผู้ ท.

๑๖. ปุงลิงค์ อการันต์ **ปุม**สัททปทมาลา (ผู้ชาย)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุมา ปุโม**	**ปุมาโน**
อาลปนะ	**ปุมํ**	**ปุมาโน**
ทุติยา	**ปุมํ**	**ปุมาโน**
ตติยา	**ปุมานา ปุมุนา ปุเมน**	**ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ ปุเมหิ ปุเมภิ**
จตุตถี	**ปุมุโน ปุมสฺส**	**ปุมานํ**
ปัญจมี	**ปุมานา ปุมุนา ปุมา ปุมมฺหา ปุมสฺมา**	**ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ ปุเมหิ ปุเมภิ**
ฉัฏฐี	**ปุมุโน ปุมสฺส**	**ปุมานํ**
สัตตมี	**ปุมาเน ปุเม ปุมมฺหิ ปุมสฺมึ**	**ปุมาสุ ปุเมสุ**

ทำตัวรูป

ปุมา = ปุม
ปุม สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปุมา - เพราะ สิ อาเทศ อ กับ สิ เป็น อา = ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมา** อ.ผู้ชาย ตัวผู้

ปุมาโน = ปุม
ปุม โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปุมาโน - เพราะ โย อาเทศ อ กับ โย เป็น อาโน = โยสฺวาโน.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมาโน** อ.ผู้ชาย ตัวผู้ ท.

ปุมํ = ปุม
ปุม สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ปุม ค - **เรียก** สิ ในอาลปนะว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
ปุมํ - เพราะ ค อาเทศ อ กับ ค เป็น อํ = อมาลปเนกวจเน.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมํ** ดูก่อนผู้ชาย ตัวผู้

ปุมานา ปุมุนา = ปุม
ปุม นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
ปุมานา ปุมุนา - เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อา และ อุ = อุ นามฺหิ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมานา ปุมุนา** ด้วยผู้ชาย ตัวผู้

ปุมาเนหิ -ภิ = ปุม
ปุม หิ - **ลง หิ** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.

ปุมาเน หิ - เพราะ หิ อาเทศ อ เป็น อาเน = หิวิภตฺติมฺหิ จ.
ปุมาเน หิ ภิ - อาเทศ หิ เป็น ภิ บ้าง = สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ** ด้วยผู้ชาย ตัวผู้ ท.

ปุมฺโน = ปุม
ปุม ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ปุมฺ ส - เพราะ ส อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
ปุมฺ ส - เรียก อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ปุมฺ โน - หลังจาก ล อาเทศ ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมฺโน** แก่ผู้ชาย ตัวผู้

ปุมานา = ปุม
ปุม สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ปุมฺ สฺมา - เพราะ สฺมา อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
ปุมฺ สฺมา - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ปุมฺ นา - หลังจาก ล อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
ปุมา นา - เพราะ นา อาเทศ อุ เป็น อา = อุ นามฺหิ จ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมานา** จากผู้ชาย ตัวผู้

ปุมฺนา = ปุม
ปุม สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ปุมฺ สฺมา - เพราะ สฺมา อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
ปุมฺ สฺมา - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ปุมฺ นา - หลังจาก ล อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมฺนา** จากผู้ชาย ตัวผู้

ปุมาเน = ปุม
ปุม สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปุมาเน - เพราะ สฺมึ อาเทศ อ กับ สฺมึ เป็น อาเน = อาเน สฺมึมฺหิ วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมาเน** ในผู้ชาย ตัวผู้

ปุมาสุ = ปุม
ปุม สุ - **ลง สุ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปุมาสุ - เพราะ สุ อาเทศ อ เป็น อา = สุสฺมิมา วา.
สำเร็จรูปเป็น **ปุมาสุ** ในผู้ชาย ตัวผู้ ท.

ยุว ชายหนุ่ม

ยุว ศัพท์ จัดอยู่ใน ราชาทิคณะ แต่มีรูปแตกต่างจาก ราช ศัพท์ คือ
๑. เพราะ สิ อาเทศ อ กับ สิ เป็น อา = อนฺตศัพท์ใน ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.
๒. เพราะวิภัตติทั่วไป อาเทศ อ เป็น อาน = จศัพท์ใน หิวิภตฺติมฺหิ จ.

๓. เพราะ นา และ สุ อาเทศ อ ของ ยุว มฆว เป็น อา = จศัพท์ใน อ กมฺมนฺตสฺส จ.

๑๗. ปุงลิงค์ อการันต์ **ยุว**สัททปทมาลา (ชายหนุ่ม)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยุวา**	**ยุวาโน ยุวานา ยุวา**
อาลปนะ	**ยุว ยุวา ยุวาน ยุวานา**	**ยุวานา**
ทุติยา	**ยุวานำ ยุวๆ**	**ยุวาเน ยุเว**
ตติยา	**ยุวานา ยุวาเนน ยุเวน**	**ยุวาเนหิ ยุวาเนภิ ยุเวหิ ยุเวภิ**
จตุตถี	**ยุวานสฺส ยุวสฺส**	**ยุวานานำ ยุวานำ**
ปัญจมี	**ยุวานา ยุวานมฺหา ยุวานสฺมา**	**ยุวาเนหิ ยุวาเนภิ ยุเวหิ ยุเวภิ**
ฉัฏฐี	**ยุวานสฺส ยุวสฺส**	**ยุวานานำ ยุวานำ**
สัตตมี	**ยุวาเน ยุวานมฺหิ ยุวานสฺมึ ยุเว ยุวมฺหิ ยุวสฺมึ**	**ยุวาเนสุ ยุวาสุ ยุเวสุ**

ทำตัวรูป

ยุวา = ยุว
ยุว สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ยุวา - **อาเทศ** อ กับ สิ เป็น อา = อนฺตศัพท์ใน ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.
สำเร็จรูปเป็น **ยุวา** อ.ชายหนุ่ม

ยุวานา = ยุว
ยุว โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ยุวาน โย - **อาเทศ** อ เป็น อาน = จศัพท์ใน หิวิภตฺติมฺหิ จ.
ยุวาน อา - **อาเทศ** โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
ยุวานา แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ยุวานา** อ.ชายหนุ่ม ท.

ยุวานา = ยุว
ยุว นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
ยุวา นา - เพราะ นา **อาเทศ** อ เป็น อา = จศัพท์ใน อ กมฺมนฺตสฺส จ.
สำเร็จรูปเป็น **ยุวานา** ด้วยชายหนุ่ม

มฆว พระอินทร์ จำแนกวิภัตติเหมือน ยุว ศัพท์

จบ อการันต์ ปุงลิงค์

อาการันต์

สา สุนัขเลี้ยง

สา วิ. - **สามิกสฺส วจนํ สุณาตีติ สา** (สุนโข).
สุนัขที่เชื่อฟังคำของเจ้าของ ชื่อว่า สา

สา = สุ สวเน + อา - ลง อา ปัจจัย = สุโต อา. (นีติ. ๑๑๑๖)
สุ + อุน - อาเทศ อุน เป็น อา = สุณสสุณสฺโสณวานุวานูนุนขุนานา. (รูป. ๖๖๓)
ลง สิ, ลบ สิ

๑๔๔. อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ. (๕ บท, รัสสวิธิ)

เอกวจนโยสุ อปิ จ เพราะวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ และ โย วิภัตติทั้งหลาย **อโฆ** สระอันไม่ใช่ ฆ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ และ โย ให้รัสสะสระอันไม่ใช่ ฆ

(รัสสะ อา เป็น อ, อี เป็น อิ, อู เป็น อุ, เว้น อา ซึ่อ ฆ)

อปิศัพท์ มีอรรถนิวัตตนะ เน้นห้ามรัสสะ เพราะ สิ วิภัตติ, ให้เป็น **สา** เหมือนเดิม

การตั้งชื่ออาการันต์

ปุงลิงค์, นปุงสกลิงค์ - อิวัณณะ ชื่อ **ฌ**, อุวัณณะ ชื่อ **ล** = อิณฺณุวณฺณา ฌลา.
อิตถีลิงค์ - อิวัณณะ และ อุวัณณะ ชื่อ **ป** = เต อิตฺถิยฺยา โป
- อา ชื่อ **ฆ** = อา โฆ.

ปุงลิงค์ **อา**การันต์ **สา**สัททปทมาลา (สุนัข)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สา**	**สา**
อาลปนะ	**ส สา**	**สา**
ทุติยา	**สํ**	**เส**
ตติยา	**เสน**	**สาหิ สาภิ**
จตุตถี	**สสฺส สาย**	**สานํ**
ปัญจมี	**สา สมฺหา สสฺมา**	**สาหิ สาภิ**
ฉัฏฐี	**สสฺส**	**สานํ**
สัตตมี	**เส สมฺหิ สสฺมึ**	**สาสุ**

ทำตัวรูป

สา = สา
สา สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ยุวา - **ลบ** สิ = เสสโต โลปี คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **สา** อ.สุนัข

สา = สา
สา โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ส โย - เพราะ โย **รัสสะ** อา เป็น อ = อโฆรสฺสเมวจนโยสฺวปิ จ.
ส อา - หลังจาก อ **อาเทศ** โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
สา แยก ลบ รวาม สำเร็จรูปเป็น **สา** อ.สุนัข ท.

ศัพท์จำแนกตาม

ปจฺจกฺขธมฺมา ผู้มีธรรมประจักษ์ **ทาฬฺหีวธนฺวา** ผู้มีธนูในแล่งมาก **ทฬฺหธมฺมา** ผู้มีธรรมมั่นคง
ทฬฺหธนฺวา ผู้มีธนูมั่นคง **วิวฏจฺฉทา** ผู้มีหลังคาเปิด เป็นต้น

ตัวอย่าง ?

๑. **สา ขำ โอโลเกติ.** สุนัข แหงนดูท้องฟ้า, หญิงนั้น ก้มดูของลับ
๒. **สาขำ โอโลเกติ.** มองดู กิ่งไม้

จบ อาการันต์ ปุงลิงค์

อิการันต์

อคฺคิ ไฟ

อคฺคิ วิ. - **อคฺคตีติ อคฺคิ, กุฏิลำ คจฺฉตีติ อตฺโถ.**
ไฟอันไปคด ชื่อว่า อัคคิ, หมายถึง ไฟที่มีเปลวหรือไหม้ลามคดไปคดมา

อคฺคิ = อคฺค คติโกฏิลฺเล
อคฺค + อิ - ลง อิ ปัจจัย = มุนาทีหิ จ.
ลง สิ, ลบ สิ

๑๔๕. อคฺคิสฺสินิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สิมฺหิ**) เพราะ สิ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระสุดท้าย **อคฺคิสฺส** ของ อคฺคิ ศัพท์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อินิ** (**โหติ**) เป็น อินิ **วา** บ้าง.
เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ อคฺคิ เป็น อินิ บ้าง

อุ. **อคฺคินิ อคฺคิ** อ.ไฟ
อคฺคินิ อคฺคิ คินิ = ไฟ, **อุทกำ อุทำ ทกำ กำ** = น้ำ

คินิ

มหาคินิ ปชฺชลิโต อนาหาโรปสมฺมติ
องฺคาเรสุ จ สนฺเตสุ นิพฺพุโตติ ปวุจฺจติ. (ขุ.อุทายิเถร. ๒๖/๗๐๒)

ไฟกองใหญ่ที่ลุกโชน เมื่อหมดเชื้อก็ดับไป ถึงยังมีเถ้าอยู่ เขาก็เรียกว่า ไฟดับ

๑๔๖. ฆปโต จ โยนํ โลโป. (๔ บท, โลปวิธิ)

ฆปโต ฌลโต จ หลังจาก ฆ ป ฌ และ ล **โลโป** การลบหายไป **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฆ ป ฌ ล ลบ โย วิภัตติ บ้าง

๑๔๗. โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ. (๓ บท, ทีฆวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **กตนิการโลเปสุ** อันถูกอาเทศเป็น นิ หรือลบแล้ว **รสฺสา** รัสสระทั้งหลาย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

เพราะ โย วิภัตติ ที่ถูกอาเทศเป็น นิ หรือลบแล้ว ให้ทีฆะสระหน้า

๑๔๘. โยสฺวกตรสฺโส โฌ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อกตรสฺโส โฌ** อิ ชื่อ ฌ อันไม่ถูกรัสสะ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ อิ ชื่อ ฌ อันไม่ถูกรัสสะ เป็น อ

อกตรสฺโส โฌ หมายถึง อิ ชื่อ ฌ ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม

อุ. **อคฺคี อคฺคโย** อ.ไฟทั้งหลาย

๑๔๙. อโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นิคฺคหีตํ การอาเทศเป็นนิคคหิต **อโม** แห่ง อํ วิภัตติ และ ม อักษร (**ปรสฺส**) อันอยู่หลัง **ฌลเปหิ** หลังจาก ฌ ล และ ป ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ ล ป อาเทศ อํ และ ม เป็น นิคคหิต

อุ. **อคฺคึ** ซึ่งไฟ, อคฺคี อคฺคโย ซึ่งไฟ ท., **อคฺคินา** ด้วยไฟ
อคฺคีหิ อคฺคีภิ อคฺคิหิ อคฺคิภิ ด้วยไฟ ท. - ทีฆะ อิ เป็น อี บ้าง = สุนฺหิสุ จ.
อคฺคิโน อคฺคิสฺส แก่ไฟ - เรียก อิ ชื่อ ฌ แล้วอาเทศ ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
อคฺคินา อคฺคิมฺหา อคฺคิสฺมา จากไฟ - สฺมา เป็นเหมือน นา = ฌลโต จ.

ปุงลิงค์ **อิ**การันต์ **อคฺคิ**สัททปทมาลา (ไฟ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อคฺคินิ อคฺคิ**	**อคฺคี อคฺคโย**

ปุงลิงค์ **อิ**การันต์ **อคฺคิ**สัททปทมาลา (ไฟ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
อาลปนะ	**อคฺคิ**	**อคฺคี อคฺคโย**
ทุติยา	**อคฺคึ**	**อคฺคี อคฺคโย**
ตติยา	**อคฺคินา**	**อคฺคีหิ อคฺคีภิ อคฺคิหิ อคฺคิภิ**
จตุตถี	**อคฺคิโน อคฺคิสฺส**	**อคฺคีนํ อคฺคินํ**
ปัญจมี	**อคฺคินา อคฺคิมฺหา อคฺคิสฺมา**	**อคฺคีหิ อคฺคีภิ อคฺคิหิ อคฺคิภิ**
ฉัฏฐี	**อคฺคิโน อคฺคิสฺส**	**อคฺคีนํ อคฺคินํ**
สัตตมี	**อคฺคิมฺหิ อคฺคิสฺมึ**	**อคฺคีสุ อคฺคิสุ**

ทำตัวรูป

อคฺคินิ = อคฺคิ
อคฺคิ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อคฺคินิ สิ - **อาเทศ** อิ เป็น อินิ = อคฺคิสฺสินิ.
อคฺคินิ - **ลบ** สิ = เสสโต โลปํ คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **อคฺคินิ** อ.ไฟ

อคฺคี = อคฺคิ
อคฺคิ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อคฺคิ(ฌ) โย - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
อคฺคิ(ฌ) - หลังจาก ฌ **ลบ** โย = ฆปโต จ โยนํ โลโป.
อคฺคี - เพราะ โย ที่ลบแล้ว **ทีฆะ** อิ เป็น อี = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆ.
สำเร็จรูปเป็น **อคฺคี** อ.ไฟ ท.

อคฺคโย = อคฺคิ
อคฺคิ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
อคฺคิ(ฌ) โย - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
อคฺค โย - เพราะ โย **อาเทศ** อิ ซึ่ง ฌ เป็น อ = โยสฺวกตรสฺโส โฌ.
สำเร็จรูปเป็น **อคฺคโย** อ.ไฟ ท.

อคฺคึ = อคฺคิ
อคฺคิ อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
อคฺคิ(ฌ) อำ - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
อคฺคิ(ฌ) ꣳ - หลังจาก อิ ซึ่ง ฌ **อาเทศ** อำ เป็น ꣳ (นิคคหิต) = อำโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.
สำเร็จรูปเป็น **อคฺคึ** ซึ่งไฟ

ปุลิงฺคํ = ปุม+ลิงฺคํ
ปุม ลิงฺคํ - **เรียก** อุ ที่ ปุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ปุ ลิงฺคํ - หลังจาก อุ ชื่อ ล **อาเทศ ม** เป็น ◌ं (นิคคหิต) = อโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.
ปุลฺลิงฺคํ - เพราะ ล **อาเทศ** อ เป็น ลฺ = วาศัพท์ใน วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
สำเร็จรูปเป็น **ปุลิงฺคํ ปุลฺลิงฺคํ** อ.ปุงลิงค์

ศัพท์จำแนกตาม

โชติ ไฟ มีเปลว	**ปาณิ** ฝ่ามือ	**คณฺฐิ** ข้อ ปม	**มุฏฺฐิ** กำมือ	**กุจฺฉิ** ท้อง ยุ้ง
วฏฺฏิ กระเพาะเยี่ยว	**สาลิ** ข้าวสาลี	**วีหิ** ข้าวเปลือก	**พฺยาธิ** พยาธิ โรค	**โอธิ** ขอบเขต
โพธิ ต้นไพธิ์ ชื่อ	**สนฺธิ** การต่อ	**ราสิ** ราศี กอง	**เกสิ** ผู้มีผม ชื่อ	**สาติ** ชื่อ
ทีปิ เสือเหลือง	**อิสิ** ฤาษี ดาบส	**มุนิ** ผู้รู้ พระมุนี	**มณิ** แก้วมณี	**ธนิ** เสียง
ยติ ภิกษุ พยายาม	**คิริ** ภูเขา	**รวิ** ดวงอาทิตย์	**กวิ** กวี ปราชญ์	**กปิ** ลิง
อสิ ดาบ	**มสิ** หมึก	**นิธิ** ขุมทรัพย์	**วิธี** วิธี การ	**อหิ** งู
กิมิ หนอน	**ปติ** บดี สามี	**หริ** สีเขียว วิษณุ	**อริ** ข้าศึก	**ติมิ** ปลาติมิ
กลิ โทษ ความผิด	**พลิ** พลีกรรม บวงสรวง เซ่นไหว้		**ชลธิ** ทะเล สมุทร สถานที่มีน้ำมาก	

คหปติ เจ้าของบ้าน คหบดี คฤหบดี	**อุรุธิติ** ผู้มีความเพียรมาก
วรมติ ผู้มีปัญญาประเสริฐ	**นิรุปธิ** ผู้ไม่มีอุปธิ ผู้ไม่มีกิเลส
อธิปติ ผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง อธิบดี	**อญฺชลิ** ไหว้ พนมมือ อัญชลี
สารถิ นายสารถี คนขับรถ	**อติถิ** แขก อาคันตุกะ ผู้มีเยือน
สมาธิ ภาวะจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียว สมาธิ ฌาน	**อุทธิ** ทะเล สมุทร ที่ทรงน้ำไว้
สารมติ ผู้มีความเห็นว่าเป็นสาระ	**เสฏฺฐิ** เศรษฐี **จกฺกวตฺติ** พระเจ้าจักรพรรดิ

ในจำนวนนี้ **มุฏฺฐิ**, **กุจฺฉิ**, **วฏฺฏิ**, **สาลิ**, **โพธิ**, **สนฺธิ** ศัพท์ เป็นได้ทั้งปุงลิงค์และอิตถีลิงค์

โพธิ ปุงลิงค์ แปลว่า ต้นโพธิ์, โพธิราชกุมาร
อิตถีลิงค์ แปลว่า สัมมาสัมโพธิญาณ, อริยมรรคญาณ

สนฺธิ ปุงลิงค์ แปลว่า การต่อ
อิตถีลิงค์ แปลว่า การสืบต่อภพ การปฏิสนธิ

โพธิ

โพธิ สพฺพญฺญุตญฺญาเณ ริยมคฺเค จ นาริยํ
ปญฺญตฺติยํ ปุเมสฺสตฺถ- รุกฺขมฺหิ ปุริสิตฺถิยํ. (อภิธาน. ๘๐๓)

โพธิศัพท์ ในอิตถีลิงค์ มีอรรถ ๒ อย่าง คือ (๑) **สัพพัญญุตัญญาณะ** พระสัพพัญญุตญาณ
(๒) **อริยมัคคะ** อริยมรรค ๔

โพธิศัพท์ ในปุงลิงค์ มีอรรถว่า **ปัญญัตติ** นามบัญญัติ เช่น โพธิราชกุมาร,

โพธิศัพท์ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ มีอรรถว่า **อัสสัตถรุกขะ** ต้นโพธิ์ หรือต้นพระศรีมหาโพธิ์

พลิ ๕

ปุน จปรํ คหปติ อริยสาวโก อุฏฺฐานวีริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาหาพลปริจิเตหิ เสทาวกฺขิตฺเตหิ ธมฺมิเกหิ ธมฺมลทฺเธหิ ปญฺจพลึ กตฺตา โหติ ญาติพลึ อติถิพลึ ปุพฺพเปตพลึ ราชพลึ เทวตาพลึ. (อง.ปญฺจก. ๒๑/๖๑)

ท่านคหบดี อีกประการหนึ่ง อริยสาวกใช้โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมแล้ว ทำพลี ๕ อย่างเป็นประจำ คือ (๑) **ญาติพลี** สงเคราะห์ญาติ (๒) **อติถิพลี** ต้อนรับแขก (๓) **ปุพพเปตพลี** อุทิศให้บูรพชน (๔) **ราชพลี** เสียภาษาเข้าหลวง (๕) **เทวตาพลี** บวงสรวงเทวดา

อญฺชลิ - วนฺทนา

อุโภ หตฺเถ สิรสฺมึ ปติฏฺฐเปตฺวา สพฺพโลเกน กยิรมานํ อญฺชลิกมฺมํ อรหตีติ อญฺชลิกรณีโย. (วิสุทฺธิมคฺค. ๑/๑๕๖)

พระสงฆ์ผู้ควรทำอัญชลี หมายถึง ผู้ที่ชาวโลกทั้งปวงควรยกมือทั้ง ๒ ข้าง ขึ้นไว้บนศีรษะกระทำอัญชลีอยู่

ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ... (ที.อฏ. ๑/๑๓๒)
ไหว้ด้วยเบญจางค์ประดิษฐ์แล้ว ประคองอัญชลีให้กระพุ่มมือรวมกันทั้ง ๑๐ นิ้ว

ปญฺจปติฏฺฐิเตนาติ ทฺวิหตฺถ-ทฺวิชาณุ-นลาเฏติ ปญฺจปติฏฺฐิตํ. (ปฏิสม.คณฺฐิ.)
คำว่า “ด้วยเบญจางค์ประดิษฐ์” คือ ตั้งอวัยวะ ๕ ส่วนลง คือ มือ ๒ เข่า ๒ และหน้าผาก

เทฺว หตฺถา เทฺว ชาณู นลาฏญฺ สุปติฏฺฐิตา. (โปราณ)
มือ ๒ ข้าง เข่า ๒ ข้าง และหน้าผาก อันบุคคลตั้งไว้ดีแล้ว

จบ อิการันต์ ปุงลิงค์

อีการันต์

ทณฺฑี ผู้มีไม้เท้า

ทณฺฑี วิ. - **ทณฺโฑ อสฺส อตฺถีติ ทณฺฑี.** (อสฺสตฺถิตทฺธิต)
ผู้มีไม้เท้า ชื่อว่า ทัณฑี

อปิศัพท์ ในสูตร “อโม รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ” ห้ามทำรัสสะ เพราะ สิ วิภัตติ สูตรต่อไปจึงเป็นสูตรห้ามรัสสะในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์แน่นอน

๑๕๐. น สิสฺมิมนปุสกานิ. (๓ บท, นิยมนิเสธวิธิ)

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ **อนปุสกานิ** (**ลิงฺคานิ**) ลิงค์ทั้งหลายอันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **น** (**อาปชฺชเต**) ย่อมไม่ถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ สิ วิภัตติ ห้ามทำรัสสะลิงค์อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์

อุ. **ทณฺฑี ติฏฺฐติ** ผู้มีไม้เท้ายืนอยู่

สูตรนี้ ขยาย อปิ ศัพท์ในสูตร “อโฆ รสฺส...” ว่า ที่ อปิ ห้ามรัสสะ เพราะ สิ วิภัตตินั้น หมายเอา ห้ามรัสสะ เพราะ สิ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ ส่วนในนปุงสกลิงค์ ยังรัสสะได้อยู่

อนปุ์สกานิ ศัพท์ ให้ทำรัสสะได้ในนปุงสกลิงค์
เช่น **สุขการิ ทานำ** การให้ทาน ทำให้มีความสุข (รัสสะ = อโฆ รสฺส...)

เหตุเกิดลิงค์ ๓

วิสทาวิสทาการ- โวหาโรภยมุตฺตกา
ปุมาทิชานเน เหตุ- ภาวโต ลิงฺคมีริตา. (รูปสิทฺธิ. ๑๕๐)

คำกล่าวถึงอาการที่รู้ง่าย คำกล่าวถึงอาการที่รู้ยาก และคำกล่าวที่พ้นจากอาการทั้ง ๒ ท่านเรียกว่า “ลิงค์” เพราะเป็นเหตุให้รู้ว่า ผู้ชาย เป็นต้น

๑. **วิสทาการโวหาร**	คำกล่าวที่รู้ง่าย ปรากฏชัด	เรียกว่า ปุงลิงค์	เช่น	ปุริส
๒. **อวิสทาการโวหาร**	คำกล่าวที่รู้ยาก ปรากฏไม่ชัด	เรียกว่า อิตถีลิงค์	เช่น	กญฺญา
๓. **อุภยมุตฺตกาการโวหาร**	หรือ **เนววิสทาวิสทาการโวหาร**			
	คำกล่าวที่พ้นจาก ๒ อย่าง	เรียกว่า นปุงสกลิงค์	เช่น	จิตฺต

เปรียบเทียบ

ปุงลิงค์	อุทาหรณ์	มี ๑ รูป	เช่น	ปุริโส, ปุริสำ, ปุริเสน, ปุริสมฺหา, ปุริสมฺหิ
		มี ๒ รูป	เช่น	ปุริเสหิ ปุริเสภิ, ปุริสสฺส ปุริสานำ
		มี ๔ รูป	เช่น	ปุริสา
อิตถีลิงค์	อุทาหรณ์	มี ๑ รูป	เช่น	กญฺเญ, กญฺญำ, กญฺญายำ, กญฺญาสุ
		มี ๒ รูป	เช่น	กญฺญาหิ กญฺญาภิ, กญฺญานำ
		มี ๓ รูป	เช่น	กญฺญาโย
		มี ๔ รูป	เช่น	กญฺญา
		มี ๕ รูป	เช่น	กญฺญาย
นปุงสกลิงค์	อุทาหรณ์	มี ๑ รูป	เช่น	จิตฺเตน, จิตฺตมฺหา, จิตฺตมฺหิ, จิตฺเตสุ
		มี ๒ รูป	เช่น	จิตฺตำ, จิตฺเตหิ, จิตฺตานำ, จิตฺเต
		มี ๓ รูป	เช่น	จิตฺตานิ

ลิงฺค วิ - **อตฺถำ ลิงฺเคติ คเมติ โพเธตีติ ลิงฺคำ.** (ลิงฺค อวโพธเน + อ)
คำศัพท์ที่ให้รู้เนื้อความ ชื่อว่า ลิงค์

นปุ์สก - **อิตฺถี จ ปุมา จ อิตฺถิปุมำ.** (สมาหารทฺวนฺท)
หญิงและชาย ชื่อว่า อิตถิปุมะ

- **น อิตฺถิปุมำ นปุ์สกำ.** (นนิปาตปุพฺพกมฺมธารย)
ไม่ใช่หญิงและชาย ชื่อว่า นปุงสกะ

อาเทศ อิตฺถิปุม เป็น ปุสก = เตสุ วุทฺธิ ...

ลิงค์ ๒

๑. **สทฺทลิงฺค** เป็นลิงค์โดยศัพท์ เช่น

มาตุคาโม	มาตุคาม ผู้หญิง	ศัพท์เป็นปุงลิงค์ ตัวจริงเป็นอิตถีลิงค์
ทาโร	ภรรยา	”
โอโรโธ	นางสนม	”
ขตฺตา	คนขับรถ	ศัพท์เป็นอิตถีลิงค์ ตัวจริงเป็นปุงลิงค์

๒. **อตฺถลิงฺค** เป็นลิงค์โดยอรรถ เช่น

ปุริโส	บุรุษ	ศัพท์เป็นปุงลิงค์ ตัวจริงก็เป็นปุงลิงค์
กญฺญา	สาวน้อย กัญญา	ศัพท์เป็นอิตถีลิงค์ ตัวจริงก็เป็นอิตถีลิงค์
จิตฺตำ	จิต วิญญาณ	ศัพท์เป็นนปุงสกลิงค์ ตัวจริงก็เป็นนปุงสกลิงค์

๑๕๑. โยนำ โน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**กตรสฺส ฌโต**) หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว **โน** การอาเทศเป็น โน **โยนำ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ โย เป็น โน

อุ. **ทณฺฑิโน ติฏฺฐนฺติ** อ.ผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย ยืนอยู่

กตรสฺสา ศัพท์ หลังจาก ฌ ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม ห้ามอาเทศ โย เป็น โน เช่น อคฺคโย

ข้อยกเว้น

อธิการำ วินา “โยนำ โน”ติ โยควิภาคโต
กฺวจิ อกตรสฺสาปิ โน สารมติโน ยถา.

หลังจาก ฌ ที่เป็นรัสสะเดิม อาเทศ **โย** เป็น **โน** ได้บ้าง ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้น กตรสฺสา ศัพท์ที่ตามมาว่า “**โยนำ โน วินาธิการโยควิภาคะ**” เช่น **สารมติโน** ผู้เห็นว่าเป็นสาระ

อสาเร สารมติโน สาเร จ อสารทสฺสิโน
เต สารำ นาธิคจฺฉนฺติ มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา. (ขุ.ธ. ๒๕/๑๑)

ชนเหล่าใด มีปรกติเห็นสิ่งไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ และเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ ชนเหล่านั้น เป็นผู้มีความดำริผิดเป็นอารมณ์ ย่อมไม่บรรลุถึงสิ่งอันเป็นสาระ

๑๕๒. ฌลปา รสฺสำ. (๒ บท, รัสสวิธิ)

(**เค**) เพราะ ค **ฌลปา** ฌ ล และ ป ทั้งหลาย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสำ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ ค ให้รัสสะ ฌ ล และ ป

อุ. **ทณฺฑิ** ดูก่อนผู้มีไม้เท้า, **ทณฺฑี ทณฺฑิโน** ดูก่อนผู้มีไม้เท้า ท.

๑๕๓. นำ ฌโต กตรสฺสา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นำ การอาเทศเป็น นำ (**อำ**) แห่ง อำ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌโต กตรสฺสา** จาก ฌ อันทำรัสสะแล้ว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ อำ วิภัตติ เป็น นำ บ้าง

อุ. **ทณฺฑินำ ทณฺฑี** ซึ่งผู้มีไม้เท้า, ... **ทณฺฑีนำ** แก่ผู้มีไม้เท้า ท.
ทณฺฑินา จากผู้มีไม้เท้า - อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.

๑๕๔. สฺมึ นิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง (**ฌโต กตรสฺสา**) จาก ฌ อันทำรัสสะแล้ว (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น นิ บ้าง

อุ. **ทณฺฑินิ** ในผู้มีไม้เท้า, ...

ปุงลิงค์ **อี**การันต์ **ทณฺฑี**สัททปทมาลา (ผู้มีไม้เท้า)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ทณฺฑี**	**ทณฺฑี ทณฺฑิโน**
อาลปนะ	**ทณฺฑิ**	**ทณฺฑี ทณฺฑิโน**
ทุติยา	**ทณฺฑินำ ทณฺฑี**	**ทณฺฑี ทณฺฑิโน**
ตติยา	**ทณฺฑินา**	**ทณฺฑีหิ ทณฺฑีภิ**
จตุตถี	**ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส**	**ทณฺฑีนำ**
ปัญจมี	**ทณฺฑินา ทณฺฑิมฺหา ทณฺฑิสฺมา**	**ทณฺฑีหิ ทณฺฑีภิ**
ฉัฏฐี	**ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส**	**ทณฺฑีนำ**
สัตตมี	**ทณฺฑินิ ทณฺฑิมฺหิ ทณฺฑิสฺมึ**	**ทณฺฑีสุ**

ทำตัวรูป

ทณฺฑี = ทณฺฑี
ทณฺฑี โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ทณฺฑี โย - **เรียก** อี ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑี - หลังจาก ฌ **ลบ** โย = ฆปโต จ โยนำ โลโป.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑี** อ.ผู้มีไม้เท้า ท.

ทณฺฑิโน = ทณฺฑี

ทณฺฑี โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ทณฺฑี โย - **เรียก** อี ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑิ โย - เพราะ โย **รัสสะ** อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
ทณฺฑิ โน - หลังจาก ฌ ที่รัสสะแล้ว **อาเทศ** โย เป็น โน = โยนํ โน.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑิโน** อ.ผู้มีไม้เท้า ท.

ทณฺฑิ = ทณฺฑี
ทณฺฑี สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ทณฺฑี ค - **เรียก** สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
ทณฺฑี ค - **เรียก** อี ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑิ ค - เพราะ ค **รัสสะ** อี ซึ่อ ฌ เป็น อิ = ฌลปา รสฺสํ.
ทณฺฑิ - **ลบ** ค = เสสโต โลปํ คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑิ** ดูก่อนผู้มีไม้เท้า

ทณฺฑิโน = ทณฺฑี
ทณฺฑี ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ทณฺฑิ ส - เพราะ ส **รัสสะ** อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
ทณฺฑิ ส - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑิ โน - หลังจาก ฌ **อาเทศ** ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑิโน** แก่ผู้มีไม้เท้า

ทณฺฑินา = ทณฺฑี
ทณฺฑี สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ทณฺฑิ สฺมา - เพราะ สฺมา **รัสสะ** อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
ทณฺฑิ สฺมา - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑิ นา - หลังจาก ฌ **อาเทศ** สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑินา** จากผู้มีไม้เท้า

ทณฺฑินิ = ทณฺฑี
ทณฺฑี สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ทณฺฑิ สฺมึ - เพราะ สฺมึ **รัสสะ** อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
ทณฺฑิ สฺมึ - **เรียก** อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ทณฺฑิ นิ - หลังจาก ฌ **อาเทศ** สฺมึ เป็น นิ = สฺมึ นิ.
สำเร็จรูปเป็น **ทณฺฑินิ** ในผู้มีไม้เท้า

ศัพท์จำแนกตาม

ธมฺมี ผู้มีธรรม	**สฺมี** ผู้มีหมู่ หัวหน้า	**ญาณี** ผู้มีญาณ	**หตฺถี** ช้าง ผู้มีงวง
จกฺกี ผู้มีจักร มีอำนาจ	**ปกฺขี** นก ผู้มีปีก	**ทาฐี** งู ผู้มีเขี้ยว	**รฏฺฐี** ราชา ผู้มีแคว้น
ฉตฺตี ผู้มีฉัตร ผู้มีร่ม	**มาลี** ผู้มีมาลา	**วมฺมี** ผู้มีเกราะ ทหาร	**โยคี** ผู้มีความเพียร

ภาคี ผู้มีส่วน	**โภคี** งู ผู้มีขนด	**กามี** ผู้ต้องการ	**สามี** สามี ผู้มีทรัพย์
ธชี ทหาร ผู้มีธง	**คณี** ผู้มีคณะ	**สสี** จันทร์ -กระต่าย	**กุฏฺฐี** ผู้มีโรคเรื้อน
ชฏี ผู้มีชฎา -ตัณหา	**ยานี** ผู้มียานพาหนะ	**สุขี** ผู้มีความสุข	**สิขี** นกยูง ผู้มีหงอน
ทนฺตี ช้าง ผู้มีงา	**มนฺตี** ผู้มีปัญญา -มนต์	**กรี** ช้าง ผู้มีงวง	**จาคี** ผู้มีการสละ
กุสลี ผู้มีความฉลาด	**มุสลี** โจร ผู้มีสาก	**พลี** ผู้มีกำลัง ผู้มีร่างกายแข็งแรง	
ปาปการี ผู้มีปรกติทำบาป คนมีบาป		**สตฺตุฆาตี** ผู้มีการฆ่าศัตรู ผู้ชนะข้าศึก	
มาลุยการี ผู้จัดดอกไม้ ช่างร้อยดอกไม้		**ทีฆชีวี** ผู้มีอายุยืน	
ธมฺมจารี ผู้มีปกติประพฤติธรรม		**สีฆยายี** ผู้ไปเร็ว ผู้คล่องแคล่ว	
สีหนาที ผู้บรรลือสีหนาท		**ภูมิสายี** ผู้นอนบนแผ่นดิน สัตว์บก	

อัสสัตถิตัทธิต มีปัจจัย ๙ ตัว คือ **วี โส สี อิก อี โร โณ วนฺตุ มนฺตุ อสฺสตฺถิยํ.**

วิเคราะห์

ธมฺโม	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ธมฺมี.**	ผู้มีธรรม
สงฺโฆ	”	”	**สงฺฆี สงฺฆวา.**	ผู้มีหมู่คณะ
ญาณํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ญาณี.**	ผู้มีญาณ
หตฺโถ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**หตฺถี.**	ผู้มีมือ ผู้มีงวง ช้าง
จกฺกํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**จกฺกี.**	ผู้มีอาณาจักร ผู้มีธรรมจักร ผู้มีอำนาจ
ปกฺโข	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ปกฺขี.**	ผู้มีปีก นก
ทาฒา	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ทาฒี.** วาฬมิโค	ผู้มีเขี้ยว งู สัตว์ดุร้าย
รฏฺฐํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**รฏฺฐี.**	ผู้มีแว่นแคว้น พระราชา พระเจ้าเอกราช
ฉตฺตํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ฉตฺตี.**	ผู้มีฉัตร ผู้มีร่ม ผู้ได้รับมุรธาภิเษก
มาลา	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**มาลี.**	ผู้มีดอกไม้
วมฺมํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**วมฺมี.**	ผู้มีเกราะ ทหาร
โยโค	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**โยคี.**	ผู้มีความเพียร
ภาโค	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ภาคี.**	ผู้มีส่วนแบ่ง หุ้นส่วน
โภโค	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**โภคี.**	ผู้มีขนด งู ผู้มีทรัพย์
กาโม	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**กามี.**	ผู้มีกาม ผู้มีความต้องการ ผู้ใคร่
สํ ธนํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**สามี.**	ผู้มีทรัพย์ เจ้าของทรัพย์ สามี เจ้าของ
ธโช	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ธชี.**	ผู้มีธง ทหาร นักรบ
คโณ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**คณี คณวา.**	ผู้มีคณะ หัวหน้า
สโส	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**สสี.**	ผู้มีรูปกระต่าย ดวงจันทร์
กุฏฺฐํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**กุฏฺฐี.**	ผู้มีโรคเรื้อน
ชฏา	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ชฏี.**	ผู้มีชฎา ผู้มีตัณหา ชฏิล ฤๅษี ดาบส
ยานํ	**อสฺส**	**อตฺถีติ**	**ยานี.**	ผู้มียานพาหนะ กุฏุมพี

สุขं อสฺส อตฺถีติ สุขี.		ผู้มีความสุข
สิขา อสฺส อตฺถีติ สิขี.		ผู้มีหงอน นกยูง ผู้มียอด
ทนฺโต อสฺส อตฺถีติ ทนฺตี.		ผู้มีฟัน ผู้มีงา ช้าง
มนฺตं อสฺส อตฺถีติ มนฺตี.		ผู้มีความคิด ผู้มีปัญญา ผู้มีความรู้ ผู้มีมนต์
กโร อสฺส อตฺถีติ กรี.		ผู้มีมือ ผู้มีงวง ช้าง
จาโค อสฺส อตฺถีติ จาคี.		ผู้มีการสละ ผู้ให้ ผู้ช่วยเหลือ
กุสลं อสฺส อตฺถีติ กุสลี.		ผู้มีปัญญา ผู้ฉลาด ผู้มีบุญ
มุสโล อสฺส อตฺถีติ มุสลี.		ผู้มีสาก ผู้มีไม้พลอง โจร ผู้รักษาความสงบ
พลं อสฺส อตฺถีติ พลี.		ผู้มีกำลัง ผู้มีเรี่ยวแรง คนแข็งแรง
ปาปं กาตุं สีลं อสฺสาติ ปาปการี.		ผู้มีปรกติทำบาป คนชอบทำบาป คนบาป
ปาปं กโรติ สีเลนาติ ปาปการี.		ผู้มีทำบาปเป็นปรกติ
ปาปं กรณสีโลติ ปาปการี.		ผู้มีปรกติกระทำบาป
สตฺตุं ฆาเตตีติ สตฺตุฆาตี.		ผู้มีฆ่าศัตรู
มาลุยं กาตุं สีลं อสฺสาติ มาลุยการี.		ผู้มีปรกติทำดอกไม้ ช่างดอกไม้ คนร้อยมาลัย
มาลุยं กโรติ สีเลนาติ มาลุยการี.		ผู้มีทำดอกไม้เป็นปรกติ
มาลุยं กรณสีโลติ มาลุยการี.		ผู้มีปรกติกระทำดอกไม้
ทีฆं ชีวตีติ ทีฆชีวี.		ผู้มีชีวิตยืนยาว คนอายุยืน
ธมฺมं จริตุं สีลं อสฺสาติ ธมฺมจารี.		ผู้มีปรกติประพฤติธรรม ผู้ประพฤติธรรม
สีฆं ยาตีติ สีฆยายี.		ผู้มีไปเร็ว ผู้คล่องแคล่ว
สีโห วิย อภีโต หุตฺวา นทตีติ สีหนาที.		ผู้ไม่กลัวบันลือเสียงดุจราชสีห์ ผู้บรรลือสีหนาท
ภูมิยं สยนสีโลติ ภูมิสายี.		ผู้นอนบนแผ่นดินเป็นปรกติ สัตว์บก

คามณี ผู้ใหญ่บ้าน

คามณี ศัพท์ มีความแตกต่างในสัตตมีวิภัตติ คือ ไม่อาเทศ สฺมึ เป็น นิ

อวฺจนสฺส นมาเทสาภาโว เอตฺถ วิเสโส. (รูปสิทฺธิฏีกา ๕๐)
ใน คามณิ ศัพท์นี้ มีความแตกต่าง คือ ไม่มีการอาเทศ อํ เป็น นํ

เอวํ	**คามं เนตีติ คามณี.**	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน
	เสนं เนตีติ เสนานี.	ผู้นำกองทัพ แม่ทัพ
	สุนฺทรา ธี ญาณ อสฺสาติ สุธี.	ผู้มีปัญญาดี นักปราชญ์
ปภุติ	**ธมฺโม เอว สิรี อสฺสาติ ธมฺมสิรี.**	ผู้มีสิริคือธรรม

<u>โปรดทราบ</u> ศัพท์จำแนกตามทั้ง ๔ นี้ ไม่มีรูปอาเทศ อํ เป็น นํ และ สฺมึ เป็น นิ

ปุงลิงค์ **อี**การันต์ **คามณี**สัททปทมาลา (ผู้ใหญ่บ้าน)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คามณี**	**คามณี คามณิโน**

ปุงลิงค์ **อี**การันต์ **คามณี**สัททปทมาลา (ผู้ใหญ่บ้าน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
อาลปนะ	**คามณิ**	**คามณี คามณิโน**
ทุติยา	**คามณึ**	**คามณี คามณิโน**
ตติยา	**คามณินา**	**คามณีหิ คามณีภิ**
จตุตถี	**คามณิโน คามณิสฺส**	**คามณีนำ**
ปัญจมี	**คามณินา คามณิมฺหา คามณิสฺมา**	**คามณีหิ คามณีภิ**
ฉัฏฐี	**คามณิโน คามณิสฺส**	**คามณีนำ**
สัตตมี	**คามณิมฺหิ คามณิสฺมึ**	**คามณีสุ**

จบ อีการันต์ ปุงลิงค์

อุการันต์

ภิกฺขุ ภิกษุ

ภิกฺขุ วิ. - **สำสาเร ภยำ อิกฺขตีติ ภิกฺขุ**. (ภย+อิกฺข ทสฺสนงฺเกสุ+รู)
ผู้เห็นภัยในสงสาร ชื่อว่า ภิกขุ

- **ภิกฺขติ สีเลนาติ ภิกฺขุ**. (ภิกฺข ยาจเน+รู)
ผู้ขอโดยปรกติ ชื่อว่า ภิกขุ

อุ. **โส ภิกฺขุ** อ.ภิกษุนั้น
เต ภิกฺขู อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น

เรียก อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณ ฌลา.
หลังจาก ล ลบ โย = ฆปโต จ โยนำ โลโป.
ลบ โย แล้ว ทีฆะ อุ เป็น อู = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆำ.

ภิกษุอริยะ

น โข อริยา ยาจกาว เทถ เทถาติ ยาจเร
อุทฺทิสฺส อริยา ติฏฺฐนฺติ เอสา อริยาน ยาจนา. (?)

พระอริยะทั้งหลาย จะไม่ขอเหมือนพวกยาจกว่า “จงให้ จงให้” แต่จะตั้งใจยืนรออยู่ก่อน นี้เป็นการขอของพระอริยะทั้งหลาย

การขอ ๒ วิธี

๑. **วจีวิญญัติ** การเอ่ยปากขอ ของพวก โภวาที วัณณิกา วนิพพกา ยาจกา

๒. **กายวิญญัติ** การขอด้วยกายของภิกษุ คือปรากฏกายให้เขาเห็น เมื่อเขาเลื่อมใส จิตคิดจะให้จึงเกิดขึ้น

๑๔๕. ลโต โวกาโร จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ลโต หลังจาก ล **โวกาโร** การอาเทศเป็น โว (**โยนำ**) แห่ง โย ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ล อาเทศ โย เป็น โว บ้าง

การศัพท์ ให้อาเทศ โย เป็น โน บ้าง เช่น **ชนฺตุโน, สหภุโน, สพฺพญฺญุโน**
จศัพท์ ห้ามอาเทศ โย เป็น โว บ้าง เช่น **ภิกฺขู**
วาศัพท์ เป็นววัตถิตวิภาสา กำหนดวิธี ๓ อย่าง คือ

ภิกฺขุปฺปภุติโต นิจฺจำ โว โยนำ เหตุอาทิโต
วิภาสา น จ โว โน จ อมุปฺปภุติโต ภเว.

๑. **นิจฺจวิธิ** หลังจาก **ภิกฺขุ** ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น โว แน่นอน เช่น ภิกฺขู ภิกฺขโว
๒. **อนิจฺจวิธิ** หลังจาก **เหตุ** ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น โว บ้าง เช่น เหตู เหตโว เหตุโย
๓. **อสนฺตวิธิ** หลังจาก **อมุ** ศัพท์เป็นต้น ไม่อาเทศ โย เป็น โว เช่น อมู อมุโย

โว โย โน

โว โย โน ชนฺตุโต โหนฺติ โว โย ว เหตุสทฺทโต
สหภุสทฺทโต โว โน โว ว ภิกฺขาภิภุวาทิโต
อมุปฺปภุติโต โย ว โน ว สพฺพญฺญุอาทิโต.

๑. หลังจาก **ชนฺตุ** ศัพท์ มีรูป โว โย โน เช่น ชนฺตู ชนฺตโว ชนฺตุโย ชนฺตุโน
๒. หลังจาก **เหตุ** ศัพท์ มีรูป โว โย เช่น เหตู เหตโว เหตุโย
๓. หลังจาก **สหภุ** ศัพท์ มีรูป โว โน เช่น สหภู สหภโว สหภุโน
๔. หลังจาก **ภิกฺขุ** ศัพท์ มีรูป โว เช่น ภิกฺขู ภิกฺขโว
๕. หลังจาก **อภิภุ** ศัพท์ มีรูป โว เช่น อภิภู อภิภโว
๖. หลังจาก **อมุ** ศัพท์ มีรูป โย เช่น อมู อมุโย
๗. หลังจาก **สพฺพญฺญุ** ศัพท์ มีรูป โน เช่น สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน

๑๔๖. เวโวสุ โล จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เวโวสุ เพราะ เว และ โว ทั้งหลาย (**อกตรสฺโส**) **โล** อุ ชื่อ ล อันไม่ได้ทำรัสสะ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง (**อตฺตำ**) ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ เว โว อาเทศ ล ที่เป็นรัสสะเดิม เป็น อ

อุ. **ภิกฺขโว** อ.ภิกษุ ท.
ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ, **ภิกฺขู** ดูก่อนภิกษุ ท.

๑๕๗. อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว. (๕ บท, อาเทสวิธิ)

อกตรสฺสา ลโต หลังจาก อุ ชื่อ ล อันไม่ได้ทำรัสสะ **เวโว** การอาเทศเป็น เว และ โว ทั้งหลาย **อาลปนสฺส โย** แห่ง โย อันเป็นอาลปนะ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ล ที่เป็นรัสสะเดิม อาเทศ โย อาลปนะ เป็น เว โว

อุ. **ภิกฺขเว ภิกฺขโว** ดูก่อนภิกษุ ท. - อาเทศ อุ ชื่อ ล เป็น อ = เวโวสุ โล จ
ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ, **ภิกฺขู** ดูก่อนภิกษุ ท.
ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ - หลังจา ล อาเทศ อํ เป็น -ํ = อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.

๑. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **ภิกฺขุ**สัททปทมาลา (ภิกษุ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ภิกฺขุ**	**ภิกฺขู ภิกฺขโว**
อาลปนะ	**ภิกฺขุ**	**ภิกฺขู ภิกฺขเว ภิกฺขโว**
ทุติยา	**ภิกฺขุํ**	**ภิกฺขู ภิกฺขโว**
ตติยา	**ภิกฺขุนา**	**ภิกฺขูหิ ภิกฺขูภิ ภิกฺขุหิ ภิกฺขุภิ**
จตุตถี	**ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส**	**ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ**
ปัญจมี	**ภิกฺขุนา ภิกฺขุมฺหา ภิกฺขุสฺมา**	**ภิกฺขูหิ ภิกฺขูภิ ภิกฺขุหิ ภิกฺขุภิ**
ฉัฏฐี	**ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส**	**ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ**
สัตตมี	**ภิกฺขุมฺหิ ภิกฺขุสฺมึ**	**ภิกฺขูสุ ภิกฺขุสุ**

ทำตัวรูป

ภิกฺขู = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ภิกฺขุ โย - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ - หลังจาก ล **ลบ** โย = ฆปโต จ โยนํ โลโป.
ภิกฺขู - **ทีฆะ** อุ ชื่อ ล เป็น อู = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขู** อ. ภิกษุ ท.

ภิกฺขโว = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ภิกฺขุ โย - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ โว - หลังจาก ล **อาเทศ** โย เป็น โว = ลโต โวกาโร จ.
ภิกฺข โว - เพราะ โว **อาเทศ** อุ ชื่อ ล เป็น อ = เวโวสุ โล จ.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขโว** อ. ภิกษุ ท.

ภิกฺขเว -โว = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
ภิกฺขุ โย - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ เว โว - หลังจาก ล **อาเทศ** โย อาลปนะ เป็น เว โว = อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว.
ภิกฺข เว โว - เพราะ เว โว **อาเทศ** อุ ชื่อ ล เป็น อ = เวโวสุ โล จ.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขเว ภิกฺขโว** ดูก่อนภิกษุ ท.

ภิกฺขุ = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
ภิกฺขุ อำ - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ ๎ - หลังจาก ล **อาเทศ** อำ เป็น ๎ = อำโม นิคฺคหีตำ ฌลเปหิ.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขุ** ซึ่งภิกษุ

ภิกฺขุโน = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
ภิกฺขุ ส - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ โน - หลังจาก ล **อาเทศ** ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขุโน** แก่ภิกษุ

ภิกฺขุนา = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
ภิกฺขุ สฺมา - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ภิกฺขุ นา - หลังจาก ล **อาเทศ** สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขุนา** จากภิกษุ

ศัพท์จำแนกตาม

เสตุ สะพาน เหตุ	**เกตุ** ธง ยอด จอม	**ราหุ** ราหู	**ภานุ** รัศมี ดวงอาทิตย์
ปงฺคุ คนเปลี้ย คนง่อย	**อุจฺฉุ** อ้อย น้ำอ้อย	**เวหุ** ไม้ไผ่	**เวณุ** ไม้ไผ่
มจฺจุ ความตาย	**สินฺธุ** แม่น้ำสินธุ สมุทร	**พนฺธุ** ญาติ เผ่าพันธุ์	**เนรุ** ภูเขาสิเนรุ
เมรุ ภูเขาสิเนรุ	**สตฺตุ** ศัตรู ข้าวตู	**การุ** นายช่าง	**เหตุ** เหตุ
ชนฺตุ สัตว์ ผู้เกิดมา	**รุรุ** กวาง	**ปฏุ** ผู้ฉลาด	**ครุ** ครู

เกตุ ธช = ธงสี่เหลี่ยม, **ปฏาก** = ธงสามเหลี่ยม, **วโฏ ปฏโฏ** = ธงทั่วไป

เหตุ ชนฺตุ มีรูปพิเศษ

๒. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **เหตุ**สัททปทมาลา (เหตุ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**เหตุ**	**เหตู เหตโว เหตุโย**
อาลปนะ	**เหตุ**	**เหตู เหตเว เหตโว**
ทุติยา	**เหตุ**ṃ	**เหตู เหตโว เหตุโย**

๓. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **ชนฺตุ**สัททปทมาลา (สัตว์)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ชนฺตุ**	**ชนฺตู ชนฺตโว ชนฺตุโย ชนฺตุโน**
อาลปนะ	**ชนฺตุ**	**ชนฺตู ชนฺตเว ชนฺตโว**
ทุติยา	**ชนฺตุ**ṃ	**ชนฺตู ชนฺตโว ชนฺตุโย ชนฺตุโน**

๔. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **ครุ**สัททปทมาลา (ครู)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ครุ**	**ครู ครโว ครุโน**
อาลปนะ	**ครุ**	**ครู ครโว ครุโน**
ทุติยา	**ครุ**ṃ	**ครู ครโว ครุโน**

ทำตัวรูป

ชนฺตุโน = ชนฺตุ
ชนฺตุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ชนฺตุ โย - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
ชนฺตุ โน - หลังจาก ล ที่ไม่รัสสะ **อาเทศ** โย เป็น โน = การศัพท์ใน ลโต โวกาโร จ.
สำเร็จรูปเป็น **ชนฺตุโน** อ. สัตว์ ท.

ครุโน = ครุ ทำรูปเหมือน ชนฺตุ

๒. สตฺถาทิคณ

คณะของศัพท์มี สตฺถุ เป็นต้น

สตฺถุ วิ. - **สเทวกํ โลกं ทิฏฺฐธมฺมิกาทิวเสน สาสตีติ สตฺถา.**
ผู้สั่งสอนชาวโลก พร้อมทั้งเทวโลก ด้วยทิฏฐธรรมเป็นต้น ชื่อว่า สัตถุ

สตฺถุ = สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ + รตฺถุ
สาสฺ - ลบสระสุดท้ายธาตุ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสรสฺส.
สาสฺ รตฺถุ - ลง รตฺถุ ปัจจัย = สาสาทีหิ รตฺถุ.
สา อตฺถุ - ลบ ร อนุพันธ์ พร้อมด้วย สฺ ที่สุดธาตุ = รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
สตฺถุ - แยก ลบ รวม

๑๕๘. สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ. (๕ บท, อาเทส-โลปวิธิ)

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระสุดท้าย **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อา** ซึ่งความเป็น อา, **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **จ** ด้วย.

เพราะ สิ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา, และลบ สิ

จคฺคหณํ ทุติยตฺถสมฺปิณฺฑนตฺถํ. (นฺยาส. ๑๘๐)
จศัพท์ มีอรรถ สัมปิณฑนะ รวมเอาอรรถที่ ๒ คือลบ สิ ไว้ในสูตรนี้ด้วย

อุ. **สตฺถา** อ.พระศาสดา พระพุทธเจ้า

๑๕๙. อญฺเญสฺวารตฺตํ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อญฺเญสุ (**วจเนสุ**) เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น (**สิวจนโต**) จาก สิ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระสุดท้าย (**สตฺถุปิตาทีนํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาร.

เพราะวิภัตติเหล่าอื่น อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร

อารตฺตํ ภาวนิทฺเทส กำหนดไว้ว่า ไม่มีการอาเทศเป็น อุ เป็น อาร ในบางอุทาหรณ์

๑๖๐. ตโต โยนโม ตุ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ตโต (**อาราเทสโต**) หลังจาก อาร อาเทศนั้น **โอ** การอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ โย เป็น โอ

ตุศัพท์ ให้อาเทศ **โย** เป็น **โอ** หลังจาก **จตุ อุภ นที โค** ศัพท์เป็นต้น

อุ. **สตฺถาโร** อ.พระศาสดา

ในอาลปนะ **สตฺถ สตฺถา** ข้าแต่พระศาสดา
อาเทศ อุ เป็น อา = อการปิตาทฺยนฺตานมา.
และ รัสสะ อา เป็น อ บ้าง = อากาโร วา.

๑๖๑. นา อา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ตโต (**อาราเทสโต**) หลังจาก อาร อาเทศนั้น **อา** การอาเทศเป็น อา **นา** แห่ง นา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ นา เป็น อา

อุ. **สตฺถารา สตฺถุนา** ด้วยพระศาสดา

๑๖๒. อุ สสฺมึ สโลโป จ. (๔ บท, อาเทส-โลปวิธิ)

สสฺมึ เพราะ ส วิภัตติ **อุ จ** การอาเทศเป็น อุ ด้วย **สโลโป จ** การลบ ส วิภัตติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ, และลบ ส

อาราเทสาปวาโทยํ สูตรนี้ห้ามการอาเทศเป็น อาร

อุ. **สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส** แด่พระศาสดา

๑๖๓. วา นมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

นมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระสุดท้าย (**สตฺถุปิตาทีนํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาร.

เพราะ นํ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร บ้าง

อุ. **สตฺถารานํ** แด่พระศาสดา ท.

๑๖๔. สตฺถุนตฺตญฺจ. (๓ บท, อาเทสวิธิ) (สตฺถุ นฺ อตฺตํ จ)

นมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็ อ (**สตฺถุปิตาทีนมนฺนสฺส**) แห่งสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อ บ้าง

สตฺถุศัพท์ ใส่ไว้เพื่อให้อาเทศ อุ เป็น อ แน่นอน, เพราะ นํ จะไม่มีรูปเป็น สตฺถูนํ

อุ. **สตฺถานํ** แด่พระศาสดา ท.
สตฺถารา จากพระศาสดา
ให้ สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตฺมฺหนฺตฺราช...

๑๖๕. ตโต สฺมิมิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ตโต หลังจาก อาร อาเทศนั้น **อิ** การอาเทศเป็น อิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ สฺมึ เป็น อิ

ตโตศัพท์ ให้อาเทศ สฺมึ เป็น อิ แม้หลังจากศัพท์อื่น เช่น ภุวิ, ทิวิ

ภุวิ = ภู
ภู สฺมึ - ลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ภุว สฺมึ - อาเทศ อู เป็น อุว = จศัพท์ใน โอ สเร จ.

ภุว อิ - อาเทศ สฺมึ เป็น อิ = ตโตศัพท์ใน ตโต สฺมิมิ.
ภุวิ - แยก ลบ รวม

ทิวิ = ทิว
ทิว สฺมึ - ลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ทิว อิ - อาเทศ สฺมึ เป็น อิ = ตโตศัพท์ใน ตโต สฺมิมิ.
ทิวิ - แยก ลบ รวม

๑๖๖. อาโร รสฺสมิกาเร. (๓ บท, รัสสวิธิ)

อิกาเร เพราะ อิ อาเทศ **อาโร** อาร อาเทศ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ อิ อาเทศ ให้รัสสะ อาร เป็น อร

อุ. **สตฺถริ** ในพระศาสดา

๕. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **สตฺถุ**สัททปทมาลา (พระศาสดา)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สตฺถา**	**สตฺถาโร**
อาลปนะ	**สตฺถ สตฺถา**	**สตฺถาโร**
ทุติยา	**สตฺถารํ**	**สตฺถาเร สตฺถาโร**
ตติยา	**สตฺถารา สตฺถุนา**	**สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ**
จตุตถี	**สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส**	**สตฺถารานํ สตฺถานํ**
ปัญจมี	**สตฺถารา**	**สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ**
ฉัฏฐี	**สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส**	**สตฺถารานํ สตฺถานํ**
สัตตมี	**สตฺถริ**	**สตฺถาเรสุ**

ทำตัวรูป

สตฺถา = สตฺถุ
สตฺถุ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สตฺถา - เพราะ สิ **อาเทศ** อุ เป็น อา และลบ สิ = สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
สำเร็จรูปเป็น **สตฺถา** อ. พระศาสดา

สตฺถาโร = สตฺถุ
สตฺถุ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สตฺถาร โย - เพราะ โย **อาเทศ** อุ เป็น อาร = อญฺเญสฺวารตฺตํ.

สตฺถาร โอ - หลังจาก อาร **อาเทศ** โย เป็น โอ = ตโต โยนโม ตุ.
สตฺถาโร - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สตฺถาโร** อ. พระศาสดา ท.

สตฺถ สตฺถา = สตฺถุ
สตฺถุ สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
สตฺถุ สิ - เรียก สิ ในอาลปนะว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
สตฺถา สิ (ค) - เพราะ ค **อาเทศ** อุ เป็น อา = อการปิตาทฺยนฺตานมา.
สตฺถ สิ (ค) - เพราะ ค **รัสสะ** อา เป็น อ บ้าง = อากาโร วา.
สตฺถ - **ลบ** ค = เสสโต โลปำ คสิปิ.
สำเร็จรูปเป็น **สตฺถ สตฺถา** ข้าแต่พระศาสดา

สตฺถารา = สตฺถุ
สตฺถุ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
สตฺถาร นา - เพราะ นา **อาเทศ** อุ เป็น อาร = อญฺเญสฺวารตฺตำ.
สตฺถาร อา - หลังจาก อาร **อาเทศ** นา เป็น อา = นา อา.
สตฺถารา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สตฺถารา** อันพระศาสดา

สตฺถุ = สตฺถุ
สตฺถุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
สตฺถุ - **อาเทศ** อุ เป็น อุ และลบ ส = อุ สสฺมึ สโลโป จ.
- สำเร็จรูปเป็น **สตฺถุ** แด่พระศาสดา

สตฺถุโน = สตฺถุ
สตฺถุ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
สตฺถุ ส - **เรียก** อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
สตฺถุ โน - หลังจาก ล **อาเทศ** ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
- สำเร็จรูปเป็น **สตฺถุโน** แด่พระศาสดา

สตฺถารานำ = สตฺถุ
สตฺถุ นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
สตฺถาร นำ - เพราะ นำ **อาเทศ** อุ เป็น อาร = วา นำมฺหิ.
สตฺถารา นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนำหิสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **สตฺถารานำ** แด่พระศาสดา ท.

สตฺถานำ = สตฺถุ
สตฺถุ นำ - **ลง นำ** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
สตฺถ นำ - เพราะ นำ **อาเทศ** อุ เป็น อ = สตฺถุนตฺตญฺจ.
สตฺถา นำ - เพราะ นำ **ทีฆะ** อ เป็น อา = สุนำหิสุ จ.
- สำเร็จรูปเป็น **สตฺถานำ** แด่พระศาสดา

สตฺถริ = สตฺถุ
สตฺถุ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.

สตฺถาร สฺมึ - เพราะ สฺมึ **อาเทศ** อุ เป็น อาร = อญฺเญสฺวารตฺตํ.
สตฺถาร อิ - หลังจาก อาร **อาเทศ** สฺมึ เป็น อิ = ตโต สฺมิมิ.
สตฺถร อิ - เพราะ อิ **รัสสะ** อาร เป็น อร = อาโร รสฺสมิกาเร.
สตฺถริ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สตฺถริ** ในพระศาสดา

กตฺตุ ผู้กระทำ

กตฺตุ วิ. - **กโรตีติ กตฺตา**. ผู้กระทำ ชื่อว่า กัตตุ (กร กรเณ + ตุ)
กตฺตุ ศัพท์ ต่างจาก สตฺถุ คือ มีรูปที่ไม่อาเทศ อุ เป็น อาร บ้าง ใน นำ สุ วิภัตติ

๖. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **กตฺตุ**สัททปทมาลา (ผู้กระทำ)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กตฺตา**	**กตฺตาโร**
อาลปนะ	**กตฺต กตฺตา**	**กตฺตาโร**
ทุติยา	**กตฺตารำ**	**กตฺตาเร กตฺตาโร**
ตติยา	**กตฺตารา**	**กตฺตาเรหิ กตฺตาเรภิ**
จตุตถี	**กตฺตุ กตฺตุโน กตฺตุสฺส**	**กตฺตารานำ กตฺตานำ กตฺตูนำ กตฺตุนำ**
ปัญจมี	**กตฺตารา**	**กตฺตาเรหิ กตฺตาเรภิ**
ฉัฏฐี	**กตฺตุ กตฺตุโน กตฺตุสฺส**	**กตฺตารานำ กตฺตานำ กตฺตูนำ กตฺตุนำ**
สัตตมี	**กตฺตริ**	**กตฺตาเรสุ กตฺตูสุ กตฺตุสุ**

ศัพท์จำแนกตาม

ภตฺตุ วตฺตุ เนตุ โสตุ **ญาตุ เชตุ เฉตฺตุ เภตฺตุ**
ทาตุ ธาตุ นตฺตุ โพทฺธุ **วิญฺญาเปตุ อาทโยปิ.** (รูปสิทฺธิ)

กตฺตุ ภตฺตุ วตฺตุ เนตุ **โสตุ ญาตุ เชตุ เฉตฺตุ**
เภตฺตุ นตฺตุ ทาตุ ธาตุ **วิญฺญาเปตุ โพทฺธุ โภตฺตุ.** (กจฺจ.สุตฺตตฺถ ๑๒๑)

ภตฺตุ ผู้เลี้ยงดู สามี	**วตฺตุ** ผู้กล่าว ผู้บอก	**เนตุ** ผู้นำ ผู้แนะนำ	**โสตุ** ผู้ฟัง นักเรียน
ญาตุ ผู้รู้	**เชตุ** ผู้ชนะ	**เฉตฺตุ** ผู้ตัด ผู้เฉือน	**เภตฺตุ** ผู้ทุบ ผู้ทำลาย
ทาตุ ผู้ให้	**ธาตุ** ผู้ทรงไว้ ผู้รักษา	**นตฺตุ** หลาน ผู้ผูกรัก	**โพทฺธุ** ผู้รู้ ผู้ตรัสรู้
วิญฺญาเปตุ ผู้ให้รู้ ผู้สอน	**โพเธตุ** ผู้ให้รู้ ผู้สอน	**โภตฺตุ** ผู้กิน ผู้บริโภค	

สกมนฺธาตุ พระเจ้าสกมันธาตุ

๑๖๗. **สกมนฺธาตาทีนญฺจ.** (๒ บท, อาเทศวิธิ)

(**สสฺมึ**) เพราะ ส วิภัตติ (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **สกมนฺธาตาทีนํ จ** ของศัพท์ทั้งหลายมี สกมนฺธาตุ เป็นต้นด้วย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ, **สโลโป จ** การลบ ส วิภัตติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศสระสุดท้ายของ สกมนฺธาตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ, และลบ ส

สกมนฺธาตุ แก่/ของ พระเจ้าสกมันธาตุ (ทำรูปเหมือน สตฺถุ)
อาทิศัพท์ รวมเอา **มหามนฺธาตุ** ศัพท์

สกมนฺธาตุ อิว อสฺส ราชิโน วิภโว.
สมบัติของพระราชาพระองค์นั้น เหมือนของพระเจ้าสกมันธาตุ

สพฺเพสํ ปาลนโต มํ ธาตีติ ชเนหิ วุจฺจมานตฺตา มนฺธาตาติ ลทฺธโวหาโร ปฐมกปฺปิโต เอโก ราชา มนฺธาตา.

พระราชาองค์หนึ่งนามว่า “มันธาตุ” ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ ที่ได้นามว่า “มันธาตุ” เพราะเอาใจใส่ชนทั้งปวง ชนทั้งหลายพากันกล่าวว่า “ผู้รักษาซึ่งเรา” จึงได้นามว่า พระเจ้ามันธาตุ

มนฺธาตาติ วิย มนฺธาตา, สโก จ โส มนฺธาตา เจติ สกมนฺธาตา, อุปมานุตฺตรปโท วิเสสนสมาโส. (โมค.ปญฺจิกา. ๗๔)

เหมือนพระเจ้ามันธาตุ จึงชื่อว่ามันธาตุ, ชื่อว่าสกะด้วย ชื่อว่าเหมือนพระเจ้ามันธาตุด้วย จึงชื่อว่า สกมันธาตุ, เป็นกัมมธารยสมาสที่มีบทขยายเป็นอุปอยู่หลัง

ปิตุ บิดา

ปิตุ วิ. - **ปุตฺตํ ปาติ รกฺขตีติ ปิตา.** (ปา รกฺขเณ + ริตุ)
ผู้รักษาบุตร ชื่อว่า ปิตุ

ปิตุ	=	ปา ธาตุ	
ปา ริตุ	-	ลง ริตุ ปัจจัย	= ปาทิโต ริตุ.
ปฺ อิตุ	-	ลบ ร อนุพันธ์ และสระสุดท้ายธาตุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
ปิตุ	-	รวม	
ปิตุ	-	เรียก ปิตุ ว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ปิตุ สิ	-	ลง สิ ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปิตา	-	อาเทศ อุ เป็น อา และลบ สิ สำเร็จรูปเป็น **ปิตา** อ.บิดา	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.

๑๖๘. **ปิตาทีนมสิมฺหิ.** (๒ บท, รัสสวิธิ)

อสิมฺหิ (**วิภตฺติมฺหิ**) เพราะวิภัตติอันไม่ใช่ สิ (**อาโร**) อาร อาเทศ **ปิตาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง (**รสฺสํ**) ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะวิภัตติอันไม่ใช่ สิ รัสสะ อาร ของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อร

อสิมฺหิ ศัพท์ มีอธิบายว่า เมื่อไม่มีการอาเทศเป็น อาร ใน สิ วิภัตติอยู่แล้ว แต่ห้ามรัสสะ อาร เป็น อร ก็เพื่อจะให้รู้อรรถอื่นยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เพราะ โต ปัจจัยเป็นต้น มีการอาเทศ อุ ของ ปิตุ เป็นต้น เป็น อิ (อาเทศ อุ เป็น อิ = อสิมฺหิศัพท์ในสูตร ปิตาทีนมสิมฺหิ)

อุ. **ปิติโต** จากบิดา, **มาติโต** จากมารดา, **ภาติโต** จากพี่น้องชาย, **ธีติโต** จากธิดา, **ปิติปกฺโข** ฝ่ายบิดา, **มาติปกฺโข** ฝ่ายมารดา เป็นต้น

๗. ปุงลิงค์ **อุ**การันต์ **ปิตุ**สัททปทมาลา (บิดา)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปิตา**	**ปิตโร**
อาลปนะ	**ปิต ปิตา**	**ปิตโร**
ทุติยา	**ปิตรํ**	**ปิตเร ปิตโร**
ตติยา	**ปิตรา ปิตุนา**	**ปิตเรหิ ปิตเรภิ ปิตูหิ ปิตูภิ ปิตุหิ ปิตุภิ**
จตุตถี	**ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส**	**ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ ปิตุนํ**
ปัญจมี	**ปิตรา**	**ปิตเรหิ ปิตเรภิ ปิตูหิ ปิตูภิ ปิตุหิ ปิตุภิ**
ฉัฏฐี	**ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส**	**ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ ปิตุนํ**
สัตตมี	**ปิตริ**	**ปิตเรสุ ปิตูสุ ปิตุสุ**

เอวํ ศัพท์จำแนกตาม **ภาตา ภาตโร** พี่น้องชาย

ความพิเศษของ สตฺถาทิคณะ

สตฺถุกตฺตาทโย เฉยฺยา ตฺวนฺตา กฺริยาสกตฺถกา
สตฺถาทิ คณิกา นาม สตฺถุ สาสนิเย วเร.

ศัพท์ทั้งหลาย มี สตฺถุ กตฺตุ เป็นต้น พึงทราบว่า มี ตุ ปัจจัยอยู่สุดท้าย จัดเป็นกิริยาสกัตถะ ชื่อว่า สตฺถาทิคณะ ในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

ปิตา มาตา ชามาตา จ ธีตา ทุหิตฺยาตโร
ภาตา สาโลหิตา นตฺตา สตฺถาทิมฺหิ ปิตาทโย.

พ่อ แม่ ลูกเขย ลูกสาว ลูกสะใภ้ พี่เขย พี่น้องชาย หลาน, ปิตุศัพท์เป็นต้น เป็นเครือญาติ จัดอยู่ใน สตฺถาทิคณะ

รูปว่า **นตฺตา** มีทั้งในเอกวจนะและพหุวจนะ เช่น นตฺตา นตฺตา นตฺตโร

วิสาขา วีสติ ปุตฺตา นตฺตา จ จตุโร สตา
ปนตฺตา อฏฺฐสหสฺสา ชมฺพุทีเป สุปากฏา. (ขุ.ธ.อฏฺ.วิสาขาวตฺถุ)

นางวิสาขา มีชื่อเสียงปรากฏในชมพูทวีปว่า มีลูกสาว ๒๐ มีหลานสาว ๔๐๐ มีเหลนสาว ๘,๐๐๐

สตฺถาทิคณะ มีข้อสังเกตุ ๒ อย่าง คือ

๑. **ตฺวนฺตา** มี ตุ ปัจจัย อยู่สุดท้าย
๒. **กฺริยาสกตฺถกา** มีอรรถของตนเป็นกิริยา

ภาตุ ๒

๑. **ปุพฺเพ ภาสตีติ ภาตา, เชฏฺฐภาตา.**
ผู้กล่าวถึงก่อน ชื่อว่าภาตุ ได้แก่ พี่ชาย

๒. **ปจฺฉา ภาสตีติ ภาตา, กนิฏฺฐภาตา.**
ผู้กล่าวถึงภายหลัง ชื่อว่าภาตุ ได้แก่ น้องชาย

ภคินี ๒ **เชฏฺฐภคินี** พี่สาว, **กนิฏฺฐภคินี** น้องสาว
ภคำ โยนิ เอติสฺสา อตฺถีติ ภคินี. (ภค + อินี)
หญิงผู้มีโยนี ชื่อว่า ภคินี

ภาคิเนยฺย ลูกของพี่สาวน้องสาว

ตระกูล ๗ ชั่วโคตร

๓.	ปปิตามโห	=	ปู่ทวด ย่าทวด
๒.	ปิตามโห	=	ปู่ ย่า
๑.	ปิตา	=	พ่อ
๐	อหำ	=	เรา
๑.	ปุตฺโต	=	ลูก
๒.	นตฺตา	=	หลาน
๓.	ปนตฺตา	=	เหลน

ทำตัวรูป

ปิตโร = ปิตุ
ปิตุ โย - ลง โย ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ปิตาร โย - เพราะ โย อาเทศ อุ เป็น อาร = อณฺเณสฺวารตฺตำ.
ปิตร โย - เพราะ โย รัสสะ อาร เป็น อร = ปิตาทีนมสิมฺหิ.
ปิตร โอ - อาเทศ โย เป็น โอ = ตโต โยนโม ตุ.
ปิตโร - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น ปิตโร อ. บิดา ท.

จบ อุการันต์ ปุงลิงค์

อูการันต์

อภิภู ผู้เป็นใหญ่

อภิภู วิ. - **อภิภวตีติ อภิภู**. (อภิ + ภู สตฺตายํ + กฺวิ)
ผู้เป็นใหญ่ ชื่อว่า อภิภู

ทำตัวรูป

๑. **อภิภู** - ลง สิ ลบ สิ = เสสโต โลปํ คสิปิ.
๒. **อภิภู** - ลง โย, เรียก อู ว่า ล, ลบ โย = ฆปโต จ โยนํ โลโป.
๓. **อภิภุโว** - เพราะ โย รัสสะ อู เป็น อุ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
๔. **อภิภุโว** - หลังจาก ล อาเทศ โย เป็น โว = ลโต โวกาโร จ.
๕. **อภิภุ** - เพราะ ค รัสสะ อู เป็น อุ = ฌลปา รสฺสํ.
๖. **สหภุโน** - หลังจาก ล อาเทศ โย เป็น โน = การศัพท์ใน ลโต โวกาโร จ.

๑. ปุงลิงค์ **อู**การันต์ **อภิภู**สัททปทมาลา (ผู้เป็นใหญ่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อภิภู**	**อภิภู อภิภุโว**
อาลปนะ	**อภิภุ**	**อภิภู อภิภุโว**
ทุติยา	**อภิภุํ**	**อภิภู อภิภุโว**
ตติยา	**อภิภุนา**	**อภิภูหิ อภิภูภิ**
จตุตถี	**อภิภุโน อภิภุสฺส**	**อภิภูนํ**
ปัญจมี	**อภิภุนา อภิภุมฺหา อภิภุสฺมา**	**อภิภูหิ อภิภูภิ**
ฉัฏฐี	**อภิภุโน อภิภุสฺส**	**อภิภูนํ**
สัตตมี	**อภิภุมฺหิ อภิภุสฺมึ**	**อภิภูสุ**

ศัพท์จำแนกตาม

สยเมว ภวตีติ สยมฺภู. ผู้เป็นเอง ผู้ตรัสรู้เอง
เวสฺสภู นาม สมฺมาสมฺพุทฺโธ. พระเวสสภูพุทธเจ้าพระนามว่า เวสสภู
ปรํ อภิภวตีติ ปราภิภู. ผู้ปกครองคนอื่น
สห ภวตีติ สหภู. ผู้เป็นไปร่วมกัน

สหฎ ผู้เป็นไปร่วมกัน

๒. ปุงลิงค์ **อู**การันต์ **สหฎ**สัททปทมาลา (ผู้เป็นไปร่วมกัน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สหฎู**	**สหฎู สหฎุโว สหฎุโน**
อาลปนะ	**สหฎุ**	**สหฎู สหฎุโว สหฎุโน**
ทุติยา	**สหฎุ**	**สหฎู สหฎุโว สหฎุโน**
	ที่เหลือเหมือน อภิฎู	

สพฺพญฺญู ผู้รู้ธรรมทุกอย่าง

๓. ปุงลิงค์ **อู**การันต์ **สพฺพญฺญู**สัททปทมาลา (ผู้รู้ธรรมทุกอย่าง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สพฺพญฺญู**	**สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน**
อาลปนะ	**สพฺพญฺญุ**	**สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน**
ทุติยา	**สพฺพญฺญุ**	**สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน**
	ที่เหลือเหมือน อภิฎู	

ศัพท์จำแนกตาม สพฺพญฺญู

มคฺคญฺญู ผู้รู้ทาง ผู้รู้มรรค, **ธมฺมญฺญู** ผู้รู้ธรรม, **อตฺถญฺญู** ผู้รู้ประโยชน์, **กาลญฺญู** ผู้รู้กาลเวลา, **รตฺตญฺญู** ผู้รู้ราตรี ผู้มีอายุยืน, **มตฺตญฺญู** ผู้รู้ประมาณ, **กตญฺญู** ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแก่ตน, **ตถญฺญู** ผู้รู้ความจริง, **วิญฺญู** ผู้รู้จริง, **วิทู** ผู้รู้, **เวทคู** ผู้ถึงเวท ผู้จบเวท, **ปารคู** ผู้ถึงฝั่ง เป็นต้น

สพฺพำ	**ชานาตีติ**	**สพฺพญฺญู.**	ผู้รู้ธรรมทุกอย่าง
มคฺคำ	”	**มคฺคญฺญู.**	ผู้รู้ทาง ผู้รู้มรรค
ธมฺมำ	”	**ธมฺมญฺญู.**	ผู้รู้ธรรม
อตฺถำ	”	**อตฺถญฺญู.**	ผู้รู้ประโยชน์
กาลำ	”	**กาลญฺญู.**	ผู้รู้กาลเวลา,
รตฺตึ	”	**รตฺตญฺญู.**	ผู้รู้ราตรี ผู้มีอายุยืน
มตฺตำ	”	**มตฺตญฺญู.**	ผู้รู้ประมาณ
กตำ	”	**กตญฺญู.**	ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแก่ตน
ตถำ	”	**ตถญฺญู.**	ผู้รู้ความจริง
วิชานาติ	**วิญฺญู.**		ผู้รู้จริง

เวเทตีติ วิทู. ผู้รู้
เวทำ คจฺฉติ สีเลนาติ เวทคู ผู้ถึงเวท ผู้มีปรกติสวดคัมภีร์เวท
ปารำ คจฺฉตีติ ปารคู ผู้ถึงฝั่ง
โลกำ อเวทีติ โลกวิทู. ผู้รู้โลก

“เย เต วจฺฉ เอวมาหำสุ ‘สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสำ ญาณทสฺสนำ ปฏิชานาติ ‘จรโต จ เม ติฏฺฐิโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตำ สมิตำ ญาณทสฺสนำ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติ, น เม เต วุตฺตวาทิโน อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มำ อสตา อภูเตนา”ติ. (มช.มช. ๑๓/๑๘๕)

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ ชนที่กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดม เป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญญาญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า “เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏต่อเนื่องตลอดไป” ยังกล่าวไม่ตรงกับคำที่เรากล่าวแล้ว และชื่อว่ากล่าวตู่เราด้วยคำที่ไม่เป็นจริง ไม่มีจริง”

จบ อูการันต์ ปุงลิงค์

เอการันต์ ปุงลิงค์ ไม่มี

โอการันต์

โค โค วัว

โค วิ. - **คจฺฉตีติ โค.** สัตว์ที่เดินไป ชื่อว่า โค

โค = คมุ คติมฺหิ + กฺวิ
คมุ กฺวิ - ลง กฺวิ ปัจจัย = กฺวิ จ.
คมฺ กฺวิ - ลบสระ อุ สุดท้ายธาตุ = ธาตฺวสฺสนฺโต โลโปเนกสรสฺส.
โค กฺวิ - เพราะ กฺวิ ลบ มฺ สุดท้ายธาตุ = ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
ค - ลบ กฺวิ = กฺวิโลโป จ.
ค - เรียก ค ว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ค สิ - ลง สิ ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ค โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส
โค - แยก ลบ รวม

นิปฺผนฺนาปิ วิภตฺตีหิ สทฺทา โคอิติ อาทโย
อนิปฺผนฺนมเปกฺขนฺติ ควาทิวิธิเภทโต.

ศัพท์ทั้งหลาย มี โค เป็นต้น แม้สำเร็จแล้วด้วยวิภัตติ ย่อมเล็งหมายถึงบทที่ยังไม่สำเร็จ เพราะเป็นวิธีของ โค ศัพท์เป็นต้น

๑๖๙. โยสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย (**อาว**) การอาเทศเป็น อาว **โค** แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว

จศัพท์ เป็นอวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะ **นา สฺมา สฺมึ สุ** วิภัตติ อาเทศ โอ เป็น อาว

ตุศัพท์ ในสูตร ตโต โยนโม ตุ อาเทศ โย เป็น โอ

อุ. **โค** อ.โค, **คาโว** อ.โค ท.

๑๗๐. อวมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ วิภัตติ (**อาว**) **อว** การอาเทศเป็น อาว และ อว **โค** แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อ วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว และ อว

จศัพท์ เป็นอวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะ **โย นา ส สฺมา สฺมึ สุ** วิภัตติ อาเทศ โอ เป็น อว

อุ. **คโว** อ.โค ท., **โค** แน่ะโค, **คาโว คโว** แน่โค ท.

๑๗๑. อาวสฺสุ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ วิภัตติ **อุ** การอาเทศเป็น อุ **อาวสฺส** แห่ง อาว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อ วิภัตติ อาเทศ อ ของ อาว เป็น อุ บ้าง

อุ. **คาวุ คาวํ ควํ** ซึ่งโค, **คาโว คโว** ซึ่งโค ท.

รูปว่า **คาวุ** เรียก อุ ว่า ล, อาเทศ อ เป็น นิคคหิต = อโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.

๑๗๒. สุหินาสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สุหินาสุ เพราะ สุ หิ นา วิภัตติทั้งหลาย **โคณ** การอาเทศเป็น โคณ **โค** แห่ง โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ หิ นา วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ บ้าง

จศัพท์ เป็นอวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะวิภัตติที่เหลือ (เว้น นํ)

อุ. โคโณ โคณา, โคณ โคณา, โคณํ โคเณ, โคเณน โคเณหิ โคเณภิ, โคณสฺส

๑๗๓. โคณ นมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **โคณ** การอาเทศเป็น โคณ **โค** แห่ง โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ บ้าง

อุ. โคณานํ, โคณา โคณสฺมา โคณมฺหา โคเณหิ โคเณภิ, โคณสฺส โคณานํ, โคเณ โคณสฺมึ โคณมฺหิ โคเณสุ.

๑. ปุงลิงค์ **โอ**การันต์ **โค**สัททปทมาลา (โค วัว)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โคโณ**	**โคณา**
อาลปนะ	**โคณ**	**โคณา**
ทุติยา	**โคณำ**	**โคเณ**
ตติยา	**โคเณน**	**โคเณหิ โคเณภิ**
จตุตถี	**โคณสฺส**	**โคณานำ**
ปัญจมี	**โคณา โคณมฺหา โคณสฺมา**	**โคเณหิ โคเณภิ**
ฉัฏฐี	**โคณสฺส**	**โคณานำ**
สัตตมี	**โคเณ โคณมฺหิ โคณสฺมึ**	**โคเณสุ**

ทำตัวรูป

โคโณ = โค
โค สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โคณ สิ - เพราะ สิ **อาเทศ** โค เป็น โคณ = จศัพท์ในสูตร สุหินาสุ จ.
โคณ โอ - **อาเทศ** สิ เป็น โอ = โส.
โคโณ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **โคโณ** อ.โค
รูปที่เหลือ ทำเองได้

ข้อสังเกตุ

๑. สีแดง เพราะ สุ หิ นา วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ = สุหินาสุ จ.
๒. สีน้ำเงิน เพราะ นำ วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ = โคณ นำมฺหิ วา.
๓. สีดำ เพราะวิภัตติที่เหลือ อาเทศ โค เป็น โคณ = จศัพท์ในสูตร สุหินาสุ จ.
๔. เมื่อทำด้วยข้อ ๑, ๒, ๓ แล้ว ให้ทำตาม ปุริส ศัพท์

อุ. **คาเวน คเวน** ด้วยโค, **โคหิ โคภิ** ด้วยโค ท.

๑๗๔. คาว เส. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **อาว** การอาเทศเป็น อาว **โค** แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.
เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว

อุ. **คาวสฺส ควสฺส** แก่/ของ โค

๑๗๕. ตโต นมำ ปติมฺหาลุตฺเต จ สมาเส. (๗ บท, อาเทสวิธิ)

ปติมฺหิ เพราะ ปติ ศัพท์ **อลุตฺเต สมาเส** ในอลุตตสมาส **อำ** การอาเทศเป็น อำ **นำ** แห่ง นำ วิภัตติ **จ** ด้วย, (**อว**) การอาเทศเป็น อว (**โค**) แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ **จ** ด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก โค ศัพท์นั้น อาเทศ นำ วิภัตติเป็น อำ, และเพราะ ปติ ศัพท์ในอลุตตสมาส อาเทศ โอ ของ โค เป็น อว

จศัพท์

๑. เป็น**สัมปิณฑณะ** รวม ๒ วิธีไว้ในสูตรเดียวกัน คือ อาเทศ นำ เป็น อำ และ โอ เป็น อว (ในสมาส)
๒. เป็น**อวุตตสมุจจยะ** รวมเอาการอาเทศ นำ เป็น อำ นอกสมาส (นอกสมาส)

อุ. **ควำปติ** (ควมฺปติ) อ.เจ้าของแห่งโค (ในสมาส), **ควำ** แก่/ของ โค ท. (นอกสมาส)

ทำตัวรูป

ควำปติ ควมฺปติ = โคนำปติ (**ปติ** เจ้าของ **โคนำ** แห่งโคทั้งหลาย)
โคอำปติ - ในอลุตตสมาส **อาเทศ นำ** เป็น อำ
ควอำปติ - และ **อาเทศ** โอ เป็น อว = ตโต นมำ ปติมฺหาลุตฺเต จ สมาเส.
ควำปติ - แยก ลบ รวม
ควมฺปติ - เพราะ ป **อาเทศ** นิคคหิต เป็นวัคคันตะ มฺ บ้าง = วคฺคนฺตำ วา วคฺเค.
ควำปติ ควมฺปติ - สำเร็จรูปเป็น **ควำปติ ควมฺปติ** อ.เจ้าของแห่งโค

จศัพท์ ในสูตร **สุหินาสุ จ** รวมเอา เพราะ นำ วิภัตติ อาเทศ โค เป็น คุ
จศัพท์ ในสูตร **โน จ ทฺวาทิโต นมฺหิ** รวมเอา เพราะ นำ วิภัตติ ลง นฺ อาคม
อุ. **คุนฺนำ โคนำ** แก่/ของ โค ท., คาวา ...

๒. ปุงลิงค์ **โอ**การันต์ **โค**สัททปทมาลา (โค วัว)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โค**	**คาโว คโว**
อาลปนะ	**โค**	**คาโว คโว**
ทุติยา	**คาวุำ คาวำ ควำ**	**คาโว คโว**
ตติยา	**คาเวน คเวน**	**โคหิ โคภิ**
จตุตถี	**คาวสฺส ควสฺส**	**ควำ คุนฺนำ โคนำ**
ปัญจมี	**คาวา คาวมฺหา คาวสฺมา ควา ควมฺหา ควสฺมา**	**โคหิ โคภิ**
ฉัฏฐี	**คาวสฺส ควสฺส**	**ควำ คุนฺนำ โคนำ**
สัตตมี	**คาเว คาวมฺหิ คาวสฺมึ คเว ควมฺหิ ควสฺมึ**	**คาเวสุ คเวสุ โคสุ**

ทำตัวรูป

คาโว = โค
โค โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คาว โย - เพราะ โย **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อาว = โยสุ จ.
คาว โอ - **อาเทศ** โย เป็น โอ = ตุศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตุ.
คาโว - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คาโว** อ.โค ท.

คโว = โค
โค โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
คว โย - เพราะ โย **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อว = จศัพท์ในสูตร อวมฺหิ จ.
คว โอ - **อาเทศ** โย เป็น โอ = ตุศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตุ.
คโว - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คโว** อ.โค ท.

คาวุ = โค
โค อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
คาว อำ - เพราะ อำ **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อาว = อวมฺหิ จ.
คาวุ อำ - เพราะ อำ **อาเทศ** อ ของ อาว เป็น อุ = อาวสฺสุ วา.
คาวุ อำ - เรียก อุ ชื่อ ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
คาวุ ṁ - หลังจาก ล **อาเทศ** อำ เป็น นิคคหิต = อำโม นิคฺคหีตำ ฌลเปหิ.
คาวุ สำเร็จรูปเป็น **คาวุ** ซึ่งโค

คาวำ ควำ = โค
โค อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
คาว คว อำ - เพราะ อำ **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อาว อว = อวมฺหิ จ.
คาวำ ควำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คาวำ ควำ** ซึ่งโค

คาเวน = โค
โค นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
คาว นา - เพราะ นา **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อาว = จศัพท์ในสูตร โยสุ จ.
คาว เอน - **อาเทศ** นา เป็น เอน = อโต เนน.
คาเวน - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คาเวน** ด้วยโค

คเวน = โค
โค นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
คว นา - เพราะ นา **อาเทศ** โอ ของ โค เป็น อว = จศัพท์ในสูตร อวมฺหิ จ.
คว เอน - **อาเทศ** นา เป็น เอน = อโต เนน.
คเวน - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **คเวน** ด้วยโค

โปรดสังเกตุ

๑ **โค** - ลบ สิ, ลบ ค = เสสโต โลปำ คสิปิ.

๒. **คาโว** - อาเทศ **โอ** เป็น **อาว** = โยสุ จ.

๓. **คาวุ์ คาวํ ควํ** - อาเทศ **โอ** เป็น **อาว อว** = อวัมฺหิ จ.
อาเทศ อ ของ อาว เป็น อุ บ้าง = อาวสฺสุ วา.

๔. **คาเวน, คาวา คาวมฺหา คาวสฺมา, คาเว คาวมฺหิ คาวสฺมึ, คาเวสุ**
- อาเทศ โอ เป็น อาว = จศัพท์ในสูตร โยสุ จ.

๕. **คาวสฺส** - อาเทศ **โอ** เป็น **อาว** = คาว เส.

๖. **ควัปติ** - อาเทศ โอ เป็น อว, และ นำ เป็น อำ = ตโต นมำ ปติมฺหาลุตฺเต จ สมาเส.
ควำ - อาเทศ โอ เป็น อว, และ นำ เป็น อำ = จศัพท์ในสูตร ตโต นมำ ปติมฺหา...

๗. **คุนฺนำ** - อาเทศ โค เป็น คุ = จศัพท์ในสูตร สุหินาสุ จ.
ลง นฺ อาคม = จศัพท์ในสูตร โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.

๘. **คโว, คเวน, ควสฺส, ควา ควมฺหา ควสฺมา, คเว ควมฺหิ ควสฺมึ คเวสุ**
- อาเทศ โอ เป็น อว = จศัพท์ในสูตร อวัมฺหิ จ.

๙. โคหิ โคภิ โคนำ โคสุ - ลงวิภัตติ, สำเร็จรูป

จบ โอการันต์ ปุงลิงค์

คาถาสรุป ปุงลิงค์

ปุริโส คุณวา ราชา สาคฺคิ ทณฺฑี จ ภิกฺขุ จ
สตฺถาภิภู จ สพฺพญฺญู โคติ ปุลฺลิงฺคสงฺคโห.

ในปุงลิงค์ สงเคราะห์ได้ ๑๑ คณะ ๗ การันต์ ดังนี้

๑.	ปุริสาทิคณ	เป็น	อการันต์	มี	ปุริสาทิ มโนคณาทิ
๒.	คุณวนฺตาทิคณ	เป็น	อการันต์	มี	คุณวนฺตาทิ คจฺฉนฺตาทิ
๓.	ราชาทิคณ	เป็น	อการันต์	มี	ราชาทิ
๔.	สาทิคณะ	เป็น	อาการันต์	มี	สาทิ
๕.	อคฺยาทิคณ	เป็น	อิการันต์	มี	อคฺยาทิ
๖.	ทณฺฑาทิคณ	เป็น	อีการันต์	มี	ทณฺฑาทิ
๗.	ภิกฺขฺวาทิคณ	เป็น	อุการันต์	มี	ภิกฺขฺวาทิ
๘.	สตฺถาทิคณ	เป็น	อุการันต์	มี	สตฺถาทิ กตฺตาทิ ปิตาทิ
๙.	อภิภาทิคณ	เป็น	อูการันต์	มี	อภิภาทิ
๑๐.	สพฺพญฺญาทิคณ	เป็น	อูการันต์	มี	สพฺพญฺญาทิ
๑๑.	โคคณ	เป็น	โอการันต์	มี	โค

ปุงลิงค์ จบบริบูรณ์

๒.๒. อิตถีลิงค์

ลิงค์ที่มีอรรถรู้ได้ยากเหมือนผู้หญิง

อาการันต์ ในอิตถีลิงค์ มีวิธี ดังนี้

๑. เรียก อา ว่า ฆ	= อา โฆ.
๒. หลังจาก ฆ อาเทศ ค เป็น เอ	= ฆเต จ.
๓. อาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ เป็น อาย	= ฆโต นาทีนำ.
๔. อาเทศ สฺมึ เป็น ยำ บ้าง	= ฆปโต สฺมึ ยำ วา.

อาการันต์

กญฺญา สาวน้อย

อฏฺฐวสฺสา ภเว โครี ทสวสฺสา ตุ กญฺญกา
สมฺปตฺเต ทฺวาทเส วสฺเส กุมาริตฺยภิธียเต.

หญิงอายุ	๘ ปี	เรียกว่า	**โครี**
”	๑๐ ปี	เรียกว่า	**กญฺญา**
”	๑๒ ปี	เรียกว่า	**กุมารี**

กญฺญา วิ. - **ปุริเสหิ กนิยติ กามิยตีติ กญฺญา.**
หญิงที่บุรุษพากันรักใคร่ ชื่อว่า กัญญา

- **กนติ ทิพฺพตีติ กญฺญา.**
หญิงที่กำลังสะสวย ชื่อว่า กัญญา

กญฺญา = กญฺญ

๑๗๖. อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

อาปจฺจโย อาปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง (**ปโร**) ข้างหลัง **อโต** จาก อ การันต์ **อิตฺถิยำ** ใน อิตถีลิงค์.

หลังจาก อ การันต์ในอิตถีลิงค์ ลง อา ปัจจัย

อิตถิโชตกปัจจัย ๓

ปกตฺยตฺถโชตกา อิตฺถิปฺ- ปจฺจยา สฺยาทโย วิย
ณาทโย ปจฺจยตฺถสฺส สกตฺถสฺสาปิ วาจกา. (รูปสิทฺธิ. ๑๗๖)

ปัจจัยในอิตถีลิงค์ คือ **อา อี อินี** เป็นอิตถิลิงคโชตกปัจจัย ส่องให้เห็นอรรถของปกติลิงค์ เหมือนกับ สิ วิภัตติเป็นต้น, ส่วน ณ ปัจจัยเป็นต้น กล่าวอรรถของปัจจัยนั้นๆ และอรรถสกัตถะ (คือไม่มีอรรถพิเศษ)

ลิงฺค วิ. - **ธาตุปฺปจฺจยวิภตฺติวชฺชิตำ อตฺถวำ ลิงฺคำ.**
คำอันเว้นจาก ธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ แต่มีอรรถ ชื่อว่า ลิงค์

ลิงค์ หมายถึง คำที่เลยธาตุ เลยปัจจัยมาแล้ว ยังไม่ถึงการลงวิภัตติ แต่มีอรรถ

กนธาตุ + ณฺยปัจจัย = กณฺณ + อาปัจจัย = กณฺณา ลิงค์ + วิภัตติ

ปัจจัย ๒

๑. **โชตกปัจจัย** ปัจจัยส่องอรรถ เช่น อา อี อินี

เช่น กณฺณา = กณฺณ + อา
นที = นท + อี
ราชินี = ราช + อินี
ภิกฺขุนี = ภิกฺขุ + อินี

๒. **วาจกปัจจัย** มี ๒ ประเภท คือ

ก. **ปัจจยัตถวาจกปัจจัย** ปัจจัยกล่าวอรรถของปัจจัย (เป็นไปตามอรรถ)

เช่น **วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ วาสิฏฺโฐ.** (วสิฏฺฐ + ณ)
ลูกหลานของนายวสิฏฐะ ชื่อว่า วาสิฏฐะ

ติเลน สสฺสฏฺฐ์ เตลิกํ. (ติล + ณิก)
คลุกด้วยงาน ชื่อว่า เตลิกะ

ข. **สกัตถวาจกปัจจัย** ปัจจัยกล่าวอรรถของตน (ไม่เพิ่มอรรถ)

เช่น **สสงฺขาโรเยว สสงฺขาริกํ.** (สสงฺขาร + ณิก)
เป็นไปกับด้วยการชักชวนนั่นแล ชื่อว่า สสังขาริกะ

ทานเมว ทานมยํ. (ทาน + มย)
การให้นั่นแล ชื่อว่า ทานมยะ

อุปมา

วิชฺชมาโนปิ สุกฺกาทิ ยถา ทีปาทิเก สติ
พฺยตฺติมายาติ กมฺมาทิ อตฺโถ เอวํ วิภตฺติยํ. (เภทจินฺตา)

เมื่อมีประทีปเป็นต้น สีขาวเป็นต้น ก็มีอยู่ ฉันใด, เมื่อวิภัตติมีอยู่ อรรถของการกะ มี กัมมะ เป็นต้น ก็ย่อมปรากฏ ฉันนั้น

ทำตัวรูป

กณฺณา	= กนฺ + ย + อา	
กนฺ ย	- ลง ย ปัจจัย	= อลกลสเลหิ ลยา.
ก ณ	- อาเทศ นฺย เป็น ณ	= ยวตๆ ตลนทการานำ พฺยญฺชนานิ จลณช...
กณฺณ	- ซ้อน ณฺ	= ปร เทฺวภาโว จาเน.
กณฺณ อา	- ลง อา อิตถิโชตกปัจจัย	= อตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
กณฺณา	- แยก ลบ รวม	
กณฺณา	- เรียก กณฺณา ว่า นาม	= จศัพท์ในสูตร ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
กณฺณา สิ	- ลง สิ ปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
กณฺณา	- ลบ สิ	= เสสโต โลปำ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กญฺญา** อ.สาวน้อย

๑๗๗. อา โฆ. (๒ บท, สัญญา)

อา อาอักษร (**อิตฺถิยฺยา**) อันกล่าวอิตถีลิงค์ **ฆ** (**สญฺโญ โหติ**) มีชื่อว่า ฆ.

อา อันกล่าวอิตถีลิงค์ ชื่อว่า ฆ

อุ. **กญฺญา กญฺญาโย** อ. สาวน้อย ท. - ลบ โย บ้าง = ฆปโต จ โยนำ โลโป.

๑๗๘. ฆเต จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ฆโต หลังจาก ฆ **เอ** การอาเทศเป็น เอ (**คสฺส**) แห่ง ค (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ อาเทศ ค เป็น เอ

อุ. **กญฺเญ** แน่ะสาวน้อย, **กญฺญา กญฺญาโย** แน่ะสาวน้อย ท.
กญฺญำ ซึ่งสาวน้อย, **กญฺญา กญฺญาโย** ซึ่งสาวน้อย ท.

๑๗๙. ฆโต นาทีนำ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ฆโต หลังจาก ฆ (**อาย**) การอาเทศเป็น อาย **นาทีนำ** (**เอกวจนานำ**) แห่งวิภัตติฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย มี นา เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ อาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ วิภัตติ เป็น อาย

อุ. **กญฺญาย** ด้วย/แก่/จาก/แห่ง/ใน สาวน้อย ...

๑๘๐. ฆปโต สฺมึ ยำ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ฆปโต หลังจาก ฆ และ ป **ยำ** การอาเทศเป็น ยำ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ เป็น ยำ บ้าง

อุ. **กญฺญายำ** ในสาวน้อย

๑. อิตถีลิงค์ **อา**การันต์ **กญฺญา**สัททปทมาลา (สาวน้อย)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กญฺญา**	**กญฺญา กญฺญาโย**
อาลปนะ	**กญฺเญ**	**กญฺญา กญฺญาโย**
ทุติยา	**กญฺญำ**	**กญฺญา กญฺญาโย**
ตติยา	**กญฺญาย**	**กญฺญาหิ กญฺญาภิ**
จตุตถี	**กญฺญาย**	**กญฺญานำ**

๑. อิตถีลิงค์ **อา**การันต์ **กญฺญา**สัททปทมาลา (สาวน้อย)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปัญจมี	**กญฺญาย**	**กญฺญาหิ กญฺญาภิ**
ฉัฏฐี	**กญฺญาย**	**กญฺญานำ**
สัตตมี	**กญฺญาย กญฺญายำ**	**กญฺญาสุ**

ทำตัวรูป

กญฺเญ = กญฺญา
กญฺญา สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะ = อาลปเน จ.
กญฺญา สิ - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
กญฺญา สิ - เรียก สิ ว่า ค = อาลปเน สิ คสญฺโญ.
กญฺญา เอ - หลังจาก ฆ อาเทศ ค เป็น เอ = ฆเต จ.
กญฺเญ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **กญฺเญ** แน่ะสาวน้อย

กญฺญาย = กญฺญา
กญฺญา นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
กญฺญา ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
กญฺญา สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
กญฺญา ส - **ลง ส** ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
กญฺญา สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
กญฺญา สฺมึ - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
กญฺญา อาย - หลังจาก ฆ อาเทศ นา ส สฺมา ส สฺมึ เป็น อาย = ฆโต นาทีนำ.
กญฺญาย - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **กญฺญาย** ด้วย/แก่/จาก/แห่ง/ในสาวน้อย

กญฺญายำ = กญฺญา
กญฺญา สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
กญฺญา สฺมึ - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
กญฺญา ยำ - หลังจาก ฆ อาเทศ สฺมึ เป็น ยำ = ฆปโต สฺมึ ยำ วา.
กญฺญายำ - สำเร็จรูปเป็น **กญฺญายำ** ในสาวน้อย

ศัพท์จำแนกตาม

สทฺธา	ความเชื่อ	**เมธา**	ปัญญา	**ปญฺญา**	ปัญญา	**วิชฺชา**	วิชา ความรู้
จินฺตา	ความคิด	**มนฺตา**	ปัญญา	**วีณา**	พิณ	**ตณฺหา**	ตัณหา
อิจฺฉา	ปรารถนา	**มุจฺฉา**	ความหลง	**เอชา**	ตัณหา	**มายา**	มารยา
เมตฺตา	เมตตา	**มตฺตา**	มาตรา	**สิกฺขา**	ข้อควรศึกษา	**ภิกฺขา**	อาหาร ข้าว

ชงฺฆา	แข้ง ขา	**คีวา**	คอ	**ชิวฺหา**	ลิ้น	**วาจา**	คำพูด วาจา
ฉายา	ร่ม เงา	**อาสา**	ตัณหา	**คงฺคา**	แม่น้ำ	**นาวา**	เรือ
คาถา	คาถา	**เสนา**	กองทัพ	**เลขา**	รอยขีดเขียน	**สาลา**	ศาลา
มาลา	ดอกไม้	**เวลา**	เวลา กาล	**ปูชา**	การบูชา	**ขิฑฺฑา**	กีฬา เล่น
ปิปาสา	กระหาย	**เวทนา**	เวทนา	**สญฺญา**	ความจำได้	**เจตนา**	เจตนา
ตสินา	ตัณหา	**ปชา**	หมู่สัตว์	**เทวตา**	เทวดา	**วฏฺฏกา**	นกคุ่ม
โคธา	เหี้ย	**พลากา**	นกกระยาง	**ปริสา**	บริษัท สาวก	**สภา**	สภา ที่ประชุม
อูกา	หมัด เหา	**เสผาลิกา**	สุพรรณิกา	**ลงฺกา**	ประเทศลังกา	**สลากา**	สลาก
วาลิกา	ทราย	**สิขา**	หงอน ช่อ	**วิสาขา**	ดาว ชื่อคน	**วิสิขา**	ทาง ซอย
สาขา	กิ่ง แขนง	**วจา**	ว่านน้ำ	**วญฺญา**	หญิงหมัน	**ชฏา**	ชฎา ตัณหา
ฆฏา	หมู่ ฝูง กอ	**เชฏฺฐา**	ดาวช้างใหญ่	**โสณฺฑา**	งวง	**วิตณฺฑา**	ลัทธิตรงข้าม
กรุณา	ความกรุณา	**วินตา**	ผู้หญิง สาว	**ลตา**	เถาวัลย์	**กถา**	ถ้อยคำ
นิทฺทา	นอน หลับ	**สุธา**	สุธาโภชน์	**ราธา**	ชื่อดาว	**วาสนา**	วาสนา
สีสปา	ประดู่ลาย	**ปปา**	น้ำประปา	**ปภา**	รัศมี แสง	**สีมา**	ขอบเขต
ขมา	ความอดทน	**ชายา**	ภรรยา	**ขตฺติยา**	กษัตรีย์	**สกฺุขรา**	ก้อนกรวด
สุรา	น้ำเมา	**โทลา**	ชิงช้า	**ตุลา**	ตราชั่ง	**สิลา**	หิน
ลีลา	ท่าทาง	**ลาลา**	น้ำลาย	**เอลา**	ลูกกระวาน	**เมขลา**	บังอาย
กลา	เสี้ยว ซีก	**วฬวา**	ม้าตัวเมีย	**อาลมฺพุสา**	ชื่อเทพธิดา	**มูสา**	เบ้า แม่พิมพ์
มญฺชูสา	หีบ ตู้ โรง	**สุลสา**	ชื่อผู้หญิง	**ทิสา**	ทิศ	**นาสา**	จมูก
ชุณฺหา	แสงจันทร์	**คุหา**	ถ้ำ	**อีหา**	พยายาม	**ลสิกา**	ไขข้อ
วสุธา	แผ่นดิน	ทุกศัพท์ ลง อา ปัจจัย, และเรียกว่า นาม, ลงวิภัตติ					

คาถาที่ ๑ เป็น วิชชุมาลาคาถา (โม โม โค โค วิชฺชุมฺมาลา) ที่เหลือเป็น ปัฐยาวัตรอมฺมา อนฺนา อมฺพา แม่

๑๘๑. น อมฺมาทิโต. (๒ บท, นิเสธวิธิ)

เอ การอาเทศเป็น เอ (**คสฺส**) แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อมฺมาทิโต** จากศัพท์มี อมฺมา เป็นต้น **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจาก อมฺมา ศัพท์เป็นต้น ไม่อาเทศ ค เป็น เอ

๒. อิตถีลิงค์ **อา**การันต์ **อมฺมา**สัททปทมาลา (แม่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อมฺมา**	**อมฺมา อมฺมาโย**
อาลปนะ	**อมฺม อมฺมา**	**อมฺมา อมฺมาโย**
ทุติยา	**อมฺมำ**	**อมฺมา อมฺมาโย**
	ที่เหลือเหมือน กญฺญา	

จบ อาการันต์ อิตถีลิงค์

อิการันต์

รตฺติ ราตรี กลางคืน

รตฺติ วิ. - **ราติ คณฺหาติ อพฺยาปารนฺติ รตฺติ**. (รญฺช ราเค + ติ)
เวลาที่หยุดเบียดเบียน ชื่อว่า รัตติ

- **รญฺชนฺติ เอตฺถาติ รตฺติ**.
เวลาที่ผู้มีราคะเกิดความกำหนัด ชื่อว่า รัตติ

- **รา ธนำ ติยติ ภิชฺชติ เอตฺถาติ รตฺติ**.
เวลาที่ทรัพย์สูญหาย ชื่อว่า รัตติ

๑๘๒. **เต อิตฺถิขฺยา โป.** (๓ บท, สัญญา)

เต (**อิวณฺณุวณฺณา**) อิวัณณะและอุวัณณะทั้งหลายเหล่านั้น **อิตฺถิขฺยา** อันกล่าวอิตถีลิงค์ **โป** (**โหติ**) มีชื่อว่า ป.

อิวัณณะและอุวัณณะอันกล่าวอิตถีลิงค์เหล่านั้น ชื่อว่า ป

อุ. **รตฺติ** อ.ราตรี, **รตฺตี รตฺติโย** อ. ราตรี ท.
รตฺโย อ. ราตรี ท.

- เรียก อิ ว่า ป
- อาเทศ โย เป็น โอ
- อาเทศ อิ เป็น ย
- ลบ ตฺ ตัวหน้า
- เต อิตฺถิขฺยา โป.
- ตฺศัพท์ใน ตโต โยนโม ตฺ.
- ปสญฺญสฺส จ.
- จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิส...

๑๘๓. **ปโต ยา.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ปโต หลังจาก ป **ยา** การอาเทศเป็น ยา (**นาทีนำ เอกวจนานำ**) แห่งวิภัตติฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย มี นา เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ป อาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ วิภัตติ เป็น ยา

อุ. **รตฺติยา** โดย/เพื่อ/จาก/แห่ง/ใน ราตรี

๑๘๔. อมา ปโต สฺมีสฺมานำ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ปโต หลังจาก ป **อมา** การอาเทศเป็น อำ และ อา ทั้งหลาย **สฺมีสฺมานำ** แห่ง สฺมึ และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อำ, และ สฺมา เป็น อา บ้าง

วาศัพท์ ในสูตรนี้ มีอรรถ**วัตถิตวิภาสา** กล่าวกำหนดไว้ว่า

๑. หลังจาก อุวัณณะ ไม่มีการอาเทศ สฺมึ เป็น อำ, และ สฺมา เป็น อา (อสันตวิธี)
๒. หลังจาก อิวัณณะ มีอาเทศ ตามความเหมาะสม (อนิจจวิธี)

๑๘๕. ปสญฺญสฺส จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สเร**) เพราะสระหลัง **ยกาโร** การอาเทศเป็น ย **ปสญฺญสฺส** (**อิวณฺณสฺส**) แห่งอิวัณณะอันมีชื่อว่า ป (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะสระหลัง อาเทศ อิวัณณะชื่อ ป เป็น ย

ปสญฺญศัพท์ ในสูตรนี้ หมายเอา อิวัณณะเท่านั้น เพราะมี ย อักษรตามมา (อิ อี เท่านั้น จะเป็น ย)

จศัพท์ ในสูตรนี้ มีอรรถนิวัตตนะ ห้ามอาเทศ อิวัณณะ เป็น ย ในอุทาหรณ์ว่า รตฺโต รตฺตึ (รตฺติ+สฺมึ)

๑๘๖. อาทิโต โอ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อาทิโต หลังจาก อาทิ ศัพท์ **อำ โอ จ** การอาเทศเป็น อำ และ โอ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อาทิ ศัพท์ อาเทศ สฺมึ เป็น อำ และ โอ บ้าง

จศัพท์ ในสูตรนี้ เป็น อวุตตสมุจจยะ รวมเอาการอาเทศ สฺมึ เป็น อา อำ โอ หลังจากศัพท์อื่น

อุ. **รตฺยา รตฺตึ รตฺโต** ในราตรี

๑. อิตถีลิงค์ **อิ**การันต์ **รตฺติ**สัททปทมาลา (ราตรี)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**รตฺติ**	**รตฺตี รตฺติโย รตฺโย**
อาลปนะ	**รตฺติ**	**รตฺตี รตฺติโย**
ทุติยา	**รตฺตึ**	**รตฺตี รตฺติโย**
ตติยา	**รตฺติยา**	**รตฺตีหิ รตฺตีภิ รตฺติหิ รตฺติภิ**
จตุตถี	**รตฺติยา**	**รตฺตีนำ รตฺตินำ**
ปัญจมี	**รตฺติยา รตฺยา**	**รตฺตีหิ รตฺตีภิ รตฺติหิ รตฺติภิ**

๑. อิตถีลิงค์ **อิ**การันต์ **รตฺติ**สัททปทมาลา (ราตรี)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ฉัฏฐี	**รตฺติยา**	**รตฺตีนำ รตฺตินำ**
สัตตมี	**รตฺติยา รตฺติยำ รตฺยำ รตฺยา รตฺตี รตฺโต**	**รตฺตีสุ รตฺติสุ**

ทำตัวรูป

รตฺโย = รตฺติ
รตฺติ โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
รตฺติ โอ - อาเทศ โย เป็น โอ = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
รตฺติ โอ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺตฺยฺ โอ - เพราะสระ โอ หลัง อาเทศ อิ ชื่อ ป เป็น ยฺ = ปสญฺญสฺส จ.
รตฺยฺ โอ - ลบ ตฺ ตัวหน้า = จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
รตฺโย - ประกอบกัน = นเย ปรำ ยุตฺเต
สำเร็จรูปเป็น **รตฺโย** อ.ราตรี ท.

รตฺติยา = รตฺติ
รตฺติ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
รตฺติ ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
รตฺติ สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
รตฺติ ส - **ลง ส** ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี = สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ ยา - หลังจาก ป อาเทศ นา ส สฺมา ส สฺมึ เป็น ยา = ปโต ยา.
สำเร็จรูปเป็น **รตฺติยา** ด้วย/แก่/จาก/แห่ง/ในราตรี

รตฺยา = รตฺติ
รตฺติ สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
รตฺติ สฺมา - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ อา - หลังจาก ป อาเทศ สฺมา เป็น อา = อมา ปโต สฺมึสฺมานำ วา.
รตฺตฺยฺ อา - เพราะ อา อาเทศ อิ ชื่อ ป เป็น ยฺ = ปสญฺญสฺส จ.
รตฺยฺ อา - ลบ ตฺ ตัวหน้า = จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
รตฺยา - ประกอบกัน = นเย ปรำ ยุตฺเต
สำเร็จรูปเป็น **รตฺยา** จากราตรี

รตฺติยำ = รตฺติ
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ ยำ - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น ยำ = ฆปโต สฺมึ ยำ วา.

รตฺติยํ - สำเร็จรูปเป็น **รตฺติยํ** ในราตรี

รตฺยํ = รตฺติ
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ อํ - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อํ = อมา ปโต สฺมึสฺมานํ วา.
- หรือ = จศัพท์ใน อาทิโต โอ จ.
รตฺตฺยฺ อํ - เพราะ อํ อา อาเทศ อิ ชื่อ ป เป็น ยฺ = ปสญฺญสฺส จ.
รตฺยฺ อํ - ลบ ตฺ ตัวหน้า = จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
รตฺยํ - ประกอบกัน = นเย ปรํ ยุตฺเต
สำเร็จรูปเป็น **รตฺยํ** ในราตรี

รตฺยา = รตฺติ
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ อา - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ อา = จศัพท์ใน อาทิโต โอ จ.
รตฺตฺยฺ อา - เพราะ อํ อา อาเทศ อิ ชื่อ ป เป็น ยฺ = ปสญฺญสฺส จ.
รตฺยฺ อา - ลบ ตฺ ตัวหน้า = จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
รตฺยา - ประกอบกัน = นเย ปรํ ยุตฺเต
สำเร็จรูปเป็น **รตฺยา** ในราตรี

รตฺตึ = รตฺติ
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ อํ - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อํ = จศัพท์ใน อาทิโต โอ จ.
รตฺติ ṁ - หลังจาก ป อาเทศ อํ เป็น นิคคหิต = อโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.
รตฺตึ - สำเร็จรูปเป็น **รตฺตึ** ในราตรี

รตฺโต = รตฺติ
รตฺติ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
รตฺติ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
รตฺติ โอ - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น โอ = จศัพท์ใน อาทิโต โอ จ.
รตฺโต - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **รตฺโต** ในราตรี

อุทาหรณ์

ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ รตฺติมาภาติ จนฺทิมา. (ขุ.ธ. ๒๕/๓๘๗)
ดวงอาทิตย์ส่องสว่างในเวลากลางวัน ดวงจันทร์ส่องสว่างในเวลากลางคืน

ทิวา จ รตฺโต จ หรนฺติ เย พลึ
ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา. (ขุ.ขุ. ๒๕/๖/๒)

มนุษย์เหล่าใด นำพลีกรรมไปในเวลากลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาท อารักขามนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นเถิด

ปุงลิงค์ **อิ**การันต์ **อาทิ**สัททปทมาลา (เบื้องต้น เป็นต้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อาทิ**	**อาที อาทโย**
อาลปนะ	**อาทิ**	**อาที อาทโย**
ทุติยา	**อาทึ**	**อาที อาทโย**
ตติยา	**อาทินา**	**อาทีหิ อาทีภิ**
จตุตถี	**อาทิโน อาทิสฺส**	**อาทีนำ**
ปัญจมี	**อาทินา อาทิมฺหา อาทิสฺมา**	**อาทีหิ อาทีภิ**
ฉัฏฐี	**อาทิโน อาทิสฺส**	**อาทีนำ**
สัตตมี	**อาที อาโท อาทิมฺหิ อาทิสฺมึ**	**อาทีสุ**

จำแนกวิภัตติเหมือน อคฺคิ ศัพท์ (เว้น อาทึ อาโท)

นปุงสกลิงค์ **อิ**การันต์ **อาทิ**สัททปทมาลา (เบื้องต้น เป็นต้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อาทิ**	**อาที อาทีนิ**
อาลปนะ	**อาทิ**	**อาที อาทีนิ**
ทุติยา	**อาทึ**	**อาที อาทีนิ**
	ที่เหลือเหมือน ปุงลิงค์ (เว้น อาทึ อาโท)	

ทำตัวรูป

อาทึ = อาทิ
อาทิ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
อาทิ สฺมึ - เรียก อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
อาทิ อำ - หลังจาก อาทิ อาเทศ สฺมึ เป็น อำ = อาทิโต โอ จ.
อาทิ ◌ं - หลังจาก ฌ อาเทศ อำ เป็น นิคคหิต = อำโม นิคฺคหีตำ ฌลเปหิ.
อาทึ - สำเร็จรูปเป็น **อาทึ** ในเบื้องต้น

อาโท = อาทิ

อาทิ สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
อาทิ โอ - หลังจาก อาทิ อาเทศ สฺมึ เป็น โอ = อาทิโต โอ จ.
อาโท - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อาโท** ในเบื้องต้น

รูปที่เหลือเหมือน อคฺคิ ศัพท์

๒. อิตถีลิงค์ **อิ**การันต์ **ปตฺติ**สัททปทมาลา (ทหารบก)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปตฺติ**	**ปตฺตี ปตฺติโย**
อาลปนะ	**ปตฺติ**	**ปตฺตี ปตฺติโย**
ทุติยา	**ปตฺตึ**	**ปตฺตี ปตฺติโย**
ตติยา	**ปตฺติยา**	**ปตฺตีหิ ปตฺตีภิ ปตฺติหิ ปตฺติภิ**
จตุตฺถี	**ปตฺติยา**	**ปตฺตีนำ**
ปัญจมี	**ปตฺติยา**	**ปตฺตีหิ ปตฺตีภิ ปตฺติหิ ปตฺติภิ**
ฉัฏฐี	**ปตฺติยา**	**ปตฺตีนำ**
สัตตมี	**ปตฺติยา ปตฺติยำ**	**ปตฺตีสุ**

ศัพท์จำแนกตาม

ปตฺติ ยุตฺติ วุตฺติ กิตฺติ มุตฺติ ติตฺติ ขนฺติ กนฺติ
สนฺติ ตนฺติ สิทฺธิ สุทฺธิ อิทฺธิ วุทฺธิ พุทฺธิ โพธิ.
ภูมิ ชาติ ปีติ สูติ ทิฏฺฐิ นนฺทิ สนฺธิ สาณิ โกฏิ
วุฑฺฒิ ตุฏฺฐิ ยฏฺฐิ ปาฬิ อาฬิ นาฬิ เกฬิ.

สติ มติ คติ จุติ ธิติ ยุวติ วิกติ รติ รุจิ รสฺมิ อสนิ วสนิ โอสธิ องฺคุลิ ธูลิ ทุนฺทุภิ โทณิ อฏฺวิ ฉวิ

ปตฺติ	ทหารบก	**ยุตฺติ**	ความสมควร	**วุตฺติ**	เป็นอยู่ อธิบาย	**กิตฺติ**	เกียรติ ยศ
มุตฺติ	ความหลุดพ้น	**ติตฺติ**	ความอิ่มใจ	**ขนฺติ**	ความอดทน	**กนฺติ**	ความพอใจ
สนฺติ	ความสงบ	**ตนฺติ**	แบบแผน ลำดับ	**สทฺธิ**	ความสำเร็จ	**สุทฺธิ**	ความหมดจด
อิทฺธิ	ความสำเร็จ	**วุทฺธิ**	ความเจริญ	**พุทฺธิ**	ความรู้ ปัญญา	**โพธิ**	โพธิญาณ
ภูมิ	แผ่นดิน ภูมิ ชั้น	**ชาติ**	ชาติ กำเนิด	**ปีติ**	ปิติ ความอิ่มใจ	**สูติ**	การเกิด
ทิฏฺฐิ	ความเห็น	**นนฺทิ**	ความเพลิดเพลิน	**สนฺธิ**	ปฏิสนธิ	**สาณิ**	ผ้าม่าน
โกฏิ	ปลาย มุม โกฏิ	**วุฑฺฒิ**	ความเจริญ	**ตุฏฺฐิ**	ความยินดี	**ยฏฺฐิ**	ไม้บรรทัด

ปาฬิ	บาลี ลำดับ แถว	**อาฬิ**	ฝั่ง คู คัน ลำดับ	**นาฬิ**	แล่ง ข้อ ตอน	**เกฬิ**	การเล่น กีฬา
สติ	สติ ระลึกได้	**มติ**	ปัญญา ความรู้	**คติ**	การไป	**จุติ**	ตาย เคลื่อนภพ
ธิติ	ความเพียร	**ยุวติ**	ผู้หญิง หญิงสาว	**วิกติ**	การแปรรูป	**รติ**	ยินดี พอใจ
รุจิ	รัศมี แสงสว่าง	**รสฺมิ**	รัศมี แสงสว่าง	**อสนิ**	สายฟ้า ฟ้าผ่า	**วสนิ**	เสื้อผ้า
โอสธิ	ดาวประจำรุ่ง	**องฺคุลิ**	นิ้วมือ ข้อมือ	**ธุลิ**	ฝุ่น ละออง ธุลี	**ทุนฺทุภิ**	กลองใหญ่
โทณิ	ทะนาน	**อฏวิ**	ป่า ดง	**ฉวิ**	ผิว ผิวพรรณ		

จบ อิการันต์ อิตถีลิงค์

อีการันต์

อิตฺถี ผู้หญิง

อิตฺถี วิ. - **กามานิ อิจฺฉตีติ อิตฺถี**. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ + ต + อี)
หญิงผู้ปรารถนากามคุณทั้งหลาย ชื่อว่า อิตถี

- **ปุริเสหิ อิจฺฉียตีติ อิตฺถี**. (อิสุ + ต + อี)
หญิงที่บุรุษทั้งหลายปรารถนา ชื่อว่า อิตถี

๑๘๗. นทาทิโต วา อี. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

อิตฺถิยำ ในอิตถีลิงค์ **อีปจฺจโย** อีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **นทาทิโต วา** หลังจาก นท ศัพท์เป็นต้นก็ได้ **อนทาทิโต วา** หลังจากศัพท์อันไม่ใช่ นท เป็นต้นก็ได้.

หลังจาก นท ศัพท์ และไม่ใช่ นท ศัพท์เป็นต้น ในอิตถีลิงค์ ลง อี ปัจจัย

วาศัพท์ มีอรรถสัมปิณฑนะ ดึงเอาศัพท์ที่ไม่ใช่ นท มารวมไว้ในสูตรนี้ เพราะเหตุนั้น จึงลง อี ปัจจัย หลังจาก ปุถุ และ โค ศัพท์เป็นต้นด้วย (กลุ่ม นท เป็นอการันต์, กลุ่มไม่ใช่ นท เป็นการันต์อื่น)

อิตฺถี = อิตฺถ
อิตฺถ อี - ลง อี ปัจจัย = นทาทิโต วา อี.
อิตฺถี - แยก ลบ รวม
อิตฺถี - เรียกว่า นาม = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
อิตฺถี สิ - ลง สิ
อิตฺถี - ลบ สิ

อุ. **อิตฺถี** อ.ผู้หญิง
อิตฺถี อิตฺถิโย อ.ผู้หญิง ท. - รัสสะ อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
อิตฺถิ ดูก่อนผู้หญิง - รัสสะ อี เป็น อิ = ฌลปา รสฺสำ.

๑๘๘. อำ ยมีโต ปสญฺญโต. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ปสญฺญโต อีโต หลังจาก อี อันชื่อว่า ป **ยํ** การอาเทศเป็น ยํ **อํ** แห่ง อํ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจาก อี ชื่อ ป อาเทศ อํ เป็น ยํ บ้าง

อุ. **อิตฺถิยํ อิตฺถี** ซึ่งผู้หญิง

๑. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **อิตฺถี**สัททปทมาลา (ผู้หญิง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อิตฺถี**	**อิตฺถี อิตฺถิโย**
อาลปนะ	**อิตฺถิ**	**อิตฺถี อิตฺถิโย**
ทุติยา	**อิตฺถิยํ อิตฺถึ**	**อิตฺถี อิตฺถิโย**
ตติยา	**อิตฺถิยา**	**อิตฺถีหิ อิตฺถีภิ**
จตุตถี	**อิตฺถิยา**	**อิตฺถีนํ**
ปัญจมี	**อิตฺถิยา**	**อิตฺถีหิ อิตฺถีภิ**
ฉัฏฐี	**อิตฺถิยา**	**อิตฺถีนํ**
สัตตมี	**อิตฺถิยา อิตฺถิยํ**	**อิตฺถีสุ**

ทำตัวรูป

อิตฺถิยํ = อิตฺถี
อิตฺถี อำ - **ลง อำ** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
อิตฺถี อำ - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
อิตฺถิ อำ - เพราะ อำ รัสสะ อี เป็น อิ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
อิตฺถิ ยำ - หลังจาก ป อาเทศ อำ เป็น ยำ = อำ ยมีโต ปสญฺญโต.
อิตฺถิยำ - สำเร็จรูปเป็น **อิตฺถิยำ** ซึ่งผู้หญิง

นที แม่น้ำ

นที วิ. - **อภิกฺขณำ นทตีติ นที**. (นท สทฺเท + อี)
แม่น้ำที่ส่งเสียงเนืองๆ ชื่อว่า นที

- **นทนฺโต เอตีติ นที**. (นท + อิ คติมฺหิ + อี)
แม่น้ำที่มีเสียงไหลไป ชื่อว่า นที

นที นาม ติมณฺฑลำ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยติ. (วิ.ภิกฺขุนี. ๓/๖๙๒)

ชื่อว่า นที (แม่น้ำ) หมายถึง สถานที่มีน้ำลึกพอเปียกผ้านุ่งห่ม ของนางภิกษุณีผู้ปกปิดมณฑล ๓ อย่าง ลุยข้ามไปอยู่ (มณฑล ๓ คือ ผ้านุ่ง ปกปิดสะดือและเข่า ๘ องคุลี, ผ้าห่ม ปกปิดหลุมคอและเข่า ๔ องคุลี)

๒. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **นที**สัททปทมาลา (แม่น้ำ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**นที**	**นที นทิโย นชฺโช**
อาลปนะ	**นทิ**	**นที นทิโย นชฺโช**
ทุติยา	**นทิยํ นทึ**	**นที นทิโย นชฺโช**
ตติยา	**นทิยา นชฺชา**	**นทีหิ นทีภิ**
จตุตถี	**นทิยา นชฺชา**	**นทีนํ**
ปัญจมี	**นทิยา นชฺชา**	**นทีหิ นทีภิ**
ฉัฏฐี	**นทิยา นชฺชา**	**นทีนํ**
สัตตมี	**นทิยา นทิยํ นชฺชํ**	**นทีสุ**

ทำตัวรูป

นชฺโช = นที
นที โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
นที โย - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
นที โอ - หลังจาก ป อาเทศ โย เป็น โอ = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
นทฺย โอ - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.
นชฺ โอ - อาเทศ ทฺย เป็น ชฺ = ยวตๆ ตลนทการานๆ ...
นชฺชฺ โอ - ชฺ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ชฺ) = ปร เทฺวภาโว จาเน.
นชฺโช - ประกอบกัน = นเย ปรๆ ยุตฺเต.
นชฺโช - สำเร็จรูปเป็น **นชฺโช** อ.แม่น้ำ ท.

นชฺชา = นที
นที นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
นที นา ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
นที นา ส - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิขฺยา โป.
นที อา - หลังจาก ป อาเทศ นา และ ส เป็น อา = อา ปโต โยควิภาคะ ใน อมา ปโต สฺมึ...
นทฺย อา - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.
นชฺ อา - อาเทศ ทฺย เป็น ชฺ = ยวตๆ ตลนทการานๆ ...
นชฺชฺ อา - ชฺ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ชฺ) = ปร เทฺวภาโว จาเน.
นชฺชา - ประกอบกัน = นเย ปรๆ ยุตฺเต.

นชฺชา - สำเร็จรูปเป็น **นชฺชา** ทางแม่น้ำ แก่น้ำ

นชฺชา = นที
นที สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
นที สฺมา - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
นที อา - หลังจาก ป อาเทศ สฺมา เป็น อา ที่เหลือทำเหมือน นา วิภัตติ = อมา ปโต สฺมึสฺมานำ วา.

นชฺชำ = นที
นที สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
นที สฺมึ - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
นที อำ - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อำ ที่เหลือทำเหมือน นา วิภัตติ = อมา ปโต สฺมึสฺมานำ วา.

อุทาหรณ์

รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปำ อุปาทาย, รูปำ อภินิวิสฺส, เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสูริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา'ติ. (สำ.ขนฺธ. ๑๑/๒๐๖)

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป ถือมั่นรูป ยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า 'ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มั่นคงดุจเสาระเนียด'

พหุญฺจิทำ มูลผลำ ภกฺโข จายำ อนปฺปโก.
รมฺมา จิมา คิรีนชฺโช ผาสุวาโส ภวิสฺสติ. (ขุ.ชา. ๒๗/๑๖๑)

มูลผลาหารนี้ก็มีอยู่มาก และภักษาหารนี้ก็มีอยู่ไม่น้อย ส่วนแม่น้ำ ภูเขานี้ก็น่ารื่นรมย์ คงจะอยู่ได้สบาย

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา อุรุเวลายำ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ. (วิ.มหา. ๔/๑)

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงต้นโพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา

วิธีพิเศษ

ในกัจจายนสุตตวุตติ ของสูตร "มาตุลาทีนมานตฺตมีกาเร" (กจ. ๙๘) อธิบายไว้ว่า

อานตฺตคฺคหเณน นทีอิจฺเจตสฺส ทีสทฺทสฺส ชฺโช-ชฺชา-อาเทสา โหนฺติ สห วิภตฺติยา โยนาสอิจฺเจเตสุ. นชฺโช สนฺทนฺติ, นชฺชา กตำ ตรงฺคำ, นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร.

มีการอาเทศ **ที** ของ นที กับ **โย** เป็น **ชฺโช**, **ที** กับ **นา** และ **ส** เป็น **ชฺชา** ด้วย อานตฺต ศัพท์ เช่น **นชฺโช สนฺทนฺติ** แม่น้ำไหล
นชฺชา กตำ ตรงฺคำ คลื่นอันแม่น้ำกระทำ
นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร ณ ที่ใกล้แห่งแม่น้ำเนรัญชรา

นที นาม ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยติ. (วิ.ภิกฺขุนี. ๓/๖๙๒)

ชื่อว่า นที หมายถึง สถานที่มีน้ำลึก จนเปียกผ้านุ่งของนางภิกษุณีผู้นุ่งห่มปกปิดมณฑล ๓ อย่าง ลุยข้ามฟากไป *(ปกปิดมณฑล ๓ คือ ผ้าห่มปิดหลุมคอ ผ้านุ่งปิดสะดือและเข่า)*

อตฺรโช บุตรเกิดจากตน

อตฺรโช วิ. - **อตฺตโต ชาโต อตฺรโช อตฺตโช.** (อตฺต+ชน)
บุตรผู้เกิดจากตน ชื่อว่า อัตรชะ อัตตชะ

อตฺรโช = อตฺตโช - เพราะ ช อาเทศ ต เป็น ร = รภาวาติเทสะ ในสูตร สฺมา นา.
หรือ อาเทศ ตฺต เป็น ตฺร = โตฺร ตฺตสฺส. (กจ. ๕/๒๐)

ปุน ตโตคฺคหเณน ตสฺส อตฺตโน ตการสฺเสว รกาโร โหติ สพฺเพสุ วจเนสุ. (กจ. ๒๑๔)
เพราะวิภัตติทั้งปวง อาเทศ ต ของ อตฺต ศัพท์นั้น เป็น ร ได้อีก = ตโตศัพท์จากสูตร “ตโต สฺมึ นิ” ตามมาในสูตร “สฺมา นา”.

ปุตฺโต สาลวติกาย อภยสฺส หิ อตฺรโช
ชีวตีติ กุมาเรน สงฺขาโต ชีวโก อิติ. (วิ.มหา. ๕/๒๓๓)

บุตรของหญิงงามเมืองชื่อสาลวดี ซึ่งต่อมาเป็นโอรสของเจ้าชายอภัย เพราะเหตุที่ยังมีชีวิต เจ้าชายจึงประทานชื่อว่าชีวก

สุคโต พระสุคต

สุคโต วิ. - **สุนฺทรํ วาจํ คทติ ภาสตีติ สุคโต.** (สุ + คท ภาสเน + อ)
ผู้ตรัสพระวาจาอันไพเราะ ชื่อว่า สุคตะ

สุคโต = สุคโท - อาเทศ ท เป็น ต = โต ทสฺส. (จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

อมา ปโต โยควิภาคะ

เพราะ **โย นา ส สฺมา สฺมึ** วิภัตติ อาเทศ อิ ชื่อ ป เป็น ย = อา ปโต โยควิภาคะ ในสูตร อมา ปโต สฺมึสฺมานํ วา. เช่น **ชจฺจา**

ชจฺจา เพราะชาติ

น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ. (ขุ.สุ. ๒๕/๑๓๖)

คนจะเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ จะเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เป็นคนเลวเพราะการกระทำ ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะการกระทำ

ชจฺจา = ชาติ
ชาติ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถเหตุ = เหตฺวตฺเถ จ.
ชาติ นา - เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
ชาติ อา - หลังจาก ป อาเทศ นา เป็น อา = อา ปโต โยควิภาคะ.

ชาตฺยฺ อา - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.
ชาจฺ อา - อาเทศ ตฺยฺ เป็น จ = ยวตำ ตลนทการานำ ...
ชาจฺจฺ อา - จฺ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน จฺ) = ปร เทฺวภาโว จาเน.
ชจฺจฺ อา - เพราะพยัญชนะ รัสสะ อา เป็น อ = รสฺสำ.
ชจฺจา - ประกอบกัน = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ชจฺจา** เพราะชาติ

ปถพฺยา ในแผ่นดิน

ปถพฺยา เอกรชฺเชน สคฺคสฺส คมเนน วา.
สพฺพโลกาธิปจฺเจน โสตาปตฺติผลำ วรำ. (ขุ.ธ. ๒๕/๑๗๘)

โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในแผ่นดิน กว่าการไปสู่สวรรค์ หรือกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง

ปถพฺยา = ปถวี
ปถวี สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
ปถวี สฺมึ - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
ปถวี อา - หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อา = อา ปโต โยควิภาคะ.
ปถวฺยฺ อา - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.
ปถพฺยฺ อา - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = โพ วสฺส. (จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)
ปถพฺยา - ประกอบกัน = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปถพฺยา** ในแผ่นดิน

ศัพท์จำแนกตาม

มหี เวตรณี วาปี ปาฏลี กทลี ฆฏี
นารี กุมารี ตรุณี วารุณี พฺราหฺมณี สขี.
คนฺธพฺพี กินฺนรี นาคี เทวี ยกฺขี อชี มิคี
วานรี สูกรี สีหี หำสี กากี จ กุกฺกุฏี.

มหี แผ่นดิน	**เวตรณี**ชื่อแม่น้ำในนรก	**วาปี** สระ หนอง บึง	**ปาฏลี** ต้นแคฝอย
กทลี ต้นกล้วย	**ฆฏี** หม้อดิน	**นารี** ผู้หญิง	**กุมารี** เด็กหญิง
ตรุณี หญิงสาว	**วารุณี** แม่มด หมอผี	**พฺราหฺมณี** พราหมณี	**สขี** เพื่อนสาว
คนฺธพฺพี นางคนธรรพ์	**กินฺนรี** นางกินนรี	**นาคี** นางนาค	**เทวี** พระเทวี เทพธิดา
ยกฺขี นางยักษิณี	**อชี** นางแพะ	**มิคี** นางเนื้อ	**วานรี** นางลิง
สูกรี แม่หมู	**สีหี** นางสิงห์	**หำสี** นางหงส์	**กากี** อีกา
กุกฺกุฏี แม่ไก่			

มาตุลานี ป้า น้า อา

๑๘๙. มาตุลาทีนมานตฺตมีกาเร. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย (**อนฺโต**) สระสุดท้าย **มาตุลาทีนำ** (**สทฺทานำ**) ของศัพท์ทั้งหลาย มี มาตุล เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อานตฺตำ** ซึ่งความเป็น อาน.

เพราะ อี อาเทศ อ ของ มาตุล ศัพท์เป็นต้น เป็น อาน

อุ. **มาตุลานี** ป้า น้า อา, **อยฺยกานี** ย่า ยาย, **วรุณานี** เมียของนายวรุณะ เป็นต้น

วิธีจำแนกสัททปทมาลา และทำตัวรูป เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์

กลุ่มศัพท์ที่ไม่ใช่ นท เป็นต้น,

ปุถวี = ปุถุ

ปุถุ อี - ลง อี ปัจจัย หลังจาก ปุถุ ศัพท์ = นทาทิโต วา อี.

ปุถว อี - เพราะสระหลัง อาเท อุ ที่ ถุ เป็น อว = จศัพท์ในสูตร โอ สเร จ.

ปุถวี - แยก ลบ รวม

๓. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **ปุถวี**สัททปทมาลา (แผ่นดิน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุถวี**	**ปุถวี ปุถวิโย**
อาลปนะ	**ปุถวิ**	**ปุถวี ปุถวิโย**
ทุติยา	**ปุถวิยำ ปุถวึ**	**ปุถวี ปุถวิโย**
ตติยา	**ปุถพฺยา ปุถวิยา**	**ปุถวีหิ ปุถวีภิ**
จตุตถี	**ปุถพฺยา ปุถวิยา**	**ปุถวีนำ**
ปัญจมี	**ปุถพฺยา ปุถวิยา**	**ปุถวีหิ ปุถวีภิ**
ฉัฏฐี	**ปุถพฺยา ปุถวิยา**	**ปุถวีนำ**
สัตตมี	**(ปถพฺยา) ปุถพฺยำ ปุถวิยา ปุถวิยำ**	**ปุถวีสุ**

ทำตัวรูป

ปุถพฺยา = ปุถวี

ปุถวี นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.

ปุถวี นา - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.

ปุถวี อา - หลังจาก ป อาเทศ นา เป็น อา = อา ปโต โยควิภาคะ.

ปุถวฺย อา - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.

ปุถพฺย อา - อาเทศ วฺ เป็น พฺ = โพ วสฺส. (จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

ปุถพฺยา - ประกอบกัน = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุถพฺยา** ด้วยแผ่นดิน

อาจริย, อาจริยา อาจรินี, อาจริยานี

อาจริย = ครู อาจารย์ชาย (ปุงลิงค์)
อาจริยา อาจรินี = ครู อาจารย์หญิง (อิตถีลิงค์)
อาจริยานี = เมียอาจารย์ (อิตถีลิงค์)

อุ. **สงฺฆมิตฺตายปิ ราชธิตาย อาจริยา อายุปาลิตฺเถรี นาม.**
อาจารย์หญิงของพระนางสังฆมิตตาราชธิดา ชื่อว่า อายุปาลีเถรี

คาวี แม่โค

คาวี = โค
โค อี - หลังจากศัพท์ที่ไม่ใช่ นท ลง อี ปัจจัย = นทาทิโต วา อี.
คาว อี - เพราะสระหลัง อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว = คาว โยควิภาคะ ในสูตร คาว เส.
หรือ = เตสุ วุทฺธิโลปาคม...
คาวี - แยก ลบ ราม, เรียกว่า นาม, ลง สิ, ลบ สิ

๔. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **คาวี**สัททปทมาลา (แม่โค)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คาวี**	**คาวี คาวิโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

มาณวี นาวิกี เวนเตยฺยี โคตมี

๑๙๐. ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ. (๑ บท, ปัจจยวิธิ)

อี อี ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ** (**ลิงฺเคหิ**) หลังจากลิงค์ทั้งหลาย อันมี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยอยู่สุดท้าย (**อิตฺถิยํ**) ในอิตถีลิงค์ **วา** บ้าง.

ลง อี ปัจจัย หลังจากศัพท์ที่มี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยอยู่ท้าย ในอิตถีลิงค์บ้าง

วาศัพท์ที่ตามมาจากสูตร “นทาทิโต วา อี” ห้ามลง อี ปัจจัยบ้าง

อุ. **มนุโน อปจฺจํ มาณโว มาณวี**. (ณว) ลูกหลานของนายมนุ
นาวาย ตรตีติ นาวิโก นาวิกี. (ณิก) ผู้ข้ามไปด้วยเรือ เจ้าของเรือ
วินตาย อปจฺจํ เวนเตยฺโย เวนเตยฺยี. (เณยฺย) ลูกหลานของนางวินตา
โคตมสฺส อปจฺจํ โคตโม โคตมี. (ณ) ลูกหลานของโคตมะ

คุณวตี คุณวนฺตี หญิงผู้มีคุณ

๑๙๑. นฺตุสฺส ตมีกาเร. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย **ตं** การอาเทศเป็น ต **นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ อี อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง

วาศัพท์ที่ตามมาจากสูตร “นทาทิโต วา อี” ห้ามอาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง

คุณวตี คุณวนฺตี = คุณวนฺตุ

คุณวนฺตุ อี - หลังจาก นฺตุ ลง อี ปัจจัย = ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ.

คุณวต อี - เพราะ อี อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง = นฺตุสฺส ตมีกาเร.

คุณวตี คุณวนฺตี - แยก ลบ รวม, เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

๕/๑. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **คุณวตี**สัททปทมาลา (หญิงมีคุณ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คุณวตี**	**คุณวตี คุณวติโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

๕/๒. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **คุณวนฺตี**สัททปทมาลา (หญิงมีคุณ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คุณวนฺตี**	**คุณวนฺตี คุณวนฺติโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

ศัพท์จำแนกตาม

กุลวตี หญิงมีตระกูล, **สีลวตี** หญิงมีศีล, **ยสวตี** หญิงมีเกียรติ, **รูปวตี** หญิงมีรูปงาม, **สติมตี** หญิงมีสติ, **โคตฺตมตี** หญิงมีโคตร

มหตี มหนฺตี หญิงผู้ประเสริฐ

มหตี มหนฺตี = มหนฺต

มหนฺต อี - หลังจาก มหนฺต ลง อี ปัจจัย = นทาทิโต วา อี.

มหนฺตุ อี - นฺต เหมือน นฺตุ = เสเสสุ นฺตุว.

มหต อี - เพราะ อี อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง = นฺตุสฺส ตมีกาเร.

มหตี มหนฺตี - แยก ลบ รวม, เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

จำแนกสัททปทมาลาและทำตัวรูป เหมือน คุณวตี คุณวนฺตี

โภตี ภวนฺตี หญิงผู้เจริญ

๑๙๒. ภวโต โภโต. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย **โภโต** การอาเทศเป็น โภต **ภวโต** แห่ง ภวนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

เพราะ อี อาเทศ ภวนฺต เป็น โภต บ้าง

โภตี ภวนฺตี = ภวนฺต
ภวนฺต อี - หลังจาก ภวนฺต ลง อี ปัจจัย = นทาทิโต วา อี.
โภต อี - เพราะ อี อาเทศ ภวนฺต เป็น โภต บ้าง = ภวโต โภโต.
โภตี ภวนฺตี - แยก ลบ รวม, เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

จำแนกสัททปทมาลาและทำตัวรูป เหมือน คุณวตี คุณวนฺตี

๖. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **โภตี**สัททปทมาลา (หญิงผู้เจริญ)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โภตี**	**โภตี โภติโย**
อาลปนะ	**โภติ**	**โภตี โภติโย**
ทุติยา	**โภติยํ โภตึ**	**โภตี โภติโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

ภิกฺขุนี ภิกษุณี

๑๙๓. ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

อินี อินี ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ** หลังจก ปติ ภิกฺขุ ราช ศัพท์ และศัพท์อันเป็น อี การันต์ทั้งหลาย **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อินี ปัจจัย หลังจาก ปติ ภิกฺขุ ราช ศัพท์ และศัพท์อันเป็น อี การันต์ ในอิตถีลิงค์

ภิกฺขุนี = ภิกฺขุ
ภิกฺขุ อินี - หลังจาก ภิกฺขุ ลง อินี ปัจจัย = ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี.
ภิกฺขุ นี - หลังจาก อุ ลบ อิ = วา ปโร อสรูปา.
ภิกฺขุนี - เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

จำแนกสัททปทมาลาและทำตัวรูป เหมือน คุณวตี

๗. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **ภิกฺขุนี**สัททปทมาลา (ภิกษุณี)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ภิกฺขุนี**	**ภิกฺขุนี ภิกฺขุนิโย**
อาลปนะ	**ภิกฺขุนิ**	**ภิกฺขุนี ภิกฺขุนิโย**
ทุติยา	**ภิกฺขุนิยํ ภิกฺขุนี**	**ภิกฺขุนี ภิกฺขุนิโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

คหปตานี หญิงแม่เรือน

๑๙๔. **ปติสฺสินีมฺหิ.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อินีมฺหิ เพราะ อินี ปัจจัย (**อนฺโต**) สระสุดท้าย **ปติสฺส** ของ ปติ ศัพท์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ อินี ปัจจัย อาเทศสระสุดท้ายของ ปติ ศัพท์ เป็น อ

คหปตานี = คหปติ
คหปติ อินี - หลังจาก ปติ ลง อินี ปัจจัย = ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี.
คหปต อินี - เพราะ อินี อาเทศ อิ เป็น อ = ปติสฺสินีมฺหิ.
คหปต นี - หลังจาก อ ลบ อิ = วา ปโร อสรูปา.
คหปตา นี - เพราะพยัญชนะ ทีฆะ อ เป็น อา = ปุพฺโพ จ.
คหปตานี - เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

จำแนกสัททปทมาลาและทำตัวรูป เหมือน คุณวตี

๘. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **คหปตานี**สัททปทมาลา (หญิงแม่เรือน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คหปตานี**	**คหปตานี คหปตานิโย**
อาลปนะ	**คหปตานิ**	**คหปตานี คหปตานิโย**
ทุติยา	**คหปตานิยํ คหปตานี**	**คหปตานี คหปตานิโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี	

ศัพท์จำแนกตาม

ราชินี พระราชินี, **ทณฺฑินี** หญิงมีไม้เท้า, **หตฺถินี** ช้างพัง, **เมธาวินี** หญิงมีปัญญา, **ตปสฺสินี** ฤาษีนี ดาบสหญิง, **ปิยภาณินี** หญิงเจรจาน่ารัก, **ภยทสฺสาวินี** หญิงผู้เห็นภัย, **ภุตฺตาวินี** หญิงกินจุ, **ธมฺมจารินี** หญิงประพฤติธรรม, **พฺรหฺมจารินี** หญิงประพฤติพรหมจรรย์

โปกฺขรณี สระโบกขรณี

๙. อิตถีลิงค์ **อี**การันต์ **โปกฺขรณี**สัททปทมาลา (สระโบกขรณี)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โปกฺขรณี**	**โปกฺขรณี โปกฺขรณฺโย โปกฺขรณิโย**
อาลปนะ	**โปกฺขรณิ**	**โปกฺขรณี โปกฺขรณฺโย โปกฺขรณิโย**
ทุติยา	**โปกฺขรณิยำ โปกฺขรณึ**	**โปกฺขรณี โปกฺขรณฺโย โปกฺขรณิโย**
ตติยา	**โปกฺขรณิยา โปกฺขรณฺยา**	**โปกฺขรณีหิ โปกฺขรณีภิ**
จตุตถี	**โปกฺขรณิยา โปกฺขรณฺยา**	**โปกฺขรณีนำ**
ปัญจมี	**โปกฺขรณิยา โปกฺขรณฺยา**	**โปกฺขรณีหิ โปกฺขรณีภิ**
ฉัฏฐี	**โปกฺขรณิยา โปกฺขรณฺยา**	**โปกฺขรณีนำ**
สัตตมี	**โปกฺขรณิยา โปกฺขรณิยำ โปกฺขรณฺยำ**	**โปกฺขรณีสุ**

โปกฺขรณี = โปกฺขรี
โปกฺขรี อินี - หลังจาก โปกฺขรี ลง อินี ปัจจัย = ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี.
โปกฺขรินี - แยก ลบสระหน้า รวม = สรา สเร โลปำ.
โปกฺขรณี - อาเทศ อิ เป็น อ และ น เป็น ณ = เตสุ วุทฺธิโลปาคม...
โปกฺขรณี - เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

โปกฺขรณฺโย = โปกฺขรณี
โปกฺขรณี โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
โปกฺขรณี โย - เรียก อี ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
โปกฺขรณี โอ - หลังจาก ป โย เป็น โอ = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
โปกฺขรณฺย โอ - เพราะสระหลัง อาเทศ ป เป็น ย = ปสญฺญสฺส จ.
โปกฺขรณฺ โอ - อาเทศ ณฺย เป็น ญ = การศัพท์ใน ยวตำ ตลนฑการานำ ...
โปกฺขรณฺญ โอ - ญ สทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ญ) = ปร เทฺวภาโว จาเน.
โปกฺขรณฺโย - ประกอบกัน = นเย ปรำ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **โปกฺขรณฺโย** อ.สระโบกขรณี ท.

วาศัพท์ ที่ตามมาจากสูตร “นทาทิโต วา อี” สู่สูตร “ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี” มีอรรถอนุตตสมุจจยะ รวมเป็นศัพท์ที่สูตรยังไม่ได้กล่าว คือ ลง อินี ปัจจัย หลังจาก วิทู ยกฺข สีห เป็นต้น

อุ. **ปรจิตฺตวิทุนี ปรจิตฺตวิทุนี ปรจิตฺตวิทุนิโย** หญิงผู้รู้ซึ่งจิตของบุคคลอื่น
ยกฺขินี ยกฺขินิโย นางยักษิณี
สีหินี สีหินิโย นางสิงห์

ปรจิตฺตวิทูนี = ปรจิตฺตวิทู
ปรจิตฺตวิทู อินี - หลังจาก ปรจิตฺตวิทู ลง อินี ปัจจัย = วาศัพท์ใน ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ ...
ปรจิตฺตวิทู นี - แยก ลบสระหลัง = วา ปโร อสรูปา
ปรจิตฺตวิทุ นี - รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานำ ทีฆรสฺสา...
ปรจิตฺตวิทุนี - เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

จบ อีการันต์ อิตถีลิงค์

อุการันต์

ยาคุ ข้าวยาคู ข้าวต้ม

ยาคุ วิ. - **ยาตีติ ยาคุ**. (ยา ปาปุณเน + คุ)
ข้าวต้มที่เป็นไป ชื่อว่า ยาคุ

- **อาโรคฺยำ ยชตีติ ยาคุ**. (ยช กรเณ + คุ)
ข้าวต้มอันกระทำให้ปราศจากโรค ชื่อว่า ยาคุ

อานิสงส์ของข้าวยาคู ๕

๑. **ขุทฺทำ ปฏิหนติ** ระงับความหิว
๒. **ปิปาสำ ปฏิวิเนติ** บรรเทาความกระหาย
๓. **วาตำ อนุโลเมติ** ระบายลม
๔. **วตฺถึ โสเธติ** ชำระลำไส้ให้สะอาด
๕. **อามาวเสสำ ปาเจติ.** เผาอาหารตกค้างให้ย่อย
(อง.ปญฺจก. ๒๒/๒๐๗)

๑. อิตถีลิงค์ **อุ**การันต์ **ยาคุ**สัททปทมาลา (ข้าวต้ม ข้าวยาคู)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยาคุ**	**ยาคู ยาคุโย**
อาลปนะ	**ยาคุ**	**ยาคู ยาคุโย**
ทุติยา	**ยาคุำ**	**ยาคู ยาคุโย**
ตติยา	**ยาคุยา**	**ยาคูหิ ยาคูภิ ยาคุหิ ยาคุภิ**
จตุตถี	**ยาคุยา**	**ยาคูนำ ยาคุนำ**
ปัญจมี	**ยาคุยา**	**ยาคูหิ ยาคูภิ ยาคุหิ ยาคุภิ**
ฉัฏฐี	**ยาคุยา**	**ยาคูนำ ยาคุนำ**
สัตตมี	**ยาคุยา ยาคุยำ**	**ยาคูสุ ยาคุสุ**

วิธีสำเร็จรูป เหมือนกัน รตฺติ ศัพท์

ศัพท์จำแนกตาม

ยาคุ ธาตุ กาสุ เธนุ ทฑฺฒุ กณฺฑุ กเรณุ จ
รชฺชุ สสฺสุ ปิยงฺคูสฺสู ตฺยุการนฺติตฺถิกา ตถา. (กจ.สุตฺตตฺถ. ๑๒๖)

ข้าวต้ม, ธาตุ, รู ช่อง โพรง หลุม, แม่โคนม, โรคกลาก, โรคเกลื้อน, ช้างพัง, เชือก รัศมี, แม่ผัว แม่ยาย, ต้นประยงค์, ดาว เป็นอิตถีลิงค์ อุการันต์
ธาตุศัพท์ เป็นได้ทั้งปุงลิงค์และอิตถีลิงค์

อุ. **รูปายตนำ จกฺขุวิญฺญาณธาตุยา ตำ สมฺปยุตฺตกานญฺจ ธมฺมานำ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย.** (อภิ.ป. ๔๐/๒) (ธาตุยา เป็นอิตถีลิงค์)

รูปายตนะ เป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณธาตุ และสภาวธรรมที่สัมปยุตด้วยจักขุวิญญาณธาตุนั้น โดยอารัมมณปัจจัย

ภูวาทโย ธาตโว. (กจ. ๔๕๗) (ธาตโว เป็นปุงลิงค์)
ศัพท์มี ภู เป็นต้น ชื่อว่า ธาตุ

ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ. (กจ. ๕๒๔) (ธาตุยา เป็นอิตถีลิงค์)
เมื่อมีกรรมอยู่หน้า ลง ณ ปัจจัย หลังจากธาตุ

ธาตุสทฺโท ชินมเต อิตฺถิลิงฺคตฺตเน มโต
สกฺเก ปุลฺลิงฺคภาวสฺมึ กจฺจายนมเต ทฺวีสุ. (นีติ.ปทมาลา. ๓)

ธาตุศัพท์ ในพระไตรปิฎก ให้รู้ว่าเป็นอิตถีลิงค์, ในคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต เป็นปุงลิงค์, และในคัมภีร์กัจจายนะ ให้รู้ว่าเป็นได้ ๒ ลิงค์ คือ ปุงลิงค์และอิตถีลิงค์

ธาตุศัพท์ ในปุงลิงค์ จำแนกเหมือน ภิกฺขุ ศัพท์, ในอิตถีลิงค์ จำแนกเหมือน ยาคุ ศัพท์

มาตุ มารดา แม่

มาตุ วิ. - **ธมฺเมน ปุตฺตำ มาเนตีติ มาตา.** (มาน ปูชายำ + ตุ)
ผู้ยกย่องบุตรโดยธรรม ชื่อว่า มาตุ

- **ปุตฺตำ ปาตีติ มาตา.** (ปา รกฺขเณ + ตุ)
ผู้ดูแลรักษาบุตร ชื่อว่า มาตุ

๒. อิตถีลิงค์ **อุ**การันต์ **มาตุ**สัททปทมาลา (มารดา แม่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**มาตา**	**มาตโร**
อาลปนะ	**มาต มาตา**	**มาตโร**
ทุติยา	**มาตรำ**	**มาตเร มาตโร**

๒. อิตถีลิงค์ **อุ**การันต์ **มาตุ**สัททปทมาลา (มารดา แม่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ตติยา	**มาตรา มาตุยา มตฺยา**	**มาตเรหิ มาตเรภิ มาตูหิ มาตูภิ มาตุหิ มาตุภิ**
จตุตถี	**มาตุ มาตุสฺส มาตุยา**	**มาตรานำ มาตานำ มาตูนำ มาตุนำ**
ปัญจมี	**มาตรา มาตุยา**	**มาตเรหิ มาตเรภิ มาตูหิ มาตูภิ มาตุหิ มาตุภิ**
ฉัฏฐี	**มาตุ มาตุสฺส มาตุยา**	**มาตรานำ มาตานำ มาตูนำ มาตุนำ**
สัตตมี	**มาตริ**	**มาตเรสุ มาตูสุ มาตุสุ**

ทำตัวรูป

มตฺยา = มาตุ

มาตุ นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุ = กตฺตริ จ.
มาตุ นา - เรียก อุ ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
มาตุ ยา - หลังจาก ป อาเทศ นา เป็น ยา = ปโต ยา.
มาตฺ ยา - ลบ อุ = เตสุ วุทฺธิโลปาคม...
มตฺ ยา - รัสสะ อา เป็น อ = กฺวจาทิมชฺฌตฺตรานำ ทีฆรสฺสา...
มตฺยา - สำเร็จรูปเป็น **มตฺยา** อันมารดา

อุทาหรณ์

อนุญฺญาโต อหำ มตฺยา สญฺจตฺโต ปิตรา มหำ
เอโกรญฺเญ ปพฺพชิโต น กาเม อภิปตฺถเย. (ขุ.ชา.เตมีย. ๒๘/๒๙)

เราผู้อันมารดาอนุญาตแล้ว อันบิดาสละทิ้งแล้ว บวชอยู่ในป่าเพียงผู้เดียว ไม่ควรปรารถนากามคุณทั้งหลาย

ศัพท์จำแนกตาม

ธีตุ ธิดา ลูกสาว, **ทุหิตุ** ลูกสาว ลูกสะใภ้

จบ อุการันต์ อิตถีลิงค์

อูการันต์

ชมฺพู ไม้หว้า ชมพูทวีป

ชมฺพู วิ. - **ชมียเตติ ชมฺพู**. (ชพิ อทเน + รู)
ผลหว้าที่สัตว์กิน ชื่อว่า ชมฺพู

อิตถีลิงค์ **อู**การันต์ **ชมฺพู**สัททปทมาลา (ไม้หว้า)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ชมฺพู**	**ชมฺพู ชมฺพุโย**
อาลปนะ	**ชมฺพุ**	**ชมฺพู ชมฺพุโย**
ทุติยา	**ชมฺพุ**ं	**ชมฺพู ชมฺพุโย**
	ที่เหลือเหมือน อิตฺถี ศัพท์	

ศัพท์จำแนกตาม

ชมฺพู วฏู จ สรภู สรพู สุตนู จมู
วามูรู นาคนาสูรู สมานิ ขลุ ชมฺพุยา.

ไม้หว้า, สาวน้อย, แม่น้ำสรภู, ตุ๊กแก, หญิงร่างกายงาม, ทหารบก, หญิงขาอ่อนงาม, หญิงขาอ่อนงามเหมือนงวงช้าง, จำแนกเหมือน ชมฺพู ศัพท์

วฏู ชมฺพู จมู กจฺฉู สรภู สรพู สุภู
วามูรู นาคนาสูรู สุตนูการอนฺตกา. (กจ.สุตฺตฺตตฺถ)

สะใภ้ สาวน้อย และ ภรรยา, ไม้หว้า, ทหาร, โรคหิต, แม่น้ำสรภู, ตุ๊กแก, หญิงคิ้วงาม, หญิงขาอ่อนงาม, หญิงขาอ่อนงามเหมือนงวงช้าง, หญิงร่างกายงาม เป็น อูการันต์

สุณิสฺสายं ตุ กญฺญาย ชายาย จ วฏู มตา. (ธาน. ๘๗๗)

วฏูศัพท์ พึงทราบว่ามีอรรถ ๓ อย่าง คือ สะใภ้ สาวน้อย และ ภรรยา

จบ อูการันต์ อิตถีลิงค์

โอการันต์

โค = คาวี แม่โค

โคศัพท์ ในอิตถีลิงค์ มี ๒ รูป คือ โค และ คาวี

ถ้ามีรูปว่า "**โค**" มี สัททปทมาลา และทำตัวรูป เหมือน โค ศัพท์ ในปุงลิงค์

ถ้ามีรูปว่า "**คาวี**" มี ได้แสดงไว้แล้วในสูตร "มาตุลาทีนมานตฺตมีกาเร" (๑๘๙)

ให้เขียนสัททปทมาลา คาวี เหมือน อิตฺถี

คาถาสรุปอิตถีลิงค์

กญฺญา รตฺติ นที อิตฺถี มาตุลานี จ ภิกฺขุนี
ทณฺฑินี ยาคุ มาตา จ ชมฺพู โคติตฺถิสงฺคโห.

รวมศัพท์ในอิตถีลิงค์ ตามลำดับการันต์ ดังนี้

๑.	อาการันต์	กญฺญา
๒.	อิการันต์	รตฺติ
๓.	อีการันต์	นที อิตฺถี มาตุลานี ภิกฺขุนี ทณฺฑินี คาวี
๔.	อุการันต์	ยาคุ มาตุ
๕.	อูการันต์	ชมฺพู
๖.	โอการันต์	โค

อิตถีลิงค์ จบบริบูรณ์

๒.๓. นปุงสกลิงค์

ลิงค์ที่มีอรรถรู้ได้ไม่ยากไม่ง่าย

ในนปุงสกลิงค์ มีวิธี ดังนี้

๑. หลังจาก อการันต์ อาเทศ สิ เป็น อำ แน่นอน = สึ.
๒. หลังจาก อการันต์ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน = อโต นิจฺจำ.
๓. หลังจาก อการันต์ อาเทศ นิ เป็น อา เอ ไม่แน่นอน = สพฺพโยนีนมาเอ.
๔. หลังจากการันต์อื่น อาเทศ โย เป็น นิ บ้าง = โยนำ นิ นปุสเกหิ.
๕. เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อุ อ บ้าง = อ กมฺมนฺตสฺส จ.
๖. เพราะ สิ อาเทศ นฺตุ กับ สิ เป็น อำ = อำ นปุสเก.

นปุสก วิ. - **น อิตฺถี น ปุมา นปุสกำ.**
ลิงค์อันไม่ใช่อิตถีลิงค์ ไม่ใช่ปุงลิงค์ ชื่อว่า นปุงสกลิงค์

อการันต์

จิตฺต จิต ความคิด

จิตฺต วิ. - **จินฺเตตีติ จิตฺตำ. อารมฺมณำ วิชานาตีติ อตฺโถ.** (จินฺต จินฺตายำ + ต)
สภาวะที่คิด หรือความคิด ชื่อว่า จิต. หมายถึง รู้ชัดอารมณ์

๑๙๕. สึ. (สิ+อำ, ๒ บท, อาเทสวิธิ)

อโต (**นปุสเกหิ**) หลังจาก อ การันต์ นปุงสกลิงค์ **อำ** การอาเทศเป็น อำ **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจำ** แน่นอน.

หลังจาก อ การันต์นปุงสกลิงค์ อาเทศ สิ เป็น อำ แน่นอน

อุ. **จิตฺตำ** อ.จิต

๑๙๖. อโต นิจฺจำ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อโต (**นปุสเกหิ**) หลังจาก อ การันต์ นปุงสกลิงค์ **นิ** การอาเทศเป็น นิ (**โยนำ**) แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจำ** แน่นอน.

หลังจาก อ การันต์นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน

อุ. **จิตฺตา จิตฺตานิ** อ.จิต ท. - อาเทศ โย เป็น นิ, นิ เป็น อา

โยนำ นิภาเว จาเอตฺเต สิทฺเธปิ อวิเสสโต
“อโต นิจฺจ”นฺติ อารมฺภา อาเอตฺตำ กฺวจิเทวิธ.

เมื่อการอาเทศ โย เป็น นิ และอาเทศ นิ เป็น อา เอ แม้จะสำเร็จได้ตามปกติ, การอาเทศเป็น อา เอ ต่อจากสูตร “อโต นิจฺจำ” ในอการันต์ นปุงสกลิงค์นี้ ย่อมมีได้บ้าง

สุตฺต โยค อารมฺภ แปลว่า สูตร

๑. นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **จิตฺต**สัททปทมาลา (จิต)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**จิตฺตํ**	**จิตฺตา จิตฺตานิ**
อาลปนะ	**จิตฺต**	**จิตฺตา จิตฺตานิ**
ทุติยา	**จิตฺตํ**	**จิตฺเต จิตฺตานิ**
	ที่เหลือเหมือน ปุริส ศัพท์	

ทำตัวรูป

จิตฺตํ = จิตฺต
จิตฺต สิ - **ลง สิ** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
จิตฺต อํ - หลังจาก อ อาเทศ สิ เป็น อํ = สึ.
จิตฺตํ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **จิตฺตํ** อ.จิต

จิตฺตา = จิตฺต
จิตฺต โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
จิตฺต นิ - หลังจาก อ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน = อโต นิจฺจํ.
จิตฺต อา - อาเทศ นิ ปฐมา เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
จิตฺตา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **จิตฺตา** อ.จิต ท.

จิตฺตานิ = จิตฺต
จิตฺต โย - **ลง โย** ปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
จิตฺต นิ - หลังจาก อ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน = อโต นิจฺจํ.
จิตฺตา นิ - เพราะ นิ ทีฆะ อ เป็น อา = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆ.
จิตฺตานิ - สำเร็จรูปเป็น **จิตฺตานิ** อ.จิต ท.

จิตฺเต = จิตฺต
จิตฺต โย - **ลง โย** ทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม = กมฺมตฺเถ ทุติยา.
จิตฺต นิ - หลังจาก อ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน = อโต นิจฺจํ.
จิตฺต เอ - อาเทศ นิ ทุติยา เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
จิตฺเต - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **จิตฺเต** ซึ่งจิต ท.

ศัพท์จำแนกตาม

ปุญฺญ บุญ กุศล	**ปาป** บาป อกุศล	**ผล** ผล ผลไม้ วิบาก	**รูป** รูป แปรเปลี่ยน
สาธน ความสำเร็จ	**โสต** หู กระแส	**ฆาน** จมูก	**สุข** ความสุข

ทุกฺขำ ความทุกข์	**การณำ** เหตุ เหตุการณ์	**ทานำ** ทาน การให้	**สีลำ** ศีล ปกติ
ธนำ ทรัพย์ โชค	**ฌานำ** ฌาน การเพ่ง	**โลจนำ** ตา	**มูลำ** ราก เหง้า หัว
กูลำ ฝั่ง ตลิ่ง	**พลำ** พละ กำลัง	**ชาลำ** ตาข่าย เครือข่าย	**มงฺคลำ** สิริ มงคล
นฬินำ ดอกบัว	**ลิงฺคำ** ลึงค์ เพศ	**มุขำ** มุข หน้า ปาก	**องฺคำ** องค์ อวัยวะ
ชลำ น้ำ ทะเล	**อมฺพุชำ** ดอกบัว	**ปุลินำ** ทราย	**ธญฺญำ** ทรัพย์ ข้าวเปลือก
หิรญฺญำ เงิน หิรัญ	**ปทำ** บท รอย นิพพาน	**อมตำ** นิพพาน	**ปทุมำ** ปทุม ดอกบัวแดง
ปณฺณำ ใบไม้ กระดาษ	**สุสานำ** สุสาน ป่าช้า	**วนำ** ป่า ดง สวน	**อายุธำ** อาวุธ
หทยำ หทัย หัวใจ	**จีวรำ** จีวร ผ้าสะสม	**วตฺถำ** ผ้า พัตร	**กุลำ** ตระกูล โคตร
อินฺทฺริยำ อินทรีย์	**นยนำ** นัยน์ ตา	**วทนำ** หน้า ปาก	**ยานำ** ยาน พาหนะ
อุทานำ คำอุทาน	**โสปาณำ** บันได	**ปานำ** น้ำดื่ม	**ภวนำ** บ้าน ที่อยู่อาศัย
ภูวนำ โลก ภูมิ	**โลหำ** โลหะ เหล็ก	**อลาตำ** ฟืน ดุ้นไฟ	**ตุณฺฑำ** จะงอยปาก
อณฺฑำ ไข่	**ปีฐำ** ตั่ง เก้าอี้	**กรณำ** การกระทำ	**มรณำ** มรณะ ความตาย
ญาณำ ปัญญา ญาณ	**อารมฺมณำ** อารมณ์	**อรญฺญำ** อรัญ ป่า ดง	**ตาณำ** นิพพาน
จรณำ เท้า ความประพฤติ	**นครำ** นคร เมือง	**ตีรำ** ฝั่ง ตลิ่ง	**ฉตฺตำ** ฉัตร ร่ม เห็ด
ฉิทฺทำ รูป ช่อง รอยรั่ว	**อุทกำ** อุทก น้ำ	**ทกำ** น้ำ	**อุทำ กำ** น้ำ

คาถาที่ ๑ เป็น รโถทฺธตาคาถา
โร น- รา อิ-ห ร-โถทฺ-ธ-ตา ล ตา
ปุญฺ-ญ-ปา-ป-ผ-ล- รู- ป-สา-ธ- นำ ฯเปฯ มงฺคลำ
๒ ๑ ๒ / ๑ ๑ ๑ / ๒ ๑ ๒ / ๑ ๒
ร น ร ลหุ ครุ

คาถาที่ ๒ เป็น ทุตวิลพิตคาถา
ทุ ติ วิ ลมฺ พิ ต มา ห นภา ภรา
นฬิน- ลิงฺค-มุ- ขงฺค-ช ลมฺพุชา ฯเปฯ กุลินฺทฺริยำ
๑๑๑ / ๒ ๑ ๑ / ๒ ๑ ๑ / ๑ ๑๒
น ภ ภ ร

คาถาที่ ๓ เป็น มาลินีคาถา
น น ข ย ย ยุ ตา ยำ มาลินี โภ คิ สี หิ
น ย น วทน ยาโนทา น โสปา น ปานำ ฯเปฯ ฉิทฺโททกานิ
๑๑๑ / ๑๑๑ / ๒ ๒ ๒ / ๑ ๒ ๒ / ๑ ๒๒
น น ม ช ย

อาทิศัพท์

๑. **จิตฺตมสฺสทฺธมาปานํ ปุญฺญํ ปาปํ ปทํ มุขํ**
โลหาลาตํ กุลํ กูลํ นลินํ ปุลินายุธํ.

๒. **ตุณฺฑณฺฑํ ปตฺถนํ ปีฬํ ภูวนํ ภวนํ วนํ**
รูปํ กมฺมํ ผลํ โสตํ ฆานํ กรณการณํ.

๓. **สุขํ ทุกฺขํ ธนํ ทานํ สีลํ ฌานํ พลํ ชลํ**
โลจนํ มกุฏฺ มูลํ ลิงฺคงฺคํ ปทุมมฺพุชํ.

๔. **ปณฺณํ ธญฺญามตํ ชาลํ หิรญฺญํ หทยินฺทฺริยํ**
สุสานํ จีวรํ วตฺถํ นยนํ วทโนทกํ.

๕. **ยานุยฺยานุทฺทานํ ปานํ โสปานํ ตีรสาธนํ**
ญาณารมฺมณาลมฺพนํ ตาณารญฺญํ ฆรํ คหํ
จรณํ นครํ ฉตฺตํ ฉิทฺทํ มรณมานนํ. (กจ.สุตฺตตฺถ)

อสทฺธ ตระกูลไม่มีศรัทธา, **อาปานํ** โรงสุรา, **ปตฺถนา** ความปรารถนา, **มกุฏฺ** มกุฎ มงกุฎ, **อุยฺยานํ** สวน อุทยาน, **อุทฺทานํ** สารบัญ ตาราง, **อาลมฺพนํ** อารมณ์, **ฆรํ เคหํ** บ้านเรือน (เป็นหลัง), **อานนํ** ใบหน้า เป็นต้น

อมตศัพท์

อมตํ ยญฺญเสสสฺมึ ปียูเส จลิเต ฆเน
อาสาฏิเต จ โมกฺเข จ ธนนฺตริสุธาสิสุ
อมโต อมตาปิ วา คโหจฺยามลกีสุ เจ. (นานตฺถสงฺคห)

อมตํ ศัพท์นปุงสกลิงค์ ใช้ในความหมายว่า (๑) **ยญฺญ** เครื่องบูชายัญ (๒) **ปียูส** อาหารทิพย์ (๓) **จลิตฆน** ร่างกายที่ยังเคลื่อนไหว(คือไมตาย) (๔) **อาสาฏิต** ไข่แมลงวัน (๕) **โมกฺข** นิพพาน

อมโต ศัพท์ปุงลิงค์ ใช้ในความหมายว่า (๑) **ธน** ทรัพย์ (๒) **สุธาสี** เทวดา

อมตา ศัพท์อิตถีลิงค์ ใช้ในความหมายว่า (๑) **คโหจี** เถาบอระเพ็ด (๒) **อามลกี** มะขามป้อม

พุทฺโธ โลเก สมุปฺปนฺโน อสโม เอกปุคฺคโล
โส ปกาเสติ สทฺธมฺมํ อมตํ สุขมุตฺตมํ. (ขุ.อป. ๓๓/๘๗)

พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นเอกบุคคล ไม่มีใครเสมอเหมือน อุบัติแล้วในโลก พระองค์ทรงประกาศพระสัทธรรมคือนิพพาน อันเป็นสุขประเสริฐสุด (อมต = โมกฺข = นิพพาน)

กมฺม กรรม การงาน

กมฺมํ วิ. - **กรียเตติ กมฺมํ.** (กร กรเณ + รมฺม - ธราทีหิ รมฺโม)
กิจที่บุคคลทำ ชื่อว่า กัมมะ

กมฺม = กรฺ + รมฺม
ก + มฺม - ลบ รฺ+ร = รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.

๑๙๗. อ กมฺมนฺตสฺส จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อุ จ อ จ** การอาเทศเป็น อุ และ อ **กมฺมนฺตสฺส** แห่งสระสุดท้ายของ กมฺม ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา อาเทศสระสุดท้ายของ กมฺม เป็น อุ และ อ บ้าง

อุ. **กมฺมุนา กมฺมนา กมฺเมน** เพราะกรรม

อนฺตศัพท์ : เพราะ **นา** อาเทศสระสุดท้ายของ **ถาม อทฺธ** เป็นต้น เป็น **อุ** บ้าง
อุ. **ถามุนา** ด้วยกำลัง, **อทฺธุนา** โดยทางไกล

จศัพท์ ในสูตรนี้ : เพราะ **นา สุ** อาเทศสระสุดท้ายของ **ยุว มฆว** เป็นต้น เป็น **อา** บ้าง
อุ. **ยุวานา** ด้วยคนหนุ่ม, **มฆวานา** อันท้าวมฆวาน (ยุว มฆว ปุ.)

จศัพท์ ในสูตร “อุ นามฺหิ จ” : เพราะ **ส สฺมา** อาเทศสระสุดท้ายของ **ปุม กมฺม ถาม** เป็น **อุ**
อุ. **ปุมุโน** แก่ผู้ชาย, **กมฺมุโน** แก่กรรม, **ถามุโน** แก่กำลัง (ปุม ปุ. กมฺม ถาม นปุ.)
ปุมุนา จากผู้ชาย, **กมฺมุนา** จากกรรม, **ถามุนา** จากกำลัง

ตุศัพท์ ในสูตร “พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ” : ให้อาเทศ **สฺมึ** เป็น **นิ** หลังจาก **กมฺม**
อุ. **กมฺมนิ** ครั้นเมื่อกรรม

๒. นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **กมฺม**สัททปทมาลา (กรรม)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กมฺมํ**	**กมฺมา กมฺมานิ**
อาลปนะ	**กมฺม**	**กมฺมา กมฺมานิ**
ทุติยา	**กมฺมํ**	**กมฺเม กมฺมานิ**
ตติยา	**กมฺมุนา กมฺมนา กมฺเมน**	**กมฺเมหิ กมฺเมภิ**
จตุตถี	**กมฺมุโน กมฺมสฺส**	**กมฺมานํ**
ปัญจมี	**กมฺมุนา กมฺมา กมฺมมฺหา กมฺมสฺมา**	**กมฺเมหิ กมฺเมภิ**
ฉัฏฐี	**กมฺมุโน กมฺมสฺส**	**กมฺมานํ**
สัตตมี	**กมฺมนิ กมฺเม กมฺมมฺหิ กมฺมสฺมึ**	**กมฺเมสุ**

ทำตัวรูป

กมฺมุนา = กมฺม
กมฺม นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
กมฺมุ นา - เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อุ = อ กมฺมนฺตสฺส จ.
กมฺมุนา - สำเร็จรูปเป็น **กมฺมุนา** ด้วยกรรม

กมฺมนา = กมฺม
กมฺม นา - **ลง นา** ตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ = กรเณ ตติยา.
กมฺม นา - เพราะ นา อาเทศ อ เป็น อ = อ กมฺมนฺตสฺส จ.
กมฺมนา - สำเร็จรูปเป็น **กมฺมนา** ด้วยกรรม

กมฺมุโน = กมฺม
กมฺม ส - **ลง ส** จตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ = สมฺปทาเน จตุตฺถี.
กมฺมุ ส - เพราะ ส อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
กมฺมุ ส - เรียก อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
กมฺมุ โน - หลังจาก ล อาเทศ ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.
กมฺมุโน - สำเร็จรูปเป็น **กมฺมุโน** แก่กรรม

กมฺมุนา = กมฺม
กมฺม สฺมา - **ลง สฺมา** ปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ = อปาทาเน ปญฺจมี.
กมฺมุ สฺมา - เพราะ สฺมา อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
กมฺมุ สฺมา - เรียก อุ ว่า ล = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
กมฺมุ นา - หลังจาก ล อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
กมฺมุนา - สำเร็จรูปเป็น **กมฺมุนา** จากกรรม

กมฺมนิ = กมฺม
กมฺม สฺมึ - **ลง สฺมึ** สัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ = โอกาเส สตฺตมี.
กมฺม นิ - หลังจาก กมฺม อาเทศ สฺมึ เป็น นิ = ตุศัพท์ใน พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ.
กมฺมนิ - สำเร็จรูปเป็น **กมฺมนิ** ในกรรม

ถาม กำลัง เรี่ยวแรง

ถามำ วิ. - **ติฏฺฐติ เอเตนาติ ถามำ**. (ฐา + ม - สมาทีหิ ถมา, ฐสฺส ถตฺตำ)
กำลังเครื่องยืนหยัด ชื่อว่า ถามะ

๓. นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **ถาม**สัททปทมาลา (กำลัง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ถามำ**	**ถามา ถามานิ**
อาลปนะ	**ถาม**	**ถามา ถามานิ**
ทุติยา	**ถามำ**	**ถาเม ถามานิ**
ตติยา	**ถามสา ถามุนา ถาเมน**	**ถาเมหิ ถาเมภิ**

๓. นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **ถาม**สัททปทมาลา (กำลัง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
จตุตถี	**ถามโส ถามุโน ถามสฺส**	**ถามานำ**
ปัญจมี	**ถามุนา ถามา ถามมฺหา ถามสฺมา**	**ถาเมหิ ถาเมภิ**
ฉัฏฐี	**ถามโส ถามุโน ถามสฺส**	**ถามานำ**
สัตตมี	**ถามสิ ถาเม ถามมฺหิ ถามสฺมึ**	**ถาเมสุ**

รูปว่า **ถามสา ถามโส ถามสิ** ทำรูปเหมือน **มนสา มนโส มนสิ**

๔. ปุง/นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **อทฺธ**สัททปทมาลา (ทางไกล)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อทฺธา / อทฺธำ**	**อทฺธา อทฺธาโน / อทฺธานิ**
อาลปนะ	**อทฺธ**	**อทฺธา อทฺธาโน / อทฺธานิ**
ทุติยา	**อทฺธานำ**	**อทฺธาเน อทฺธาโน / อทฺธานิ**
ตติยา	**อทฺธุนา**	**อทฺธาเนหิ อทฺธาเนภิ**
จตุตถี	**อทฺธุโน**	**อทฺธานำ**
ปัญจมี	**อทฺธุนา**	**อทฺธาเนหิ อทฺธาเนภิ**
ฉัฏฐี	**อทฺธุโน**	**อทฺธานำ**
สัตตมี	**อทฺธนิ อทฺธาเน**	**อทฺธาเนสุ อทฺธาสุ**

อทฺธศัพท์ ถ้าเป็นปุงลิงค์จัดเป็นราชาทิคณะ ถ้าเป็นนปุงสกลิงค์เป็นจิตตาทิคณะ

ทำตัวรูป

อทฺธา = อทฺธ + สิ
- อาเทศ อ กับ สิ เป็น อา = อนฺตศัพท์ใน ปุมนฺตสฺสาสิมฺหิ.

อทฺธา = อทฺธ + โย (ปุง)
- อาเทศ โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.

อทฺธา = อทฺธ + โย (นปุง)
- อาเทศ โย เป็น นิ = อโต นิจฺจำ.
- อาเทศ นิ เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.

อทฺธาโน = อทฺธ + โย (ปุง)

- อาเทศ โย เป็น อาโน = โยสฺวาโน.

อทฺธานิ = อทฺธ + โย (นปุง)
- อาเทศ โย เป็น นิ = อโต นิจฺจํ.
- เพราะ นิ ทีฆะ อ เป็น อา = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆ.

อทฺธานํ = อทฺธ + อํ
- อาเทศ อ เป็น อาน = จศัพท์ใน หิวิภตฺติมฺหิ จ.

อทฺธาเน = อทฺธ + โย
- อาเทศ อ เป็น อาน = จศัพท์ใน หิวิภตฺติมฺหิ จ.
- อาเทศ โย เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.

อทฺธุนา = อทฺธ + นา
- อาเทศ อ เป็น อุ = อนฺตศัพท์ใน อ กมฺมนฺตสฺส จ.

อทฺธาเนหิ = อทฺธ + หิ
- อาเทศ อ เป็น อาน = หิวิภตฺติมฺหิ จ.

อทฺธุโน = อทฺธ + ส
- อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
- เรียก อุ ว่า ล, อาเทศ ส เป็น โน = ฌลโต สสฺส โน วา.

อทฺธุนา = อทฺธ + สฺมา
- อาเทศ อ เป็น อุ = จศัพท์ใน อุ นามฺหิ จ.
- เรียก อุ ว่า ล, อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.

อทฺธาเน = อทฺธ + สฺมึ
- อาเทศ อ เป็น อาน = จศัพท์ใน หิวิภตฺติมฺหิ จ.
- อาเทศ สฺมึ เป็น เอ = สฺมาสฺมึนํ วา.

อทฺธาสุ = อทฺธ + สุ
- อาเทศ อ เป็น อา = สุสฺมิมา วา.

คุณวนฺตุ ผู้มีคุณ

๑๙๘. **อํ นปุ์สเก.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สิมฺหิ**) เพราะ สิ วิภัตติ **อํ** การอาเทศเป็น อํ (**สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส**) แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ **นปุ์สเก** ในนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ อาเทศ นฺตุ กับ สิ ในนปุงสกลิงค์ เป็น อํ

อุ. **คุณวํ จิตฺตํ** จิตอันมีคุณ

คุณวนฺติ
- เพราะ โย อาเทศ อุ กับ อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ. (๑๐๐)
- อาเทศ โย เป็น อิ = อนฺตศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.

๕. นปุงสกลิงค์ **อ**การันต์ **คุณวนฺตุ**สัททปทมาลา (ผู้มีคุณ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**คุณวๆ คุณวนฺตำ**	**คุณวนฺติ คุณวนฺตา คุณวนฺตานิ**
อาลปนะ	**คุณวๆ คุณว คุณวา**	**คุณวนฺติ คุณวนฺตา คุณวนฺตานิ**
ทุติยา	**คุณวนฺตำ**	**คุณวนฺติ คุณวนฺเต คุณวนฺตานิ**
ตติยา	**คุณวตา คุณวนฺเตน**	**คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ**
จตุตถี	**คุณวโต คุณวนฺตสฺส**	**คุณวตำ คุณวนฺตานำ**
ปัญจมี	**คุณวตา คุณวนฺตา คุณวนฺตมฺหา คุณวนฺตสฺมา**	**คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ**
ฉัฏฐี	**คุณวโต คุณวนฺตสฺส**	**คุณวตำ คุณวนฺตานำ**
สัตตมี	**คุณวติ คุณวนฺเต คุณวนฺตมฺหิ คุณวนฺตสฺมึ**	**คุณวนฺเตสุ**

คจฺฉนฺต ผู้ไปอยู่

คจฺฉนฺต ศัพท์ อุ. **คจฺฉำ กุลำ** ตระกูลผู้ไปอยู่

คจฺฉำ = คจฺฉนฺต สิ
- คจฺฉ อำ - อาเทศ นฺต กับ สิ เป็น อำ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนำ นฺตสทฺโท อำ.

คจฺฉนฺตำ = คจฺฉนฺต สิ
- คจฺฉนฺต อำ - อาเทศ สิ เป็น อำ = สึ.

ที่เหลือเหมือน คจฺฉนฺต ในปุงลิงค์

จบ อการันต์ นปุงสกลิงค์

อาการันต์

อสฺสทฺธา ตระกูลไม่มีศรัทธา

อสฺสทฺธา วิ. - **น วิชฺชติ สทฺธา เอตสฺส กุลสฺสาติ อสฺสทฺธำ.** (นิมิปาตปุพฺพปทพหุพฺพีหิ)
ตระกูลผู้ไม่มีศรัทธา ชื่อว่า อัสสัทธา

- **นตฺถิ สทฺธา อสฺส กุลสฺสาติ อสฺสทฺธำ.** (พหุพฺพีหิ)
ตระกูลผู้ไม่มีศรัทธา ชื่อว่า อัสสัทธา

อสฺสทฺธา = น + สทฺธา
- อ สทฺธา - อาเทศ น เป็น อ = อตฺตำ นสฺส โยควิภาคะ
- อสฺสทฺธา - ซ้อน สฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
- อสฺสทฺธ - รัสสะ อา เป็น อ = สโร รสฺโส นปุสเก.

อสฺสทฺธ - เรียกว่านาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...

อุ. **อสฺสทฺธํ จิตฺตํ** อ.จิตอันไม่มีศรัทธา

๑. นปุงสกลิงค์ **อา**การันต์ **อสฺสทฺธา**สัททปทมาลา (ไม่มีศรัทธา)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อสฺสทฺธํ**	**อสฺสทฺธา อสฺสทฺธานิ**
อาลปนะ	**อสฺสทฺธ**	**อสฺสทฺธา อสฺสทฺธานิ**
ทุติยา	**อสฺสทฺธํ**	**อสฺสทฺธาเน อสฺสทฺธานิ**
	ที่เหลือเหมือน จิตฺต ศัพท์	

๒. **มุขนาสิกา**สัททปทมาลา (ปากและจมูก)	
วิภัตติ	เอกวจนะอย่างเดียว
ปฐมา	**มุขนาสิกำ**
อาลปนะ	**มุขนาสิก**
ทุติยา	**มุขนาสิกำ**
ตติยา	**มุขนาสิเกน**
จตุตถี	**มุขนาสิกสฺส**
ปัญจมี	**มุขนาสิกา มุขนาสิกมฺหา มุขนาสิกสฺมา**
ฉัฏฐี	**มุขนาสิกสฺส**
สัตตมี	**มุขนาสิเก มุขนาสิกมฺหิ มุขนาสิกสฺมึ**

จบ อาการันต์ นปุงสกลิงค์

อิการันต์

อฏฺฐิ กระดูก เมล็ด

อฏฺฐิ วิ. - **อสติ เขเปติ อทฺธานนฺติ อฏฺฐิ.** (อส เขปเน + ติ)
กระดูกทอดทิ้งไว้ตลอดกาลนาน ชื่อว่า อัฏฐิ

- **ยถา มหาราช โกจิเทว ปุริโส ปกฺกํ อมฺพํ ขาทิตฺวา อฏฺฐึ โรเปยฺย.** (มิลินฺท)
มหาบพิตร เหมือนบุรุษคนหนึ่ง กินมะม่วงสุกแล้ว ปลูกเมล็ดไว้

- **อมฺพผลนฺติ สุตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อสฺส อฏฺฐึ อตฺตโน อุยฺยาเน โรปาเปตฺวา.**
(ขุ.ชา.อฏ. ๒/๙๖)
ทรงสดับแล้วว่า “ผลมะม่วง” เสวยแล้ว ทรงให้ปลูกเมล็ดไว้ในอุทยานของตน

๑๙๙. โยนํ นิ นปุสเกหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นปุสเกหิ หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ **นิ** การอาเทศเป็น นิ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี (**วา**) บ้าง.

หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย เป็น นิ บ้าง

๑. นปุงสกลิงค์ **อิ**การันต์ **อฏฺฐิ**สัททปทมาลา (กระดูก เมล็ด)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อฏฺฐิ**	**อฏฺฐี อฏฺฐีนิ**
อาลปนะ	**อฏฺฐิ**	**อฏฺฐี อฏฺฐีนิ**
ทุติยา	**อฏฺฐึ**	**อฏฺฐี อฏฺฐีนิ**
ตติยา	**อฏฺฐินา**	**อฏฺฐีหิ อฏฺฐีภิ อฏฺฐิหิ อฏฺฐิภิ**
จตุตถี	**อฏฺฐิโน อฏฺฐิสฺส**	**อฏฺฐีนํ อฏฺฐินํ**
ปัญจมี	**อฏฺฐินา อฏฺฐิมฺหา อฏฺฐิสฺมา**	**อฏฺฐีหิ อฏฺฐีภิ อฏฺฐิหิ อฏฺฐิภิ**
ฉัฏฐี	**อฏฺฐิโน อฏฺฐิสฺส**	**อฏฺฐีนํ อฏฺฐินํ**
สัตตมี	**อฏฺฐิมฺหิ อฏฺฐิสฺมึ**	**อฏฺฐีสุ อฏฺฐิสุ**

ศัพท์จำแนกตาม

สตฺถิ ขาอ่อน, **ทธิ** นมส้ม, **วาริ** น้ำ, **อกฺขิ อจฺฉิ** นัยน์ตา, **อจฺจิ** เปลวไฟ, **สปฺปิ** เนยใส

จบ อิการันต์ นปุงสกลิงค์

อีการันต์

สุขการี อันกระทำซึ่งความสุข

สุขการี วิ. - **สุขํ กาตุํ สีลมสฺสาติ สุขการิ.**
อันมีปกติเพื่อกระทำซึ่งความสุข ชื่อว่า สุขการี

- **สุขํ กโรติ สีเลนาติ สุขการิ.**
กระทำซึ่งความสุขโดยปกติ ชื่อว่า สุขการี

- **สุขं กรณสีโล สุขการิ.**
  มีปกติกระทำซึ่งความสุข ชื่อว่า สุขการี

สุขการี = สุข + กร กรเณ + ณี
สุขกร ณี - ลง ณี ปัจจัย = ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี วา.
สุขกร ณี - ให้ ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตะ = การิตๆ วิย ณาณุพนฺโธ.
สุขกร อี - ลบ ณ อนุพันธ์ = การิตานํ โณ โลปิ.
สุขการ อี - วุทธิ อ เป็น อา = อสโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
สุขการี - แยก ลบ รวม เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา ...
สุขการี สิ - ลง สิ ปฐมาวิภัตติ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
สุขการิ สิ - รัสสะ อี เป็น อิ (เฉพาะนปุสกลิงค์) = อโม รสฺสเมกวจนโยสฺปิ จ.
สุขการิ - ลบ สิ = เสสโต โลปิ คสิปิ.

อุ. **สุขการิ ทานํ** ทานอันกระทำซึ่งความสุข

สุขการินํ = สุขการี อำ - อาเทศ อำ เป็น นำ = นำ ฌโต กตรสฺสา.
สุขการินา = สุขการี สฺมา - อาเทศ สฺมา เป็น นา = ฌลโต จ.
สุขการินิ = สุขการี สฺมึ - อาเทศ สฺมึ เป็น นิ = ตโต สฺมึ นิ.

นปุงสกลิงค์ **อี**การันต์ **สุขการี**สัททปทมาลา (อันกระทำซึ่งความสุข)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สุขการิ**	**สุขการี สุขการีนิ**
อาลปนะ	**สุขการิ**	**สุขการี สุขการีนิ**
ทุติยา	**สุขการินำ สุขการี**	**สุขการี สุขการีนิ**
ตติยา	**สุขการินา**	**สุขการีหิ สุขการีภิ**
จตุตถี	**สุขการิโน สุขการิสฺส**	**สุขการีนำ**
ปัญจมี	**สุขการินา สุขการิมฺหา สุขการิสฺมา**	**สุขการีหิ สุขการีภิ**
ฉัฏฐี	**สุขการิโน สุขการิสฺส**	**สุขการีนำ**
สัตตมี	**สุขการินิ สุขการิมฺหิ สุขการิสฺมึ**	**สุขการีสุ**

ปริภาสา คำกำหนด

ทฺวิปฏิเสโธ ปกตฺยตฺโถ. การปฏิเสธ ๒ ครั้ง มีอรรถเป็นปกติ

คำว่า **อนปุสกตฺตาภาวา** แปลว่า **เพราะความไม่มีแห่งความไม่เป็นนปุงสกลิงค์** เมื่อมีการปฏิเสธ ๒ ครั้ง จึงแปลว่า **เพราะเป็นนปุงสกลิงค์** (ไม่ใช่ไม่เป็น = เป็น)

ศัพท์จำแนกตาม

สีฆยายี จิตอันมีปกติไปไว, **พฺรหฺมจารี** ตระกูลผู้มีปกติประพฤติพรหมจรรย์, **ธมฺมจารี** มีปกติประพฤติธรรม, **สจฺจวาที** มีปกติกล่าววาจาสัจ, **ปาปการี** มีปกติกระทำบาป เป็นต้น

จบ อีการันต์ นปุงสกลิงค์

อุการันต์

อายุ อายุ ลมปราณ ชีวิต

อายุ วิ. - **สตฺตา เอนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ เอเตนาติ อายุ.**
เครื่องช่วยให้สัตว์เป็นไปได้ ชื่อว่า อายุ

อายุ วิ. = อิ คติมฺหิ + ณุ
อิ ณุ - ลง ณุ ปัจจัย = กาเล วตฺตมานาตีเต ณุวาทโย.
อิ ณุ - ให้ ณ อนุพันธ์ เหมือนการิตะ = การิตๆ วิย ณาณุพนฺโธ.
อิ อุ - ลบ ณุ อนุพันธ์ = การิตานำ โณ โลปำ.
เอ อุ - วุทธิ อิ เป็น เอ = อสโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
อาย อุ - อาเทศ เอ เป็น อาย = เต อาวายา การิเต.
อายุ - แยก ลบ รวม, เรียกว่านาม, ลง สิ, ลบ สิ

นปุงสกลิงค์ **อุ**การันต์ **อายุ**สัททปทมาลา (อายุ)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อายุ**	**อายู อายูนิ**
อาลปนะ	**อายุ**	**อายู อายูนิ**
ทุติยา	**อายุำ**	**อายู อายูนิ**
ตติยา	**อายุสา อายุนา**	**อายูหิ อายูภิ อายุหิ อายุภิ**
จตุตถี	**อายุโน อายุสฺส**	**อายูนำ อายุนำ**
ปัญจมี	**อายุนา อายุมฺหา อายุสฺมา**	**อายูหิ อายูภิ อายุหิ อายุภิ**
ฉัฏฐี	**อายุโน อายุสฺส**	**อายูนำ อายุนำ**
สัตตมี	**อายุมฺหิ อายุสฺมึ**	**อายูสุ อายุสุ**

ทำตัวรูป

อายุสา = อายุ นา
- อาเทศ นา เป็น อา = มโนคณาทิโต สมึนานมิอา.

- ลง สฺ อาคม = ส สเร วาคโม.

มาตา ยถา นิยं ปุตฺต- มายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข. (ขุ.ขุท. ๒๕/๙)
ดุจมารดา ดูแลรักษาบุตรผู้เกิดจากตนไว้ ด้วยชีวิต

ศัพท์จำแนกตาม

อายุ จกฺขุ วสุ ทารุ มธุวมฺพุ ติปุ หิงฺคุ จ
สิคฺคุ มตฺถุ วตฺถุ ชตุ สาลฺวสฺสุ ผลุ พินฺทุ จ. (กจ.สุตฺตตฺถ ๑๓๒)

อายุ อายุ, **จกฺขุ** ตา, **วสุ** ทรัพย์ สมบัติ, **ทารุ** ท่อนไม้ ฟืน, **มธุ** น้ำผึ้ง รสหวาน, **อมฺพุ** น้ำ, **หิงฺคุ** มหาหิงคุ์, **สิคฺคุ** มะรุม, **มตฺถุ** เนยเหลว, **วตฺถุ** วัสดุ พัสดุ เรื่องราว ที่ปลูกเรือน, **ชตุ** ครั่ง ชัน, **สาลุ** เหง้าบัว รากบัว, **อสฺสุ** น้ำตา, **ผลุ** ข้อ ปล้อง, **พินฺทุ** จุด หยดน้ำ, **ธนุ** ธนู (จำแนกตาม อายุ เว้น อายุสา)

จบ อุการันต์ นปุงสกลิงค์

อูการันต์

โคตฺรภู จิตข้ามโคตร

โคตฺรภู วิ. - **ปุริมं โคตฺตं อภิภวตีติ โคตฺรภู.**
จิตที่ครอบงำจิตในภูมิที่เคยอยู่ ชื่อว่า โคตฺรภู

- **โคตฺตं ภาเวติ วฑฺเฒตีติ โคตฺรภู.**
จิตที่ยังโคตร(ภูมิ)ให้สูงขึ้น ชื่อว่า โคตฺรภู

โคตฺรภู ๒

๑. ได้แก่ จิต เป็น นปุงสกลิงค์
๒. ได้แก่ อริยสาวก เป็น ปุงลิงค์

สมณาติ โคตฺตมตฺตं อนุภวนฺติ ธาเรนฺตีติ โคตฺรภุโน. (มชฺ.ฏี. ๓/๔๑๑)
สาวกผู้ทรงไว้ซึ่งโคตรว่า “สมณะ” ชื่อว่า โคตฺรภู

นปุงสกลิงค์ **อู**การันต์ **โคตฺรภู**สัททปทมาลา (จิตข้ามโคตร)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โคตฺรภุ**	**โคตฺรภู โคตฺรภูนิ**
อาลปนะ	**โคตฺรภุ**	**โคตฺรภู โคตฺรภูนิ**
ทุติยา	**โคตฺรภุ**	**โคตฺรภู โคตฺรภูนิ**
ตติยา	**โคตฺรภุนา**	**โคตฺรภูหิ โคตฺรภูภิ**
	ที่เหลือเหมือน อภิภู ศัพท์	

ศัพท์จำแนกตาม

อภิภู จิตเป็นใหญ่, **สยมฺภู** ญาณตรัสรู้เอง, **ธมฺมญฺญู** ญาณหยั่งรู้ธรรม

จบ อูการันต์ นปุงสกลิงค์

โอการันต์

จิตฺตโค มีโคด่าง

จิตฺตโค วิ. - **จิตฺตา คาโว อสฺส กุลสฺสาติ จิตฺตคุ กุลํ.** (พหุพฺพีหิ)
ตระกูลที่มีโคด่าง ชื่อว่า จิตตโค

จิตฺตโค = จิตฺตคุ สิ
จิตฺตคุ สิ - รัสสะ โอ เป็น อุ เพราะฐานเสียงและปยตนะใกล้กัน = สโร รสฺโส นปุสเก.
จิตฺตคุ - ลบ สิ

นปุงสกลิงค์ **โอ**การันต์ **จิตฺตโค**สัททปทมาลา (มีโคด่าง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**จิตฺตคุ**	**จิตฺตคู จิตฺตคูนิ**
อาลปนะ	**จิตฺตคุ**	**จิตฺตคู จิตฺตคูนิ**
ทุติยา	**จิตฺตคุ**	**จิตฺตคู จิตฺตคูนิ**
	ที่เหลือเหมือน อายุ ศัพท์	

จบ โอการันต์ นปุงสกลิงค์

คาถาสรุป นปุงสกลิงค์

จิตฺตํ กมฺมญฺจ อสฺสทฺธ- มณฺฐิ สุขการิ จ
อายุ โคตฺรภุ ธมฺมญฺญุ จิตฺตคูติ นปุสเก.

ในนปุงสกลิงค์ มี ๗ การันต์ คือ

๑. **อการันต์** อุ. จิตฺต กมฺม
๒. **อาการันต์** อุ. อสฺสทฺธา
๓. **อิการันต์** อุ. อฏฺฐิ
๔. **อีการันต์** อุ. สุขการี
๕. **อุการันต์** อุ. อายุ
๖. **อูการันต์** อุ. โคตฺรภู ธมฺมญฺญู
๗. **โอการันต์** อุ. จิตฺตโค

จบ นปุงสกลิงค์

๒.๔. สัพพนาม

ชื่อของลิงค์ทั้งปวง คือศัพท์ขยายและใช้แทนนาม

สพฺพนาม วิ. - **สพฺเพสํ อิตฺถิปุมนปุ๎สกานํ นามานิ สพฺพนามานิ.**
ชื่อของอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ ทั้งปวง ชื่อว่า สัพพนาม

- **สพฺเพสํ สาธารณานิ นามานิ สพฺพนามานิ.**
ชื่อทั่วไปของนามทั้งปวง ชื่อว่า สัพพนาม

สัพพนาม ๒๗ ตัว			
ติลิงฺค สพฺพาทิ สัพพนาม ๘ ตัว สพฺพ-อญฺญตม มีรูปต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์			
๑	**สพฺพ**	นิรวเสสตฺถวจน	ทั้งปวง ทั้งหมด ทั้งสิ้น สรรพ
๒	**กตร**	ปุจฺฉนตฺถวจน	ไหน เป็นอย่างไร เป็นไฉน อะไรบ้าง
๓	**กตม**	ปุจฺฉนตฺถวจน	ไหน เป็นอย่างไร เป็นไฉน อะไรบ้าง
๔	**อุภย**	ทฺวิอวยวสมุทายวจน	ทั้งสอง ทั้งคู่
๕	**อิตร**	วุตฺตปฺปฏิโยควจน	อื่น อื่นอีก อื่นๆ นอกนี้
๖	**อญฺญ**	อธิคตาปรวจน	อื่น
๗	**อญฺญตร**	อนิยมตฺถวจน	อื่น บางอย่าง บางเวลา บางคน คนใดคนหนึ่ง
๘	**อญฺญตม**	อนิยมตฺถวจน	อื่น บางอย่าง บางเวลา บางคน คนใดคนหนึ่ง
ติลิงฺค ปุพฺพาทิ สัพพนาม ๖ ตัว ปุพฺพ-อธร มีรูปต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์			
๙	**ปุพฺพ**	ทิสาทิววตฺถานวจน	ก่อน เคย ข้างหน้า เบื้องหน้า บูรพะ ทิศตะวันออก
๑๐	**ปร**	ทิสาทิววตฺถานวจน	อื่น ตรงข้าม นอก นอกนี้ หลัง
๑๑	**อปร**	ทิสาทิววตฺถานวจน	อื่นอีก อื่นๆ ยังมีอีก ประการหนึ่ง
๑๒	**ทกฺขิณ**	ทิสาทิววตฺถานวจน	เบื้องขวา ด้านขวา ใต้ ทิศทักษิณ
๑๓	**อุตฺตร**	ทิสาทิววตฺถานวจน	เบื้องซ้าย ด้านซ้าย เบื้องบน เหนือ สูง ทิศอุดร
๑๔	**อธร**	ทิสาทิววตฺถานวจน	ใต้ ภายใต้ เบื้องล่าง ต่ำ
ติลิงฺค ยาทิ สัพพนาม ๖ ตัว ย-กึ มีรูปต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์ ไม่มีอาลปนะ			
๑๕	**ย**	อนิยมตฺถวจน	ใด
๑๖	**ต**	ปรมฺมุขตฺถวจน	นั้น (วิเสสนะ), เขา มัน (ปุริสะ)
๑๗	**เอต**	สมีปตฺถวจน	นั่น นี่ (นอกหัตถบาส)

๑๘	**อิม**	อจฺจนฺตสมีปตฺถวจน	นี้ (ในหัตถบาส)
๑๙	**อมุ**	ทูรตฺถวจน	นั้น โน้น
๒๐	**กึ**	ปุจฺฉนตฺถวจน	อะไร ใคร อย่างไร ไหน ไร
ติลิงฺค เอกาทิ สัพพนาม ๕ ตัว เอก-จตุ มีรูปต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์ ไม่มีอาลปนะ			
๒๑	**เอก**	สงฺขฺยาตุลฺยาสหายญฺญวจน	หนึ่ง เดียว พวกหนึ่ง บางพวก (สังขยา)
๒๒	**อุภ**	ทฺวิสทฺทปริยายวจน	ทั้งสอง ทั้งคู่
๒๓	**ทฺวิ**	สงฺขฺยาสงฺขฺเยยฺยวจน	สอง (สังขยา)
๒๔	**ติ**	สงฺขฺยาสงฺขฺเยยฺยวจน	สาม (สังขยา)
๒๕	**จตุ**	สงฺขฺยาสงฺขฺเยยฺยวจน	สี่ (สังขยา)
อลิงฺค ปุริส สัพพนาม ๒ ตัว ตุมฺห อมฺห มีรูปไม่ต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์ ไม่มีอาลปนะ			
๒๖	**ตุมฺห**	อลิงฺค มชฺฌิมปุริสวจน	ท่าน เธอ คุณ เจ้า (ปุริสะ)
๒๗	**อมฺห**	อลิงฺค อุตฺตมปุริสวจน	เรา ข้าพเจ้า ผม ฉัน (ปุริสะ)

สัพพนาม ๒๗ ตัว แบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๕ กลุ่มย่อย

สัพพนาม ๒ กลุ่มใหญ่

๑. **ติลิงฺค** คือ สัพพนามที่ใช้ได้ในลิงค์ทั้ง ๓ มี ๒๕ ตัว คือ สพฺพ ... จตุ
๒. **อลิงฺค** คือ สัพพนามที่ไม่ได้บ่งลิงค์ เพราะใช้ร่วมกันได้ทั้ง ๓ ลิงค์ มี ๒ ตัว คือ ตุมฺห อมฺห

สัพพนาม ๕ กลุ่มย่อย

๑. **สพฺพาทิ** ได้แก่ สัพพนาม ๘ ตัว คือ สพฺพ กตร กตม อุภย อิตร อญฺญ อญฺญตร อญฺญตม
๒. **ปุพฺพาทิ** ได้แก่ สัพพนาม ๖ ตัว คือ ปุพฺพ ปร อปร ทกฺขิณ อุตฺตร อธร
๓. **ยาทิ** ได้แก่ สัพพนาม ๖ ตัว คือ ย ต เอต อิม อมุ กึ
๔. **เอกาทิ** ได้แก่ สัพพนาม ๕ ตัว คือ เอก อุภ ทฺวิ ติ จตุ
๕. **อลิงฺค** ได้แก่ สัพพนาม ๒ ตัว คือ ตุมฺห อมฺห

สัพพนามทั้ง ๕ กลุ่มย่อยนี้ แบ่งตามวิธีที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มย่อยที่ ๑-๒-๓-๔ จัดเป็นติลิงค์ ส่วนกลุ่มย่อยที่ ๕ จัดเป็นอลิงค์

ติลิงฺค

สัพพนาม ๓ ลิงค์

สพฺพ = นิรวเสสตฺถ มีอรรถว่า ไม่เหลือ ทั้งปวง ทั้งหมด ทั้งสิ้น สรรพ

สพฺพ ๒

๑. **สาวเสสสพฺพ** ทั้งปวงแต่มีส่วนเหลือ

อุ. **สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส.**
สัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้งต่อการลงทัณฑ์

สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน.
สัตว์ทั้งปวง ย่อมกลัวต่อความตาย

๒. **อนาวเสสสพฺพ** ทั้งปวงโดยไม่มีส่วนเหลือ

อุ. **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา.**
ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

สัตว์ที่เหลือ ๖ จำพวก

๑. **พระอรหันต์ พระอนาคามี**		ไม่กลัว เพราะไม่มีโทสะแล้ว
๒. **บุรุษอาชาไนย**	ยอดคน	ไม่กลัว เพราะยังมีสักกายทิฏฐิ (มีมานะมาก)
๓. **ช้างอาชาไนย**	ยอดช้าง	”
๔. **ม้าอาชาไนย**	ยอดม้า	”
๕. **โคอุสภะ**	พญาโค	”
๖. **สีหราช**	พญาราชสีห์	”

สมสีโห หตฺถาชานีโย อสฺสาชานีโย อุสภาชานีโย ปุริสาชานีโย ชีณาสโวติ กสฺมา ปเนเต น ภายนฺติ ... สมสีโห ตาว “ชาติโคตฺตกุลสูรภาเวหิ สมาโนสฺมี”ติ น ภายนฺติ, หตฺถาชานียาทโย อตฺตโน สกฺกายทิฏฺฐิยา ปหีนตฺตา น ภายนฺติ. (อง.จตุกฺก.สีหสุตฺต.อฏ. ๒/๓๓)

ราชสีห์ ช้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย โคอาชาไนย บุรุษอาชาไนย พระขีณาสพ ไม่กลัวเพราะอะไร ... จะกล่าวถึงราชสีห์ก่อน ไม่กลัวเพราะคิดว่า “เรามีมานะเพราะชาติ โคตร ตระกูล และความกล้าหาญ” ส่วนช้างอาชาไนยเป็นต้น ไม่กลัวเพราะตนกำลังเสื่อมด้วยสักกายทิฏฐิ

สัพพนามกลุ่มที่ ๑ สพฺพาทิ

สพฺพาทิ ได้แก่ สัพพนาม ๘ ตัว คือ สพฺพ กตร กตม อุภย อิตร อญฺญ อญฺญตร อญฺญตม

(๑.๑) **สพฺพ** ปุงลิงค์ ขยายปุงลิงค์

อุ. **สพฺโพ ชโน** อ.ชนทั้งปวง

๒๐๐. สพฺพนามการเต ปจฺโม. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ปจฺโม โย โย ปฐมาวิภัตติ (**ปโร**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพนามการโต** จากสัพพนาม **เอ** (**โหติ**) เป็น เอ.

หลังจากสัพพนาม อ การันต์ (๒๒ ตัว) อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ

อุ. **สพฺเพ ปุริสา** อ.บุรุษ ท. ทป., สพฺพ สพฺพา สพฺเพ ... สพฺเพหิ สพฺเพภิ

คำว่า “**อการโต**” ในสูตรนี้ ใส่ไว้เพื่อห้ามอาเทศการันต์อื่น เป็น เอ เช่น สพฺพา อมู

๒๐๑. ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ. (๕ บท, นิเสธวิธิ)

ตโย (**อาเทสา**) รูปอาเทศทั้งหลาย ๓ รูป (**อิติ** คือ **อาเอ** การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย **สฺมาสฺมึนำ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **อาย จ** และการอาเทศเป็น อาย **จตุตฺเถกวจนสฺส** แห่งจตุตถีวิภัตติเอกวจนะ **ปเรสำ** อันอยู่ข้างหลัง) (**อโต**) **สพฺพนาเมหิ** จากสัพพนามทั้งหลาย อันเป็น อ การันต์ **เนว** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มีนั่นเทียว.

หลังจากสัพพนาม อ การันต์ ไม่มีการอาเทศ ๓ อย่าง คือ สฺมา เป็น อา, สฺมึ เป็น เอ, และ ส เป็น อาย

อุ. **สพฺพสฺส** แก่... ทั้งปวง

จศัพท์

จศัพท์ ในสูตรนี้ มีอรรถนิวัตตนะ ห้ามห้าม คือ อนุญาตให้อาเทศได้ในบางสัพพนาม คือ หลังจาก ปุพฺพ สัพพนามเป็นต้น สามารถอาเทศ สฺมา เป็น อา, สฺมึ เป็น เอ ได้บ้าง

อุทาหรณ์

อสฺมา โลกา ปรมฺหา จ อุภยา ธำสเต นโร. (ที.ปา. ๑๑/๒๕๓)

นรชน... ย่อมเสื่อมจากโลกทั้งสอง คือ จากโลกนี้และจากโลกหน้า

ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิเตน วา.
เอวำ ตำ ชายเต เปมำ อุปฺปลำ ยโถทเก. (ขุ.ชา. ๒๗/๑๗๔)

ความรักนั้น เกิดด้วยสาเหตุ ๒ ประการ คือ (๑) ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน (๒) ด้วยการเกื้อกูลกันและกันในปัจจุบัน เหมือนดอกอุบลเกิดในน้ำ

ปุพฺเพว ทานา สุมโน ททำ จิตฺตำ ปสาทเย
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทา. (องฺ.ฉกฺก. ๒๒/๓๗)

ทายก ก่อนให้ก็มีใจดี กำลังให้ก็ทำจิตเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี้เป็นความถึงพร้อมแห่งบูชา

๒๐๒. สพฺพนามานำ นำมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นำมฺหิ เพราะ นำ วิภัตติ (**อกาโร**) ออักษร **สพฺพนามานำ** ของสัพพนามทั้งหลาย **เอ** (**โหติ**) เป็น เอ.

เพราะ นำ วิภัตติ อาเทศ อ ของสัพพนาม เป็น เอ

๒๐๓. สพฺพโต นำ สำสานำ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สำสานำ การอาเทศเป็น สำ และ สานำ ทั้งหลาย **นำ** แห่ง นำ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพโต สพฺพนามโต** จากสัพพนามทั้งปวง (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทส นำ เป็น สำ สานำ

อุ. **สพฺเพสํ สพฺเพสานํ** แก่... ท. ทป.

๑.๑ ปุงลิงค์ อการันต์ **สพฺพ**สัททปทมาลา (ทั้งปวง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สพฺโพ**	**สพฺเพ**
อาลปนะ	**สพฺพ สพฺพา**	**สพฺเพ**
ทุติยา	**สพฺพํ**	**สพฺเพ**
ตติยา	**สพฺเพน**	**สพฺเพหิ สพฺเพภิ**
จตุตถี	**สพฺพสฺส**	**สพฺเพสํ สพฺเพสานํ**
ปัญจมี	**สพฺพมฺหา สพฺพสฺมา**	**สพฺเพหิ สพฺเพภิ**
ฉัฏฐี	**สพฺพสฺส**	**สพฺเพสํ สพฺเพสานํ**
สัตตมี	**สพฺพมฺหิ สพฺพสฺมึ**	**สพฺเพสุ**

ทำตัวรูป

สพฺเพ = สพฺพ + โย (ปฐมา, อาลปนะ)
สพฺพ เอ - หลังจากสัพพนาม อ การันต์ อาเทศ โย เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
สพฺเพ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สพฺเพ** ทั้งปวง

สพฺเพ = สพฺพ + โย (ทุติยา)
สพฺพ เอ - หลังจาก อ การันต์ อาเทศ โย เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
สพฺเพ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **สพฺเพ** ทั้งปวง

สพฺเพสํ -สานํ = สพฺพ + นํ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
สพฺเพ นํ - เพราะ นํ อาเทศ อ เป็น เอ = สพฺพนามานํ นมฺหิ จ.
สพฺเพ สํ สานํ - หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทศ นํ เป็น สํ สานํ = สพฺพโต นํ สสานํ.
สพฺเพสํ -สานํ สำเร็จรูปเป็น **สพฺเพสํ สพฺเพสานํ** ทั้งปวง

(๑.๒) **สพฺพา** อิตถีลิงค์ ขยายอิตถีลิงค์

อุ. **สพฺพา ปชา** อ.หมู่สัตว์ทั้งปวง

๒๐๔. ฆปโต สฺมีสานํ สสา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ฆปโต (**สพฺพโต สพฺพนามโต**) หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป **สสา** การอาเทศเป็น สํ และ สา ทั้งหลาย **สฺมีสานํ** แห่ง สฺมึ และ ส วิภัตติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ เป็น สฺ, และ ส เป็น สา บ้าง

๒๐๕. โฆ รสฺสํ. (๒ บท, รัสสวิธิ)

(**สฺสาเสฺวกวจเนสุ**) เพราะ สฺ และ สา ฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย **โฆ** (**อากาโร**) อาอักษรอันมีชื่อว่า ฆ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ สฺ และ สา ฝ่ายเอกวจนะ รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ

๒๐๖. สฺสาเสฺวกวจเนสุ จ. (๓ บท, อาคมวิธิ)

สฺสาเสฺวกวจเนสุ เพราะ สฺ และ สา ฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย (**สาคโม**) การลง สฺ อาคม (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สฺ และ สา ฝ่ายเอกวจนะ ลง สฺ อาคม

๒๐๗. เนตาหิ สฺมิมายยา. (๔ บท, นิเสธวิธิ)

เอตาหิ (**ฆปโต สพฺพนามโต**) หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป ทั้งหลายเหล่านั้น **อายยา** การอาเทศเป็น อาย และ ยา ทั้งหลาย **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป เหล่านั้น ไม่อาเทศ สฺมึ เป็น อาย และ ยา

วาศัพท์ ที่ตามมาไกล ให้อาเทศ สฺมึ เป็น อาย ได้บ้าง เช่น ทกฺขิณาย อุตฺตราย เป็นต้น

อุ. **ทกฺขิณาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ.** ในทิศใต้ อะไรเป็นนิมิต ?
อุตฺตราย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ. ในทิศเหนือ อะไรเป็นนิมิต ?

๑.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **สพฺพา**สัททปทมาลา (ทั้งปวง)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สพฺพา**	**สพฺพา สพฺพาโย**
อาลปนะ	**สพฺเพ**	**สพฺพา สพฺพาโย**
ทุติยา	**สพฺพํ**	**สพฺพา สพฺพาโย**
ตติยา	**สพฺพาย**	**สพฺพาหิ สพฺพาภิ**
จตุตถี	**สพฺพสฺสา สพฺพาย**	**สพฺพาสํ สพฺพาสานํ**
ปัญจมี	**สพฺพาย**	**สพฺพาหิ สพฺพาภิ**
ฉัฏฐี	**สพฺพสฺสา สพฺพาย**	**สพฺพาสํ สพฺพาสานํ**
สัตตมี	**สพฺพสฺสํ สพฺพายํ**	**สพฺพาสุ**

ทำตัวรูป

สพฺพสฺสา = สพฺพา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
สพฺพา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
สพฺพา สา - หลังจาก ฆ อาเทศ ส เป็น สา = ฆปโต สฺมีสานำ สำสา.
สพฺพ สา - เพราะ สา รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
สพฺพสฺสา - เพราะ สา ลง สฺ อาคม = สำสาเสฺวกวจเนสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **สพฺพสฺสา** ทั้งปวง

สพฺพาสำ-สานำ = สพฺพา + นำ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
สพฺพา สำ สานำ - หลังจากสัพพนาม อาเทศ นำ เป็น สำ สานำ = สพฺพโต นำ สำสานำ.
สพฺพาสำ -สานำ - สำเร็จรูปเป็น **สพฺพาสำ สพฺพาสานำ** ทั้งปวง

สพฺพสฺสำ = สพฺพา + สฺมึ (สัตตมี)
สพฺพา สฺมึ - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
สพฺพา สำ - หลังจาก ฆ อาเทศ สฺมึ เป็น สำ = ฆปโต สฺมีสานำ สำสา.
สพฺพ สำ - เพราะ สำ รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
สพฺพสฺสำ - เพราะ สำ ลง สฺ อาคม = สำสาเสฺวกวจเนสุ จ.
สำเร็จรูปเป็น **สพฺพสฺสำ** ทั้งปวง

(๑.๓) **สพฺพ** นปุงสกลิงค์ ขยายนปุงสกลิงค์

๑.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **สพฺพ**สัททปทมาลา (ทั้งปวง)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สพฺพำ**	**สพฺพานิ**
อาลปนะ	**สพฺพ**	**สพฺพานิ**
ทุติยา	**สพฺพำ**	**สพฺพานิ**
	เสสำ ปุลฺลิงฺคสมำ	

ศัพท์จำแนกตาม สพฺพ

(๒) **กตร** ไหน เป็นอย่างไร เป็นไฉน อะไรบ้าง
(๓) **กตม** ไหน เป็นอย่างไร เป็นไฉน อะไรบ้าง
(๔) **อุภย** ทั้งสอง ทั้งคู่
(๕) **อิตร** อื่นอีก อื่นๆ นอกนี้
(๖) **อญฺญ** อื่น
(๗) **อญฺญตร** บางอย่าง บางเวลา คนใดคนหนึ่ง
(๘) **อญฺญตม** บางอย่าง บางเวลา คนใดคนหนึ่ง

๒๐๘. ทฺวนฺทฏฺฐา วา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**ปจโม โย**) โยปฐมาวิภัตติ (**ปโร**) อันอยู่ข้างหลัง (**สพฺพนามการโต**) จากสัพพนาม อ การันต์ **ทฺวนฺทฏฺฐา** อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ **วา** บ้าง.

หลังจากสัพพนาม อ การันต์ อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ บ้าง

อุ. **กตโร จ กตโม จาติ กตรกตเม กตรกตมา**. ไหนๆ

สัพพนามกลุ่มที่ ๒ ปุพฺพาทิ

ปุพฺพาทิ ได้แก่ สัพพนาม ๖ ตัว คือ ปุพฺพ ปร อปร ทกฺขิณ อุตฺตร อธร

(๙.๑) ปุพฺพ ปุงลิงค์ ขยายปุงลิงค์

อาเทศ โย เป็น เอ บ้าง = สพฺพนามการเต ปจโม.

๙.๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **ปุพฺพ**สัททปทมาลา (ก่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุพฺโพ**	**ปุพฺเพ ปุพฺพา**
อาลปนะ	**ปุพฺพ**	**ปุพฺเพ ปุพฺพา**
ทุติยา	**ปุพฺพํ**	**ปุพฺเพ**
ตติยา	**ปุพฺเพน**	**ปุพฺเพหิ ปุพฺเพภิ**
จตุตถี	**ปุพฺพสฺส**	**ปุพฺเพสํ ปุพฺเพสานํ**
ปัญจมี	**ปุพฺพา ปุพฺพมฺหา ปุพฺพสฺมา**	**ปุพฺเพหิ ปุพฺเพภิ**
ฉัฏฐี	**ปุพฺพสฺส**	**ปุพฺเพสํ ปุพฺเพสานํ**
สัตตมี	**ปุพฺเพ ปุพฺพมฺหิ ปุพฺพสฺมึ**	**ปุพฺเพสุ**

๙.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **ปุพฺพา**สัททปทมาลา (ก่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุพฺพา**	**ปุพฺพา ปุพฺพาโย**
อาลปนะ	**ปพฺเพ**	**ปุพฺพา ปุพฺพาโย**
ทุติยา	**ปุพฺพํ**	**ปุพฺพา ปุพฺพาโย**

๙.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **ปุพฺพา**สัททปทมาลา (ก่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
	เสสํ สพฺพาสทฺทสมํ	

๙.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **ปุพฺพ**สัททปทมาลา (ก่อน)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปุพฺพํ**	**ปุพฺพานิ**
อาลปนะ	**ปุพฺพ**	**ปุพฺพานิ**
ทุติยา	**ปุพฺพํ**	**ปุพฺพานิ**
	เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ	

ทำตัวรูป

ปุพฺเพ = ปุพฺพ + โย (ปฐมา, อาลปนะ)
ปุพฺพ เอ - หลังจากสัพพนาม อ การันต์ อาเทศ โย เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
ปุพฺเพ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปุพฺเพ** ก่อน

ปุพฺพา = ปุพฺพ + โย (ทุติยา)
ปุพฺพ อา - หลังจาก อ การันต์ อาเทศ โย เป็น อา = สพฺพโยนีนมาเอ.
ปุพฺพา - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ปุพฺพา** ก่อน

ปุพฺเพสํ ปุพฺเพสานํ (จตุตถี, ฉัฏฐี) ทำเหมือน สพฺเพสํ สพฺเพสานํ

๒๐๙. นาญฺญํ สพฺพนามิกํ. (๓ บท, นิเสธวิธิ)

อญฺญํ สพฺพนามิกํ (**การิยํ**) วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี (**ฐเปตฺวา** เว้น **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ **โยวจนสฺส** แห่ง โย วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ทฺวนฺทฏฺฐา สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็น อ การันต์ อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส).

หลังจากสัพพนาม อ การันต์ อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส จะไม่มีการทำวิธีของสัพพนามอย่างอื่น นอกจากการอาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ.

เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการอาเทศ นำ เป็น สำ สานำ

อุ. **ปุพฺพาปรานำ** ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
ปุพฺพุตฺตรานำ ทิศตะวันออกและทิศเหนือ
อธรุตฺตรานำ ทิศใต้และทิศเหนือ

นาญฺญํ สพฺพนามิกํ วินาธิการโยควิภาค แม้ในตติยาตัปปุริสสมาส ก็ห้ามด้วย

อุ. **มาสปุพฺพาย**, **มาสปุพฺพานํ** ผู้ก่อนโดยเดือน

๒๑๐. พหุพฺพีหิมฺหิ จ. (๒ บท, นิเสธวิธิ)

อญฺญํ สพฺพนามิกํ (**การิยํ**) วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **พหุพฺพีหิมฺหิ จ** ในพหุพพีหิสมาสด้วย **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

ไม่มีการทำวิธีของสัพพนามอย่างอื่น ในพหุพพีหิสมาสด้วย.

อุ. **ปิยปุพฺพาย**, **ปิยปุพฺพานํ**, **ปิยปุพฺเพ** ผู้เคยเป็นคนรัก

จศัพท์ ในสูตรนี้ ให้ทำวิธีของสัพพนามที่กล่าวอรรถว่า ทิศ ในพหุพพีหิสมาส

อุ. **ทกฺขิณสฺสา จ ปุพฺพสฺสา จ ยทนฺตราฬนฺติ ทกฺขิณปุพฺพสฺสํ ทกฺขิณปุพฺพสฺสา.** ในระหว่างแห่งทิศใต้และทิศตะวันออก ชื่อว่า ทักขิณปุพพะ (ทิศตะวันออกเฉียงใต้)

เอวํ **อุตฺตรปุพฺพสฺ อุตฺตรปุพฺพสฺสา** ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

สัพพนามกลุ่มที่ ๓ ยาทิ

ยาทิ ได้แก่ สัพพนาม ๖ ตัว คือ ย ต เอต อิม อมุ กึ (ไม่มีอาลปนะ)

๑๕.๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **ย**สัททปทมาลา (ใด)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โย**	**เย**
ทุติยา	**ยํ**	**เย**
	เสสํ สพฺพสทฺทสมํ	

๑๕.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **ยา**สัททปทมาลา (ใด)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยา**	**ยา ยาโย**
ทุติยา	**ยํ**	**ยา ยาโย**
	เสสํ สพฺพาสทฺทสมํ	

๑๕.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **ย**สัททปทมาลา (ใด)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยं**	**ยานิ**
ทุติยา	**ยं**	**ยานิ**
	เสสं สพฺพสทฺทสมं	

ต นั้น (ลับหลัง)

๒๑๑. **เอตเตสं โต.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สิมฺหิ**) เพราะ สิ วิภัตติ **โต** ตอักษร **เอเตสं** ของ เอต และ ต ทั้งหลาย (**อนปุ์สกานํ**) อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง (**สं**) ซึ่งความเป็น ส.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ต ของ เอต และ ต ที่ไม่ใช่นปุงสกลิงค์ เป็น ส

อุ. **โส ปุริโส** อ.บุรุษนั้น

๒๑๒. **ตสฺส วา นตฺตं สพฺพตฺถ.** (๔ บท, อาเทสวิธิ)

นตฺตं การอาเทศเป็น น **ตสฺส** (**สพฺพนามสฺส**) แห่ง ต สัพพนาม **สพฺพตฺถ** (**ลิงฺเคสุ**) ในลิงค์ทั้งหลายทั้งปวง (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

ในลิงค์ทั้งปวง อาเทศ ต สัพพนาม เป็น น บ้าง

อุ. **เน เต** เหล่านั้น

๒๑๓. **สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตं.** (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สสฺมาสฺมึสํสาสุ เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา ทั้งหลาย (**สพฺพตฺถ**) ในลิงค์ทั้งปวง **อตฺตं** การอาเทศเป็น อ (**สพฺพสฺส ตสฺส**) แห่ง ต ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา ในลิงค์ทั้งปวง อาเทศ ต ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

อุ. **อสฺส นสฺส ตสฺส** นั้น

๒๑๔. **น ติเมหิ กตากาเรหิ.** (๓ บท, นิเสธวิธิ)

มฺหามฺหิ การอาเทศเป็น มฺหา และ มฺหิ ทั้งหลาย (**สฺมาสฺมึนํ**) แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสं**) อันอยู่ข้างหลัง **กตากาเรหิ ติเมหิ** จาก ต และ อิม ทั้งหลาย อันอาเทศเป็น อ อักษรแล้ว **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจาก ต และ อิม อันอาเทศเป็น อ แล้ว ไม่อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา และ สฺมึ เป็น มฺหิ

อุ. **อสฺมา นสฺมา ตสฺมา** นั้น

๑๖.๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **ต**สัททปทมาลา (นั้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โส**	**เน เต**
ทุติยา	**นำ ตำ**	**เน เต**
ตติยา	**เนน เตน**	**เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ**
จตุตถี	**อสฺส นสฺส ตสฺส**	**เนสำ เนสานำ เตสำ เตสานำ**
ปัญจมี	**อสฺมา นสฺมา ตสฺมา นมฺหา ตมฺหา**	**เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ**
ฉัฏฐี	**อสฺส นสฺส ตสฺส**	**เนสำ เนสานำ เตสำ เตสานำ**
สัตตมี	**อสฺมึ นสฺมึ ตสฺมึ นมฺหิ ตมฺหิ**	**เนสุ เตสุ**

ทำตัวรูป ตศัพท์ ปุงลิงค์

๑. เพราะ สิ อาเทศ ต เป็น ส = เอตเตสำ โต.
๒. ในลิงค์และวิภัตติทั้งปวง อาเทศ ต เป็น น บ้าง = ตสฺส วา นตฺตำ สพฺพตฺถ.
๓. เพราะ ส สฺมา สฺมึ สำ สา อาเทศ ต เป็น อ บ้าง = สสฺมาสฺมึสำสาสฺวตฺตำ.
๔. อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
๕. อาเทศ โย ทุติยา เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
๖. อาเทศ นำ เป็น สำ สานำ = สพฺพโต นำ สำสานำ.

โส = ต + สิ (ปฐมา)
ส สิ - เพราะ สิ อาเทศ ต เป็น ส = เอตเตสำ โต.
ส โอ - หลังจาก อ การันต์ อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
โส - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **โส** นั้น

เน = ต + โย (ปฐมา)
น โย - อาเทศ ต เป็น น = ตสฺส วา นตฺตำ สพฺพตฺถ.
น เอ - อาเทศ โย เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
เน - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เน** เหล่านั้น

อสฺส = ต + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
อ ส - อาเทศ ต เป็น อ = สสฺมาสฺมึสำสาสฺวตฺตำ.
อสฺส - เพราะ ส ลง สฺ อาคม = สาคโม เส.
อสฺส - สำเร็จรูปเป็น **อสฺส** นั้น

เนสำ เนสานำ = ต + นำ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
น นำ - อาเทศ ต เป็น น = ตสฺส วา นตฺตำ สพฺพตฺถ.
เน นำ - เพราะ นำ อาเทศ อ เป็น เอ = สพฺพนามานำ นำมฺหิ จ.

เน สำ สานำ - หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทศ นำ เป็น สำ สานำ = สพฺพโต นำ สำสานำ.
เนสำ เนสานำ สำเร็จรูปเป็น **เนสำ เนสานำ** เหล่านั้น

๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สฺสาย การอาเทศเป็น สฺสาย **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต** (**ตาเอตาอิมาโต**) จาก ตา เอตา และ อิมา ทั้งหลายเหล่านั้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตา เอตา และ อิมา เหล่านั้น อาเทศ ส เป็น สฺสาย บ้าง

๒๑๖. ตสฺสา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

(**สำสาเสฺวกวจเนสุ**) เพราะ สำ สา ฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย (**อิ**) การอาเทศเป็น อิ **ตสฺสา** แห่งสระ อา ของ ตา (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สำ สา ฝ่ายเอกวจนะ อาเทศสระ อา ของ ตา เป็น อิ บ้าง

อุ. **ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย ติสฺสา ตสฺสา อสฺสา นสฺสา นาย ตาย** นั้น

๑๖.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **ตา**สัททปทมาลา (นั้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**สา**	**นา ตา นาโย ตาโย**
ทุติยา	**นำ ตำ**	**นา ตา นาโย ตาโย**
ตติยา	**นาย ตาย**	**นาหิ นาภิ ตาหิ ตาภิ**
จตุตถี	**ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย** **ติสฺสา ตสฺสา อสฺสา นสฺสา นาย ตาย**	**นาสำ นาสานำ ตาสำ ตาสานำ**
ปัญจมี	**นาย ตาย**	**นาหิ นาภิ ตาหิ ตาภิ**
ฉัฏฐี	**ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย** **ติสฺสา ตสฺสา อสฺสา นสฺสา นาย ตาย**	**นาสำ นาสานำ ตาสำ ตาสานำ**
สัตตมี	**ติสฺสำ ตสฺสำ อสฺสำ นสฺสำ นายำ ตายำ**	**นาสุ ตาสุ**

ทำตัวรูป ตาศัพท์ อิตถีลิงค์

๑. เพราะ สิ อาเทศ ต เป็น ส = เอตเตสำ โต.
๒. ในลิงค์และวิภัตติทั้งปวง อาเทศ ต เป็น น บ้าง = ตสฺส วา นตฺตำ สพฺพตฺถ.
๓. หลังจาก ตา เอตา อิมา อาเทศ ส เป็น สฺสาย = ตโต สสฺส สฺสาย.
๔. เพราะ สฺสาย สา สำ อาเทศ ต เป็น อ บ้าง = สสฺมาสฺมึสำสาสฺวตฺตำ.
๕. เพราะ สฺสาย สา สำ อาเทศ อา เป็น อิ = ตสฺสา วา.
๖. อาเทศ นำ เป็น สำ สานำ = สพฺพโต นำ สำสานำ.

ติสฺสาย = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา สฺสาย - หลังจาก ตา อาเทศ ส เป็น สฺสาย บ้าง = ตโต สสฺส สฺสาย.
ติ สฺสาย - เพราะ สฺสาย อาเทศ อา เป็น อิ = ตสฺสา วา.
สำเร็จรูปเป็น **ติสฺสาย** นั้น

ติสฺสา = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สา - หลังจาก ฆ อาเทศ ส เป็น สา = ฆปโต สฺมึสานำ สสา.
ติ สา - เพราะ สา อาเทศ อา เป็น อิ = ตสฺสา วา.
ติ สฺ สา - เพราะ สา ลง สฺ อาคม = สสาเสฺวกวจเนสุ จ.
ติสฺสา สำเร็จรูปเป็น **ติสฺสา** นั้น

ตสฺสาย = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สฺสาย - หลังจาก ตา อาเทศ ส เป็น สฺสาย = ตโต สสฺส สฺสาย.
ต สฺสาย - เพราะ สฺสาย รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
ตสฺสาย - สำเร็จรูปเป็น **ตสฺสาย** นั้น

ตสฺสา = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สา - หลังจาก ฆ อาเทศ ส เป็น สา = ฆปโต สฺมึสานำ สสา.
ต สา - เพราะ สา รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
ต สฺ สา - เพราะ สา ลง สฺ อาคม = สสาเสฺวกวจเนสุ จ.
ตสฺสา - สำเร็จรูปเป็น **ตสฺสา** นั้น

อสฺสาย = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สฺสาย - หลังจาก ตา อาเทศ ส เป็น สฺสาย = ตโต สสฺส สฺสาย.
ต สฺสาย - เพราะ สฺสาย รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
อ สฺสาย - เพราะ สฺสาย อาเทศ ต เป็น อ = สสฺมาสฺมึสสาสฺวตฺตำ.
อสฺสาย - สำเร็จรูปเป็น **อสฺสาย** นั้น

อสฺสา = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สา - หลังจาก ฆ อาเทศ ส เป็น สา = ฆปโต สฺมึสานำ สสา.
ต สา - เพราะ สา รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสำ.
อ สา - เพราะ สา อาเทศ ต เป็น อ = สสฺมาสฺมึสสาสฺวตฺตำ.
อ สฺ สา - เพราะ สา ลง สฺ อาคม = สสาเสฺวกวจเนสุ จ.
อสฺสา - สำเร็จรูปเป็น **อสฺสา** นั้น

นสฺสาย = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)

ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สฺสาย - หลังจาก ตา อาเทศ ส เป็น สฺสาย = ตโต สสฺส สฺสาย.
ต สฺสาย - เพราะ สฺสาย รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสํ.
น สฺสาย - เพราะ สฺสาย อาเทศ ต เป็น น = ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.
นสฺสาย - สำเร็จรูปเป็น **นสฺสาย** นั้น

นสฺสา = ตา + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตา ส - เรียก อา ว่า ฆ = อา โฆ.
ตา สา - หลังจาก ฆ อาเทศ ส เป็น สา = ฆปโต สฺมีสานำ สำสา.
ต สา - เพราะ สา รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสํ.
น สา - เพราะ สา อาเทศ ต เป็น น = ตสฺส วา นตฺตำ สพฺพตฺถ.
น สฺ สา - เพราะ สา ลง สฺ อาคม = สำสาเสฺวกวจเนสุ จ.
นสฺสา - สำเร็จรูปเป็น **นสฺสา** นั้น

๑๖.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **ต**สัททปทมาลา (นั้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**นำ ตำ**	**นานิ ตานิ**
ทุติยา	**นำ ตำ**	**นานิ ตานิ**
ตติยา	**เนน เตน**	**เนหิ เนหิ เตหิ เตภิ**
	เสสำ ปุลฺลิงฺคสมำ	

เอต นั่น นี่

๒๑๗. เอติมาสมิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สำสาเสฺวกวจเนสุ**) เพราะ สำ สา ฝ่ายเอกวจนะทั้งหลาย **อิ** การอาเทศเป็น อิ **เอติมาสำ** แห่งสระ อา ของ เอตา และ อิมา ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สำ สา ฝ่ายเอกวจนะ อาเทศ อา ของ เอตา และ อิมา เป็น อิ

สา กับ **สฺสาย** เหมือนกัน เพราะเป็นตัวอาเทศมาจาก **ส** วิภัตติเหมือนกัน

จศัพท์ ที่ตามมา มีอรรถ**อวุตตสมุจจยะ** รวมเอา **อา** ของ **อญฺญา** และ **เอกา** เป็นต้น

สูตร อุ. **เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย เอติสฺสำ เอตายำ** เอตา ศัพท์
อิมิสฺสาย อิมิสฺสา อิมาย อิมิสฺสำ อิมายำ อิมา ศัพท์
จศัพท์ อุ. **อญฺญิสฺสา อญฺญาย อญฺญิสฺสำ อญฺญายำ** อญฺญา ศัพท์
เอกิสฺสา เอกาย เอกิสฺสำ เอกายำ เอกา ศัพท์
อิตริสฺสา อิตราย อิตริสฺสำ อิตรายำ อิตรา ศัพท์ เป็นต้น

๑๗.๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **เอต**สัททปทมาลา (นั่น นี่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**เอโส**	**เอเต**
ทุติยา	**เอตํ**	**เอเต**
ตติยา	**เอเตน**	**เอเตหิ เอเตภิ**
จตุตถี	**เอตสฺส**	**เอเตสํ เอเตสานํ**
ปัญจมี	**เอตมฺหา เอตสฺมา**	**เอเตหิ เอเตภิ**
ฉัฏฐี	**เอตสฺส**	**เอเตสํ เอเตสานํ**
สัตตมี	**เอตมฺหิ เอตสฺมึ**	**เอเตสุ**

๑๗.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **เอตา**สัททปทมาลา (นั่น นี่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**เอสา**	**เอตา เอตาโย**
ทุติยา	**เอตํ**	**เอตา เอตาโย**
ตติยา	**เอตาย**	**เอตาหิ เอตาภิ**
จตุตถี	**เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย**	**เอตาสํ เอตาสานํ**
ปัญจมี	**เอตาย**	**เอตาหิ เอตาภิ**
ฉัฏฐี	**เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย**	**เอตาสํ เอตาสานํ**
สัตตมี	**เอติสฺสํ เอตายํ**	**เอตาสุ**

๑๗.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **เอต**สัททปทมาลา (นั่น นี่)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**เอตํ**	**เอตานิ**
ทุติยา	**เอตํ**	**เอตานิ**
ตติยา	**เอเตน**	**เอเตหิ เอเตภิ**
	เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ	

ทำตัวรูป

เอโส = เอต + สิ (ปุ.)
เอส สิ - เพราะ สิ อาเทศ ต เป็น ส = เอตเตสำ โต.
เอส โอ - หลังจาก อ การันต์ อาเทศ สิ เป็ โอ = โส.
เอโส - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **เอโส** นั่น

เอสา = เอตา + สิ (อิตฺ.)
เอสา สิ - เพราะ สิ อาเทศ ต เป็น ส = เอตเตสำ โต.
เอสา - ลบ สิ = เสสโต โลปำ คสิปิ.
เอสา - สำเร็จรูปเป็น **เอสา** นั่น

อิม นี้

๒๑๘. อนปุ์สกสฺสายำ สิมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อยำ** การอาเทศเป็น อยำ (**สพฺพสฺส อิมสฺส**) แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว **อนปุ์สกสฺส** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ อิม ทั้งตัว อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ เป็น อยำ

อุ. **อยำ** = อิม+สิ อาเทศ อิม เป็น อยำ, ลบ สิ

๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อนิมิ** การอาเทศเป็น อน และ อิมิ ทั้งหลาย (**สพฺพสฺส อิมสฺส**) แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น อน และ อิมิ

สูตรนี้ หมายเอา การอาเทศ อิม เป็น อน และ อิมิ เฉพาะปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์

อุ. **อเนน อิมินา** = อิม+นา อาเทศ อิม เป็น อน และ อิมิ

๒๒๐. สพฺพสฺสิมสฺเส วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

สุนำหิสุ เพราะ สุ นำ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **เอ** การอาเทศเป็น เอ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ นำ หิ วิภัตติ อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

อาปจฺจยนฺตานิทฺเทสา สพฺพตฺถาติ อวุตฺตโต
อนิตฺถิลิงฺคสฺเสเวตฺถ คหณำ หิ อิมสฺสิติ.

คำว่า “อิมสฺส” ในสูตรนี้ หมายเอา อิม ศัพท์ที่เป็นปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์เท่านั้น (เว้นอิตถีลิงค์) เพราะไม่ได้แสดงว่ามี อา ปัจจัยอยู่สุดท้าย และไม่ได้กล่าวไว้ว่า “ในลิงค์ทั้งปวง”

อุ. **เอหิ เอภิ** = อิม+หิ อาเทศ อิม เป็น เอ

๒๒๑. อิมสทฺทสฺส จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สสฺมาสฺมึสํสาสุ**) เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา วิภัตติทั้งหลาย (**สพฺพตฺถ**) ในลิงค์ทั้งปวง **อ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺส อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา วิภัตติ อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

อุ. **อสฺส อสฺมา อสฺมึ** = อิม+หิ อาเทศ อิม เป็น อ (ปุ)
อสฺสํ อสฺสาย อสฺสา = อิม+หิ อาเทศ อิม เป็น อ (อิตฺ)

๒๒๒. อิมสฺสิทมํสิสุ นปุ๎สเก. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

อํสิสุ เพราะ อำ และ สิ วิภัตติทั้งหลาย **อิทำ** การอาเทศเป็น อิทำ **สวิภตฺติสฺส สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัวพร้อมด้วยวิภัตติ **นปุ๎สเก** ในนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อำ และ สิ วิภัตติในนปุงสกลิงค์ อาเทศ อิม ทั้งตัวพร้อมด้วยวิภัตติ เป็น อิทำ บ้าง

อุ. **อิทำ อิมำ** = อิม+สิ, อำ อาเทศ อิม กับ สิ และ อำ เป็น อิทำ

๑๘.๑. ปุงลิงค์ อการันต์ **อิม**สัททปทมาลา (นี้)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อยำ**	**อิเม**
ทุติยา	**อิมำ**	**อิเม**
ตติยา	**อเนน อิมินา**	**เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ**
จตุตถี	**อสฺส อิมสฺส**	**เอสำ เอสานำ อิเมสำ อิเมสานำ**
ปัญจมี	**อสฺมา อิมมฺหา อิมสฺมา**	**เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ**
ฉัฏฐี	**อสฺส อิมสฺส**	**เอสำ เอสานำ อิเมสำ อิเมสานำ**
สัตตมี	**อสฺมึ อิมมฺหิ อิมสฺมึ**	**เอสุ อิเมสุ**

๑๘.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **อิมา**สัททปทมาลา (นี้)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อยำ**	**อิมา อิมาโย**
ทุติยา	**อิมำ**	**อิมา อิมาโย**
ตติยา	**อิมาย**	**อิมาหิ อิมาภิ**

๑๘.๒. อิตถีลิงค์ อาการันต์ **อิมา**สัททปทมาลา (นี้)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
จตุตถี	**อสฺสาย อสฺสา อิมิสฺสาย อิมิสฺสา อิมาย**	**อิมาสๆ อิมาสานๆ**
ปัญจมี	**อิมาย**	**อิมาหิ อิมาภิ**
ฉัฏฐี	**อสฺสาย อสฺสา อิมิสฺสาย อิมิสฺสา อิมาย**	**อิมาสๆ อิมาสานๆ**
สัตตมี	**อสฺสๆ อิมิสฺสๆ อิมิสฺสา อิมายๆ**	**อิมาสุ**

๑๘.๓. นปุงสกลิงค์ อการันต์ **อิม**สัททปทมาลา (นี้)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อิทๆ อิมๆ**	**อิมานิ**
ทุติยา	**อิทๆ อิมๆ**	**อิมานิ**
	เสสๆ ปุลฺลิงฺคสมๆ	

ทำตัวรูป

อยๆ = อิม + สิ (ปุ. อิตฺ.)
อยๆ สิ - เพราะ สิ อาเทศ อิม เป็น อยๆ = อนปุสกสฺสายๆ สิมฺหิ.
อยๆ - ลบ สิ = เสสโต โลปๆ คสิปิ.
อยๆ - สำเร็จรูปเป็น **อยๆ** นี้

อเนน = อิม + นา
อน นา - เพราะ นา อาเทศ อิม เป็น อน = อนิมิ นามฺหิ จ.
อน เอน - หลังจาก อ อาเทศ นา เป็น เอน = อโต เนน.
อเนน - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อเนน** นี้

อิมินา = อิม + นา
อิมิ นา - เพราะ นา อาเทศ อิม เป็น อิมิ = อนิมิ นามฺหิ จ.
อิมินา - สำเร็จรูปเป็น **อิมินา** นี้

ปุงลิงค์ รูปที่เหลือ คือ
อสฺส อสฺมา อสฺมึ (เอก.) อาเทศ อิม เป็น อ = อิมสฺทฺทสฺส จ.
เอหิ เอภิ, **เอสๆ เอสานๆ**, **เอสุ** (พหุ.) อาเทศ อิม เป็น เอ = สพฺพสฺสิมสฺเส วา.

อิตฺถีลิงค์ รูปที่เหลือ คือ
อสฺสาย อสฺสา อสฺสๆ - รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ = โฆ รสฺสๆ.
- อาเทศ อิม เป็น อ = อิมสฺทฺทสฺส จ.

	- อาเทศ ส เป็น สฺสาย	= ตโต สสฺส สฺสาย.
	- อาเทศ ส เป็น สา	= ฆปโต สฺมึสานํ สํสา.
	- ลง สุ อาคม	= สํสาเสฺวกวจเนสุ จ.
อิมิสฺสาย อิมิสฺสํ	- อาเทศ อา เป็น อิ	= ตสฺสา วา.
อิมิสฺสา	- อาเทศ สฺมึ เป็น สา	= เตสุ วุทฺธิ ...

นปุงสกลิงค์ รูปที่เหลือ คือ

อิทำ	= อิม + สิ, อำ (นปุ.)	
อิทำ	- อาเทศ อิม กับ สิ และ อำ เป็น อิทำ	= อิมสฺสิทมำสิสุ นปุสเก.
	- สำเร็จรูปเป็น **อิทำ** นี้	

อมุ โน้น

๒๒๓. อมุสฺส โม สำ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **โม** มอักษร (**อนปุ๎สกสฺส**) **อมุสฺส** ของ อมุศัพท์อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **สำ** ซึ่งความเป็น ส (**วา**) บ้าง.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ม ของ อมุ อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ เป็น ส บ้าง

อุ. **อสุ** = อมุ+สิ อาเทศ ม เป็น ส, ลบ สิ

๒๒๔. สพฺพโต โก. (๒ บท, อาคมวิธิ)

สพฺพโต หลังจากสัพพนามทั้งปวง **โก** กอาคม (**โหติ**) ย่อมลง (**วา**) บ้าง.

หลังจากสัพพนามทั้งปวง ลง ก อาคม บ้าง

อุ. **อสุโก อสุกา อสุกำ** ให้จำแนกตาม ปุริส กญฺญา จิตฺต

ให้ทราบว่า หลังจากสัพพนาม ลง **ก** อาคม ด้วยสูตร (ไม่มีอรรถเพิ่ม เพียงบ่งลิงค์ชัดเจนเท่านั้น)
หลังจากนาม ลง **ก** อาคม ด้วย **สพฺพโต**ศัพท์ และมีอรรถว่า **หีน** (ชั่ว) และ **ขุทฺท** (น้อย)

อุ. **สมณโก** สมณะชั่ว, **พฺราหฺมณโก** พราหมณ์ชั่ว, **โปตโก** ลูกน้อย

อสุโก ภิกฺขุ อุภโตภาควิมุตฺโต, อสุโก ปญฺญาวิมุตฺโต, อสุโก กายสกฺขี, อสุโก ทิฏฺฐิปฺปตฺโต, อสุโก สทฺธาวิมุตฺโต, อสุโก ธมฺมานุสารี, อสุโก สทฺธานุสารี, อสุโก สีลวา กลฺยาณธมฺโม, อสุโก ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม. (องฺ.ทุก. ๒๐/๔๙)

ภิกษุรูปโน้นเป็นอุภโตภาควิมุต ภิกษุรูปโน้นเป็นปัญญาวิมุต ภิกษุรูปโน้นเป็นกายสักขี ภิกษุรูปโน้นเป็นทิฏฐิปัตตะ ภิกษุรูปโน้นเป็นสัทธาวิมุต ภิกษุรูปโน้นเป็นธัมมานุสารี ภิกษุรูปโน้นเป็นสัทธานุสารี ภิกษุรูปโน้นมีศีลมีกัลยาณธรรม ภิกษุรูปโน้นทุศีลมีธรรมเลวทราม

พึงทราบว่า เพราะ ก อาคมข้างหลัง ให้อาเทศ ม ของ อมุ เป็น ส ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้น (วา, อนปุ๎สกสฺส, สิมฺหิ) ศัพท์ที่ตามมาว่า “อมุสฺส โม สำ” วินาธิการโยควิภาคะ

อุ. **อสุโก** ปุงลิงค์ จำแนกตาม **ปุริส** ว่า **อสุโก อสุกา, อสุกำ อสุเก, อสุเกน** เป็นต้น

อสุกา อิตถีลิงค์ จำแนกตาม **กญฺญา** ว่า **อสุกา อสุกาโย** เป็นต้น
อสุกำ นปุงสกลิงค์ จำแนกตาม **จิตฺต** ว่า **อสุกำ อสุกานิ** เป็นต้น

เพราะ **ก** อาคม ไม่อาเทศ **ม** ของ อมุ เป็น **ส** ก็ได้

อุ. **อมุโก** ปุงลิงค์ จำแนกตาม **ปุริส** ว่า **อมุโก อมุกา, อมุกำ อมุเก, อมุเกน** เป็นต้น
อมุกา อิตถีลิงค์ จำแนกตาม **กญฺญา** ว่า **อมุกา อมุกาโย** เป็นต้น
อมุกำ นปุงสกลิงค์ จำแนกตาม **จิตฺต** ว่า **อมุกำ อมุกานิ** เป็นต้น

ทั้ง ๓ ลิงค์ โดยเว้นอาลปนะ

รูปไม่ลง ก อาคม ลง โย, ไม่อาเทศ เป็น โว, ลบ โย และทีฆะแน่นอน

อุ. **อมู** = อมุ + โย (มีรูปเดียว)

๒๒๕. อมุสฺสาทุำ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อำสิสุ เพราะ อำ และ สิ วิภัตติทั้งหลาย **อทุำ** การอาเทศเป็น อทุำ **สวิภตฺติสฺส สพฺพสฺส อมุสฺส** แห่ง อมุ ศัพท์ทั้งตัวพร้อมด้วยวิภัตติ **นปุำสเก** ในนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อำ และ สิ วิภัตติในนปุงสกลิงค์ อาเทศ อมุ ทั้งตัวพร้อมวิภัตติ เป็น อทุำ

อุ. **อทุำ** = อมุ+สิ, อำ อาเทศ อมุ กับ สิ และ อำ เป็น อทุำ

๑๙.๑. ปุงลิงค์ อุการันต์ **อมุ**สัททปทมาลา (โน้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อสุ อมุ**	**อมู**
ทุติยา	**อมุำ**	**อมู**
ตติยา	**อมุนา**	**อมูหิ อมูภิ อมุหิ อมุภิ**
จตุตถี	**อมุสฺส อทุสฺส**	**อมูสำ อมูสานำ อมุสำ อมุสานำ**
ปัญจมี	**อมุมฺหา อมุสฺมา**	**อมูหิ อมูภิ อมุหิ อมุภิ**
ฉัฏฐี	**อมุสฺส อทุสฺส**	**อมูสำ อมูสานำ อมุสำ อมุสานำ**
สัตตมี	**อมุมฺหิ อมุสฺมึ**	**อมูสุ อมุสุ**

๑๙.๒. อิตถีลิงค์ อุการันต์ **อมุ**สัททปทมาลา (โน้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อสุ อมุ**	**อมู อมุโย**
ทุติยา	**อมุำ**	**อมู อมุโย**

๑๙.๒. อิตถีลิงค์ อุการันต์ **อมุ**สัททปทมาลา (โน้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ตติยา	**อมุยา**	**อมูหิ อมูภิ**
จตุตถี	**อมุสฺสา อมุยา**	**อมูสํ อมูสานํ**
ปัญจมี	**อมุยา**	**อมูหิ อมูภิ**
ฉัฏฐี	**อมุสฺสา อมุยา**	**อมูสํ อมูสานํ**
สัตตมี	**อมุสฺสํ อมุยา อมุยํ**	**อมูสุ**

๑๙.๓. นปุงสกลิงค์ อุการันต์ **อมุ**สัททปทมาลา (โน้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อทุ**	**อมู อมูนิ**
ทุติยา	**อทุ** (อมุ นฺยาส)	**อมู อมูนิ**
	เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ	

อุ. **คจฺฉ อมุมฺหิ, โอกาเส ติฏฺฐาหิ.** (วิ.มหา. ๔/๑๔๒) จงไปที่โน้น ยืนในที่โล่ง

ทำตัวรูป

อสุ = อมุ + สิ (ปุ. อิตฺ.)
อสุ สิ - เพราะ สิ อาเทศ ม ของ อมุ เป็น ส = อมุสฺส โม สํ.
อสุ - ลบ สิ = เสสโต โลปํ คสิปิ.
อสุ - สำเร็จรูปเป็น **อสุ** โน้น

อทุสฺส = อมุ + ส
อทุ สฺส - เพราะ ส อาเทศ อมุ เป็น อทุ = อมุสฺสาทุ วินาธิการโยควิภาค.
อทุ ส - ลบนิคคหิต = พยญฺชเน จ.
อทุ สฺส - ลง สฺ อาคม = สาคโม เส.
อทุสฺส - สำเร็จรูปเป็น **อทุสฺส** โน้น

อทุ = อมุ + สิ, อำ (นปุ.)
อสุ สิ - เพราะ สิ, อำ อาเทศ อมุ กับ สิ, อำ เป็น อทุ = อมุสฺสาทุ.
- สำเร็จรูปเป็น **อทุ** โน้น

กึ อะไร

๒๒๖. เสเสสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

เสเสสุ (**วิภตฺตีสุ**) เพราะวิภัตติทั้งหลายอันเหลือ (**วปจฺจยโต**) จาก ว ปัจจัย **ก** การอาเทศเป็น ก (**กิสฺส**) แห่ง กึ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะวิภัตติที่เหลือ(จาก ว ปัจจัย) อาเทศ กึ เป็น ก

สูตร “**กิสฺส ก เว จ**” เพราะ ว ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น ก อุ. กฺว
จศัพท์ใน “**กิสฺส ก เว จ**” เพราะ ถ ถึ หึ ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ กึ เป็น ก อุ. กตฺถ กถึ กหึ

สูตร “**เสเสสุ จ**” นี้ หมายเอา เพราะวิภัตตินาม อาเทศ กึ เป็น ก อุ. โก กา กึ
จศัพท์ใน “**เสเสสุ จ**” ห้ามอาเทศ กึ เป็น ก บ้าง อุ. กิสฺส กิสฺมึ

๒๐.๑. ปุงลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททปทมาลา (อะไร)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โก**	**เก**
ทุติยา	**กึ**	**เก**
ตติยา	**เกน**	**เกหิ เกภิ**
จตุตถี	**กสฺส กิสฺส**	**เกสึ เกสานึ**
ปัญจมี	**กมฺหา กสฺมา**	**เกหิ เกภิ**
ฉัฏฐี	**กสฺส กิสฺส**	**เกสึ เกสานึ**
สัตตมี	**กมฺหิ กสฺมึ กิมฺหิ กิสฺมึ**	**เกสุ**

๒๐.๒. อิตถีลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททปทมาลา (อะไร)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กา**	**กา กาโย**
ทุติยา	**กึ**	**กา กาโย**
ตติยา	**กาย**	**กาหิ กาภิ**
จตุตถี	**กสฺสา กาย**	**กาสึ กาสานึ**
ปัญจมี	**กาย**	**กาหิ กาภิ**
ฉัฏฐี	**กสฺสา กาย**	**กาสึ กาสานึ**

๒๐.๒. อิตถีลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททปทมาลา (อะไร)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
สัตตมี	**กสฺสํ กายํ**	**กาสุ**

๒๐.๓. นปุงสกลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททปทมาลา (อะไร)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กึ**	**กานิ**
ทุติยา	**กึ**	**กานิ**
	เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ	

ทำตัวรูป

โก = กึ + สิ (ปุ.)
ก สิ - เพราะวิภัตติ อาเทศ กึ เป็น ก = เสเสสุ จ.
ก โอ - อาเทศ สิ เป็น โอ = โส.
โก - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **โก** อะไร

กา = กึ + สิ (อิตฺ.)
ก สิ - เพราะวิภัตติ อาเทศ กึ เป็น ก = เสเสสุ จ.
กา สิ - ลง อา อิตถิปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
กา - ลบ สิ = เสสโต โลปิ คสิปิ.
กา - เรียก กา ว่า นาม = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา ...
กา สิ - ลง สิ, ลบ สิ
สำเร็จรูปเป็น **กา** อะไร

กึ = กึ + สิ (นปุ.)
กึ - ลบ สิ, สำเร็จรูปเป็น **กึ** อะไร

กานิ = กึ + โย (นปุ.)
ก โย - เพราะวิภัตติ อาเทศ กึ เป็น ก = เสเสสุ จ.
ก นิ - อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน = อโต นิจฺจํ.
กา นิ - เพราะ นิ ทีฆะ อ เป็น อา = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆ.
สำเร็จรูปเป็น **กานิ** อะไร

กึ = กึ + อำ (นปุ.)
กิ อำ - เพราะสระ ลบ นิคหิต ที่ กึ = กฺวจิ โลปิ.
กิ อำ - เรียก อิ ว่า ฌ = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
กิ ำ - หลังจาก ฌ อาเทศ อำ เป็น นิคหิต = อำโม นิคฺคหีตำ ฌลเปหิ.

สำเร็จรูปเป็น **กึ** อะไร

กึสทฺโท

จินฺโต กา โก จ กึสทฺโท อปฺปกตฺถสฺส วาจโก
ยการยุตฺโต อาทิมฺหิ สกลตฺถสฺส วาจโก
อจินฺโต จ อยาทิ จ ปุจฺฉาวาจกสมฺมโต.

กึศัพท์ (เป็นนิคคหีตการันต์) มี จิ อยู่ท้าย มีรูปเป็น **โกจิ กาจิ กิญฺจิ** เป็นต้น มีอรรถว่า “น้อย”, **กึศัพท์** มี ย อยู่หน้า และมี จิ อยู่ท้าย มีรูปเป็น **โย โกจิ**, **ยา กาจิ**, **ยํ กิญฺจิ** (ยงฺกิญฺจิ) เป็นต้น มีอรรถว่า “ทั้งหมดทั้งสิ้น”, **กึศัพท์** ไม่มี ย อยู่หน้า ไม่มี จิ อยู่ท้าย มีรูปเป็น **โก กา กึ** เป็นต้น มีอรรถคำถามว่า “ใคร อะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไร หรือ”

ข้อสังเกต **กึศัพท์** เมื่ออาเทศเป็น ก แล้ว มีการจำแนกด้วยวิภัตติเหมือน สพฺพ ศัพท์ ทั้ง ๓ ลิงค์ ต่างแต่ในนปุงสกลิงค์ ปฐมาและทุติยาวิภัตติ ฝ่ายเอกวจนะเท่านั้น ที่มีรูปเป็น กึ

ปุงลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททะ ยปุพพะ จิอันตะ ปทมาลา (ทั้งสิ้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**โย โกจิ**	**เย เกจิ**
ทุติยา	**ยํ กญฺจิ**	**เย เกจิ**
ตติยา	**เยน เกนจิ**	**เยหิ เกหิจิ**
จตุตถี	**ยสฺส กสฺสจิ**	**เยสํ เกสญฺจิ**
ปัญจมี	**ยสฺมา กสฺมาจิ**	**เยหิ เกหิจิ**
ฉัฏฐี	**ยสฺส กสฺสจิ**	**เยสํ เกสญฺจิ**
สัตตมี	**ยสฺมึ กสฺมิญฺจิ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ**	**เยสุ เกสุจิ**

อิตถีลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กึ**สัททะ ยปุพพะ จิอันตะ ปทมาลา (ทั้งสิ้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยา กาจิ**	**ยา กาจิ**
ทุติยา	**ยํ กญฺจิ**	**ยา กาจิ**
ตติยา	**ยาย กายจิ**	**ยาหิ กาหิจิ**
จตุตถี	**ยสฺสา กสฺสาจิ ยาย กายจิ**	**ยาสํ กาสญฺจิ**
ปัญจมี	**ยาย กายจิ**	**ยาหิ กาหิจิ**

อิตถีลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กี**สัททะ ยปุพพะ จิอันตะ ปทมาลา (ทั้งสิ้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ฉัฏฐี	**ยสฺสา กสฺสาจิ ยาย กายจิ**	**ยาสํ กาสญฺจิ**
สัตตมี	**ยสฺสํ กสฺสญฺจิ ยายํ กายญฺจิ**	**ยาสุ กาสุจิ**

นปุงสกลิงค์ นิคคหีตการันต์ **กี**สัททะ ยปุพพะ จิอันตะ ปทมาลา (ทั้งสิ้น)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ยํ กิญฺจิ**	**ยานิ กานิจิ**
ทุติยา	**ยํ กิญฺจิ**	**ยานิ กานิจิ**
	เสสํ ปุลฺลิงฺคสมํ	

สัพพนามกลุ่มที่ ๔ เอกาทิ

เอกาทิ ได้แก่ สัพพนาม ๕ ตัว คือ เอก อุภ ทฺวิ ติ จตุ

เอก หนึ่ง เดียว

เอกศัพท์ ถ้ากล่าวอรรถ**สังขยา** (นับ) จะมีรูปเป็นเอกวจนะเท่านั้น, ถ้ากล่าวอรรถอื่น (**อตุลยะ อสหายะ อญญะ**) จะมีรูปเป็นพหุวจนะบ้าง

เอโก ตีสุ สงฺขฺยาตุลฺยา ตุลฺยาสหายมิสฺสเน
เสฏฺฐญญสจฺจมุขฺเยสุ อปฺปมฺหิ เกวเลปิ จ. (อ.วิสุทธาราม)

เอกศัพท์ เป็นไปในลิงค์ทั้ง ๓ มีอรรถ ๑๑ อย่าง คือ

๑. **สงฺขฺยา** การนับจำนวน
   อุ. **เอโกว โข ภิกฺขเว ขโณ จ สมโย จ พฺรหฺมจริยาวาสาย.** (องฺ.อฏฺฐก. ๒๓/๒๙)
   ขณะและสมัยที่ควรอยู่ประพฤติพรหมจรรย์มีประการเดียวเท่านั้น

๒. **อตุลฺย** ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน
   อุ. **เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ.** (วิ.มหา. ๔/๑๑)
   เราเป็นผู้ไม่มีใครเสมอเหมือน ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง

๓. **ตุลฺย** เสมอกัน (ยังไม่เห็นอุทาหรณ์)

๔. **อสหาย** ผู้เดียว ไม่มีเพื่อน
   อุ. **มจฺโจ เอโกว อจฺเจติ เอโกว ชายเต กุเล.** (ขุ.ชา. ๒๗/๙๓)
   สัตว์โลก ตายก็ตายผู้เดียว เกิดในสกุล ก็เกิดเพียงผู้เดียว

๕. **มิสฺสน** ผสมกัน รวมกัน

อุ. **ปญฺจาโล จ วิเทโห จ อุโภ เอกา ภวนฺตุ เต.** (ขุ.ชา. ๒๘/๖๐๐)
ขอแคว้นปัญจาละกับแคว้นวิเทหะทั้ง ๒ นั้น จงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖. **เสฏฺฐ** ประเสริฐ สูงสุด

อุ. **เจตโส เอโกทิภาวนฺติ อาทีสุ เสฏฺเฐ.** (วิ.อฏ. ๑)
คำว่า เอโกทิ ในคำว่า “เจตโส เอโกทิภาวํ” ใช้ในอรรถว่า ประเสริฐ

๗. **อญฺญ** อื่น บางพวก

อุ. **อิตฺเถเก อภิวทนฺติ.** (ม.อุ. ๑๔/๒๑)
บางพวกกล่าวว่าเที่ยง

๘. **สจฺจ** จริง คำสัจ (ยังไม่เห็นอุทาหรณ์)

๙. **มุขฺย** เป็นประมุข เป็นประธาน (ยังไม่เห็นอุทาหรณ์)

๑๐. **อปฺป** น้อย (ยังไม่เห็นอุทาหรณ์)

๑๑. **เกวล** ล้วน ทั้งหมด (ยังไม่เห็นอุทาหรณ์)

ปุงลิงค์ อิตถีลิงค์ นปุงสกลิงค์ อการันต์ **เอก**สัททปทมาลา (หนึ่ง)			
วิภัตติ	ปุงลิงค์ เอกวจนะ	อิตถีลิงค์ เอกวจนะ	นปุงสกลิงค์ เอกวจนะ
ปฐมา	**เอโก**	**เอกา**	**เอกํ**
ทุติยา	**เอกํ**	**เอกํ**	**เอกํ**
ตติยา	**เอเกน**	**เอกาย**	**เอเกน**
จตุตถี	**เอกสฺส**	**เอกสฺสา เอกิสฺสา เอกาย**	**เอกสฺส**
ปัญจมี	**เอกมฺหา เอกสฺมา**	**เอกาย**	**เอกมฺหา เอกสฺมา**
ฉัฏฐี	**เอกสฺส**	**เอกสฺสา เอกิสฺสา เอกาย**	**เอกสฺส**
สัตตมี	**เอกมฺหิ เอกสฺมึ**	**เอกสฺสํ เอกิสฺสํ เอกายํ**	**เอกมฺหิ เอกสฺมึ**

เอก + กอาคม

อุ. **เอกกา มยํ อรญฺเญ วิหราม.** (สํ.สคาถ ๑๕/๒๒๙)
เราอยู่ในป่าคนเดียว

พึงทราบว่า **เอกก** ศัพท์ ปุงลิงค์เหมือน ปุริส, อิตถีลิงค์เหมือน กญฺญา, นปุงสกลิงค์เหมือน จิตฺต โดยเว้นอาลปนะ

อุภ สอง คู่

อุภศัพท์ มีอรรถเหมือน คือเป็น เววจนะ ปริยายะ ของ **ทฺวิ**ศัพท์ มีรูปเป็นพหูพจน์เสมอ และเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์

อุ. **อุโภ** = อุภ + โย อาเทศ โย เป็น โอ บ้าง = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
อุเภ = อุภ + โย อาเทศ โย เป็น เอ บ้าง = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
อุโภหิ อุโภสุ อาเทศ เอ เป็น โอ บ้าง = เตสุ วุทฺธิ ...

๒๒๗. **อุภาทิโต นมินฺนํ.** (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อุภาทิโต หลังจาก อุภ ศัพท์เป็นต้น **อินฺนํ** การอาเทศเป็น อินฺนํ **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อุภ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ นํ เป็น อินฺนํ

อุ. **อุภินฺนํ** ทั้งสอง ทั้งคู่

ติลิงค์ อการันต์ **อุภ**สัททปทมาลา (ทั้งสอง)	
วิภัตติ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อุโภ อุเภ**
ทุติยา	**อุโภ อุเภ**
ตติยา	**อุโภหิ อุโภภิ อุเภหิ อุเภภิ**
จตุตถี	**อุภินฺนํ**
ปัญจมี	**อุโภหิ อุโภภิ อุเภหิ อุเภภิ**
ฉัฏฐี	**อุภินฺนํ**
สัตตมี	**อุโภสุ อุเภสุ**

ทำตัวรูป

อุโภ = อุภ + โย (ติลิงฺค)
อุภ โอ - อาเทศ โย เป็น โอ = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
อุโภ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อุโภ** ทั้งสอง

อุโภหิ อุโภสุ = อุภ + หิ, สุ (ติลิงฺค)
อุเภ หิ, สุ - เพราะ หิ, สุ อาเทศ อ เป็น เอ = สุหิสฺวกาโร เอ.
อุโภ หิ, สุ - เพราะ หิ, สุ อาเทศ เอ เป็น โอ = เตสุ วุทฺธิ...
สำเร็จรูปเป็น **อุโภหิ อุโภสุ** ทั้งสอง

อุภินฺนำ = อุภ + นำ (ติลิงฺค)
อุภ อินฺนำ - หลังจาก อุภ เป็นต้น อาเทศ นำ เป็น อินฺนำ = อุภาทิโต นมินฺนำ.
อุภินฺนำ - แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **อุภินฺนำ** ทั้งสอง

อุ. **อุโภ อุเภ ปุริสา** อ.บุรุษ ท. สอง ปุงลิงค์
อุโภ อุเภ กญฺญาโย อ.สาวน้อย ท. สอง อิตถีลิงค์
อุโภ อุเภ กุลานิ อ.ตระกูล ท. สอง นปุงสกลิงค์

ทฺวิ สอง

ทฺวาทโย อฏฺฐารสนฺตา ติลิงฺเค พหุวาจกา
วีสตฺยาที นวุตฺยนฺตา อิตฺถิลิงฺเคกวาจกา
สตาที อสงฺขฺเยยฺยนฺตา นปุ๎สกา ทฺวิวาจกา
โกฏิตฺตยมกฺโขภิณี อิตฺถิลิงฺคา ทฺวิวาจกา.

ทฺวิ (๒) ถึง อฏฺฐารส (๑๘) เป็น ๓ ลิงค์ พหุวจนะ
เอกูนวีสติ (๑๙) ถึง อฏฺฐนวุติ (๙๘) เป็น อิตถีลิงค์ เอกวจนะ
เอกูนสต (๙๙) ถึง อสงฺเขยยฺย เป็นนปุงสกลิงค์ ๒ วจนะ
โกฏิ ปโกฏิ โกฏิปฺปโกฏิ อกฺโขภิณี เป็นอิตถีลิงค์ ๒ วจนะ

ทฺวิศัพท์ ใช้สำหรับนับ และสิ่งของที่ถูกนับ เป็นพหุวจนะเท่านั้น เหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์
อาทิศัพท์ รวมเอา ติ (๓) ถึง อฏฺฐารส (๑๘)

สงฺขฺยา-สงฺขเยยฺย

๑. **สงฺขฺยา** หมายเอาจำนวนที่นับ (สังขยาอยู่หลัง เป็นบทตั้ง)

อุ. **โย จ วสฺสสตำ ชีเว อปสฺสำ อุทยพฺพยำ**
เอกาหำ ชีวิตำ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยำ.
ผู้ดำรงชีวิตอยู่ได้ตั้งร้อยปี แต่ไม่เคยเห็นความเกิดดับ จะประเสริฐอะไร
ส่วนผู้ใช้ชีวิตเพียงวันเดียว แต่เห็นเห็นความเกิดดับ ประเสริฐกว่า

ปุริสานำ ปญฺจ, อิตฺถีนำ ปญฺจ, กุลานำ ปญฺจ
๕ แห่งบุรุษ, ๕ สตรี, ๕ แห่งตระกูล

๒. **สงฺขฺเยยฺย** หมายเอาสิ่งของที่ถูกนับ (สังขยาอยู่หน้า เป็นบทขยาย)

อุ. **เทฺว ธมฺมา, ตีณิ ลกฺขณานิ, จตฺตาริ อริยสจฺจานิ** เป็นต้น
ธรรม ๒ อย่าง, ไตรลักษณ์, อริยสัจ ๔

ปญฺจ ปุริสา, ปญฺจ อิตฺถี, ปญฺจ กุลานิ
บุรุษ ๕, สตรี ๕, ตระกูล ๕

อาทิศัพท์ของสูตร “เอกาทิโต ทสสฺสี” (รูปสิทฺธิ. ๔๑๒) กล่าวไว้ว่า

“**เอกูนวีสตาทโย อานวุติยา เอกวจนนฺตา อิตฺถิลิงฺคา จ ทฺวิจพฺพา. เต จ สงฺขฺยาเน สงฺเขยยฺเย จ วตฺตนฺเต.**”

พึงทราบว่า สังขยาตั้งแต่ เอกูนวีสติ ถึง อฏฺฐนวุติ เป็นอิตถีลิงค์เอกพจน์ อนึ่ง สังขยาเหล่านั้น ใช้นับเป็นบทตั้งก็มี ใช้นับเป็นบทขยายก็มี

๒๒๘. โยสุ ทฺวินฺนำ เทฺว จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **เทฺว** การอาเทศเป็น เทฺว **ทฺวินฺนำ** แห่ง ทฺวิ สังขยา **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**วตฺตมานสฺส**) อันเป็นไปอยู่ (**อิตฺถิปุมนปุ์สเก**) ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย อาเทศ ทฺวิ กับ โย เป็น เทฺว ทั้งในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอา

๑. เพราะ โย อาเทศ ทฺวิ กับ โย เป็น ทุเว อุ. ทุเว = ทฺวิ + โย
๒. เพราะ นำ อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุวิ อุ. ทุวินฺนำ = ทฺวิ + นำ

การออกเสียงเป็นพหุวจนะ เพื่อให้รู้ว่า หลังจาก ทฺวิ จะลงวิภัตติฝ่ายพหูพจน์เท่านั้น

อุ. **เทฺว ทุเว ธมฺมา** ธรรมทั้งหลาย ๒ ประการ ปุงลิงค์
เทฺว ทุเว อิตฺถิโย หญิงทั้งหลาย ๒ คน อิตถีลิงค์
เทฺว ทุเว รูปานิ รูปทั้งหลาย ๒ รูป นปุงสกลิงค์

๒๒๙. โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ. (๔ บท, อาคมวิธิ)

นำมฺหิ เพราะ นำ วิภัตติ **โน** นฺ อาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ทฺวาทิโต** หลังจาก ทฺวิ สังขยา เป็นต้น.

เพราะ นำ ลง นฺ อาคม หลังจาก ทฺวิ เป็นต้น

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอาการลง **สฺสำ** อาคม หลังจาก **ติ** และ **จตุ** สังขยา ในอิตถีลิงค์ เพราะ **นำ** วิภัตติ

อุ. **ทฺวินฺนำ ทุวินฺนำ**

ติลิงค์ อิการันต์ **ทฺวิ**สัททปทมาลา (สอง)	
วิภัตติ	พหุวจนะ
ปฐมา	**เทฺว ทุเว**
ทุติยา	**เทฺว ทุเว**
ตติยา	**ทฺวีหิ ทฺวีภิ**
จตุตถี	**ทฺวินฺนำ ทุวินฺนำ**
ปัญจมี	**ทฺวีหิ ทฺวีภิ**
ฉัฏฐี	**ทฺวินฺนำ ทุวินฺนำ**
สัตตมี	**ทฺวีสุ**

ทำตัวรูป

เทฺว = ทฺวิ + โย (ติลิงฺค)
เทฺว - อาเทศ ทฺวิ กับ โย เป็น เทฺว = โยสุ ทฺวินฺนำ เทฺว จ.
เทฺว - สำเร็จรูปเป็น **เทฺว** สอง

ทุเว = ทฺวิ + โย (ติลิงฺค)
ทุเว - อาเทศ ทฺวิ กับ โย เป็น ทุเว = จศัพท์ใน โยสุ ทฺวินฺนำ เทฺว จ.
ทุเว - สำเร็จรูปเป็น **ทุเว** สอง

ทฺวินฺนำ = ทฺวิ + นำ (ติลิงฺค)
ทฺวิ นฺนำ - เพราะ นำ ลง นฺ อาคม = โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.
ทฺวินฺนำ - สำเร็จรูปเป็น **ทฺวินฺนำ** สอง

ทุวินฺนำ = ทฺวิ + นำ (ติลิงฺค)
ทุวิ นำ - เพราะ นำ อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุวิ = จศัพท์ใน โยสุ ทฺวินฺนำ เทฺว จ.
ทุวิ นฺนำ - เพราะ นำ ลง นฺ อาคม = โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.
ทุวินฺนำ - สำเร็จรูปเป็น **ทุวินฺนำ** สอง

ติ สาม

ติศัพท์ ใช้สำหรับนับ และสิ่งของที่ถูกนับ เป็นพหุวจนะเท่านั้น ต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์

๒๓๐. ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส-ตโยจตฺตาโร-ตีณิจตฺตาริ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **ติสฺโสจตสฺโส-ตโยจตฺตาโร-ตีณิจตฺตาริ** การอาเทศเป็น ติสฺโส จตสฺโส ตโย จตฺตาโร ตีณิ และ จตฺตาริ ทั้งหลาย **ติจตุนฺนำ** แห่ง ติ และ จตุ ทั้งหลาย **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**วตฺตมานสฺส**) อันเป็นไปอยู่ (**อิตฺถิปุมนปุ๎สเก**) ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **ยถากฺกมำ** ตามลำดับ.

เพราะ โย ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ อาเทศ ติ กับ โย เป็น ติสฺโส ตโย ตีณิ, และอาเทศ จตุ กับ โย เป็น จตสฺโส จตฺตาโร จตฺตาริ ตามลำดับ

ติ + โย	ลิงค์	จตุ + โย
ติสฺโส	อิตถี	**จตสฺโส**
ตโย	ปุง	**จตฺตาโร**
ตีณิ	นปุง	**จตฺตาริ**

๒๓๑. อิณฺณมิณฺณนฺนำ ตีหิ สงฺขฺยาหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ตีหิ สงฺขฺยาหิ หลังจาก ติ สังขยา **อิณฺณมิณฺณนฺนำ** การอาเทศเป็น อณฺณำ และ อิณฺณนฺนำ ทั้งหลาย **นำ** แห่ง นำ วิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ติ สังขยา อาเทศ นำ เป็น อิณฺณำ และ อิณฺณนฺนำ

๒๔. ติลิงค์ อิการันต์ **ติ**สัททปทมาลา (สาม)			
วิภัตติ	ปุงลิงค์ พหุวจนะ	อิตถีลิงค์ พหุวจนะ	นปุงสกลิงค์ พหุวจนะ
ปฐมา	**ตโย**	**ติสฺโส**	**ตีณิ**
ทุติยา	**ตโย**	**ติสฺโส**	**ตีณิ**
ตติยา	**ตีหิ ตีภิ**	**ตีหิ ตีภิ**	**ตีหิ ตีภิ**
จตุตถี	**ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ**	**ติสฺสนฺนำ**	**ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ**
ปัญจมี	**ตีหิ ตีภิ**	**ตีหิ ตีภิ**	**ตีหิ ตีภิ**
ฉัฏฐี	**ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ**	**ติสฺสนฺนำ**	**ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ**
สัตตมี	**ตีสุ**	**ตีสุ**	**ตีสุ**

ทำตัวรูป

ตโย ติสฺโส ตีณิ = ติ + โย (ติลิงฺค)
ตโย - อาเทศ ติ กับ โย ในปุงลิงค์ เป็น ตโย = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
ติสฺโส - อาเทศ ติ กับ โย ในอิตถีลิงค์ เป็น ติสฺโส = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
ตีณิ - อาเทศ ติ กับ โย ในนปุงสกลิงค์ เป็น ตีณิ = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
- สำเร็จรูปเป็น **ตโย ติสฺโส ตีณิ** สาม

ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ = ติ + นำ (ปุ, นปุ)
ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ - อาเทศ นำ เป็น อิณฺณำ อิณฺณนฺนำ = อิณฺณมิณฺณนฺนำ ตีหิ ...
- แยก ลบ รวม สำเร็จรูปเป็น **ติณฺณำ ติณฺณนฺนำ** สาม

ติสฺสนฺนำ = ติ + นำ (อิตฺถี)
ติ สฺสำ นำ - เพราะ นำ ลง สฺสำ อาคม = จศัพท์ใน โน จ ทฺวาทิโต นมฺหิ.
ติ สฺสนฺนำ - เพราะ น อาเทศนิคคหิต เป็นวัคคันต นฺ = วคฺคนฺตำ วา วคฺเค.
- สำเร็จรูปเป็น **ติสฺสนฺนำ** สาม

จตุ สี่

จตุศัพท์ ใช้สำหรับนับ และสิ่งของที่ถูกนับ เป็นพหุวจนะเท่านั้น ต่างกันทั้ง ๓ ลิงค์

๒๕. ติลิงค์ อุการันต์ **จตุ**สัททปทมาลา (สี่)			
วิภัตติ	ปุงลิงค์ พหุวจนะ	อิตถีลิงค์ พหุวจนะ	นปุงสกลิงค์ พหุวจนะ
ปฐมา	**จตฺตาโร จตุโร**	**จตสฺโส**	**จตฺตาริ**

๒๕. ติลิงค์ อุการันต์ **จตุ**สัททปทมาลา (สี่)			
วิภัตติ	ปุงลิงค์ พหุวจนะ	อิตถีลิงค์ พหุวจนะ	นปุงสกลิงค์ พหุวจนะ
ทุติยา	**จตฺตาโร จตุโร**	**จตสฺโส**	**จตฺตาริ**
ตติยา	**จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ**	**จตูหิ จตูภิ**	**จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ**
จตุตถี	**จตุนฺนำ**	**จตสฺสนฺนำ**	**จตุนฺนำ**
ปัญจมี	**จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ**	**จตูหิ จตูภิ**	**จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ**
ฉัฏฐี	**จตุนฺนำ**	**จตสฺสนฺนำ**	**จตุนฺนำ**
สัตตมี	**จตูสุ**	**จตูสุ**	**จตูสุ**

ทำตัวรูป

จตฺตาโร จตสฺโส จตฺตาริ = จตุ + โย (ติลิงฺค)
จตฺตาโร - อาเทศ จตุ กับ โย ในปุงลิงค์ เป็น จตฺตาโร = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
จตสฺโส - อาเทศ จตุ กับ โย ในอิตถีลิงค์ เป็น จตสฺโส = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
จตฺตาริ - อาเทศ จตุ กับ โย ในนปุงสกลิงค์ เป็น จตฺตาริ = ติจตุนฺนำ ติสฺโสจตสฺโส...
- สำเร็จรูปเป็น **จตฺตาโร จตสฺโส จตฺตาริ** สี่

จตุโร = จตุ + โย (ปุ)
จตุ โอ - หลังจาก จตุ อาเทศ โย เป็น โอ = ตุศัพท์ใน ตโต โยนโม ตุ.
จตุ ร โอ - ลง ร อาคม = ยวมทนตรลา จาคมา.
- รวม สำเร็จรูปเป็น **จตุโร** สี่

จตุพฺภิ = จตุ + หิ (ปุ, นปุ)
จตุ ภิ - อาเทศ หิ เป็น ภิ = สฺมาหิสฺมึนำ มฺหาภิมฺหิ วา.
จตุ พฺภิ - พฺ อสทิสเทฺวภาว (ซ้อน พฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานำ ตติยปญฺมา.
- สำเร็จรูปเป็น **จตุพฺภิ** สี่

จตุนฺนำ = จตุ + นำ (ปุ, นปุ)
จตุ นฺ นำ - เพราะ นำ ลง นฺ อาคม = โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.
- สำเร็จรูปเป็น **จตุนฺนำ** สี่

จตสฺสนฺนำ = จตุ + นำ (อิตฺถี)
จตุ สฺสำ นำ - เพราะ นำ ลง สฺสำ อาคม = จศัพท์ใน โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.
จต สฺสำ นำ - อาเทศ อุ ที่ ตุ เป็น อ = เตสุ วุทฺธิ...
จต สฺสนฺนำ - เพราะ น อาเทศนิคคหิต เป็นวัคคันต นฺ = วคฺคนฺตำ วา วคฺเค.
- สำเร็จรูปเป็น **จตสฺสนฺนำ** สี่

สัพพนาม กับ **คุณนาม**

นีลาทิ คุณนามญฺจ พหุพฺพีหิ จ ตทฺธิตํ
สามญฺญวุตฺย'ตีตาทิ- กิตนฺตํ วาจฺจลิงฺคิกํ. (รูปสิทฺธิ)

คำคุณนาม (ขยายนาม) มี นีล (สีเขียว) เป็นต้น, พหุพพีหิสมาส, สามัญญวุตติตัทธิต, และกิตที่มีอดีตปัจจัยอยู่ท้าย จัดเป็นวิเสสนะ (บทขยาย) เป็น**วาจจลิงค์** คือมีลิงค์ตามวิเสสยะ (บทตั้ง)

พึงทราบว่า ๕ อย่างต่อไปนี้ คือ (๑) สัพพนาม (๒) คุณนาม (๓) พหุพพีหิสมาส (๔) สามัญญตัทธิต (๕) กิตที่มีอดีตปัจจัยเป็นต้น มีสภาพเหมือนกัน

เหมือนอย่างไร ? เหมือนกัน เพราะเป็นวาจจลิงค์เหมือนกัน คือ เป็นคำขยายของนาม

วาจจลิงค์ คือ **วิเสสนะ ๔**

วาจจลิงค์ คือ คำที่มีลิงค์ตามคำที่กล่าวลิงค์แน่นอน เป็นบทขยายที่มีลิงค์เหมือนกันกับบทตั้ง เรียกว่า วิเสสนะ กับ วิเสสยะ

๑. **คุณนาม** คุณศัพท์ คำขยายนาม

อุ.	**นีโล ปโฏ**	ผ้าสีเขียว	(ปุ)
	นีลา สาฏิกา	ผ้าสีเขียว	(อิตฺถี)
	นีลํ วตฺถํ	ผ้าสีเขียว	(นปุ)

๒. **พหุพพีหิสมาส** พหุพพีหสมาสทั้งหมด จัดเป็นคุณศัพท์

อุ.	**สุคนฺโธ จมฺปโก**	ดอกจำปาหอม	(ปุ)
	สุคนฺธา มาลา	ดอกไม้หอม	(อิตฺถี)
	สุคนฺธํ จนฺทนํ	แก่นจันทน์หอม	(นปุ)

๓. **สามัญญวุตติตัทธิต** คือ อปัจจตัทธิต อเนกัตถตัทธิต อัสสัตถิตัทธิต และสังขยาตัทธิต จัดเป็นคุณศัพท์

อุ.	**วาสิฏฺโฐ ปุริโส**	บุรุษลูกหลานของนายวสิฏฐะ	(ปุ)
	วาสิฏฺฐี กญฺญา	สาวน้อยลูกหลานของนายวสิฏฐะ	(อิตฺถี)
	วาสิฏฺฐํ กุลํ	ตระกูลลูกหลานของนายวสิฏฐะ	(นปุ)

๔. **อตีตกิตันตบท** อดีตปัจจัย ๓ ตัว คือ ต ตวนฺตุ ตาวี จัดเป็นคุณศัพท์

อุ.	**อตีโต กาโล**	กาลอันล่วงแล้ว	(ปุ)
	อตีตา เวลา	เวลาอันล่วงแล้ว	(อิตฺถี)
	อตีตํ จิตฺตํ	จิตดวงเกิดดับแล้ว	(นปุ)

สุคนฺธ วิ. - **สุนฺทโร คนฺโธ อสฺสาติ สุคนฺโธ สุคนฺธา สุคนฺธํ.** (พหุพพีหิ. รูป. ๓๔๒)
วัตถุอันมีกลิ่นหอม ชื่อว่า สุคันธะ

คำคู่กัน

๑.	คุณนาม	คู่กับ	สุทธนาม หรือ นามนาม
๒.	วิเสสนะ	คู่กับ	วิเสสยะ หรือ วิเสสสะ
๓.	วาจจลิงค์	คู่กับ	ลิงค์

คำสรุปติลิงค์

เอเสโส เอตมิติ จ ปสิทฺธิ อตฺเถสุ เยสุ โลกสฺส
ถีปุนฺนปุ๎สกานิติ วุจฺจนฺเต ตานิ นามานิ.

เนื้อความเหล่าใด ปรากฏแก่ชาวโลกว่า “เอสา เอโส และ เอตๆ” ชาวโลกย่อมเรียกนามในเนื้อความเหล่านั้นว่า “อิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และ นปุงสกลิงค์”

เอโส แทนคำนามที่เป็นปุงลิงค์
เอสา แทนคำนามที่เป็นอิตถีลิงค์
เอตๆ แทนคำนามที่เป็นนปุงสกลิงค์

ติลิงคสัพพนาม กลุ่มที่ ๑-๔ จบ

สัพพนามกลุ่มที่ ๕ อลิงฺค

อลิงฺค วิ. - **นตฺถิ ลิงฺคๆ เยสนฺติ อลิงฺคานิ.**
สัพพนามที่ไม่มีลิงค์ ชื่อว่า อลิงคะ
- ตุมฺหอมฺหสทฺทา อลิงฺคา, ตถา

อลิงคสัพพนาม ได้แก่ สัพพนาม ๒ ศัพท์ คือ ตุมฺห อมฺห แต่ละศัพท์จะมีรูปสำเร็จเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์

ตุมฺห ท่าน เธอ, อมฺห ท่าน เธอ,

นามศัพท์ เป็น **ปฐมบุรุษ**	คือบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่สนทนา	ลงปฐมาวิภัตติใช้เป็นประธาน
ตุมฺหศัพท์ เป็น **มัชฌิมบุรุษ**	คือคู่สนทนากับเรา	ลงปฐมาวิภัตติใช้เป็นประธาน
อมฺหศัพท์ เป็น **อุตตมบุรุษ**	คือตัวเราเอง	ลงปฐมาวิภัตติใช้เป็นประธาน

๒๓๒. ตฺวมหๆ สิมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **ตฺวมหๆ** การอาเทศเป็น ตฺวๆ และ อหๆ ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากๆ** แห่งตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนๆ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตฺวๆ, อมฺห กับ สิ เป็น อหๆ

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอาการอาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตุวๆ

อุ. **ตฺวๆ ปุมา** ท่านเป็นผู้ชาย
ตฺวๆ อิตฺถี เธอเป็นผู้หญิง
ตฺวๆ นปุ๎สกๆ ท่านไม่ใช่หญิงไม่ใช่ชาย
ตฺวๆ สตฺถา ท่านเป็นพระศาสดา
อหๆ ปุมา เราเป็นผู้ชาย
อหๆ อิตฺถี เราเป็นผู้หญิง
อหๆ นปุ๎สกๆ เราไม่ใช่หญิงไม่ใช่ชาย

ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ โย เป็น เอ บ้าง = สพฺพนามการเต ปจฺโม.

อุ. **ตุมฺเห ติฏฺฐถ** ท่านทั้งหลาย ยืนอยู่
ภิยฺโย อมฺเห มเหมเส เราทั้งหลาย จงบูชาให้ยิ่งขึ้น

เอหิ มาตลิ อมฺเหปิ ภิยฺโย ภิยฺโย มเหมเส
ตถาคตสฺส ธาตุโย สุโข ปุญฺญานมุจฺจโย. (ขุ.วิมาน. ๒๖/๘๐๕)

มาเถิดมาตลี แม้เราทั้งหลาย ก็ควรบูชาพระบรมธาตุของพระตถาคตให้ยิ่งๆขึ้น (เพราะ)การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้

๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปจฺเม. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โยมฺหิ ปจฺเม เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ **มยํ** การอาเทศเป็น มยํ (**อมฺหสฺส** แห่ง อมฺห ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อมฺห กับ โย เป็น มยํ

อุ. **มยํ คจฺฉาม** เราทั้งหลาย จะไป

ในสูตรนี้ ให้ใช้พหูพจน์กับบุคคลผู้เดียวได้ ในฐานะที่มีความเคารพยกย่องมาก

เอกสฺมิมฺปิติ อตฺตนิ ครูสุ. (รู.ฏี. ๒๓๓)
คำว่า “เอกสฺมิมฺปิ” คือ ในตนและในคนที่ตนเคารพ

สตฺเถตฺตนิ ครูสุ เจ ติลกฺขณมุทาหฏฺ
มยํ คจฺฉาม ตุมฺเห จ คจฺฉถาติ ยถากฺกมํ.

พหฺวตฺถานมฺปิ เอกตฺเถ สมาโรปนโต พหุ
วจนํ เทสนาโสเต ปติตตฺตา จ มนฺยเต. (เภทจินฺตา ๑๓๕-๖)

ในคัมภีร์สันสกฤต ตั้งสูตรว่า “**อตฺตนิ ครูสุ จ**” (ลงพหูพจน์ในตนและคนที่เคารพ) มีอุทาหรณ์ตามลำดับ คือ **มยํ คจฺฉาม** (เราจะไป), **ตุมฺเห คจฺฉถ** ท่านจงไป

นักศึกษาพึงทราบว่า ลงพหูพจน์ในอรรถเดียว เพราะการยกขึ้นสู่ความหมายมาก และเพราะเป็นกระแสแห่งเทศนา

การใช้พหูพจน์ในอรรถพิเศษ

๑. **อตฺตนิ** ในตนที่สูงกว่าผู้อื่น
อุ. **ตํ เต มยํ ปฏิคฺคณฺหาม.** (ที.สี. ๙/๒๕๑)
อาตมภาพขอรับทราบความผิดนั้นของพระองค์
หนฺท จทานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม. (ที.สี. ๙/๒๕๒)
บัดนี้ ข้าพระองค์ขอโอกาสทูลลากลับ

๒. **ครูสุ** ในคนที่ตนเคารพ
อุ. **ตุมฺเห อาจริย ปุรโต คจฺฉถ.**
ท่านอาจารย์ เชิญท่านไปข้างหน้าเถิด

๓. **พหุมาเน** ในผู้มีมานะมาก

อุ. **มยมฺปน อจิเรเนว ปจฺฉโต อาคมิสฺสาม.**
ส่วนเรา จักมาข้างหลัง โดยไม่ช้า

๔. **เทสนาโสเต** ในกระแสเทศนา

อุ. **อปฺปจฺจยา ธมฺมา, อสงฺขตา ธมฺมา,** (อภิ.ธา. ๓๕/๒๘๐)
ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง คือ นิพพาน

๒๓๔. ตวํมมญฺจ นวา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ ิ วิภัตติ **ตฺวํมมํ** การอาเทศเป็น ตวฺ และ มมฺ ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ อ ิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อ ิ เป็น ตวฺ, อมฺห กับ อ ิ เป็น มมฺ บ้าง

อุ. **ตวฺ ปสฺส, มมฺ ปสฺส** จงดูซึ่งท่าน, จงดูซึ่งเรา

๒๓๕. ตมมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ ิ วิภัตติ **ตมฺ** การอาเทศเป็น ตฺ และ มฺ ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ อ ิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อ ิ เป็น ตฺ, อมฺห กับ อ ิ เป็น มฺ

อุ. **ตฺ, มฺ** ซึ่งท่าน, ซึ่งเรา

๒๓๖. ตุมฺหสฺส ตุวํตฺวมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ ิ วิภัตติ **ตุวํตฺวฺ** การอาเทศเป็น ตุวฺ และ ตฺวฺ ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ อ ิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อ ิ เป็น ตุวฺ และ ตฺวฺ

อุ. **ตุวฺ ตฺวฺ** ซึ่งท่าน

๒๓๗. วา ยุวปฺปจฺโจ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

อปฺปจฺโจ โย โย อันไม่ใช่ปฐมาวิภัตติ (**ปโร** อันอยู่ข้างหลัง **ตุมฺหมฺเหหิ** หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **อากํ โหนฺติ**) เป็น เอกํ **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ โย ทุติยา เป็น อากํ

อุ. **ตุมฺหากํ, ตุมฺเห ปสฺสามิ** เราเห็น ซึ่งท่าน ท.
อมฺหากํ, อมฺเห ปสฺสสิ ท่านเห็น ซึ่งเรา ท.

๒๓๘. นามฺหิ ตยามยา. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **ตยามยา** การอาเทศเป็น ตยา และ มยา ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น ตยา, อมฺห กับ นา เป็น มยา

๒๓๙. ตยาตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ตกาโร ตอักษร **ตยาตยีนํ** ของ ตฺยา และ ตยิ ทั้งหลาย (**อาปชฺชเต** ย่อมถึง) **ตฺวตฺตํ** ซึ่งความเป็น ตฺว **วา** บ้าง.

อาเทศ ต ของ ตยา และ ตยิ เป็น ตฺว บ้าง

อุ. **ตฺวยา ตยา** อันท่าน, มยา, ตุมฺเหหิ ตุมฺเหภิ, อมฺเหหิ อมฺเหภิ

๒๔๐. สสฺสํ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

อํ การอาเทศเป็น อํ **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ส วิภัตติ เป็น อํ บ้าง

อุ. **ตุมฺหํ, อมฺหํ ทียเต** (อันเขา) ให้ แก่ท่าน, แก่เรา

๒๔๑. ตวมม เส. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **ตวมม** การอาเทศเป็น ตว และ มม ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

พราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตว, อมฺห กับ ส เป็น มม

อุ. **ตว, มม** แก่ท่าน, แก่เรา

๒๔๒. ตุยฺหมฺยฺหญฺจ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **ตุยฺหมฺยฺหํ** การอาเทศเป็น ตุยฺหํ และ มยฺหํ ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ) (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

พราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตุยฺหํ, อมฺห กับ ส เป็น มยฺหํ

อุ. **ตุยฺหํ, มยฺหํ ทียเต** (อันเขา) ให้ แก่ท่าน, แก่เรา

๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

เส เพราะ ส วิภัตติ **มมํ** การอาเทศเป็น มมํ **อมฺหสฺส** แห่ง อมฺห ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

พราะ ส วิภัตติ อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น มมํ

อุ. **มมํ ทียเต** (อันเขา) ให้ แก่เรา

๒๔๔. ตุมฺหมฺเหหิ นมากํ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ตุมฺหมฺเหหิ หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **อํ อากํ จ** การอาเทศเป็น อํ และ อากํ **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ นํ เป็น อํ และ อากํ

อุ. **ตุมฺหํ ตุมฺหากํ** แก่ท่าน ท.

อมฺหำ อมฺหากำ อสฺมากำ แก่เรา ท. อาเทศ อมฺห เป็น อสฺม บ้าง = เตสุ วุทฺธิ ...

ใน**ปัญจมีวิภัตติ** ให้ สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตฺมฺหนฺตฺราช ...

อุ. **ตยา, มยา อเปติ** ย่อมหลีกไป จากท่าน, จากเรา

๒๔๕. ตุมฺหมฺหากำ ตยิมยิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

สฺมีมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **ตยิมยิ** การอาเทศเป็น ตยิ และ มยิ ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากำ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนำ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ นำ เป็น อากำ

อุ. **ตฺวยิ ตยิ, มยิ** ในท่าน, ในเรา, ตุมฺเหสุ อมฺเหสุ

๒๖. อลิงค์ อการันต์ **ตุมฺห**สัททปทมาลา (ท่าน)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ตฺวำ ตุวำ**	**ตุมฺเห โว**
ทุติยา	**ตวำ ตำ ตุวำ ตฺวำ**	**ตุมฺหากำ ตุมฺเห โว**
ตติยา	**ตยา ตฺวยา เต**	**ตุมฺเหหิ ตุมฺเหภิ โว**
จตุตถี	**ตุมฺหำ ตว ตุยฺหำ เต**	**ตุมฺหำ ตุมฺหากำ โว**
ปัญจมี	**ตยา**	**ตุมฺเหหิ ตุมฺเหภิ**
ฉัฏฐี	**ตุมฺหำ ตว ตุยฺหำ เต**	**ตุมฺหำ ตุมฺหากำ โว**
สัตตมี	**ตยิ ตฺวยิ**	**ตุมฺเหสุ**

ทำตัวรูป ตุมฺห

ตฺวำ = ตุมฺห + สิ
ตฺวำ - อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตฺวำ = ตฺวมหำ สิมฺหิ จ.

ตุวำ = ตุมฺห + สิ
ตุวำ - อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตุวำ = จศัพท์ ตฺวมหำ สิมฺหิ จ.

ตุมฺเห = ตุมฺห + โย (ปฐมา)
ตุมฺห เอ - อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม.
ตุมฺเห - แยก ลบ รวม

ตวำ = ตุมฺห + อำ
ตวำ - อาเทศ ตุมฺห กับ อำ เป็น ตวำ = ตวำมฌฺจ นวา.

ตำ = ตุมฺห + อำ

ตำ - อาเทศ ตุมฺห กับ อำ เป็น ตำ = ตำมมำมฺหิ.

ตุวๆ ตฺวๆ = ตุมฺห + อำ
ตุวๆ ตฺวๆ - อาเทศ ตุมฺห กับ อำ เป็น ตุวๆ ตฺวๆ = ตุมฺหสฺส ตุวๆตฺวมำมฺหิ.

ตุมฺหากำ = ตุมฺห + โย (ทุติยา)
ตุมฺห อากำ - อาเทศ โย ทุติยา เป็น อากำ = วา ยฺวปฺปจฺโม.
ตุมฺหากำ - แยก ลบ รวม

ตุมฺเห = ตุมฺห + โย (ทุติยา)
ตุมฺห เอ - อาเทศ โย ทุติยา เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
ตุมฺเห - แยก ลบ รวม

ตยา = ตุมฺห + นา
ตยา - อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น ตยา = นามฺหิ ตยามยา.

ตฺวยา = ตยา
ตฺวยา - อาเทศ ต ของ ตยา เป็น ตฺว = ตยาตยีนำ ตกาโร ตฺวตฺตำ วา.

ตุมฺหำ = ตุมฺห + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตุมฺห อำ - อาเทศ ส เป็น อำ = สสฺสำ.
ตุมฺหำ - แยก ลบ รวม

ตว = ตุมฺห + ส
ตว - อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตว = ตวมม เส.

ตุยฺหำ = ตุมฺห + ส
ตุยฺหำ - อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตุยฺหำ = ตุยฺหำมยฺหญฺจ.

ตุมฺหำ ตุมฺหากำ = ตุมฺห + นำ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
ตุมฺห อำ อากำ - อาเทศ นำ เป็น อำ และ อากำ = ตุมฺหมฺเหหิ นมากำ.
ตุมฺหำ ตุมฺหากำ - แยก ลบ รวม

ตยา = ตุมฺห + สฺมา
ตุมฺห นา - สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราช...
ตยา - อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น ตยา = นามฺหิ ตยามยา.

ตยิ = ตุมฺห + สฺมึ
ตยิ - อาเทศ ตุมฺห กับ สฺมึ เป็น ตยิ = ตุมฺหมฺหากำ ตยิมยิ.

ตฺวยิ = ตยิ
ตฺวยิ - อาเทศ ต ของ ตยิ เป็น ตฺว = ตยาตยีนำ ตกาโร ตฺวตฺตำ วา.

๒๗. อลิงค์ อการันต์ **อมฺห**สัททปทมาลา (เรา)		
วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา	**อหํ**	**มยํ อมฺเห โน**
ทุติยา	**มมํ มํ**	**อมฺหากํ อมฺเห โน**
ตติยา	**มยา เม**	**อมฺเหหิ อมฺเหภิ โน**
จตุตถี	**อมฺหํ มม มยฺหํ มมํ เม**	**อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ โน**
ปัญจมี	**มยา**	**อมฺเหหิ อมฺเหภิ**
ฉัฏฐี	**อมฺหํ มม มยฺหํ มมํ เม**	**อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ โน**
สัตตมี	**มยิ**	**อมฺเหสุ**

ทำตัวรูป อมฺห

อหํ = อมฺห + สิ
อหํ - อาเทศ อมฺห กับ สิ เป็น อหํ = ตฺวมหํ สิมฺหิ จ.

มยํ = อมฺห + โย
มยํ - อาเทศ อมฺห กับ โย เป็น มยํ = มยํ โยมฺหิ ปฐเม.

อมฺเห = อมฺห + โย (ปฐมา)
อมฺห เอ - อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปฐโม.
อมฺเห - แยก ลบ รวม

มมํ = อมฺห + อํ
มมํ - อาเทศ อมฺห กับ อํ เป็น มมํ = ตวมมญฺจ นวา.

มํ = อมฺห + อํ
ตํ - อาเทศ อมฺห กับ อํ เป็น มํ = ตมมมฺหิ.

อมฺหากํ = อมฺห + โย (ทุติยา)
อมฺห อากํ - อาเทศ โย ทุติยา เป็น อากํ = วา ยฺวปฺปฐโม.
อมฺหากํ - แยก ลบ รวม

อมฺเห = อมฺห + โย (ทุติยา)
อมฺห เอ - อาเทศ โย ทุติยา เป็น เอ = สพฺพโยนีนมาเอ.
อมฺเห - แยก ลบ รวม

มยา = อมฺห + นา
มยา - อาเทศ อมฺห กับ นา เป็น มยา = นามฺหิ ตยามยา.

อมฺหำ = อมฺห + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
อมฺห อำ - อาเทศ ส เป็น อำ = สสฺสำ.
อมฺหำ - แยก ลบ รวม

มม = อมฺห + ส
มม - อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น มม = ตวมม เส.

มยฺหำ = อมฺห + ส
มยฺหำ - อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น มยฺหำ = ตุยฺหำมยฺหญจ.

มมำ = อมฺห + ส
มมำ - อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น มำ = อมฺหสฺส มมำ สวิภตฺติสฺส เส.

อมฺหำ อมฺหากำ = อมฺห + นำ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
อมฺห อำ อากำ - อาเทศ นำ เป็น อำ และ อากำ = ตุมฺหมฺเหหิ นมากำ.
อมฺหำ อมฺหากำ - แยก ลบ รวม

อสฺมากำ = อมฺห + นำ (จตุตถี, ฉัฏฐี)
อสฺม นำ - อาเทศ อมฺห เป็น อสฺม = เตสุ วุทฺธิ...
อสฺม อากำ - อาเทศ นำ เป็น อากำ = ตุมฺหมฺเหหิ นมากำ.
อสฺมากำ - แยก ลบ รวม

มยา = อมฺห + สฺมา
อมฺห นา - สฺมา เป็นเหมือน นา = อมฺหตุมฺหนฺตุราช...
มยา - อาเทศ อมฺห กับ นา เป็น มยา = นามฺหิ ตยามยา.

มยิ = อมฺห + สฺมึ
มยิ - อาเทศ อมฺห กับ สฺมึ เป็น มยิ = ตุมฺหมฺหากำ ตยิมยิ.

ปทโต ปโร
เต เม โว โน

ปทโต ปโร หมายถึง บทที่อยู่หลังจากบทแรก ได้แก่ **เต เม โว โน** ๔ คำนี้ มีความพิเศษเวลาเรียงไว้ในประโยคบาลี จะเรียงอยู่ลำดับที่ ๒ เสมอ คือ หลังจากบทแรก จึงเรียกว่า **ปทโตประ**

๒๔๖. ปทโต ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ โวโน . (๓ บท, อาเทสวิธิ)

(**พหุวจเนสุ**) **ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ** เพราะ ทุติยา จตุตถี และ ฉัฏฐี วิภัตติทั้งหลาย ฝ่ายพหูพจน์ **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากำ**) แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนำ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสำ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ ทุติยา จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบทแรก เป็น โว, และ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

สูตรนี้ อาเทศ ตุมฺห + โย นำ นำ เป็น โว โว โว
อาเทศ อมฺห + โย นำ นำ เป็น โน โน โน

สูตรนี้ หมายเอาเฉพาะพหูพจน์เท่านั้น เพราะเอกพจน์จะกล่าวในสูตรข้างหน้า

อุ. **ปหาย โว คมิสฺสามิ** ละแล้ว ซึ่งท่าน ท. จักไป
มา โน อชฺช วิกนฺตีสุ อย่าตัดขาด ซึ่งเรา ท. ในวันนี้
ธมฺมำ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ ดูก่อนภิกษุ ท. (เรา) จักแสดงซึ่งธรรม แก่เธอ ท.
สำวิภเชถ โน รชฺเชน (ท่าน ท.) ควรแบ่งให้ แก่พวกเรา ท. ด้วยราชสมบัติ
ตุฏฺโฐสฺมิ โว ปกติยา (เรา) เป็นผู้ยินดี ต่อท่าน ท. โดยปกติ
สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโต พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพระศาสดา ของเรา ท. เสด็จมาถึงแล้ว

นวาศัพท์ ที่ตามมาจาก “ตฺวมฺมญฺจ นวา” ห้ามอาเทศเป็น โว และ โน บ้าง แม้อยู่หลังบทแรก

อุ. **ภยำ ตุมฺหาก โน สิยา** ภัย อย่าได้มี แก่ท่าน ท. (ลบนิคคหิตรักษาฉันท์)
เอโส อมฺหากำ สตฺถา ผู้นี้ เป็นพระศาสดา ของเรา ท.

พหุวจเนสุ

บทว่า “พหุวจเนสุ” ที่เพิ่มเข้ามาใสวุตติ มีอรรถ ๓ อย่าง คือ

๑. **อวุตฺตสิทฺธินย** วิธีที่สำเร็จโดยไม่ต้องกล่าว
อุ. **ปสฺเสยฺย ตำ วสฺสสตำ อโรคำ.** (ขุ.ชา. ๒๘/๔๕๓)
หม่อมฉันหวังเห็นพระองค์เป็นผู้มีพลานามัยตลอด ๑๐๐ ปี

๒. **อตฺถาปตฺตินย** วิธีที่ให้เข้าถึงความหมายโดยไม่ต้องกล่าว
อุ. **เทวทตฺโต ทิวา น ภุตฺโต ถูโล.**
นายเทวทัตไม่กินกลางวัน แต่อ้วน

๓. **ปาริเสสนย** วิธีที่ให้ถือเอาตามที่ยังเหลือ
อุ. **โส อิมำ โลกำ สเทวกำ สมารกำ ... ปเวเทติ.** (วิ.มหาวิ. ๑/๑)
พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก ...

สเทวกำ สมารกำ

สเทวกำ หมายถึง สรรค์ ๕ ชั้น คือ จาตุมมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี
สมารกำ หมายถึง สรรค์ชั้นที่ ๖ คือ ปรนิมมิตวสวัตตี

๒๔๗. เตเมกวจเนสุ จ . (๓ บท, อาเทสวิธิ)

เอกวจเนสุ (**จตุตฺถีฉฏฺฐีสุ**) เพราะ จตุตถี และ ฉัฏฐี วิภัตติทั้งหลาย ฝ่ายเอกพจน์ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากำ**) แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตินำ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสำ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

สูตรนี้ อาเทศ ตุมฺห + ส เป็น เต
อาเทศ อมฺห + ส เป็น เม

อุ. **ททามิ เต คามวรานิ ปญฺจ** (เรา) จะให้ ซึ่งหมู่บ้านส่วย ๕ หมู่บ้าน แก่ท่าน
ททาหิ เม คามวรํ (ท่าน) จงให้ ซึ่งหมู่บ้านส่วย (หมู่เดียว) แก่หม่อมฉัน
อิทำ เต รฏฺฐำ นี้ เป็นแว่นแคว้น ของท่าน
อยำ เม ปุตฺโต นี้ คือบุตร ของเรา

นวาศัพท์ ห้ามอาเทศเป็น โว และ โน บ้าง

อุ. **อิทำ จีวรำ ตุยฺหำ วิกปฺปนตฺถาย ทมฺมิ** กระผม จะให้ ซึ่งจีวรผืนนี้ แก่ท่าน เพื่อการวิกัป
สุณาถ วจนำ มม (ท่าน ท.) จงฟัง ซึ่งคำ ของเรา

ห้าม เต เม โว โน อยู่ต้นบาทคาถา

นวาธิการโต เจตฺถ โว-โน-เต-เมติ เย อิเม
ปาทาโท จ จ-วา-เอวา- ทิโยเค จ น โหนฺติ เต. (โมค. ๒/๒๓๒)

การอาเทศเป็น โว โน เต เม ในสูตรทั้ง ๒ นี้ จะไม่มีในต้นบาทคาถา และในที่มี จ วา เอว นิบาตเป็นต้นประกอบอยู่ เพราะ นวา ศัพท์ที่ตามมากำหนดไว้

อุทาหรณ์

น โสจามิ น โรทามิ ตว สุตฺวาน มาณว, (ขุ.เปต. ๒๖/๕๒)
ตุยฺหญฺจาปิ มหาราช มยฺหญฺจ รฏฺฐวฑฺฒน. (ขุ.ชา. ๒๗/๓๙)

พ่อมานพ เราฟังคำของเจ้าแล้ว จึงไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้, ขอเดชะพระมหาราช ผู้ผดุงรัฐให้เจริญ (อันตรายจักไม่มี) ทั้งแก่พระองค์และข้าพระองค์

เอวมิทำ ทีฆมทฺธานำ สนฺธาวิตำ สำสริตำ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. (ที.มหา. ๑๐/๑๕๕)
เราและเธอ ทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้

ปทโตศัพท์ ให้อาเทศเป็น เต เม โว โน ต้นประโยค และในที่มี จ วา เอว
อุ. **ตว ญาติ** ญาติของท่าน (ไม่เป็น เต)
มม ญาติ ญาติของข้าพเจ้า (ไม่เป็น เม)

คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ สูตร ๒๓๗ กล่าวว่า “**น จ วา หาเหวโยเค** ไม่อาเทศเป็น เต เม โว โน ในที่ประกอบด้วย จ วา ห อห เอว

๑. **จโยคะ** อุ. คาโม ตว จ ปริคฺคโห, มม จ ปริคฺคโห.
๒. **วาโยคะ** อุ. คาโม ตว วา ปริคฺคโห, มม วา ปริคฺคโห.
๓. **หโยคะ** อุ. คาโม ตว ห ปริคฺคโห, มม ห ปริคฺคโห.
๔. **อหโยคะ** อุ. คาโม ตวห ปริคฺคโห, มมห ปริคฺคโห.
๕. **เอวโยคะ** อุ. คาโม ตว วา ปริคฺคโห, มม วา ปริคฺคโห.

๒. **วาโยคะ** อุ. คาโม ตเวว ปริคฺคโห, มเมว ปริคฺคโห.

๒๔๘. น อมฺหิ. (๒ บท, นิเสธวิธิ)

อมฺหิ เพราะ อ วิภัตติ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ**) แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี.

เพราะ อ วิภัตติ ไม่อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม

อุ. **ปสฺเสยฺย ตํ วสฺสสตํ อโรคํ** หม่อมฉันหวังเห็นพระองค์เป็นผู้มีพลานามัยตลอด ๑๐๐ ปี
โส มมพฺรวิ เขาได้กล่าวกะเรา

๒๔๙. วา ตติเย จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ตติเยกวจเน เพราะตติยาวิภัตติเอกวจนะ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ**) แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา ตติยาวิภัตติเอกวจนะ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และ อาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

สูตรนี้ อาเทศ ตุมฺห + นา เป็น เต
อาเทศ อมฺห + นา เป็น เม

อุ. **กตํ เต ปาปํ** บาปอันท่านกระทำแล้ว
กตํ ตยา ปาปํ บาปอันท่านกระทำแล้ว
กตํ เม ปุญฺญํ บุญอันเรากระทำแล้ว
กตํ มยา ปุญฺญํ บุญอันเรากระทำแล้ว

๒๕๐. พหุวจเนสุ โวโน. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ตติเยกวจเน เพราะตติยาวิภัตติพหุวจนะ **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย (**ตุมฺหมฺหากํ**) แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ หิ ตติยาวิภัตติพหุวจนะ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และ อาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

สูตรนี้ อาเทศ ตุมฺห + หิ ตติยา เป็น โว
อาเทศ อมฺห + หิ ตติยา เป็น โน

อุ. **กตํ โว กมฺมํ** กรรม อันท่าน ท. กระทำแล้ว
กตํ โน กมฺมํ กรรม อันเรา ท. กระทำแล้ว

พหุวจนนิทเทสะ แสดงการอาเทศในปฐมาวิภัตติ คือ ตุมฺห + โย = โน, อมฺห + โย = โน

อุ. **คามํ โว คจฺเฉยฺยาถ** ท่าน ท. ควรไป สู่หมู่บ้าน
คามํ โน คจฺเฉยฺยาถ เรา ท. ควรไป สู่หมู่บ้าน

ทำตัวรูป เต เม โว โน

เต = ตุมฺห + นา
- อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น เต = วา ตติเย จ.

เต = ตุมฺห + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
- อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น เต = เตเมกวจเนสุ จ.

เม = อมฺห + นา
- อาเทศ อมฺห กับ นา เป็น เม = วา ตติเย จ.

เม = อมฺห + ส (จตุตถี, ฉัฏฐี)
- อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น เต = เตเมกวจเนสุ จ.

โว = ตุมฺห + โย, ส (ทุติยา, จตุตถี, ฉัฏฐี)
- อาเทศ ตุมฺห กับ โย, นํ เป็น โว = ปทโต ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ โวโน.

โว = ตุมฺห + หิ (ตติยา)
- อาเทศ ตุมฺห กับ หิ เป็น โว = พหุวจเนสุ โวโน.

โว = ตุมฺห + โย (ปฐมา)
- อาเทศ ตุมฺห กับ โย เป็น โว = พหุวจนนิทฺเทส ใน พหุวจเนสุ โวโน.

โน = อมฺห + โย, ส (ทุติยา, จตุตถี, ฉัฏฐี)
- อาเทศ อมฺห กับ โย, นํ เป็น โน = ปทโต ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ โวโน.

โน = อมฺห + หิ (ตติยา)
- อาเทศ อมฺห กับ หิ เป็น โว = พหุวจเนสุ โวโน.

โน = อมฺห + โย (ปฐมา)
- อาเทศ อมฺห กับ โย เป็น โว = พหุวจนนิทฺเทส ใน พหุวจเนสุ โวโน.

ปทโต ปโร : เต เม โว โน จบ

อลิงคสังขยา

ปญฺจ ห้า - **อฏฺฐารส** สิบแปด และ **กติ** ศัพท์ เป็นอลิงค์

สังขยาตั้งแต่ **ปญฺจ** (๕) ถึง **อฏฺฐารส** (๑๘) และ **กติ** (กี่ เท่าไร) มีรูปสำเร็จเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์ เพราะเป็นศัพท์ประเภทอลิงค์, แม้ อา ปัจจัยในอิตถีลิงค์ ก็ไม่ต้องลง

ปญฺจ ห้า

๒๕๑. ปญฺจาทีนมกาโร. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**โยสุ ปเรสุ**) เพราะ โย วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร (**อนฺตสฺส**) แห่งสระตัวสุดท้าย (**สงฺขฺยานำ**) ของสังขยาทั้งหลาย **ปญฺจาทีนำ** มี ปญฺจ เป็นต้น (**อฏฺฐารสนฺตานำ**) มี อฏฺฐารส เป็นตัวสุดท้าย (**วตฺตมานานำ**) อันเป็นไปอยู่ (**อิตฺถิปุมนปุ๎สเก**) ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (**สวิภตฺติสฺส**) พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย อาเทศ อ สระสุดท้ายของสังขยา ตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส กับ โย เป็น อ

สูตรนี้ ให้อาเทศ อ กับ โย เป็น อ เพื่อห้ามอาเทศ โย ปฐมา เป็น อา และ โย ทุติยา เป็น เอ

อุ. **ปญฺจกฺขนฺธา** ขันธ์ ๕
ปญฺจ คติโย คติ ๕
ปญฺจ อินฺทฺริยานิ อินทรีย์ ๕

ปญฺจ คติโย

๑.	**เทวคติ**	ไปเกิดเป็น	เทวดา และพรหม
๒.	**มนุสฺสคติ**	ไปเกิดเป็น	มนุษย์
๓.	**เปตคติ**	ไปเกิดเป็น	เปรต และอสุรกาย
๔.	**นิรยคติ**	ไปเกิดเป็น	สัตว์นรก
๕.	**ติรจฺฉานคติ**	ไปเกิดเป็น	สัตว์ดิรัจฉาน

๒๕๒. ปญฺจาทีนมตฺตำ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สุนำหิสุ**) เพราะ สุ นำ หิ วิภัตติทั้งหลาย **อนฺโต** สระสุดท้าย **ปญฺจาทีนำ** (**อฏฺฐารสนฺตานำ สงฺขฺยานำ**) ของสังขยาทั้งหลาย มี ปญฺจ เป็นต้น มี อฏฺฐารส เป็นตัวสุดท้าย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตำ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ สุ นำ หิ อาเทศสระสุดท้ายของ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส เป็น อ

สูตรนี้ ให้อาเทศ อ เป็น อ เพื่อห้ามอาเทศ อ เป็น เอ เพราะ หิ สุ และห้ามทีฆะ อ เป็น อา เพราะ นำ

อุ. **ปญฺจหิ ปญฺจภิ, ปญฺจนฺนำ, ปญฺจสุ**

อลิงค์ อการันต์ **ปญฺจ**สัททปทมาลา (ห้า)	
วิภัตติ	พหุวจนะ
ปฐมา	**ปญฺจ**
ทุติยา	**ปญฺจ**

อลิงค์ อการันต์ **ปญฺจ**สัททปทมาลา (ห้า)	
วิภัตติ	พหุวจนะ
ตติยา	**ปญฺจหิ ปญฺจภิ**
จตุตถี	**ปญฺจนฺนำ**
ปัญจมี	**ปญฺจหิ ปญฺจภิ**
ฉัฏฐี	**ปญฺจนฺนำ**
สัตตมี	**ปญฺจสุ**

ศัพท์จำแนกตาม

ฉ (๖), **สตฺต** (๗), **อฏฺฐ** (๘), **นว** (๙), **ทส** (๑๐)

เอวำ **ฉ สตฺต อฏฺฐ นว ทสาทโย อฏฺฐารสนฺตา**. (พาลาวตาร)
ตั้งแต่ ฉ สตฺต อฏฺฐ นว ทส เป็นต้น ถึง อฏฺฐารส ก็เหมือนกัน

เอวำ **ฉาทโย อฏฺฐารสนฺตา**. (ปทสาธน)
ตั้งแต่ ฉ เป็นต้น ถึง อฏฺฐารส ก็เหมือนกัน

ทำตัวรูป

ปญฺจ = ปญฺจ + โย (อลิงฺค)
ปญฺจ - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปญฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **ปญฺจ** ห้า

ปญฺจหิ ปญฺจสุ = ปญฺจ + หิ สุ (อลิงฺค)
ปญฺจหิ -สุ - เพราะ หิ และ สุ อาเทศ อ เป็น อ = ปญฺจาทีนมตฺตำ.
- สำเร็จรูปเป็น **ปญฺจหิ ปญฺจสุ** ห้า

ปญฺจนฺนำ = ปญฺจ + นำ (อลิงฺค)
ปญฺจ นำ - เพราะ นำ อาเทศ อ เป็น อ = ปญฺจาทีนมตฺตำ.
ปญฺจนฺนำ - เพราะ นำ ลง นฺ อาคม = โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.
ปญฺจนฺนำ - สำเร็จรูปเป็น **ปญฺจนฺนำ** ห้า

เอกาทส สิบเอ็ด

เอกาทส วิ. - **เอกำ จ ทส จาติ เอการส เอกาทส**. (อสมาหารทฺวนฺท)
หนึ่ง และสิบ ชื่อว่า เอกทส สิบเอ็ด (๑+๑๐)

- **เอเกน อธิกา ทสาติ เอการส เอกาทส**. (ตติยาตปฺปุริส)
สิบ อันยิ่งด้วยหนึ่ง ชื่อว่า เอกทส สิบเอ็ด (๑๐+๑)

นปุงสกลิงค์ เป็นสามัญลิงค์

สามญฺญวจนำ หิ นปุ๎สกลิงฺเคน นิทฺทิฏฺฐำ.
จริงแล้ว คำพูดสามัญ ท่านแสดงด้วยนปุงสกลิงค์

สามญฺเญภิมเต สทฺโท นิทฺทิสฺสติ ปุเมน วา
นปุ๎สเกน วาปีติ สทฺทสตฺถวิทู วิทู๎. (พาลาวตาร. ๒๓๕)

ผู้รู้คัมภีร์ไวยากรณ์ รู้ดีว่า ศัพท์อันเป็นสามัญญตัทธิต จะถูกแสดงด้วยปุงลิงค์ก็มี ด้วยนปุงสกลิงค์ก็มี (วิทู๎ = วิท+อ+อนฺติ, อนฺติ เป็น อุ๎ - นีติ)

๒๕๓. เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

(**สงฺขฺยาเน ปเร**) เพราะสังขยาบทหลัง **อนฺโต** สระสุดท้าย **เทฺวกฏฺฐานำ** (**สงฺขฺยานำ**) แห่ง ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ สังขยาทั้งหลาย **อากาโร** (**โหติ**) เป็น อา **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศสระสุดท้ายของ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ เป็น อา บ้าง

วา ววัตถิตวิภาสา

๑. **นิจฺจวิธิ** อาเทศ อ เป็น อา แน่นอน อุ. เอกาทส, ทฺวาทส, อฏฺฐารส
๒. **อนิจฺจวิธิ** อาเทศ อ เป็น อา ไม่แน่นอน อุ. ทฺวาวีสติ เทฺววีสติ, ... ทฺวานวุติ เทฺวนวุติ
๓. **อสนฺตวิธิ** ไม่มีวิธีตามสูตรนี้ อุ. เอกวีสติ อฏฺฐวีสติ ... เอกนวุติ อฏฺฐนวุติ

สงฺขฺยาเนศัพท์ มีประโยชน์ให้รู้ว่า ถ้าบทหลังไม่ใช่สังขยา ห้ามอาเทศด้วยสูตรนี้

อุ. **เอกทนฺโต** (หตฺถี) ช้างงาเดียว
ทฺวิทนฺโต ช้าง ๒ งา
อฏฺฐตฺถมฺโภ เสา ๘ ต้น

๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

(**สงฺขฺยาเน ปเร**) เพราะสังขยาบทหลัง **ร** การอาเทศเป็น ร **ทส** แห่ง ท ของ ทส (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **เอกาทิโต** จาก เอก เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศ ท ของ ทส ที่อยู่หลังจาก เอก เป็นต้น เป็น ร บ้าง

อุ. **เอกญฺจ ทส จ, เอเกน วา อธิกา ทสาติ เอการส เอกาทส.**
หนึ่ง และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยหนึ่ง ชื่อว่า เอการส เอกาทส

ทำตัวรูป

เอการส = เอก+ทส (อลิงฺค)
เอกาทส - อาเทศ อ ของ เอก เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.
เอการส - อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
เอการส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
เอการส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
เอการส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปญฺจาทีนมกาโร.

- สำเร็จรูปเป็น **เอการส** สิบเอ็ด

เอกาทส = เอก+ทส (อลิงฺค)
เอกาทส - อาเทศ อ ของ เอก เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.
เอกาทส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
เอกาทส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
เอกาทส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปฌฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **เอกาทส** สิบเอ็ด

พารส ทฺวาทส สิบสอง

๒๔๕. วีสติทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตุ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

วีสติทเสสุ เพราะ วีสติ และ ทส ทั้งหลาย **พา** การอาเทศเป็น พา **ทฺวิสฺส** แห่ง ทฺวิ (**โหติ**) เป็น อา **วา** บ้าง.

เพราะ วีสติ และ ทส อาเทศ ทฺวิ เป็น พา บ้าง

อุ. **เทฺว จ ทส จ, ทฺวีหิ วา อธิกา ทสาติ พารส ทฺวาทส.**
สอง และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยสอง ชื่อว่า พารส ทฺวาทส

ตุศัพท์ในสูตรนี้ ให้อาเทศ ทฺวิ เป็น พา เพราะ ตึส (๓๐)

อุ. **พาวีส** (๒๒), **พาตฺตึส** (๓๒)

ทำตัวรูป

พารส = ทฺวิ+ทส (อลิงฺค)
พาทส - อาเทศ ทฺวิ เป็น พา = วีสติทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตุ.
พารส - อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
พารส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
พารส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
พารส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปฌฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **พารส** สิบสอง

ทฺวาทส = ทฺวิ+ทส (อลิงฺค)
ทฺวาทส - อาเทศ อิ ของ ทฺวิ เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.
ทฺวาทส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
ทฺวาทส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
ทฺวาทส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปฌฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **ทฺวาทส** สิบสอง

เตฬส เตรส สิบสาม

อาเทศ ติ เป็น เต ตั้งแต่ ๑๓ ถึง ๙๓ = เตสุ วุทฺธิ...

อุ. **ตโย จ ทส จ, ตีหิ วา อธิกา ทสาติ เตฬส เตรส.**
สาม และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยสาม ชื่อว่า เตฬส เตรส

เอวํ **เตวีส** (๒๓), **เตตฺตึส** (๓๓), **เตจตฺตาลีส** (๔๓), **เตปญฺญาส** (๕๓),
เตสฏฺฐิ (๖๓), **เตสตฺตติ** (๗๓), **เตอสีติ ตฺยาสีติ** (๘๓), **เตนวุติ** (๙๓),

ทำตัวรูป

เตรส	= ติ+ทส (อลิงฺค)	
เตทส	- อาเทศ ติ เป็น เต จนถึง นวุติ	= เตสุ วุทฺธิ...
เตรส	- อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร	= เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
เตรส	- เรียกว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
เตรส โย	- ลง โย ปฐมา, ทุติยา	
เตรส	- อาเทศ อ กับ โย เป็น อ	= ปญฺจาทีนมกาโร.
	- สำเร็จรูปเป็น **เตรส** สิบสาม	

จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส สิบสี่

อุ. **จตฺตาโร จ ทส จ, จตูหิ วา อธิกา ทสาติ จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส.**
สี่ และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยสี่ ชื่อว่า จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส

๒๕๖. จตูปปทสฺส โลโป ตุ'ตฺตรปทาทิจสฺส จุโจปิ นวา. (๗ บท, โลป-อาเทสวิธิ)

(**คณเน**) ในสังขยา **ตุ โลโป** การลบ ตุ **จตูปปทสฺส** แห่ง ตุ ของ จตุ อุปบท (**ทสสฺส อาทิมฺหิ**) ในเบื้องหน้าของ ทส (**โหติ**) ย่อมมี, **จุโจปิ** การอาเทศเป็น จุ และ โจ ทั้งหลายด้วย **อุตฺตรปทาทิจสฺส** แห่ง จ ในเบื้องต้นของบทหลัง (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.
ในการนับสังขยา ให้ลบ ตุ ของ จตุ อุปบท, และอาเทศ จ ที่อยู่หน้าสุดของอุปบท เป็น จุ และ โจ บ้าง

อุ. **จุทฺทส**, **โจทฺทส**, **จตุทฺทส** สิบสี่ (๑๔)

ทำตัวรูป

จุทฺทส โจทฺทส	= จตุ+ทส+โย (อลิงฺค)	
จุทส โจทส	- ลบ ตุ และอาเทศ จ เป็น จุ โจ	= จตูปปทสฺส โลโป ตุตฺตร...
จุทฺทส โจทฺทส	- ซ้อน ทฺ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
จุทฺทส โจทฺทส	- เรียกว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
จุทฺทส โจทฺทส โย	- ลง โย ปฐมา, ทุติยา	
จุทฺทส โจทฺทส	- อาเทศ อ กับ โย เป็น อ	= ปญฺจาทีนมกาโร.
	- สำเร็จรูปเป็น **จุทฺทส โจทฺทส** สิบสี่	

อปิศัพท์ในสูตรนี้ แม้จะไม่ใช่อุปบท ก็สามารถ ลบ จ และอาเทศ จ เป็น จุ โจ ได้บ้าง
อุ. **จตฺตาลีสํ** (๔๐) กลายเป็น **ตาลีสํ** ลบ จ
จุตฺตาลีสํ อาเทศ จ เป็น จุ

โจตฺตาลีสํ อาเทศ จ เป็น โจ

จตุ + ทส

จตุ อยู่หน้า เรียกว่า อุปบท + **ทส** อยู่หลัง เรียกว่า อุตตรบท

จตฺตาลีสํ

เป็นบทเดี่ยว ไม่มีบทหน้าและบทหลัง จ จึงไม่ใช่ของอุปบท

ทำตัวรูป

จตฺตารีสํ	= ทส-ทส-ทส-ทส (อิตฺถิลิงฺค)	
ทส	- ในสมาส ลบ ทส ๓ ตัว เหลือไว้ ๑ ตัว	= สรูปานเมกเสสฺวสกึ.
ทส	- เรียกว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ทส โย	- ลง โย ปฐมา, ทุติยา	
จตฺตาร อีสํ	- อาเทศ ทส (๔๐) เป็น จตฺตาร และ โย เป็น อีสํ	= คณเน ทสสฺส ทฺวิติจตุปญฺจ...
จตฺตารีสํ	- แยก ลบ รวม	
	- สำเร็จรูปเป็น **จตฺตารีสํ** สี่สิบ	
จตฺตาลีสํ	= จตฺตารีสํ (อิตฺถิลิงฺค)	
จตฺตาลีสํ	- อาเทศ ร เป็น ล	= ล ทรานำ.
ตาลีสํ	= จตฺตาลีสํ (อิตฺถิลิงฺค)	
ตาลีสํ	- ลบ จ (และ ตฺ)	= อปิศัพท์ใน จตูปปทสิส โลโป..
จุตฺตาลีสํ	= จตฺตาลีสํ (อิตฺถิลิงฺค)	
จุตฺตาลีสํ	- อาเทศ จ เป็น จุ	= อปิศัพท์ใน จตูปปทสิส โลโป..
โจตฺตาลีสํ	= จตฺตาลีสํ (อิตฺถิลิงฺค)	
โจตฺตาลีสํ	- อาเทศ จ เป็น โจ	= อปิศัพท์ใน จตูปปทสิส โลโป..

ปญฺจทส ปนฺนรส ปณฺณรส สิบห้า

อุ. **ปญฺจ จ ทส จ, ปญฺจหิ วา อธิกา ทสาติ ปญฺจทส ปนฺนรส ปณฺณรส.**
ห้า และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยห้า ชื่อว่า ปญฺจทส ปนฺนรส ปณฺณรส

เพราะ ทส และ วีสติ อาเทศ ปญฺจ เป็น ปนฺน ปณฺณ บ้าง = เตสุ วุทฺธิ...

ทำตัวรูป

ปนฺนรส ปณฺณรส	= ปญฺจ+ทส+โย (อลิงฺค)	
ปนฺนทส ปณฺณทส	- อาเทศ ปญฺจ เป็น ปนฺน ปณฺณ บ้าง	= เตสุ วุทฺธิ...
ปนฺนรส ปณฺณรส	- อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร	= เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
ปนฺนรส ปณฺณรส	- เรียกว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
ปนฺนรส ปณฺณรส โย	- ลง โย ปฐมา, ทุติยา	
ปนฺนรส ปณฺณรส	- อาเทศ อ กับ โย เป็น อ	= ปญฺจาทีนมกาโร.

- สำเร็จรูปเป็น **ปนฺนรส ปณฺณรส** สิบห้า

โสฬส สิบหก

อุ. **ฉ จ ทส จ, ฉหิ วา อธิกา ทสาติ โสฬส.**
หก และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยหก ชื่อว่า โสฬส

๒๕๗. ทเส โส นิจฺจญฺจ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ทเส เพราะ ทส ข้างหลัง **โส** การอาเทศเป็น โส (**ฉสฺส**) แห่ง ฉ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจ**ं แน่นอน.

เพราะ ทส อาเทศ ฉ เป็น โส แน่นอน

๒๕๘. ล ทรานำ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ล การอาเทศเป็น ล **ทรานำ** แห่ง ท และ ร ทั้งหลาย (**สงฺขฺยานำ**) ของสังขยาทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ท และ ร ของสังขยา เป็น ล บ้าง

ลฬานมวิเสโส (ลฬานำ อวิเสโส) ล กับ ฬ ไม่แตกต่างกัน

วา ววตฺถิตวิภาสา

๑.	**นิจฺจวิธิ**	อาเทศแน่นอน	อุ. โสฬส (๑๖)
๒.	**อนิจฺจวิธิ**	อาเทศไม่แน่นอน	อุ. เตฬส เตรส (๑๓), จตฺตาลีสำ จตฺตารีสำ (๔๐)
๓.	**อสนฺตวิธิ**	ไม่อาเทศ	อุ. ทส (๑๐), ปนฺนรส (๑๕) (ท-ร ไม่เป็น ล)

ทำตัวรูป

โสฬส	= ฉ+ทส (อลิงฺค)	
โสทส	- อาเทศ ฉ เป็น โส	= ทเส โส นิจฺจญฺจ.
โสลส	- อาเทศ ท ของ ทส เป็น ล	= ล ทรานำ.
โสลส	- ล กับ ฬ ไม่ต่างกัน	= ลฬานมวิเสโส.
โสลส	- เรียกว่า นาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามำวา...
โสลส โย	- ลง โย ปฐมา, ทุติยา	
โสลส	- อาเทศ อ กับ โย เป็น อ	= ปญฺจาทีนมกาโร.
	- สำเร็จรูปเป็น **โสฬส** สิบหก	

สตฺตรส สตฺตทส สิบเจ็ด

อุ. **สตฺต จ ทส จ, สตฺตหิ วา อธิกา ทสาติ สตฺตรส สตฺตทส.**
เจ็ด และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยเจ็ด ชื่อว่า สตฺตรส สตฺตทส

ทำตัวรูป

สตฺตรส = สตฺต+ทส (อลิงฺค)
สตฺตรส - อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร = เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.
สตฺตรส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
สตฺตรส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
สตฺตรส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปญฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **สตฺตรส** สิบเจ็ด

อฏฺฐารส อฏฺฐาทส สิบแปด

อุ. **อฏฺฐ จ ทส จ, อฏฺฐหิ วา อธิกา ทสาติ อฏฺฐารส อฏฺฐาทส.**
แปด และ สิบ หรือ สิบเพิ่มด้วยแปด ชื่อว่า อฏฺฐารส อฏฺฐาทส

๒๕๙. อฏฺฐาทิโต จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

(**สงฺขฺยาเน**) ในสังขยา **ร** การอาเทศเป็น ร **ทส** แห่ง ท ของ ทส **อฏฺฐาทิโต จ** หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้นด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

ในสังขยา อาเทศ ท ของ ทส ที่อยู่หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น เป็น ร บ้าง

ทำตัวรูป

อฏฺฐารส = อฏฺฐ+ทส (อลิงฺค)
อฏฺฐาทส - อาเทศ อ ของ อฏฺฐ เป็น อา = เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.
อฏฺฐารส - อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร = อฏฺฐาทิโต จ.
อฏฺฐารส - เรียกว่า นาม = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามฺวา...
อฏฺฐารส โย - ลง โย ปฐมา, ทุติยา
อฏฺฐารส - อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = ปญฺจาทีนมกาโร.
- สำเร็จรูปเป็น **อฏฺฐารส** สิบแปด

อฏฺฐาทิโต ศัพท์ ห้ามอาเทศ ท เป็น ร เพราะไม่มี อฏฺฐ อยู่หน้า
อุ. จตุทฺทส (ไม่อาเทศ ท เป็น ร)

ข้อสังเกตุ เลข ๑๑-๑๘

๑. อาเทศสระสุดท้ายของ เอก ทฺวิ อฏฺฐ เป็น อา
อุ. **เอกาทส ทฺวาทส อฏฺฐาทส**
๒. หลังจาก เอก ทฺวิ ติ ปญฺจ สตฺต อฏฺฐ อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร
อุ. **เอการส พารส เตรส ปนฺนรส สตฺตรส อฏฺฐารส**

ทำตัวรูป ๕-๑๘

สังขยาตั้งแต่ ปญฺจ (๕) ถึง อฏฺฐารส (๑๘) เป็น อ การันต์ ทำรูปเหมือนกันทั้งหมด

๑. อาเทศ อ กับ โย เป็น อ = **ปญฺจาทีนมกาโร.**

๒. เพราะ หิ นำ สุ อาเทศ อ เป็น อ = **ปญฺจาทีนมตฺตำ.**

ตารางสังขยา เอก - อฏฺฐารส	
เอก	เอก - จตุ เป็นสัพพนามสังขยา
ทฺวิ	
ติ	
จตุ	
ปญฺจ	ปญฺจ - อฏฺฐารส เป็นอลิงคสังขยา
ฉ	
สตฺต	
อฏฺฐ	
นว	
ทส	
เอการส เอกาทส	
พารส ทฺวาทส	
เตรส	
จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส	
ปญฺจทส ปนฺนรส ปณฺณรส	
โสฬส	
สตฺตรส สตฺตทส	
อฏฺฐารส อฏฺฐาทส	

จบ อลิงคสังขยา

อลิงคนาม

กติ กี่ เท่าไร

กติศัพท์ เป็นพหุวจนะเท่านั้น จึงมีการลบ โย แน่นอน (ไม่มีลบ สิ)

อลิงค์ อิการันต์ **กติ**สัททปทมาลา (เท่าไร)	
วิภัตติ	พหุวจนะ
ปฐมา	**กติ**
ทุติยา	**กติ**
ตติยา	**กติหิ กติภิ** (กตีหิ กตีภิ)
จตุตถี	**กตีนำ** (กตินฺนำ)
ปัญจมี	**กติหิ กติภิ** (กตีหิ กตีภิ)
ฉัฏฐี	**กตีนำ** (กตินฺนำ)
สัตตมี	**กติสุ** (กตีสุ)

กตีหิ กตีภิ, กตีสุ - ทีฆะ อิ เป็น อี บ้าง = จศัพท์ใน สุนำหิสุ จ.
กตินฺนำ - ลง นฺ อาคม บ้าง = จศัพท์ใน โน จ ทฺวาทิโต นำมฺหิ.

ทำตัวรูป

กติ = กติ+โย (อลิงฺค)

กติ โย - เรียก อิ ว่า ณ = อิวณฺณุวณฺณา ณลา.
กติ โย - หรือ เรียก อิ ว่า ป = เต อิตฺถิยฺยา โป.
กติ - หลังจาก ณ หรือ ป ลบ โย = ฆปโต จ โยนำ โลโป.
กตี - ทีฆะ อิ เป็น อี = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆำ.
กติ - รัสสะ อี เป็น อิ = กฺวจาทิมชฺฌตฺตรานำ ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสุ จ.
- สำเร็จรูปเป็น **กติ** เท่าไร กี่

จบ อลิงนาม

วิภัตติปปัจจยวิธาน

วิธีการใช้ปัจจัยแทนวิภัตตินาม

ต่อไปจะกล่าว บทที่มีปัจจัยแทนวิภัตตินามอยู่สุดท้าย มีรูปเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์ ๒ วจนะ เพราะเป็นอลิงค์และเป็นนิบาต (เป็นอลิงค์ มี ๒ วจนะ แต่มีรูปเหมือนกัน)

วิ. - (**วิภตฺยตฺเถ วิหิตตฺตา วิภตฺติสญฺญตฺตา จ**) **วิภตฺติฏฺตา ปจฺจยา อนฺตา เอเตสนฺติ วิภตฺติปฺปจฺจยนฺตา**.

บทที่มีปัจจัยเป็นวิภัตติ (เพราะลงในอรรถวิภัตติ และเพราะชื่อว่าวิภัตติ) อยู่สุดท้าย เรียกว่า วิภัตติปปัจจัย

ลักษณะของวิภัตติปปัจจัย ๒ อย่าง

๑. **วิภตฺยตฺถวิหิต** ลงในอรรถของวิภัตติ ทำหน้าที่เหมือนวิภัตติ
ใช้สูตร **กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ**. เป็นต้น

๒. **วิภตฺติสญฺญา** มีชื่อว่าวิภัตติ ให้เป็นอย่างเดียวกันกับวิภัตติ
ใช้สูตร **ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย**.

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก**สุทธนาม**

๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

โต โตปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ปญฺจมฺยตฺเถ** ในอรรถปัญจมีวิภัตติ **กฺวจิ** บ้าง.

ลง โต ปัจจัย ในอรรถปัญจมีวิภัตติ บ้าง

๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย. (๒ บท, สัญญาวิธิ)

ตฺวาทโย (**ปจฺจยา**) ปัจจัยทั้งหลาย มี โต ปัจจัยเป็นต้น **วิภตฺติสญฺญาโย** (**โหนฺติ**) มีชื่อว่าวิภัตติ.

โต ปัจจัยเป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ

ตฺวาทโย วิ. - **โต อาทิ เยสํ** (ทานิปริยนฺตานํ ปจฺจยานํ) **เต** (โหนฺติ ปจฺจยา) **ตฺวาทโย**.
ปัจจัย ตั้งแต่ โต ถึง ทานิ ชื่อว่า ตฺวาทโย

- **วิภตฺติ สญฺญา เอเตสนฺติ วิภตฺติสญฺญา**.
ปัจจัยอันมีชื่อว่าวิภัตติ เรียกว่า วิภัตติสัญญา

บท = ศัพท์ที่มีวิภัตติอยู่สุดท้าย ชื่อว่า บท
โต ปัจจัยเป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ ศัพท์ที่มี โต ปัจจัยเป็นต้นอยู่สุดท้าย ก็ชื่อว่า บท

อุ. **ปุริสสฺมา ปุริเสหีติ วา ปุริสโต**.
จากบุรุษ หรือจากบุรุษ ท. ชื่อว่า ปุริสโต

<u>โปรดทราบว่า</u> บทที่มีปัจจัยอยู่สุดท้าย จัดเป็นบทที่มีวิภัตติอยู่สุดท้าย

อุ. (**ภยํ** ภัย **ชายเต** ย่อมเกิด) **ปุริสโต** จากบุรุษ, **ราชโต วา** จากพระราชาบ้าง, **โจรโต วา** จากโจรบ้าง, **อคฺคิโต วา** จากไฟบ้าง, **คหปติโต วา** จากคฤหบดีบ้าง เป็นต้น

บางอุทาหรณ์ ทำรัสสะ = กฺวจาทิมชฺฌตฺตรานํ ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสุ จ.

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก**สุทธนาม** ในอรรถปัญจมี (จาก)			
วิภัตติ	เอก, พหุ	ศัพท์เดิม	แปล
ปัญจมี	**ปุริสโต**	ปุริส + โต	จากบุรุษ
ปัญจมี	**ราชโต**	ราช + โต	จากพระราชา
ปัญจมี	**โจรโต**	โจร + โต	จากโจร
ปัญจมี	**อคฺคิโต**	อคฺคิ +โต	จากไฟ
ปัญจมี	**คหปติโต**	คหปติ + โต	จากคฤหบดี
ปัญจมี	**หตฺถิโต**	หตฺถี + โต	จากช้าง
ปัญจมี	**เหตุโต**	เหตุ + โต	จากเหตุ
ปัญจมี	**สพฺพญฺญุโต**	สพฺพญฺญู + โต	จากพระพุทธเจ้า
ปัญจมี	**กญฺญโต**	กญฺญา + โต	จากสาวน้อย
ปัญจมี	**ยุตฺติโต**	ยุตฺติ + โต	จากความเหมาะสม
ปัญจมี	**อิตฺถิโต**	อิตฺถี + โต	จากผู้หญิง
ปัญจมี	**ภิกฺขุนิโต**	ภิกฺขุนี + โต	จากภิกษุณี
ปัญจมี	**ยาคุโต**	ยาคุ + โต	จากข้าวยาคู
ปัญจมี	**ชมฺพุโต**	ชมฺพู + โต	จากชมพูทวีป -ต้นหว้า
ปัญจมี	**จิตฺตโต**	จิตฺต + โต	จากจิต
ปัญจมี	**อายุโต**	อายุ + โต	จากอายุ

ทำตัวรูป

ปุริสโต = ปุริส (อลิงฺค)

ปุริส โต - ลง โต ปัจจัย ในอรรถปัญจมี = กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.

ปุริส โต - เรียก โต ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.

- สำเร็จรูปเป็น **ปุริสโต** จากบุรุษ, จากบุรุษ ท.

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก**สัพพนาม**

อุ. **สพฺพสฺมา สพฺเพหีติ วา สพฺพโต.** จาก...ทั้งปวง

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก**สัพพนาม** ในอรรถปัญจมี (จาก)			
วิภัตติ	เอก, พหุ	ศัพท์เดิม	แปล
ปัญจมี	**สพฺพโต**	สพฺพ + โต	จาก...ทั้งปวง
ปัญจมี	**ยโต**	ย + โต	จาก...ใด
ปัญจมี	**ตโต**	ต + โต	จาก...นั้น
ปัญจมี	**กตรโต**	กตร + โต	จาก...ไหน
ปัญจมี	**กตมโต**	กตม + โต	จาก...ไหน
ปัญจมี	**อิตรโต**	อิตร + โต	จาก...อื่น นอกนี้
ปัญจมี	**อญฺญโต**	อญฺญ + โต	จาก...อื่น
ปัญจมี	**เอกโต**	เอก + โต	จาก...หนึ่ง
ปัญจมี	**อุภยโต**	อุภย + โต	จาก...ทั้งสอง ทั้งคู่
ปัญจมี	**ปุพฺพโต**	ปุพฺพ + โต	จาก...ข้างหน้า
ปัญจมี	**ปรโต**	ปร + โต	จาก...อื่น ข้างหลัง
ปัญจมี	**อปรโต**	อปร + โต	จาก...อื่นอีก
ปัญจมี	**ทกฺขิณโต**	ทกฺขิณ + โต	จาก...ทิศใต้ เบื้องขวา
ปัญจมี	**อุตฺตรโต**	อุตฺตร + โต	จาก...ทิศเหนือ เบื้องซ้าย
ปัญจมี	**อมุโต**	อมุ + โต	จาก...โน้น
ปัญจมี	**กุโต**	กึ + โต	จาก...ไหน อะไร ใคร
ปัญจมี	**อโต**	เอต + โต	จาก...นั่น นี่
ปัญจมี	**เอตฺโต**	เอต + โต	จาก...นั่น นี่
ปัญจมี	**อิโต**	อิม + โต	จาก...นี้

ตโต

ปุงลิงค์ **ตโต** = ต + โต
อิตถีลิงค์ **ตโต** = ตา + โต รัสสะ อา เป็น อ = กฺวจาทิมชฺฌมฺตฺตรานำ ...
นปุงสกลิงค์ **ตโต** = ต + โต

๒๖๒. ตฺรโตเถสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

ตฺรโตเถสุ เพราะ ตฺร โต ถ ปัจจัยทั้งหลาย (**กุ** การอาเทศเป็น กุ **กิสฺส** แห่ง กึ ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี).

เพราะ ตฺร โต ถ ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น กุ

อุ. **กสฺมา เกหีติ วา กุโต**. จาก...ไหน

๒๖๓. สพฺพสฺเสตสฺสากาโร วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

(**โตเถสุ**) เพราะ โต ถ ปัจจัยทั้งหลาย **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

อุ. **เอตสฺมา เอเตหีติ วา อโต**. จาก...นั่น นี่

๒๖๔. เอ โตเถสุ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โตเถสุ เพราะ โต ถ ปัจจัยทั้งหลาย **เอ** การอาเทศเป็น เอ **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

อุ. **เอตสฺมา เอเตหีติ วา เอตฺโต**. จาก...นั่น นี่ (ซ้อน ตฺ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน)

๒๖๕. อิมสฺสิ ถทานิหโตเธสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ถทานิหโตเธสุ เพราะ ถ ทานิ ห โต ธ ปัจจัยทั้งหลาย **อิ** การอาเทศเป็น อิ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ถ ทานิ ห โต ธ ปัจจัย อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น อิ

อุ. **อิมสฺมา อิเมหีติ วา อิโต**. จาก...นี้

กฺวจิ โต โยควิภาค

๑. ลง โต ปัจจัย หลังจาก อาทิ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถสัตตมี
   อุ. **อาทิมฺหีติ อาทิโต.** ในเบื้องต้น

๒. ลง โต ปัจจัย หลังจาก อนิจฺจ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถตติยา
   อุ. **อนิจฺเจนาติ อนิจฺจโต.** โดยความไม่เที่ยง

โตปัจจัย

๑.	ลงในอรรถ ปัญจมี	มีใช้มากที่สุด
๒.	ลงในอรรถ ตติยา สัตตมี	มีใช้น้อย
๓.	ลงในอรรถ อื่นๆ	มีใช้บ้าง

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก **อาทิ** ศัพท์เป็นต้น ในอรรถสัตตมี (ใน)			
วิภัตติ	เอก.	ศัพท์เดิม	แปล
สัตตมี	**อาทิโต**	อาทิ + โต	ในเบื้องต้น, ใน...เป็นต้น
สัตตมี	**มชฺฌโต**	มชฺฌ + โต	ในท่ามกลาง
สัตตมี	**เอกโต**	เอก + โต	ใน...หนึ่ง
สัตตมี	**ปุรโต**	ปุร + โต	ในกาลก่อน, ในเบื้องหน้า
สัตตมี	**ปจฺฉโต**	ปจฺฉ + โต	ในภายหลัง ในเบื้องหลัง
สัตตมี	**ปสฺสโต**	ปสฺส + โต	ในด้านข้าง
สัตตมี	**ปิฏฺฐิโต**	ปิฏฺฐิ + โต	ในเบื้องหลัง
สัตตมี	**ปาทโต**	ปาท + โต	ที่เท้า ใกล้เท้า
สัตตมี	**สีสโต**	สีส + โต	บนศีรษะ
สัตตมี	**อคฺคโต**	อคฺค + โต	บนยอด
สัตตมี	**มูลโต**	มูล + โต	ที่โคน ที่ควง
สัตตมี	**ปรโต**	ปร + โต	ใน...อื่น, ใน...หน้า

ลง **โต** ปัจจัย หลังจาก **อนิจฺจ** ศัพท์เป็นต้น ในอรรถตติยา (โดย)			
วิภัตติ	เอก.	ศัพท์เดิม	แปล
ตติยา	**อนิจฺจโต**	อนิจฺจ + โต	โดยความไม่เที่ยง
ตติยา	**ทุกฺขโต**	ทุกฺข + โต	โดยความเป็นทุกข์
ตติยา	**โรคโต**	โรค + โต	โดยความเป็นโรค
ตติยา	**คณฺฑโต**	คณฺฑ + โต	โดยความเป็นหัวฝี

อรรถของ โต ปัจจัย

ลิงฺตตฺเถ กตฺตุกมฺเมสุ เหตฺวตฺเถวธิสามิสุ
วิเสสเน จ ภุมฺมตฺเถ นิทฺธารเณ จ โต ภเว. (โมค.นิสสย)

โต ปัจจัย ลงในอรรถลิงค์ (ปฐมา), อรรถกัตตา (ตติยากัตตา), อรรถกัมมะ (ทุติยา), อรรถเหตุ (ตติยา), อรรถอวธิ ขอบเขต (ปัญจมี), อรรถสามี (ฉัฏฐี), อรรถวิเสสนะ (ตติยาวิเสสนะ), อรรถภุมมะ (สัตตมี), และอรรถนิทธารณะ (ฉัฏฐี, สัตตมี แปลว่า บรรดา)

อรรถของ โต ปัจจัย ๙ อย่าง

ลิงฺคตฺเถ กตฺตุกมฺเมสุ เหตฺวตฺเถวธิสามิสุ
วิเสสเน จ ภุมฺมตฺเถ นิทฺธารเณ จ โต ภเว. (โมค.นิสฺสย)

โต ปัจจัย ลงในอรรถลิงค์ (ปฐมา), อรรถกัตตา (ตติยากัตตา), อรรถกัมมะ (ทุติยา), อรรถเหตุ (ตติยา), อรรถอวธิ ขอบเขต (ปัญจมี), อรรถสามี (ฉัฏฐี), อรรถวิเสสนะ (ตติยาวิเสสนะ), อรรถภุมมะ (สัตตมี), และอรรถนิทธารณะ (ฉัฏฐี, สัตตมี แปลว่า บรรดา)

อุทาหรณ์ โต ปัจจัย

๑. **ลิงคัตถะ** หรือ **ปัจจัตตะ** อรรถปฐมาวิภัตติ

อุ. - **ตโต นิทานนฺติ ตํ นิทานํ ตํ เหตุกนฺติ ปจฺจตฺตวจนสฺส โตอาเทโส เวทิตพฺโพ, สมาเส จสฺส โตโลปาภาเว.** (สุทินฺน.อฏ.)
คำว่า “ตโต นิทานำ” แปลว่า เรื่องนั้น เหตุนั้น พึงทราบว่า มีการอาเทศปฐมาวิภัตติเป็น โต, และในสมาส ไม่มีการลบ โต ปัจจัย

- **ยโตทกำ ตทาทิตฺตำ ยโต เขมำ ตโต ภยำ.** (ขุ.ชา.ปทกุสล. ๒๗/๕๘)
ที่ใดมีน้ำ ที่นั้นกลับร้อน ที่ใดปลอดภัย ที่นั้นกลับมีภัย

ยำ อุทกำ ตเทว อาทิตฺตำ. (ปทกุสล.อฏ.)
ที่ใดมีน้ำ ที่นั้นกลับร้อน

- **สีตำ อุณฺหำ ปฏิหนฺติ ตโต วาฬมิคานิ จ.** (วิ.จูฬ. ๗/๒๙๕)
วิหารนั้น ย่อมป้องกันความหนาว ร้อน และสัตว์ร้าย

ตโต โส วิหาโร ปฏิหนติ. (วิ.จูฬ.อฏ.)
วิหารนั้น ย่อมป้องกัน

๒. **กัตตุ** อรรถตติยากัตตา

อุ. - **ตโต วาตาตโป โฆโร สญฺชาโต ปฏิหญฺญติ.** (วิ.จูฬ. ๗/๒๙๕)
ลมและแดดอันกล้าที่เกิดขึ้น อันวิหารนั้นย่อมป้องกันได้

๓. **กัมมะ** อรรถทุติยาวิภัตติ

อุ. - **อนฺตราเย อเสสโต.** (อฏฺฐสาลินี คนฺถารมฺภ)
ซึ่งอันตรายไม่มีส่วนเหลือ

อเสสโตติ นิสฺเสเส สกเล. (มูลฏีกา)
คำว่า อเสสโต คือ ไม่มีเหลือ ได้แก่ ทั้งสิ้น

๔. **เหตุ** อรรถตติยาเหตุ

อุ. - **อตฺถานำ สูจนโต.** (วิ.อฏ.)
เพราะแสดงซึ่งอรรถทั้งหลาย

๕. **อวธิ** อรรถขอบเขต ปัญจมีวิภัตติ

อุ. - **ราชโต วา โจรโต วา.** (สำ.สคาถ. ๑๘/๓๖๑)
จากพระราชา และจากโจร

๖. **สามี** อรรถเจ้าของ ฉัฏฐีวิภัตติ

อุ. - **นาทฏฺฐ ปรโต โทสํ อณุ๎ ถูลานิ สพฺพโต.** (ขุ.ชา. ๒๗/๑๐๖)
ไม่เห็นโทษน้อยใหญ่ทั้งปวงของบุคคลอื่น

- **เอวๆ สมฺปทเมเวตๆ ยๆ ปรโต ทานปจฺจยา.** (ขุ.ชา. ๒๗/๒๑๒)
สิ่งใด ได้มาเพราะเหตุแห่งการให้ของบุคคลอื่น

๗. **วิเสสนะ** อรรถตติยาวิเสสนะ โดยอาการ

อุ. - **อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปสฺสนฺติ.** (อภิ.ปฏ. ๔๐/๔๐๔)
ย่อมเห็นชัด โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

๘. **ภุมมะ** อรรถอาธารสัตตมี

อุ. - **อภิธมฺมสฺส อาทิโต.** (อภิ.อัฏฐสาลินีฏีกา)
ในเบื้องต้นแห่งพระอภิธรรม

- **อาทิโต อุปสมฺปนฺเนน สิกฺขิตพฺพๆ สมาติกๆ.** (ขุทฺทสิกฺขา)
ในเบื้องต้น อันอุปสัมบันควรศึกษาพร้อมด้วยมาติกา

๙. **นิทธารณะ** อรรถนิทธารณและลิงคัตถะ ถอนออกจากกลุ่ม

อุ. - **กามาวจรกุสลโต อฏฺฐ.** (อภิ.อัฏฐสาลินีฏีกา)
บรรดากามาวจรกุศล จิต ๘ ดวง / กามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง

- **กามาวจรกุสลโต อฏฺฐาติ กามาวจรกุสเล จตฺตาโร ขนฺเธ คเหตฺวา อฏฺฐ จิตฺตานิ อุทฺธรติ.** (อภิ.มูลฏีกา)
บรรดากามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง ถือเอาขันธ์ ๔ ยกขึ้นสู่จิต

๒๖๖. ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

สพฺพนาเมหิ หลังจากสัพพนามทั้งหลาย **ตฺรถ** ตฺร และ ถ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง (**อตฺเถ**) ในอรรถ **สตฺตมิยา** แห่งสัตตมีวิภัตติ **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนาม ลง ตฺร ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติ บ้าง

อุ. **สพฺพสฺมึ สพฺเพสุ จาติ สพฺพตฺร สพฺพตฺถ.** ใน...ทั้งปวง

กุตฺร กุตฺถ - อาเทศ กึ เป็น กุ = ตฺรโตเถสุ จ.
กตฺถ - อาเทศ กึ เป็น ก = จศัพท์ใน กิสฺส ก เว จ.
ซ้อน ตฺ = วคฺเค โฆสาโฆสานๆ ตติยปฐมา.

ลง **ตฺร ถ** ปัจจัย หลังจาก **สัพพนาม** ในอรรถสัตตมี (ใน)			
วิภัตติ	เอก, พหุ	ศัพท์เดิม	แปล
สัตตมี	**สพฺพตฺร สพฺพตฺถ**	สพฺพ + ตฺร ถ	ใน...ทั้งปวง
สัตตมี	**ยตฺร ยตฺถ**	ย + ตฺร ถ	ใน...ใด

ลง **ตฺร ถ** ปัจจัย หลังจาก **สัพพนาม** ในอรรถสัตตมี (ใน)			
วิภัตติ	เอก, พหุ	ศัพท์เดิม	แปล
สัตตมี	**ตตฺร ตตฺถ**	ต + ตฺร ถ	ใน...นั้น
สัตตมี	**อิตรตฺร อิตรตฺถ**	อิตร + ตฺร ถ	ใน...นอกนี้
สัตตมี	**อญฺญตฺร อญฺญตฺถ**	อญฺญ + ตฺร ถ	ใน...อื่น
สัตตมี	**อุภยตฺร อุภยตฺถ**	อุภย + ตฺร ถ	ใน...ทั้งสอง
สัตตมี	**ปรตฺร ปรตฺถ**	ปร + ตฺร ถ	ใน...อื่น
สัตตมี	**กุตฺร กุตฺถ กตฺถ**	กึ + ตฺร ถ	ใน...ไหน
สัตตมี	**อมุตฺร อมุตฺถ**	อมุ + ตฺร ถ	ใน...โน้น

ทำตัวรูป

สพฺพตฺถ = สพฺพ (อลิงฺค)
สพฺพ ถ - ลง ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
สพฺพ ถ - เรียก ถ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
สพฺพตฺถ - ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ตฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
- สำเร็จรูปเป็น **สพฺพตฺถ** ใน...ทั้งปวง

กุตฺร กุตฺถ = กึ (อลิงฺค)
กึ ตฺร กึ ถ - ลง ตฺร ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
กึ ตฺร กึ ถ - เรียก ตฺร ถ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
กุ ตฺร กุ ถ - อาเทศ กึ เป็น กุ = ตฺรโตเถสุ จ.
กุ ตฺร กุตฺถ - ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ตฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
- สำเร็จรูปเป็น **กุตฺร กุตฺถ** ใน...ไหน

กตฺถ = กึ (อลิงฺค)
กึ ถ - ลง ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
กึ ถ - เรียก ถ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
ก ถ - อาเทศ กึ เป็น ก = จศัพท์ใน กิสฺส ก เว จ.
กตฺถ - ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ตฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
- สำเร็จรูปเป็น **กตฺถ** ใน...ไหน

๒๖๗. เตฺร นิจฺจํ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

เตฺร เพราะ ตฺร ปัจจัย **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะ ตฺร ปัจจัย อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น อ แน่นอน

อุ. **เอตสฺมึ เอเตสุ จาติ อตฺร อตฺถ เอตฺถ**. ใน...นั่น

ทำตัวรูป

อตฺร = เอต (อลิงฺค)
เอต ตฺร - ลง ตฺร ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
เอต ตฺร - เรียก ตฺร ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
อ ตฺร - เพราะ ตฺร อาเทศ เอต เป็น อ แน่นอน = เตฺร นิจฺจํ.
- สำเร็จรูปเป็น **อตฺร** ใน...นั่น

อตฺถ = เอต (อลิงฺค)
เอต ถ - ลง ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
เอต ถ - เรียก ถ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
อ ถ - เพราะ ถ อาเทศ เอต เป็น อ บ้าง = สพฺพสฺเสตสฺสากาโร วา.
อตฺถ - ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ตฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
- สำเร็จรูปเป็น **อตฺถ** ใน...นั่น

เอตฺถ = เอต (อลิงฺค)
เอต ถ - ลง ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
เอต ถ - เรียก ถ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
เอ ถ - เพราะ ถ อาเทศ เอต เป็น เอ บ้าง = เอ โตเถสุ จ.
เอตฺถ - ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ (ซ้อน ตฺ) = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
- สำเร็จรูปเป็น **เอตฺถ** ใน...นั่น

๒๖๘. สพฺพโต ธิ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

สพฺพโต หลังจาก สพฺพ สัพพนาม **ธิ** ธิปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก สพฺพ ลง ธิ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

อุ. **สพฺพสฺมินฺติ สพฺพธิ**. ใน...ทั้งปวง

๒๖๙. กิสฺมา โว. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

กึสฺมา หลังจาก กึ สัพพนาม **โว** วปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ ลง ว ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

๒๗๐. กิสฺส ก เว จ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

เว เพราะ ว ปัจจัย **ก** การอาเทศเป็น ก **กิสฺส** แห่ง กึ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ว ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น ก

อุ. **กสฺมินฺติ กฺว.** ใน...ไหน, **กฺว คโตสิ ตฺวํ.** ท่านจะไป ณ ที่ไหน

ทำตัวรูป

กฺว = กึ (อลิงฺค)
กึ ว - ลง ว ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = กิสฺมา โว.
กึ ว - เรียก ว ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
ก ว - เพราะ ว อาเทศ กึ เป็น ก = กิสฺส ก เว จ.
กฺ ว - เพราะ ว ลบ อ ที่ ก = เตสุ วุทฺธิ...
- สำเร็จรูปเป็น **กฺว** ที่ไหน

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะ ถ หึ ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ กึ เป็น ก
อุ. **กตฺถ กหึ** ที่ไหน

๒๗๑. หึหึหิญฺจนึ. (๑ บท, ปัจจยวิธิ)

กึสฺมา หลังจาก กึ สัพพนาม **หึหึหิญฺจนึ** หึ หึ และ หิญฺจนึ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ ลง หึ หึ หิญฺจนึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

๒๗๒. กุ หึหึสุ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

หึหึสุ เพราะ หึ และ หึ ปัจจัยทั้งหลาย **กุ** การอาเทศเป็น กุ **กิสฺส** แห่ง กึ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ หึ หึ ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น กุ

จศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถอวุตตสมุจจยะ รวมเอา เพราะ **หิญฺจนึ ทาจนึ** ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ กึ เป็น กุ, **อาทิศัพท์** รวมเอา **ทา** ปัจจัย
อุ. **กิสฺมินฺติ กุหึ กุหึ กุหิญฺจนึ กหึ.** ที่ไหน

อาทิศัพท์ รวมเอา **ทา** ปัจจัย
อุ. **กุทาสฺสุ นามาหึ สเตน วา สหสฺเสน วา ปริวุโต.** (วิ.มหาวิ. ๑/๑๙๕)
เมื่อไรหนอ เราจักมีบริวารเป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อม

กุทาสฺสุ นามาหนฺติ เอตฺถ สุอิติ นิปาโต. (วิ.อฏ. ๑/๑๙๕)
สุ ในคำว่า “กุทาสฺส นามาหึ” เป็น สุ นิบาต (ซ้อน สฺ)

ทำตัวรูป

กุหึ กุหึ = กึ (อลิงฺค)
กึ หึ หึ - ลง หึ หึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = หึหึหิญฺจนึ.
กึ หึ หึ - เรียก หึ หึ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
กุ หึ หึ - เพราะ หึ หึ อาเทศ กึ เป็น กุ = กุ หึหึสุ จ.

- สำเร็จรูปเป็น **กุหึ กุหำ** ที่ไหน

กุหิญฺจนำ = กึ (อลิงฺค)
กึ หิญฺจนำ - ลง หิญฺจนำ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = หึหำหิญฺจนำ.
กึ หิญฺจนำ - เรียก หิญฺจนำ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
กุ หิญฺจนำ - เพราะ หิญฺจนำ อาเทศ กึ เป็น กุ = จศัพท์ใน กุ หึหำสุ จ.
- สำเร็จรูปเป็น **กุหิญฺจนำ** ที่ไหน

กหำ = กึ (อลิงฺค)
กึ หำ - ลง หำ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = หึหำหิญฺจนำ.
กึ หำ - เรียก หำ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
ก หำ - เพราะ หำ อาเทศ กึ เป็น ก = จศัพท์ใน กิสฺส ก เว จ.
- สำเร็จรูปเป็น **กหำ** ที่ไหน

๒๗๓. ตมฺหา จ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ตมฺหา หลังจาก ต สัพพนาม **หึหำ** หึ และ หำ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ต ลง หึ หำ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

อุ. **ตสฺมินฺติ ตหึ ตหำ.** ที่นั้น

๒๗๔. อิมสฺมา หธา จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

อิมสฺมา หลังจาก อิม สัพพนาม **หธา** ห และ ธ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ลง ห ธ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

อุ. **อิมสฺมินฺติ อิห อิธ.** ที่นี้ - อาเทศ อิม เป็น อิ = อิมสฺสิ ถำทานิหโตเธสุ จ.

ทำตัวรูป

อิห อิธ = อิม (อลิงฺค)
อิม ห ธ - ลง ห ธ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี = อิมสฺมา หธา จ.
อิม ห ธ - เรียก ห ธ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
อิ ห ธ - เพราะ ห ธ อาเทศ อิม เป็น อิ = อิมสฺสิ ถำทานิหโตเธสุ จ.
- สำเร็จรูปเป็น **อิห อิธ** ที่นี้ ใน...นี้

อิธ โลเก รโห นาม ปาปกมฺมำ ปกุพฺพโต ?
นตฺถิ โลเก รโห นาม ปาปกมฺมำ ปกุพฺพโต.
ชื่อว่า ที่ลับ สำหรับคนทำกรรมชั่ว ไม่มีในโลก

๒๗๕. ยโต หึ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

ยโต หลังจาก ย สัพพนาม **หึ** หึปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ย ลง หึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

อุ. **ยสฺมินฺติ ยหึ.** ที่ใด

๒๗๖. กึสพฺพญฺเญกยกุหิ ทาทาจนำ. (๒ บท, ปัจจยวิธิ)

กึสพฺพญฺเญกยกุหิ หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย และ กุ สัพพนามทั้งหลาย **ทาทาจนำ** ทา และ ทาจนำ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย และ กุ ลง ทา ทาจนำ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

สูตรนี้ แยกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย ลง ทา ปัจจัย
๒. หลังจาก กุ ลง ทาจนำ ปัจจัย

อุ. **กสฺมึ กาเลติ กทา.** ในกาลไหน เมื่อไร

ทำตัวรูป

กทา	= กึ (อลิงฺค)	
กึ ทา	- ลง ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี	= กึสพฺพญฺเญกยกุหิ ทาทาจนำ.
กึ ทา	- เรียก ทา ปัจจัยว่า วิภัตติ	= ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
ก ทา	- เพราะ ทา อาเทศ กึ เป็น ก	= จศัพท์ใน กิสฺส ก เว จ.
	- สำเร็จรูปเป็น **กทา** ที่กาลไหน เมื่อไร	

๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

ทามฺหิ เพราะ ทา ปัจจัย **โส** การอาเทศเป็น ส **สพฺพสฺส** แห่ง สพฺพ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ทา ปัจจัย อาเทศ สพฺพ เป็น ส บ้าง

อุ. **สพฺพสฺมึ กาเลติ สทา สพฺพทา.** ในกาลทั้งปวง ทุกเมื่อ

ทำตัวรูป

สทา	= สพฺพ (อลิงฺค)	
สพฺพ ทา	- ลง ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี	= กึสพฺพญฺเญกยกุหิ ทาทาจนำ.
สพฺพ ทา	- เรียก ทา ปัจจัยว่า วิภัตติ	= ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
ส ทา	- เพราะ ทา อาเทศ สพฺพ เป็น ส	= สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.
	- สำเร็จรูปเป็น **สทา** ในกาลทั้งปวง ทุกเมื่อ	

อุ. **อญฺญสฺมึ กาเลติ อญฺญทา.** ในกาลอื่น
เอกสฺมึ กาเลติ เอกทา. ในกาลหนึ่ง

ยสฺมึ กาเลติ ยทา. ในกาลใด
กสฺมึ กาเลติ กุทาจนํ. ในกาลไหน - อาเทศเป็น กุ = จศัพท์ใน กุ หีหสุ จ.

ทำตัวรูป

กุทาจนำ = กึ (อลิงฺค)
กึ ทาจนำ - ลง ทาจนำ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี = กึสพฺพฌฺเฌกยกุหิ ทาทาจนำ.
กึ ทาจนำ - เรียก ทาจนำ ปัจจัยว่า วิภัตติ = ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
กุ ทาจนำ - เพราะ ทาจนำ อาเทศ กึ เป็น กุ = จศัพท์ใน กุ หีหสุ จ. หรือ กุ นิปาตนะ
- สำเร็จรูปเป็น **กุทาจนำ** ที่กาลไหน

๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

ตมฺหา หลังจาก ต สัพพนาม **ทานิ จ ทา** ทานิ และ ทา ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ต ลง ทานิ และ ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

อุ. **ตสฺมึ กาเลติ ตทานิ ตทา.** ในกาลนั้น

๒๗๙. อิมสฺมา รหิธุนาทานิ จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิ)

อิมสฺมา หลังจาก อิม **รหิธุนาทานิ** รหิ ธุนา และ ทานิ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ลง รหิ ธุนา และ ทานิ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

๒๘๐. เอต รหิมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิ)

รหิมฺหิ เพราะ รหิ ปัจจัย **เอต** การอาเทศเป็น เอต **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ รหิ อาเทศ อิม เป็น เอต

อุ. **อิมสฺมึ กาเลติ เอตรหิ.** ในกาลนี้ บัดนี้

๒๘๑. อ ธุนามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

ธุนามฺหิ เพราะ ธุนา ปัจจัย **อ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ธุนา อาเทศ อิม เป็น อ

อุ. **อิมสฺมึ กาเลติ อธุนา.** ในกาลนี้ บัดนี้
อิมสฺมึ กาเลติ อิทานิ. ในกาลนี้ - อาเทศ อิม เป็น อิ = อิมสฺสิ ถทานิหโตเธสุ จ.

สรุป อิม **อิมสฺมึ กาเลติ เอตรหิ อธุนา อิทานิ.** ในกาลนี้ บัดนี้

วิภตฺติปฺปจฺจยสงฺคหคาถา

สพฺพาทิโต โต ตฺร ถ ธิ ว หึ หำ ห ธ หิฌฺจนำ
ทา ทาจนำ ทานิ รหิ ธุนาติ ทส ปญฺจ จ. (โปราณาจริย)

วิภัตติปปัจจัย ที่ลงหลังจาก สพฺพ สัพพนามเป็นต้น มี ๑๕ ตัว คือ **โต ตฺร ถ ธิ ว หึ หำ ห ธ หิฌฺจนำ ทา ทาจนำ ทานิ รหิ ธุนา**

อธิบายคาถา

๑. **โต ปัจจัย** ลงหลังจากสุทธนามและสัพพนาม ในอรรถปัญจมี
เช่น ปุริสโต ราชโต โจรโต อคฺคิโต คหปติโต หตฺถิโต เหตุโต สพฺพญฺญุโต กญฺญโต สพฺพโต ยโต ตโต กตรโต กตมโต อิตรโต อญฺญโต เอกโต อุภยโต ปุพฺพโต

โต ปัจจัย ลงหลังจาก **อาทิ** ศัพท์เป็นต้น ในอรรถสัตตมี
เช่น อาทิโต มชฺฌโต เอกโต ปุรโต ปจฺฉโต ปสฺสโต ปิฏฺฐิโต ปาทโต สีสโต อคฺคโล

โต ปัจจัย ลงหลังจาก **อนิจฺจ** ศัพท์เป็นต้น ในอรรถตติยา
เช่น อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต

๒. หลังจาก **สพฺพ** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๕ ตัว คือ **โต ตฺร ถ ธิ ทา**
เช่น สพฺพโต สพฺพตฺร สพฺพตฺถ สพฺพธิ สทา หรือ สพฺพทา

๓. หลังจาก **ย** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๕ ตัว คือ **โต ตฺร ถ หึ ทา**
เช่น ยโต ยตฺร ยตฺถ ยหึ ยทา

๔. หลังจาก **ต** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๗ ตัว คือ **โต ตฺร ถ หึ หำ ทา ทานิ**
เช่น ตโต ตตฺร ตตฺถ ตหึ ตหำ ตทา ตทานิ

๕. หลังจาก **เอต** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๓ ตัว คือ **โต ตฺร ถ**
เช่น อโต เอตฺโต, อตฺร, อตฺถ เอตฺถ

๖. หลังจาก **อิม** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๖ ตัว คือ **โต ห ธ รหิ ทานิ ธุนา**
เช่น อิโต อิห อิธ เอตรหิ อิทานิ อธุนา

๗. หลังจาก **กึ** สัพพนาม ลงปัจจัยได้ ๙ ตัว คือ **โต ตฺร ถ ว หึ หำ หิฌฺจนำ ทาจนำ ทา**
เช่น กุโต กุตฺร กุตฺถ กตฺถ กฺว กุหำ กุหำ กหำ กุหิฌฺจนำ กุทาจนำ กทา

โปรดทราบ **โต** ปัจจัย ลงในอรรถ **ปัญจมี สัตตมี ตติยา** (ตามลำดับที่มีใช้มากไปหาน้อย)
ตฺร ถ ธิ ว หึ หำ ห ธ หิฌฺจนำ ปัจจัย ๙ นี้ ลงในอรรถ**สัตตมี**
ทา ทาจนำ ทานิ รหิ ธุนา ปัจจัย ๕ นี้ ลงในอรรถ**กาลสัตตมี**

จบ วิภัตติปปัจจยวิธาน
จบ สัพพนาม

๒.๕. โอปสัคคิกบท

บทที่ปรุงแต่งอรรถของลิงค์และธาตุ

ต่อไป จะกล่าวอุปสัคและนิบาต อันไม่ต่างกันโดยลิงค์ สังขยา (วจนะ) และวิภัตติ

ลิงฺค... วิ.
- **ลิงฺคญฺจ สงฺขฺยา จ วิภตฺติ จ ลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺติโย**. (อสมา.ทฺวนฺท)
ลิงค์ สังขยา (วจนะ) และวิภัตติ ชื่อว่า ลิงคสังขยาวิภัตติ
- **ลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺตีนํ เภโท ลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺติเภโท**. (ฉ.ตปฺ.)
ประเภทแห่งลิงค์ สังขยา และวิภัตติ ชื่อว่า ลิงคสังขยาวิภัตติเภทะ
- **โส น วิชฺชติ เอเตสนฺติ อลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺติเภทา**. (พหุพฺ.)
บทที่ไม่มีประเภทแห่งลิงค์ สังขยา และวิภัตติ ชื่อว่า อลิงคสังขยาวิภัตติเภทะ

อุปสคฺค วิ.
- **อุเปจฺจ อตฺถํ สชฺชนฺตีติ อุปสคฺคา**. (อุป + สช + ณย)
เข้าไปปรุงแต่งอรรถ(ของลิงค์และธาตุ) ชื่อว่า อุปสัคคะ
- **ธาตฺวตฺถํ อุเปจฺจ สชฺชนฺตีติ อุปสคฺคา**. (อุป + สช + ณย)
เข้าไปปรุงแต่งอรรถของธาตุ ชื่อว่า อุปสัคคะ
- **อุปสคฺโคเยว โอปสคฺคิกํ**. (อุปสคฺค + ณิก สกัตถะ)
อุปสัคนั่นแหละ ชื่อว่า โอปสัคคิกะ
- **โอปสคฺคิกญฺจ ตํ ปทํ จาติ โอปสคฺคิกปทํ**. (กัมมธารยะ)
โอปสัคคิกะนั้น เป็นบทด้วย ชื่อว่า โอปสัคคิกบท

<u>โปรดทราบ</u>
- ปัจจัยไม่มีอรรถ เรียกว่า **สกัตถะ**
- บทไม่มีอรรถ เรียกว่า **ตัพภาวะ**

นิปาต วิ.
- **ปทานํ อาทิมชฺฌาวสาเนสุ นิปตนฺตีติ นิปาตา**. (นิ + ปต + ณ)
ศัพท์ที่ตกอยู่ข้างหน้า ท่ามกลาง ที่สุดท้าย ของบททั้งหลาย ชื่อว่า นิปาตะ
- **ธาตฺวตฺถํ อุเปจฺจ สชฺชนฺตีติ อุปสคฺคา**. (อุป + สช + ณย)
เข้าไปปรุงแต่งอรรถของธาตุ ชื่อว่า อุปสัคคะ

<u>โปรดทราบ</u>
๑. **อุปสัคะ** จะประกอบอยู่หน้าบทนามและกิริยา บทที่ไม่มีอุปสัคจะมีน้อย
๒. **นิบาต** ประกอบไว้เพื่อประดับบทและวากยะ

อลิงค์ อสังขยา อวิภัตติ

๑. **อลิงฺคเภท** อุปสัคและนิบาต ไม่ต่างกัน โดยลิงค์

ลิงค์	อุปสัค		นิบาต	
ปุงลิงค์	**ปาจริโย**	ปาจารย์	**อุจฺจํ รุกฺโข**	ต้นไม้สูง
อิตถีลิงค์	**ปญฺญา**	ปัญญา	**อุจฺจา สาลา**	ศาลาสูง
นปุงสกลิงค์	**ปณีตํ**	สูงสุด	**อุจฺจํ โสปานํ**	บันไดสูง

๒. **อสงฺขฺยาเภท** อุปสัคและนิบาต ไม่ต่างกัน โดยวจนะ

สังขยา/วจนะ	อุปสัค		นิบาต	
เอกวจนะ	**ปภวติ**	เริ่มต้น	**อุจฺจํ รุกฺโข**	ต้นไม้สูง
พหุวจนะ	**ปภวนฺติ**	เริ่มต้น	**อุจฺจํ รุกฺขา**	ต้นไม้สูง

๓. **อวิภตฺติเภท** อุปสัคและนิบาต ไม่ต่างกัน โดยวิภัตติ

วิภัตติ	อุปสัค		นิบาต	
ปฐมา	**ปญฺญา**	ปัญญา	**อุจฺจํ รุกฺโข**	ต้นไม้สูง
ทุติยา	**ปญฺญํ**	ซึ่งปัญญา	**อุจฺจํ รุกฺขํ**	ซึ่งต้นไม้สูง
ตติยา	**ปญฺญาย**	ด้วยปัญญา	**อุจฺจํ รุกฺเขน**	ด้วยต้นไม้สูง

ตัวอย่างอุปสัคและนิบาท

๑. **อุปสัค** ประกอบหน้า **ลิงค์** เช่น **อภิธมฺโม** ธรรมอันประเสริฐ
ประกอบหน้า **ธาตุ** เช่น **อภิกฺกมติ** ย่อมก้าวไป เดินหน้า

๒. **นิบาต** ประกอบ**หน้า**บท เช่น **อลํ ปุญฺญานิ กาตุ** ทำบุญพอแล้ว
ประกอบ**กลาง**บท เช่น **สีลํ จ รกฺขถ** จงรักษาศีลด้วย
ประกอบ**ท้าย**บท เช่น **ปุญฺญานิ กาตุ อลํ** ทำบุญพอแล้ว

อุปสัค ๒๐ ตัว

ป ปรา นิ นี อุ ทุ สํ, วิ อว อนุ ปริ อธิ อภิ ปติ, สุ อา อติ อปิ อป อุป

๑. **ป** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
ปการ	**ปญฺญา** (ป+ญา+อ) **ปกาเรหิ ชานาตีติ ปญฺญา.**	ปัญญา, รู้ทั่วถึง, รู้หลายประการ รู้โดยประการต่างๆ
อาทิกมฺม	**วิปฺปกตํ** (วิ-ป+กร+ต)	เริ่มทำ, ลงมือทำ, ทำค้างไว้
ปธาน	**ปณีตํ** (ป+ธานํ) **ปธานํ, ปธานตฺตํ**	ประณีต, สูงสุด ประธาน, เป็นประธาน
อิสฺสริย	**ปภู อยํ เทสสฺส** (ป+ภู+กฺวิ)	ผู้เป็นใหญ่ในประเทศ
อนฺโตภาว	**ปกฺขิตฺตํ** (ป+ขิป+ต)	ใส่เข้าไว้, สอดเข้า
วิโยค	**ปวาสี** (ป+วาส+ณี)	แยกกันอยู่

ตปฺปร	**ปาจริโย** (ป+อาจริโย) **อาจริยโต ปโร ปาจริโย.**	ปาจารย์, อาจารย์ของอาจารย์ อาจารย์อื่นจากอาจารย์
ภุสตฺถ	**ปวุฑฺฒกาโย** (นาโค) (ป+วุฑฺฒกาโย) **ภุสํ อติสเยน วุฑฺโฒ กาโย อสฺสาติ..**	ผู้มีร่างกายใหญ่โต, ช้าง สัตว์ผู้มีกายใหญ่โตมาก
สมฺภว	**ปภวติ** (ป+ภวติ) **หิมตา คงฺคา ปภวติ.**	เริ่มต้น เกิดขึ้น แม่น้ำคงคา เกิดจากภูเขาหิมาลัย
ติตฺติ	**ปหูตมนฺนํ** (ป+หูตํ) + อนฺนํ	ข้าวมากเพียงพอ บริบูรณ์
อนาวิล	**ปสนฺนมุทกํ** (ป+สนฺนํ) + อุทกํ	น้ำใสสะอาด
ปตฺถน	**ปณิหิตํ** (ป+ณิหิตํ)	ตั้งไว้, ตั้งความปรารถนา เป็นต้น

๒. **ปรา** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
ปริหานิ	**ปราภโว** (ปรา+ภโว)	ความเสื่อม
ปราชย	**ปราชิโต** (ปรา+ชิโต)	ปราชัย แพ้
คติ	**परायनं** (ปรา+อยนํ)	ที่อยู่, ที่ไป, การไปสู่ภพหน้า
วิกฺกม	**ปรกฺกมติ** (ปรา+กมติ)	ก้าวไปข้างหน้า ก้าวหน้า
อามสน	**องฺคสฺส ปรามสนํ** (ปรา+อามสนํ)	การลูบคลำอวัยวะ เป็นต้น

๓. **นิ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
นิสฺเสส	**นิรุตฺติ** (นิ+อุตฺติ) **นิสฺเสเสน อุตฺติ กถนํ นิรุตฺติ.**	นิรุตติ, ไวยากรณ์ คำที่กล่าวโดยไม่ให้เหลือไว้
นิคฺคต	**นิกฺกิเลโส** (+นิ+กิเลโส) **นิคฺคตา วิคตา กิเลสา เอตสฺมาติ..**	ผู้ปราศจากกิเลส ผู้เคยมีกิเลส แต่ปราศจากไปแล้ว
	นิยฺยาติ (นิ+ยาติ)	ออกไป
นิหรณ	**นิหฺธารณํ** (นิ+ธารณํ)	การถอดถอน การถอยออก
อนฺโตปเวสน	**นิขาโต** (นิ+ขาโต)	ฝังไว้ ใส่ไว้

อภาว	**นิมฺมกฺขิกํ** (นิ+มกฺขิกํ) **มกฺขิกานํ อภาโว นิมฺมกฺขิกํ.**	(รังผึ้ง) ไม่มีตัวอ่อน
นิเสธ	**นิวาเรติ** (นิ+วาเรติ)	ห้ามไว้
นิกฺขนฺต	**นิพฺพานํ** (นิ+วานํ) **วานโต นิกฺขนฺโต นิพฺพาโน นิพฺพานํ**	นิพพาน สภาวะที่ออกจากตัณหา
ปาตุภาว	**นิมฺมิตํ** (นิ+มิตํ)	เนรมิต บันดาล ปรากฏ
อวธารณ	**นิจฺฉโย** (นิ+ฉโย)	การตัดสิน การวินิจฉัย
วิภชน	**นิทฺเทโส** (นิ+เทโส)	การชี้แจง การแสดงโดยพิสดาร
อุปมา	**นิทสฺสนํ** (นิ+ทสฺสนํ)	อุทาหรณ์ การเปรียบเทียบ
อุปธารณ	**นิสามนํ** (นิ+สามนํ)	การพิจารณา
อวสาน	**นิฏฺฐิตํ** (นิ+ฐิตํ) **นิฏฺฐํ อิตํ คตํ ปตฺตํ นิฏฺฐิตํ**	จบ อวสาน สำเร็จ ถึงที่สุดแล้ว จบแล้ว
เฉก	**นิปุโณ** (นิ+ปุโณ)	ฉลาด เป็นต้น

๔. **นี** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
นีหรณ	**นีหรติ** (นี+หรติ)	นำออก
นีวรณ	**นีวรณํ** (นี+วรณํ)	กีดขวาง กั้นไม่ให้บรรลุความดี เป็นต้น

๕. **อุ** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อุคฺคต	**อุคฺคจฺฉติ** (อุ+คจฺฉติ) **สูริโย นภุคฺคจฺฉติ**	ขึ้นไป ดวงอาทิตย์ขึ้นสู่ท้องฟ้า
อุทฺธกมฺม	**อาสนา อุฏฺฐิโต** (อุ+ฐิโต)	ลุกขึ้นจากที่นั่ง
	อุกฺเขโป (อุ+เขโป)	ยกขึ้น
ปธาน	**อุตฺตโม** (อุ+ตโม)	ประเสริฐ สูงสุด

	โลกุตฺตโร (โลก+อุ+ตโร)	ธรรมอันเหนือโลก
วิโยค	**อุพฺพาสิโต** (อุ+พาสิโต)	ถูกแยกจากกัน
สมฺภว	**อุพฺภูโต** (อุ+ภูโต)	เกิดขึ้นแล้ว
อตฺถลาภ	**อุปฺปนฺนํ ญาณํ** (อุ+ปนฺนํ)	ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว
สตฺติ	**อุสฺสหติ คนฺตุ** (อุ+สหติ)	อาจ (สามารถ) เพื่อจะไป
สรูปกถน	**อุทฺทิสติ สุตฺตํ** (อุ+ทิสติ)	สวดพระสูตร เป็นต้น

๖. **ทุ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อโสภณ	**ทุคฺคนฺโธ** (ทุ+คนฺโธ)	มีกลิ่นเหม็น
อภาว	**ทุพฺภิกฺขํ** (ทุ+ภิกฺขํ)	อาหารขาดแคลน ทุพภิกขภัย
กุจฺฉิต	**ทุกฺกฏํ** (ทุ+กตํ)	ทำความเสียหาย ทำไม่สมควร
อสมิทฺธิ	**ทุสฺสสฺสํ** (ทุ+สสฺสํ) **สสฺสานํ อสมิทฺธิ ทุสฺสสฺสํ.**	ข้าวกล้าหายาก ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์
กิจฺฉ	**ทุกฺกรํ** (ทุ+กรํ) **ทุกฺเขน กรียตีติ ทุกฺกรํ.**	ทำยาก ลำบาก กิจอันบุคคลกระทำได้โดยยาก
วิรูปตา	**ทุพฺพณฺโณ** (ทุ+วณฺโณ **วิรูโป วณฺโณ อสฺสาติ ทุพฺพณฺโณ.**	ผิวพรรณไม่งาม ผู้มีรูปไม่งาม

๗. **สํ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
สโมธาน	**สนฺธียตีติ สนฺธิ** (สํ+ธิ)	การต่อ เชื่อมโยง
สมฺมา	**สมาธิ** (สํ+อา+ธิ) **สมฺมา จิตฺตํ อาทธาตีติ สมาธิ.**	สมาธิ จิตตั้งมั่น ตั้งไว้ดี สภาวะที่ทรงจิตไว้มั่นคงดี
สม	**สมฺปยุตฺโต** (สํ+ปยุตฺโต)	ประกอบอยู่เสมอ
สมนฺตภาว	**สกิณฺณา** (สํ+กิณฺณา)	เกลื่อน กระจัดกระจาย

	สมุลฺลปนา (สํ+อุลฺลปนา)	พูดเลียบเคียง การชม
สงฺคต	**สงฺคโม** (สํ+คโม)	สังคม พบปะ ไปมาหาสู่
สงฺเขป	**สมสฺสเตติ สมาโส** (สํ+อาโส)	การย่อ สมาส
ภุสตฺถ	**สารตฺโต** (สํ+รตฺโต)	กำหนัดจัด ตัณหาจัด
สหตฺถ	**สวาโส** (สํ+วาโส)	การอยู่ร่วมกัน
อปฺปตฺถ	**สมคฺโฆ** (สํ+อคฺโฆ)	ราคาถูก
ปภว	**สมฺภโว** (สํ+ภโว)	เกิดขึ้น
อภิมุขภาว	**สมฺมุขํ** (สํ+มุขํ)	ต่อหน้า เฉพาะหน้า
สงฺคห	**สงฺคณฺหาติ** (สํ+คณฺหาติ)	สงเคราะห์ รวบรวม
ปิธาน	**สวุตํ** (สํ+วุตํ)	ปิด ครอบ สำรวม ระวัง
ปุนปฺปุนกรณ	**สนฺธาวติ** (สํ+ธาวติ)	วิ่งไปเรื่อยๆ ท่องเที่ยว
สมิทฺธิ	**สมฺปนฺโน** (สํ+ปนฺโน)	สมบูรณ์ เพียบพร้อม เป็นต้น

๘. วิ อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
วิเสส	**วิมุตฺติ** (วิ+มุตฺติ)	ความหลุดพ้น
	วิสิฏฺโฐ (วิ+สิฏฺโฐ)	พิเศษ ประเสริฐ
วิวิธ	**วิมติ** (วิ+มติ) **วิวิธา มติ วิมติ.**	ความสงสัย รวมเข้าใจหลายแง่ วิมติ
	วิจิตฺรํ (วิ+จิตฺรํ)	วิจิตร ลาย ด่าง
วิรุทฺธ	**วิวาโท** (วิ+วาโท)	การทะเลาะ ความขัดแย้ง พูดตรงข้าม
วิคต	**วิมลํ** (วิ+มลํ)	ปราศจากมลทิน
วิโยค	**วิปฺปยุตฺโต** (วิ+ปยุตฺโต)	แยกจากกัน ไม่ประกอบ
วิรูปตา	**วิรูโป** (วิ+รูโป)	รูปไม่งาม รูปแปลกตา เป็นต้น

๙. **อว** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อโธภาค	**อวกฺขิตฺตจกฺขุ** (อว+ขิตฺตจกฺขุ)	ทอดสายตาลงต่ำ มองต่ำ
วิโยค	**โอมุกฺกอุปาหโน** (อว+มุกฺกอุปาหโน) **โอมุกฺกา อวมุกฺกา อปนีตา อุปาหนา**	ถอดรองเท้าแล้ว ผู้ไม่สวมรองเท้า, ผู้เท้าเปล่า
	อวโกกิลํ วนํ (อว+โกกิลํ)	ป่าที่นกดุเหว่าจากไป ป่าร้าง
ปริภว	**อวชานนํ** (อว+ชานนํ)	การดูหมิ่น ดูถูก
	อวมญฺติ (อว+มญฺญติ)	ดูหมิ่น
ชานน	**อวคจฺฉติ** (อว+คจฺฉติ)	ย่อมรู้
สุทฺธิ	**โวทานํ** (อว+โอทานํ)	ขาวสะอาด ผู้หมดจด พระอรหันต์
นิจฺฉย	**อวธารณํ** (อว+ธารณํ)	การตัดสิน
เทส	**อวกาโส** (อว+กาโส)	สถานที่โล่งแจ้ง
เถยฺย	**อวหาโร** (อว+หาโร)	การลัก ขโมย เป็นต้น

๑๐. **อนุ** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อนุคต	**อเนฺวติ** (อนุ+เอติ)	ติดตามไป ไปตาม
อนุปจฺฉินฺน	**อนุสโย** (อนุ+สโย) **อนุ อนุ สนฺตาเน เสตีติ อนุสโย.** **อนุสยิ อนุเสติ อนุเสสฺสติ วา อนุสโย**	อนุสัย กิเลสในก้นบึ้งหัวใจ กิเลสอันนอนนิ่งอยู่ในสันดาน
ปจฺฉาสทฺทตฺถ	**(รถสฺส ปจฺฉา) อนุรถํ** (อนุ+รถํ)	ฝุ่นที่ปลิวตามหลังรถ
ภุสตฺถ	**อนุรตฺโต** (อนุ+รตฺโต)	กำหนัดจัด มักยินดี
สาทิสฺส	**(สรูปํ) อนุรูปํ** (อนุ+รูปํ)	สมควร มีสภาพเหมือนกัน
หีน	**อนุสาริปุตฺตํ ปญฺญวนฺโต** (อนุ+สาริ..)	ผู้มีปัญญาด้อยกว่าพระสารีบุตร
ตติยตฺถ	**นทึ อนุวสิตา เสนา** (อนุ+อวสิตา)	กองทัพตั้งเรียงรายตามแม่น้ำ

ลกฺขณ	**รุกฺขํ อนุ วิชฺโชตเต วิชฺชุ**	ฟ้าแลบสว่างที่ต้นไม้
อิตฺถมฺภูตกฺขาน	**สาธุ เทวทตฺโต มาตรํ อนุ**	นายเทวทัตดีเฉพาะกับมารดา
ภาค	**ยเทตฺถ มํ อนุ สิยา, ตํ ทียตุ**	ในทรัพย์ทั้งหมดนี้ ทรัพย์ใด เป็นส่วนของเรา, จงให้ทรัพย์นั้น
วิจฺฉา	**รุกฺขํ รุกฺขํ อนุ วิชฺโชตเต จนฺโท**	ดวงจันทร์ส่องสว่าง ที่ต้นไม้ทุกๆ ต้น เป็นต้น

๑๑. **ปริ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
สมนฺตโตภาว	**ปริวุโต** (ปริ+วุโต)	แวดล้อม ห้อมล้อม รอบ
ปริจฺเฉท	**ปริญฺเยยฺ** (ปริ+ญา+ณฺย)	ควรกำหนดรู้
วชฺชน	**ปริหรติ** (ปริ+หรติ)	หลีก เว้น
อาลิงฺคน	**ปริสฺสชติ** (ปริ+สชติ)	กอด แนบชิด
นิวาสน	**วตฺถํ ปริธสฺสติ** (ปริ+ธสฺสติ) **วตฺถํ ปริทเหสฺสติ** (ปริ+ทเหสฺสติ)	นุ่งห่มผ้า
ปูชา	**ปาริจริยา** (ปริ+จริยา, วุทธิ)	การรับใช้
โภชน	**ภิกฺขุ ปริวิสติ** (ปริ+วิสติ)	อังคาสภิกษุ
อวชานน	**ปริภวติ** (ปริ+ภวติ)	ดูหมิ่น
โทสกฺขาน	**ปริภาสติ** (ปริ+ภาสติ)	บริภาษ ตัดพ้อ ต่อว่า ด่า
ลกฺขณ	**รุกฺขํ ปริ วิชฺโชตเต วิชฺชุ**	ฟ้าแลบสว่างที่ต้นไม้ เป็นต้น

๑๒. **อธิ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อธิก	**อธิสีลํ** (อธิ+สีลํ) **อธิกํ อุตฺตมํ สีลํ อธิสีลํ.** **อธิกภูตํ สีลํ อธิสีลํ.**	อธิศีล ศีลอันประเสริฐ หรืออันยิ่งคือเคร่งครัด

อิสฺสร	**อธิปติ** (อธิ+ปติ) **อธิ พฺรหฺมทตฺเต ปญฺจาลา**	อธิบดี ผู้เป็นใหญ่ ชาวปัญจาละมีพระเจ้าพรหมทัตเป็นใหญ่
อุปริภาว	**อธิโรหติ** (อธิ+โรหติ)	งอกขึ้น
	ปถวึ อธิเสสฺสติ (อธิ+เสสฺสติ)	จักนอนทับแผ่นดิน
อธิภวน	**อธิภวติ** (อธิ+ภวติ)	ครอบครอง ปกครอง ครอบงำ
อชฺฌายน	**พฺยากรณมธีเต** (อธิ+อิเต)	สวดคัมภีร์ไวยากรณ์
อธิฏฺฐาน	**ภูมิกมฺปาที อธิฏฺฐาติ** (อธิ+ฐาติ)	อธิษฐานให้แผ่นดินไหวเป็นต้น
นิจฺฉย	**อธิโมกฺโข** (อธิ+โมกฺโข)	การตัดสิน
ปาปุณน	**โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺฉติ** (อธิ+คจฺฉติ)	ได้กองโภคทรัพย์ เป็นต้น

๑๓. **อภิ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อภิมุขภาว	**อภิมุโข** (อภิ+มุโข)	ต่อหน้า เฉพาะหน้า มุ่งตรง
	อภิกฺกมติ (อภิ+กมติ)	ก้าวไปข้างหน้า เดินหน้า
วิสิฏฺฐ	**อภิธมฺโม** (อภิ+ธมฺโม)	ธรรมอันประเสริฐสุด
อธิก	**อภิวสฺสติ** (อภิ+วสฺสติ)	ฝนตกหนัก
อุทฺธกมฺม	**อภิรุหติ** (อภิ+รุหติ)	ขึ้นไป
กุล	**อภิชาโต** (อภิ+ชาโต)	เกิดในตระกูลดี
สารุปฺป	**อภิรูโป** (อภิ+รูโป)	รูปงาม หล่อ สวย
วนฺทน	**อภิวาเทติ** (อภิ+วาเทติ)	กราบ ไหว้ เป็นต้น

๑๔. **ปติ** อุปสัค

อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
ปติคต	**ปจฺจกฺขํ** (ปติ+อกฺขํ)	ประจักษ์ ชัดเจน
ปฏิโลม	**ปติโสตํ** (ปติ+โสตํ)	ทวนกระแส

ปตินิธิ	**อาจริยโต ปติ สิสฺโส**	ศิษย์เป็นตัวแทนจากอาจารย์
ปติทาน	**เตลตฺถิกสฺส ฆตํ ปติ ททาติ**	ให้เปรียงแทน แก่ผู้ต้องการน้ำมัน
นิเสธ	**ปฏิเสธนํ** (ปติ+เสธนํ, ปติ เป็น ปฏิ)	การปฏิเสธ การห้าม
นิวตฺตน	**ปฏิกฺกมติ** (ปติ+กมติ)	กลับ เดินกลับ
สาทิสฺส	**ปฏิรูปกํ** (ปติ+รูปกํ)	รูปเหมือน
ปติกรณ	**ปติกาโร** (ปติ+กาโร)	ตอบแทน ทำคืน
อาทาน	**ปติคฺคณฺหาติ (ปฏิ-)** (ปติ+คณฺหาติ)	รับเอา ถือเอา
ปติโพธ	**ปฏิเวโธ** (ปติ+เวโธ)	ปฏิเวธ รู้แจ้ง การแทงตลอด
ปฏิจฺจ	**ปจฺจโย** (ปติ+อโย) **ปฏิจฺจ เอตสฺมา ผลเมตีติ ปจฺจโย.**	เหตุ ปัจจัย เหตุให้ผลอาศัยเกิด เป็นต้น

๑๕. **สุ** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
โสภน	**สุคนฺโธ** (สุ+คนฺโธ) **สุนฺทโร คนฺโธ สุคนฺโธ.**	กลิ่นดี กลิ่นหอม กลิ่นอันหอม
สุฏฺฐุ, สมฺมา	**สุฏฺฐุ คโต สุคโต.** (สุ+คโต) **สุฏฺฐุ สมุจฺฉินฺนกิเลสานํ อปุนคมเนน คโตติ สุคโต. สมฺมา อนฺตทฺวยมนฺวาปคมฺม มชฺฌิมาย ปฏิปทาย คโตติ สุคโต.**	ผู้เสด็จไปดี ผู้เสด็จไปดี โดยไม่มาหากิเลสที่ตัดขาดแล้ว, หรือผู้เสด็จไปตามทางสายกลางโดยชอบ โดยไม่เข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่าง
สมิทฺธิ	**(ภิกฺขาย สมิทฺธิ) สุภิกฺขํ.** (สุ+ภิกฺขํ)	ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์
สุขตฺถ	**สุกโร** (สุ+กโร)	ทำง่าย สะดวกสบาย เป็นต้น

๑๖. **อา** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อภิมุขภาว	**อาคจฺฉติ** (อา+คจฺฉติ)	มา, ถึงต่อหน้า
อุทฺธกมฺม	**อาโรหติ** (อา+โรหติ)	ขึ้น

มริยาท	**อาปพฺพตา เขตฺตํ** (อา+ปพฺพตา)	นาจรดภูเขา
อภิวิธิ	**อากุมารํ ยโส กจฺจายนสฺส** (อา+กุมารํ)	ชื่อเสียงของพระกัจจายนะ แผ่ไปถึงเด็ก
ปตฺติ	**อาปตฺติมาปนฺโน** (อา+ปนฺโน)	ต้องอาบัติ
อิจฺฉา	**อากงฺขา** (อา+กงฺขา)	หวัง ต้องการ
ปริสฺสชน	**อาลิงฺคนํ** (อา+ลิงฺคนํ)	การกอด เบียดเสียด
อาทิกมฺม	**อารมฺโภ** (อา+รมฺโภ)	การริเริ่ม การเริ่มต้น
คหณ	**อาทียติ** (อา+ทียติ)	ถูกถือเอา
	อาลมฺพติ (อา+ลมฺพติ)	หิ้วไป ห้อยไว้ รับเอา
นิวาส	**อาวสโถ** (อา+วสโถ)	ที่อยู่ บ้าน
สมีป	**อาสนฺนํ** (อา+สนฺนํ)	ใกล้
อวหาน	**อามนฺเตสิ** (อา+มนฺเตสิ)	เรียกมา เรียกหา เป็นต้น

มริยาท-อภิวิธิ

มริยาทาภิวิธีสุ ปวตฺเตหิ อา-ยาว-สทฺเทหิ ปโยเคปิ ปญฺจมี ทุติยา จ. (นิรุตฺติทีปนี ๑๙๔)
แม้ปัญจมีวิภัตติและทุติยาวิภัตติในที่ประกอบด้วย อา อุปสัค และ ยาว นิบาท ก็ใช้ในอรรถมริยาทะและอภิวิธีเหมือนกัน

อุ. **อา พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ.** ชื่อเสียง ฟุ้งขจรไปถึงพรหมโลก (ปัญจมี)
ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ. ชื่อเสียง ฟุ้งขจรไปถึงพรหมโลก (ปัญจมี)
ยาว ชีวิตปริยนฺตํ. ตลอดชีวิต (ทุติยา)

๑๗. **อติ** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อติกฺกมน	**อติโรจติ อมฺเหหิ** (อติ+โรจติ)	รุ่งเรืองกว่าพวกเรา
	(อติกฺกมิตฺวา อิโต คโตติ) **อตีโต** (อติ+อิโต)	ล่วงเลยไปแล้ว
อติกฺกนฺต	(อนฺตํ อติกฺกนฺตํ) **อจฺจนฺตํ** (อติ+อนฺตํ)	เกินขอบเขต เกินประมาณ
อติสย	**อติกุสโล** (อติ+กุสโล)	ฉลาดยิ่ง
ภุสตฺถ	**อติกฺโกโธ** (อติ+โกโธ)	โกรธจัด
	อติวุฑฺฒิ (อติ+วุฑฺฒิ)	เจริญมาก เป็นต้น

๑๘. **อปิ** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
สมฺภาวนา	**อปิ ทิพฺเพสุ กาเมสุ**	แม้ในกามอันเป็นทิพย์
	เมรุมฺปิ วินิวิชฺฌิตฺวา คจฺเฉยฺย (เมรุ+อปิ)	เจาะแม้เขาพระสุเมรุไป
อเปกฺขา	**อยมฺปิ ธมฺโม อนิยโต** (อยํ+อปิ)	แม้อาบัตินี้ก็ไม่แน่นอน
สมุจฺฉย	**อิติปิ อรหำ** (อิติ+อปิ)	เพราะเหตุนี้ จึงทรงเป็นพระอรหันต์
	อนฺตมฺปิ อนฺตคุณมฺปิ อาทาย (อนฺตำ+อปิ)	หมายเอาทั้งไส้ใหญ่และไส้น้อย
ครห	**อปิ อมฺหากำ ปณฺฑิตก**	นี่บัณฑิตน่าเกลียดของพวกเรา
ปญฺห	**อปิ ภนฺเต ภิกฺขำ ลภิตฺถ**	ผู้เจริญ ท่านได้ภิกษาบ้างหรือไม่

อปิ ทิพฺเพสุ กาเมสุ รตึ โส นาธิคจฺฉติ. (ขุ.ธ. ๒๕/๑๘๗)
เขาไม่มีความยินดี แม้ในกามอันเป็นทิพย์

๑๙. **อป** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อปคต	**อปมาโน** (อป+มาโน)	ผู้ปราศจากมานะ
	อเปโต (อป+อิโต)	หลีกไปแล้ว
ครห	(คพฺโภ อปคโตติ) **อปคพฺโภ** (อป+คพฺโภ) (หีโน คพฺโภ อสฺสาติ) **อปคพฺโภ**	ผู้ไม่มีครรภ์ ผู้มีครรภ์เลว ผู้มีปัญญาน้อย
วชฺชน	**อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา** (อป+สาลาย)	พวกพ่อค้าเดินอ้อมศาลามา
ปูชา	**วุฑฺฒาปจายี** (วุฑฺฒิ+อป+จายี)	มีปรกตินอบน้อมต่อผู้เจริญกว่า
ปทุสฺสน	**อปรชฺฌติ** (อป+รชฺฌติ)	ประทุษร้าย, ประพฤติผิด

๒๐. **อุป** อุปสัค		
อรรถ	อุทาหรณ์	คำแปล
อุปคมน	**นิสินฺนำ วา อุปนิสีเทยฺย** (อุป+นิ..)	เข้าไปนั่งใกล้ผู้นั่งอยู่แล้วบ้าง
สมีป	**อุปนครำ** (อุป+นครำ)	ใกล้เมือง

อุปปตฺติ	**สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ** (อุป+ปชฺชติ)	เข้าถึงโลกสวรรค์ สมควรไปสู่สวรรค์
	อุปปตฺติโต อิกฺขตีติ อุเปกฺขา (อุป+อิกฺขา)	รอดูตามสมควร ชื่อว่าอุเบกขา
สาทิสฺส	**อุปมานํ อุปมา** (อุป+มา)	การเปรียบเทียบ ชื่อว่าอุปมา
อธิก	**อุปขาริยํ โทโณ** (อุป+ขาริยํ)	นับโดยทะนาน มากกว่าขารี
อุปริภาว	**อุปสมฺปนฺโน** (อุป+สมฺปนฺโน)	ผู้ถึงความเป็นผู้สูงสุด ผู้ได้รับอุปสมบท
อนสน	**อุปวาโส** (อุป+วาโส)	การอยู่จำ สมาทานงดอาหาร
โทสกฺขาน	**ปรํ อุปวทติ** (อุป+วทติ)	กล่าวหาผู้อื่น
สญฺญา	**อุปธา** (อุป+ธา) **อุปสคฺโค** (อุป+สคฺโค)	ชื่อว่าอุปธา (คัมภีร์ไวยากรณ์) ชื่อว่าอุปสัค
ปุพฺพกมฺม	**อุปกฺกโม** (อุป+กโม)	ก้าวไปข้างหน้า พากเพียร ลงมือทำ
	อุปกาโร (อุป+กาโร	ทำก่อน ผู้มีอุปการคุณ
ปูชา	**พุทฺธุปฏฺฐาโก** (พุทฺธ+อุป+ฐาโก)	อุปัฏฐาก/เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
	มาตุปฏฺฐานํ (มาตุ+อุป+ฐานํ)	การเลี้ยงดูมารดา
คยฺหการ	**โสเจยฺยปจฺจุปฏฺฐานํ** (...ปติ+อุป+ฐานํ)	ปรากฏโดยความเป็นผู้สะอาด
ภุสตฺถ	**อุปาทานํ** (อุป+อาทานํ)	การยึดถือ การติด
	อุปายาโส (อุป+อายาโส)	ความลำบากอย่างหนัก
	อุปนิสฺสโย (อุป+นิสฺสโย)	ที่อาศัยอยู่ อุปนิสัย เป็นต้น

อุปวาส ๓

๑. หลีกออกจากบาป ๒. อยู่จำศีล ๓. งดอาหาร (ในเวลาวิกาล)

อุปสัคและนิบาต

อุปสคฺคา นิปาตา จ ปจฺจยา จ อิเม ตโย
เนเกเนกตฺถวิสยา อิติ เนรุตฺติกาพฺรวุนฺติ. (รูป. ๒๘๑)

นักไวยากรณ์พากันกล่าวว่า อุปสัค นิบาต และปัจจัย มีจำนวนมาก และเป็นที่ตั้งของอรรถเป็นอันมาก (รุฬหีกรณคาถา)

อุปสคฺคา จ นิปาตา จ ตทฺธิตกิตกาทิปจฺจยา จาติ อิเม ตโย อเนเก จ อเนกตฺถ วิสยา จาติ เนรุตฺติกา นิรุตฺตอาจริยา อพฺรวุนฺติ อตฺโถ. (รูป.ฎี. ๒๘๑)

หมายความว่า อาจารย์นักไวยากรณ์ทั้งหลายพากันกล่าวว่า อุปสัค นิบาต และปัจจัยในตัทธิตและกิตเป็นต้น ศัพท์ทั้ง ๓ นี้ มีจำนวนมากด้วย เป็นที่ตั้งของอรรถเป็นอันมากด้วย

อุปสคฺคา นิปาตา จ ปจฺจยา ธาตโว จิเม
เนเกเนกตฺถวิสยา อิติ เนรุตฺติกาพฺรวุ. (อ.วิสุทฺธาราม)

นักไวยากรณ์พากันกล่าวว่า อุปสัค นิบาต ปัจจัย และธาตุ เหล่านี้มีจำนวนมาก และเป็นที่ตั้งของอรรถเป็นอันมาก

รุฬหีกรณ ๒

๑. **ยุตฺติรุฬฺหีกรณ** ยืนยันให้น่าเชื่อถือ ด้วยมติของตน
๒. **อาคมรุฬฺหีกรณ** ยืนยันให้น่าเชื่อถือ ด้วยมติของอาจารย์อื่น

๒๘๒. สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ. (๔ บท, โลปวิธิ)

โลโป การลบหายไป **สพฺพาสํ** (**วิภตฺตีนํ**) แห่งวิภัตติทั้งหลายทั้งปวง (**ปราสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ** จาก อาวุโส ศัพท์ อุปสัค และนิบาต เป็นต้นทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาวุโส ศัพท์ อุปสัค และนิบาต เป็นต้น มีการลบวิภัตติทั้งปวง

ถามว่า ทำไม สูตรนี้ จึงกล่าวถึง อาวุโส ศัพท์ให้พิเศษ ?

ตอบว่า เพราะ อาวุโส ศัพท์ มีวจนะสำหรับนับจำนวน

อุ. **ตฺวํ ปน อาวุโส.** ท่านล่ะ ผู้มีอายุ
ตุมฺเห ปน อาวุโส. พวกท่าน ผู้มีอายุทั้งหลาย

อาทิศัพท์ รวมเอา หลังจาก สุตฺต ปท และ พฺยญฺชน ศัพท์เป็นต้น มีลบวิภัตติบ้าง

อุ.	สุตฺตโส	=	สุตฺตโส (นา)	โดยสูตร
	ปทโส	=	ปทโส (นา)	โดยบท
	พฺยญฺชนโส	=	พฺยญฺชนโส (นา)	โดยพยัญชนะ
	อตฺถโส	=	อตฺถโส (นา)	โดยอรรถ

ทั้งหมดนี้ ลง โส ปัจจัย = จศัพท์ใน วิภาเค ธา จ.
ลง นา, ลบ นา = สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สทฺทสตฺถวิทู อสงฺขฺยาสทฺทตฺตา อุปสคฺคนิปาเตหิ พหุวจนโลปํ น อิจฺฉนฺติ, สาสนิกา ปน อิจฺฉนฺติ. (สทฺทนีติ. ๔๔๘/๘๒)

นักไวยากรณ์ทั้งหลาย ไม่ปรารถนาลบวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ ที่อยู่หลังจากอุปสัคและนิบาต เพราะไม่มีการนับ, ส่วนพุทธศาสนิกชน ปรารถนาให้ลบ

วจนะของอุปสัคและนิบาต

อุปสัค อุ.	**อยं ภิกฺขุ อนุ สาริปุตฺตं ปญฺญวา.**	หลัง อนุ ลง สิ, ลบ สิ	(เอก)
	อิเม ภิกฺขู อนุ สาริปุตฺตं ปญฺญวนฺโต.	หลัง อนุ ลง โย, ลบ โย	(พหุ)
	ปกาเรน ชานนา ปชานนา.	หลัง ป ลง นา, ลบ นา	(เอก)
	ปกาเรหิ ชานาตีติ ปญฺญา.	หลัง ป ลง หิ, ลบ หิ	(พหุ)
	อุทฺธं ขิตฺตานิ อุกฺขิตฺตานิ.	หลัง อ ลง สฺมึ, ลบ สฺมึ	(เอก)
นิบาต อุ.	**เอหิ ภนฺเต.**	(เอก)	
	เอถ ภนฺเต.	(พหุ)	
	ธนํ เม อตฺถิ.	(เอก)	
	ปุตฺตา เม อตฺถิ.	(พหุ)	

ความหมายของอุปสัคและนิบาต

อุเปจฺจตฺถं สชฺชนฺตีติ อุปสคฺคา หิ ปาทโย
จาที ปทาทิมชฺฌนฺเต นิปาตา นิปตนฺติติ. (รูป. ๒๘๒)

อุปสคฺค วิ. **อุเปจฺจ อตฺถํ สชฺชนฺตีติ อุปสคฺคา ปาทโย.** (อุป+สช+ณฺย)
ศัพท์ที่เข้าไปปรุงแต่งเนื้อความ (ของลิงค์และธาตุ) ชื่อว่า **อุปสัค** มี ป เป็นต้น

นิปาต วิ. **ปทาทิมชฺฌนฺเต นิปตนฺตีติ นิปาตา จาที.** (นิ+ปต+ณ)
ศัพท์ที่ตกลงในเบื้องต้น ท่ามกลาง และสุดท้ายของบท ชื่อว่า **นิบาต** มี จ เป็นต้น

อุทาหรณ์ของอุปสัค ๒๐ ตัว

นาม	๑.	**ปหรณํ ปหาโร.** (ป+หาโร)	การทุบตี ประหาร
	๒.	**ปราภวนํ ปราภโว.** (ปรา+ภโว)	ความเสื่อม
	๓.	**นิวาสนํ นิวาโส.** (นิ+วาโส)	การอยู่
		นิวสนฺติ เอตฺถาติ นิวาโส. (นิ+วาโส)	สถานที่อยู่
	๔.	**นีหรณํ นีหาโร.** (นี+หาโร)	การนำออก
	๕.	**อุหรณํ อุหาโร.** (อุ+หาโร)	การถอนขึ้น การยกขึ้น
	๖.	**ทุฏฺฐุ หรณํ ทุหาโร.** (ทุ+หาโร)	การนำไปไม่ดี
	๗.	**สหรณํ สหาโร.** (สํ+หาโร)	การรวบรวม
	๘.	**วิหรณํ วิหาโร.** (วิ+หาโร)	การอยู่
		วิหรนฺติ เอตฺถาติ วิหาโร. (วิ+หาโร)	ธรรมเป็นที่อยู่
	๙.	**อวหรณํ อวหาโร.** (อว+หาโร)	การลักขโมย
	๑๐.	**อนุหรณํ อนุหาโร.** (อนุ+หาโร)	การนำไปตามสมควร การคล้อยตาม
	๑๑.	**ปริหรณํ ปริหาโร.** (ปริ+หาโร)	การบริหาร การแก้ไข การรักษา
	๑๒.	**อธิหรณํ อธิหาโร.** (อธิ+หาโร)	การนำไปให้มาก
	๑๓.	**อภิหรณํ อภิหาโร.** (อภิ+หาโร)	การลักขโมย
	๑๔.	**ปติหรณํ ปติหาโร.** (ปติ+หาโร)	การนำกลับ

๑๕. **สุฏฺฐุ หรณํ สุหาโร.** (สุ+หาโร) การนำไปดี
โสภโน หาโรติ สุหาโร การนำไปดีงาม
๑๖. **อาหรณํ อาหาโร.** (อา+หาโร) การนำมา
อาหรติ อตฺตโน ผลนฺติ อาหาโร. การนำมาซึ่งผลของตน
๑๗. **อติกฺกมิตฺวา หรณํ อติหาโร.** (อติ+หาโร) การนำไปเกินขนาด เกินกำลัง
๑๘. **อปิหรณํ อปิหาโร.** (อปิ+หาโร) การนำไปปิดไว้
๑๙. **อปหรณํ อปหาโร.** (อป+หาโร) การนำออกไป
๒๐. **อุปหรณํ อุปหาโร.** (อุป+หาโร) การนำเข้าไป

กิริยา ๑. **ปหรติ** (ป+หรติ) ย่อมตบตี ทุบตี ประหาร
๒. **ปราภวติ** (ปรา+ภวติ) ย่อมเสื่อม
๓. **นิวสติ** (นิ+วสติ) ย่อมอยู่ อาศัยอยู่
๔. **นีหรติ** (นี+หรติ) ย่อมนำออกไป
๕. **อุทฺธรติ** (อุ+ธรติ) ย่อมยกขึ้น ถอนออก รื้อถอน

อุปสัคคคติ ๓

ธาตฺวตฺถํ พาธเต โกจิ โกจิ ตมนุวตฺตเต
ตเมวญฺโญ วิเสเสติ อุปสคฺคคตี ติธา. (รูป. ๒๘๒)

อุปสัค มีความเป็นไป ๓ อย่าง คือ (๑) บางตัวเบียดเบียนอรรถของธาตุ (๒) บางตัวคล้อยตามอรรถของธาตุ (๓) บางตัวเพิ่มความพิเศษให้อรรถของธาตุ

๑. **ธาตฺวตฺถพาธก** เบียดเบียนอรรถของธาตุ
อุ. **ชยติ** ชนะ เป็น **ปราชยติ** พ่ายแพ้

๒. **ธาตฺวตฺถานุวตฺตก** คล้อยตามอรรถของธาตุ
อุ. **จรติ** ประพฤติ เป็น **อาจรติ** ประพฤติอยู่สม่ำเสมอ
ภุญฺชติ กิน เป็น **ปริภุญฺชติ** บริโภคใช้สอย
ติฏฺฐติ ยืนอยู่ ตั้งอยู่ เป็น **ปติฏฺฐติ** ตั้งไว้มั่นคง ดำรงไว้ ประดิษฐานไว้

๓. **ธาตฺวตฺถวิเสสก** เพิ่มความพิเศษให้อรรถของธาตุ
อุ. **ภวติ** ย่อมมี เป็น เป็น **อนุภวติ** เสวย ครอบครอง
คจฺฉติ ไป เป็น **อุคฺคจฺฉติ** ขึ้นไป เหาะไป ลอยขึ้นไป

จบ โอปสัคคิกบท

๒.๖. เนปาติกบท

บทที่ตกลงมาอยู่ข้างหน้า ท่ามกลาง หรือสุดท้ายของบทอื่น

บทที่มีความหมายว่า **สมุจจยะ** รวบรวม **วิกัปปนะ** ไม่แน่นอน **ปฏิเสธะ** ห้าม และ **ปูรณะ** ทำบทให้เต็ม เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่วัตถุสิ่งของ ชื่อว่า เนปาติกะ

นิปาต วิ. **ปทานำ อาทิมชฺฌาวสาเนสุ นิปตตีติ นิปาโต.** (นิ+ปต+ณ)
ศัพท์ที่ตกลงในเบื้องต้น ท่ามกลาง และสุดท้ายของบททั้งหลาย ชื่อว่า **นิบาต**

นิปาโต เอว เนปาติกำ. (นิปาต+ณิก)
นิบาตนั่นแล ชื่อว่า **เนปาติกะ**

เนปาติกญฺจ ตำ ปทำ จาติ เนปาติกปทำ. (กมฺมธารย)
นิบาตนั่นแล เป็นบทด้วย ชื่อว่า **เนปาติกบท**

อสตฺววาจก

สตฺวำ วุจฺจติ ทพฺพำ.
ทัพพวัตถุ ท่านเรียกว่า สัตวะ

อสตฺวำ วุจฺจติ อทพฺพำ.
ไม่ใช่ทัพพวัตถุ ท่านเรียกว่า อสัตวะ

สตฺวำ น วทติ อสตฺววาจกำ. (นีติ. ๘๖๙)
(นิบาต) ที่ไม่กล่าวถึงทัพพวัตถุ ท่านเรียกว่า อสัตววาจกะ

นิปาตลักษณะ

สทิสา เย ติลิงฺเคสุ สพฺพาสุ จ วิภตฺตีสุ
วจเนสุ จ สพฺเพสุ เต นิปาตาติ กิตฺติตา.

พึงทราบว่า ศัพท์เหล่าใด มีรูปเหมือนเดิม ในลิงค์ทั้ง ๓ ในวิภัตติทั้งปวง และในวจนะทั้งปวง ศัพท์เหล่านั้น ชื่อว่า นิบาต (ศัพท์ที่ไม่เปลี่ยนรูป ตามลิงค์ วิภัตติ และวจนะ)

จ นิบาต ๕ อรรถ

๑. **สมุจจยะ** รวบรวมบท
อุ. **เตสำ อนฺนญฺจ ปานญฺจ วตฺถเสนาสนานิ จ ทเทยฺย** ... (วิ.จูฬ. ๗/๒๙๕)
ควรถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ แก่ท่านเหล่านั้น

๒. **อนฺวาจยะ** รวบรวมวากยะ อันเป็นส่วนรวมข้างหลัง
อุ. **ทานำ เทหิ, สีลญฺจ รกฺขาหิ.**
จงให้ทาน, และรักษาศีล

๓. **อิตรีตรโยคะ** รวบรวมหลายบทเข้าเป็นบทเดียวกัน (บทสำเร็จเป็นพหุวจนะ)
อุ. **จนฺโท จ สูริโย จ จนฺทสูริยา.**
พระจันทร์ และพระอาทิตย์

๔. **สมาหาระ** รวบรวมหลายบทเข้าเป็นบทเดียวกัน (บทสำเร็จเป็นเอกวจนะ)

อุ. **มุขญฺจ นาสิกา จ มุขนาสิกำ.**
ปาก และจมูก

๕. **อวธารณะ** ห้ามบทอื่น

อุ. **พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.**
เพราะ ฉ ปัจจัยเท่านั้น อาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ เป็น จ

สมุจจยะ ๓

๑. **กฺริยาสมุจจยะ** รวมเอากิริยาหลายบท

อุ. **ตฺวำ ปจาหิ จ ภุญฺชาหิ จ.**
ท่าน จงหุงด้วย กินด้วย

๒. **การกสมุจจยะ** รวมเอากัตตาหลายบท

อุ. **สาริปุตฺโต จ โมคฺคลฺลาโน จ ธมฺมำ เทเสนฺติ.**
ทั้งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ แสดงธรรม

๓. **วากฺยสมุจจยะ** รวมเอาหลายประโยค

อุ. **สาริปุตฺโต จ ธมฺมำ เทเสติ, โมคฺคลฺลาโน จ อิทฺธึ เทเสติ.**
พระสารีบุตรแสดงธรรม และพระโมคคัลลานะแสดงฤทธิ์

วา นิบาต ๔ อรรถ

๑. **วิกัปปนะ** ไม่แน่นอน อย่างใดอย่างหนึ่ง

อุ. **เทโว วา มาโร วา.**
เทวดา หรือมาร

๒. **อุปมานะ** เปรียบเทียบ เหมือน

อุ. **มธุ วา มญฺญตี พาโล.**
คนพาลสำคัญ(บาป)ว่าเป็นเหมือนน้ำผึ้ง

๓. **สมุจจยะ** รวมรวม

อุ. **ราชโต วา โจรโต วา.**
(ภัย)จากพระราชา และจากโจร

๔. **ววัตถิตวิภาสา** กล่าวกำหนด

อุ. **วา ปโร อสรูปา.**
ลบสระหลังจากสระมีรูปไม่เหมือนกัน บ้าง

น โน มา อ อลำ หลำ มีอรรถปฏิเสธ

๑. **น** อุ. **น เทติ, น ภุญฺชติ.** ไม่ให้ ไม่บริโภค
อ, อนฺ อาเทศมาจาก **น** มีใช้ในสมาส
อุ. **อมนุสฺโส, อนริโย** ผู้ไม่ใช่มนุษย์, ผู้ไม่ใช่อริยะ

๒. **โน** อุ. **โน เหตํ ภนฺเต.** ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า
๓. **มา** อุ. **มา ภายิ.** ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า
๔. **อลํ** อุ. **อลํ เต อิธ วาเสน.** พอแล้ว ด้วยการอยู่ในที่นี้
๕. **หลํ** อุ. **หลฺทานิ ปกาสิตุํ.** บัดนี้ เราไม่ควรประกาศ (ซึ่งธรรม) (วิ.มหา. ๔/๗)

อลํ มีอรรถสามารถ และประดับ

๑. **ปริยัตติ** สามารถ ควร อุ. **อลํ มลฺโล มลฺลสฺส.** มวยปล้ำ ก็ควรแก่มวลปล้ำ
๒. **ภูสนะ** ประดับ อุ. **อลงฺกโต.** ประดับแล้ว

ปูรณะ ๒

๑. **อัตถปูรณะ** ลงนิบาต เพื่อให้ได้เนื้อความครบถ้วน
๒. **ปทปูรณะ** ลงนิบาต เพื่อให้ได้ถ้อยคำครบถ้วน

ปทปูรณนิบาต ๒๘ ตัว

อถ ขลุ วต วถ อโถ อสฺสุ ยคฺเฆ หิ จรหิ นํ ตํ วา จ ตุ ว โว ปน หเว กิร ห ตโต ยถา สุทฺทํ โข เว หํ เอนํ เสยฺยถิทํ ซึ่งจะยกตัวอย่างเฉพาะนิบาตที่มีใช้มาก

อถ นิบาต ๓ อรรถ

๑. **ปัญหา** ถาม อุ.

น หรามิ น ภญฺชามิ อารา สิงฺฆามิ วาริชํ
อถ เกน นุ วณฺเณน คนฺธตฺเถโนติ วุจฺจติ. (สํ.สคาถ. ๑๕/๒๓๔)

เราไม่ได้นำไป เราไม่ได้หัก เราเพียงแต่ดมกลิ่นดอกบัวที่เกิดในน้ำห่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจะเรียกเราว่า เป็นผู้ขโมยกลิ่น ด้วยเหตุอะไรเล่า

๒. **อนันตริยะ** ไม่เว้นช่วง ไม่มีระหว่างคั่น

อุ. **อถ นํ อาห**
ในลำดับนั้น (พระพุทธเจ้า) ตรัสแล้ว ซึ่งพระดำรัสนั้น

๓. **อธิการะ** เวลา และสถานที่

อุ. **อถ โข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ**
ในเวลานั้น เวรัญชพราหมณ์

ขลุ นิบาต ๓ อรรถ

๑. **ปฏิเสธะ** ปฏิเสธ ๒. **อวธารณะ** ห้าม ๓. **ปสิทธิ** สำเร็จ ปรากฏ

วต นิบาต ๓ อรรถ

๑. **เอกังสะ** แน่นอน ๒. **เขทะ** เหนื่อย ท้อ ๓. **อนุกัมปะ** เอ็นดู สงสาร ๔. **สังกัปปะ** พิจารณา

อโถ นิบาต ๑ อรรถ

๑. **อนฺวาเทส** แสดงภายหลัง

อุ. **สฺวาคตํ เต มหาราช, อโถ เต อทุราคตํ.** (ขุ.ชา. ๒๗/๑๗๐)
ข้าแต่มหาราช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว, พระองค์ไม่ได้เสด็จมาร้าย

หิ นิบาต ๒ อรรถ

๑. **เหตุ** เหตุ อุ. **มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ.** เพราะอะไร ชีวิตจึงมีความตายเป็นที่สุด
๒. **อวธารณะ** ห้าม อุ. **ชินวจนยุตฺตํ หิ.** อันสมควรแต่พระพุทธพจน์เท่านั้น

ตุ นิบาต ๓ อรรถ

๑. **วิเสสะ** พิเศษ ๒. **เหตุ** เหตุ ๓. **นิวัตตนะ** ห้าม

ปน นิบาต ๑ อรรถ

๑. **วิเสสะ** พิเศษ อุ. **กึ ปน การณํ** ก็เหตุอะไร, **อิทํ ปน** ก็ สิ่งนี้

หเว เว นิบาต ๑ อรรถ

๑. **เอกังสะ** แน่นอน อย่างเดียว

หํ นิบาต ๒ อรรถ

๑. **วิสาทะ** เหนื่อย ล้า ตกใจ อุ. **หํ เอกปตฺตก** โอ๋ ลูกน้อยคนเดียวของแม่
๒. **สัมภมะ** หวั่นใจ

เสยฺยถิทํ นิบาต ๑ อรรถ

๑. **ตํ กตมํ** นั้น เป็นอย่างไร

อัตถปูรณนิบาต ๒

๑. **วิภัตติยุตตะ** มีอรรถของวิภัตติ
๒. **อวิภัตติยุตตะ** ไม่มีอรรถของวิภัตติ

วิภัตติยุตตะ นิบาตอรรถวิภัตติ

๑. **นิบาตอรรถปฐมา** คือ **อตฺถิ** (มีอยู่) **สกฺกา** (อาจ สามารถ) **ลพฺภา** (ได้)

อตฺถิ ๓

๑. **นามัตถิ** อตฺถิ ศัพท์ ที่เป็นนาม
อุ. **อตฺถิยา นว นตฺถิยา ตีณิ.** อัตถิปัจจัย ๙, นัตถิปัจจัย ๓

อตฺถิ เหหิติ โส มคฺโค น โส สกฺกา น เหตุเย. (ขุ.พุทฺธวํส. ๓๓/๙)
มรรคนั้นไม่อาจจะไม่เป็นเหตุ มรรคนั้นที่มีอยู่ก็จักมี

๒. **อาขยาตัตถิ** อตฺถิ ศัพท์ ที่เป็นกิริยาอาขยาต

อุ. **อตฺถิ จ เม อยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน.** (ที.มหา. ๑๐/๒๑๒)
ธรรมคือความสงสัยนี้ เกิดขึ้นแก่เรามีอยู่

๓. **นิปาตัตถิ** อตฺถิ ศัพท์ ที่เป็นนิบาต

อุ. **ปุตฺตา มตฺถิ** (เม อตฺถิ). (ที.มหา. ๑๐/๒๑๒)
ธรรมคือความสงสัยนี้ เกิดขึ้นแก่เรามีอยู่

อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา ... (ที.มหา. ๑๐/๓๗๗)
ผม ขน ... มีอยู่ในร่างกายนี้

สกฺกา นิบาต อุ. **สกฺกา เชตุํ.** สามารถเพื่อชนะ
ลพฺภา นิบาต อุ. **ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา.** จะได้อะไร จากที่ไหน ในสังขารนี้ (ที.มหา. ๑๐/๒๐๑)

๒. **นิบาตอรรถอาลปนะ** : **อาวุโส** (ท่านผู้มีอายุ) **อมฺโภ** (ท่านผู้เจริญ) **หมฺโภ** (ท่านผู้เจริญ) **เร อเร หเร** (เฮ้ นี่) **เช** (แน่สาวใช้)

อาวุโสติ สมณสฺส สมณานํ วา อาลปเน. (รู.ฏี.)
คำว่า “อาวุโส” ใช้ในการเรียกพระสมณะรูปเดียวหรือหลายรูป

อมฺโภ หมฺโภติ มหาปุริสานํ อาลปเน. (รู.ฏี.)
คำว่า “อมฺโภ หมฺโภ” ใช้ในการเรียกผู้ชายที่ดี

เร อเร หเรติ หีนสฺสาลปเน. (รู.ฏี.)
คำว่า “เร อเร หเร” ใช้ในการเรียกคนชั้นต่ำ

เชติ ทาสิยาลปเน. (รู.ฏี.)
คำว่า “เช” ใช้ในการเรียกนางทาสี

๓. **นิบาตอรรถทุติยา** : **ทิวา** (ในเวลากลางวัน) **ภิยฺโย** (ให้ยิ่ง) **นโม** (ซึ่งความนอบน้อม)

๔. **นิบาตอรรถตติยา** : **สยํ สามํ สํ** (ด้วยตนเอง) **สมฺมา** (โดยชอบ) **กึ** (เพราะเหตุอะไร), **สุตฺตโส** (โดยสูตร) **ปทโส** (โดยบท), **อนิจฺจโต** (โดยความไม่เที่ยง) **ทุกฺขโต** (โดยความเป็นทุกข์), **เอกธา** (โดยส่วนเดียว) **ทฺวิธา** (โดยสองส่วน)

๕. **นิบาตอรรถจตุตถี** : **ตเว ตุ** (เพื่อ) อุ. **กาตเว กาตุ** (เพื่อทำ) **กาเรตุ** (เพื่อให้ทำ), **ทาตเว ทาตุ** (เพื่อให้) **ทาเปตุ** (เพื่อให้เขาให้)

๖. **นิบาตอรรถปัญจมี** : **โส โต** (จาก) อุ. **ทีฆโส** (จากด้านยาว) **โอรโส** (จากอก), **ราช โต วา โจรโต วา** (จากพระราชา และจากโจร)

๗. **นิบาตอรรถสัตตมี** : **โต ตฺร ถ หึ หํ** (ใน) อุ. **เอกโต** (ในที่แห่งหนึ่ง) **ปุรโต** (ในเบื้องหน้า) **ปจฺฉโต** (ในเบื้องหลัง) **ปสฺสโต** (ในด้านข้าง) **ปิฏฺฐิโต** (ในด้านหลัง) **ปาทโต** (ที่เท้า) **สีสโต** (บนศีรษะ) **อคฺคโต** (บนยอด) **มูลโต** (ที่โคน ที่ควง), **ยตฺร ยตฺถ ยหึ** (ใน...ใด), **ตตฺร ตตฺถ ตหึ ตหํ** (ใน...นั้น) เป็นต้น,

สมนตฺา สามนฺตา ปริโต อภิโต สมนฺตโต (ในที่โดยรอบ) **เอกชฺฌ์** (ในส่วนเดียว) **เอกมนฺตๆ** (ในที่แห่งหนึ่ง) **เหฏฺฐา อโธ** (ในภายใต้) **อุปริ อุทฺธ์** (ในเบื้องบน) **ติริย์** (ในด้านขวาง ในแนวนอน ในแนวราบ) **สมฺมุขา** (ในที่ต่อหน้า) **ปรมฺมุขา** (ในที่ลับหลัง) **อาวิ** (ในที่แจ้ง) **รโห** (ในที่ลับ) **ติโร** (ในฝั่งหนึ่ง) **อุจฺจ์** (ในที่สูง) **นีจ์** (ในที่ต่ำ) **อนฺโต** (ในภายใน) **อนตฺรา** (ในระหว่าง) **อชฺฌตฺตๆ** (ในภายใน) **พหิทฺธา พาหิรา พาหิร์ พหิ** (ในภายใน) **โอร์** (ในฝั่งนี้) **ปาร์** (ในฝั่งนั้น) **อารา อารกา** (ในที่ไกล) **ปจฺฉา** (ในภายหลัง) **ปุเร** (ในกาลก่อน) **หุร์** (ในโลกอื่น) **เปจฺจ** (ในโลกหน้า)

๘. **นิบาตอรรถกาลสัตตมี** : **สมฺปตฺติ** (ในเวลานี้ เดี๋ยวนี้) **อายติ** (ในกาลต่อไป) **อชฺช** (ในวันนี้) **อปรชฺชุ** (ในวันหน้า) **สฺเว เสฺว** (ในวันพรุ่งนี้) **ปรสฺเว** (ในวันมะรืนนี้) **หิยฺโย** (ในวันวาน) **ปเร** (ในกาลอื่น) **สชฺชุ** (ในการทุกเมื่อ ทุกเวลา) **สายๆ** (ในเวลาเย็น) **ปาโต** (ในเวลาเช้า) **กาลๆ** (ในกาลตลอดกาล) **กลฺลๆ** (ในกาลอันควร) **ทิวา** (ในเวลากลางวัน) **นตฺตๆ** (ในเวลากลางคืน) **นิจฺจๆ สตตๆ** (ในกาลเป็นนิจ) **อภิณฺหๆ อภิกฺขณๆ** (ในกาลเนืองๆ) **มุหุๆ** (ในกาลเร็วพลัน) **มุหุตฺตๆ** (ในกาลครู่เดียว) **ภูต ปุพฺพๆ ปุรา** (ในการก่อน) **ยทา** (ในกาลใด) **ตทา** (ในกาลนั้น) **กทา** (ในกาลไหน) เป็นต้น

จบ นิบาตมีอรรถวิภัตติ

อวิภัตติยุตตะ นิบาตไม่มีอรรถวิภัตติ

๑. **นิบาตอรรถสงสัย** : **อปฺเปว** (เป็นไหน อย่างไรหนอ) **อปฺเปวนาม** (ชื่อแม้ไฉน ชื่อไฉน อย่างไรดี) **นุ** (หรือไร)

๒. **นิบาตอรรถแน่นอน** : **อทฺธา อญฺญทตฺถุ ตคฺฆ ชาตุ กามๆ สสกฺกๆ** แน่นอน แน่แท้ จริง แท้ อย่างเดียวแน่นอน

๓. **นิบาตอรรถห้าม** : **เอว** เท่านั้น นั่นเทียว

๔. **นิบาตอรรถคำถาม** : **กจฺจิ นุ กินฺนุ นนุ กถๆ กึสุ กึ** หรือ บ้างหรือไม่ หรือ หรือไม่ มิใช่หรือ อะไร อย่างไร อะไรหรือ

๕. **นิบาตอรรถแสดง ชี้แจง** : **เอวๆ อิติ อิตฺถๆ** อย่างนี้ ดังนี้ เช่นนี้

๖. **นิบาตอรรถเหตุ จบประโยค** : **อิติ** เพราะเหตุนั้น ด้วยประการฉะนี้ จบ

๗. **นิบาตอรรถกำหนดขอบเขต** : **ยาว ยาวตา** (เพียงใด) **ตาว ตาวตา** (เพียงนั้น) **กิตฺตาวตา** (เพียงไร) **เอตฺตาวตา** (เพียงนี้) **กีว** (เพียงไร)

๘. **นิบาตอรรถรับ ยอมรับ** : **เอวๆ สาหุ ลหุ โอปายิกๆ ปติรูปๆ อาม สาธุ** อย่างนั้น ถูกต้อง ใช่ เหมาะ ควร สมควร ดีงาม เออ ดีละ ดีแล้ว เหมาะสมแล้ว

๙. **นิบาตอรรถอุปมา** : **ยถา** (ฉันใด) **ตถา** (ฉันนั้น) **ยเถว ยถริว** (ฉันใดนั่นเทียว) **ตเถว ตถริว** (ฉันนั้นนั่นเทียว) **เอวๆ เอวเมว เอวเมวๆ เอวมฺปิ** (ฉันนั้น ฉันนั้นนั่นเทียว แม้ฉันนั้น) **ยถาปิ เสย ยฺถาปิ เสยยฺถาปินาม** (แม้ฉันใด ชื่อแม้ฉันใด) **วิย อิว** (เพียงดัง ราวกะ ดุจ เช่น เหมือน) **ยถานาม** (ชื่อฉันใด) **ตถานาม** (ชื่อฉันนั้น) **ยถาหิ ยถาจ** (ฉันใดแล) **ตถาหิ ตถาจ** (ฉันนั้นแล)

๑๐. **นิบาตอรรถสมควร คำซ้ำ ตามลำดับ แสดง** : **ยถา** อุ. **ยถา สรูปํ อนุรูปํ** (สมควรแล้ว, **ยถา ยถา ชินวจนยุตฺตํ หิ ลิงฺคํ** (ลิงค์อันสมควรต่อพระพุทธเจ้าใดๆ), **ยถาสตฺติ ยถาพลํ** (ตามความสามารถ ตามกำลัง), **ตํ ยถา อ อา อิ อี** ... (อุทาหรณ์ คือ อ อา อิ อี ...)

๑๑. **นิบาตอรรถชี้แจง ถาม** : **เอวํ สิกฺขิตพฺพํ** (ควรศึกษาอย่างนี้), **สจฺจํ กิร ตฺวํ เอวํ วเทสิ** (ทราบว่า เธอกล่าวจริงหรือ)

๑๒. **นิบาตอรรถอนุเคราะห์ ชมเชย** : **กิญฺจาปิ** (แม้ก็จริง) อุ. **กิญฺจาปิ ภวํ กสฺสโป เอวมาห** (ที.มหา. ๑๐/๔๑๒) ท่านกัสสปะผู้เจริญ กล่าวอย่างนี้ แม้ก็จริง

๑๓. **นิบาตอรรถตำหนิ สรรเสริญ ปรารถนา** : **อโห** (โอ)

๑๔. **นาม** นิบาต ๔ อรรถ

(๑) **ครหะ** ตำหนิ อุ. **อตฺถิ นาม ตุมฺเห.**
พวกท่าน ชื่อว่ามีอยู่

(๒) **ปสังสนะ** สรรเสริญ อุ. **สาวกาปิ นาม เอวํ มหิทฺธิกา.**
ชื่อว่าพระสาวกทั้งหลาย เป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้

(๓) **นามะ** ชื่อ อุ. **อิทํ นาม** ชื่อนี้

(๔) **ปัญหา** ถาม อุ. **กึ นาเมตํ** นั่นชื่อว่าอะไร
โก นาม เต อุปชฺฌาโย. (นิบาต)
พระอุปัชฌาย์ของเธอ ชื่อว่าอะไร
โก นาโม เต อุปชฺฌาโย. (นาม)
พระอุปัชฌาย์ของเธอ มีชื่อว่าอะไร

๑๕. **สาธุ** นิบาต ๒ อรรถ :

(๑) **ปสังสนะ** สรรเสริญ อุ. **สาธุ สาธุ สาริปุตฺต.**
ดีแล้ว ดีแล้ว สารีบุตร

(๒) **ยาจนะ** ขอ อุ. **สาธุ เม ภนฺเต ภควา ธมฺมํ เทเสตุ.**
ข้าพระองค์ขอโอกาส ขอพระผู้มีพระภาค
โปรดแสดงธรรมเถิด พระพุทธเจ้าข้า

๑๖. นิบาตอรรถ**โจทนะ** (เตือน) : **อิงฺฆ หนฺท** (เชิญเถิด ขอนิมนต์)

๑๗. นิบาตอรรถ**อนุโมทนะ** (ยินดี) : **สาธุ สุฏฺฐุ เอวเมตํ** (สาธุ ดีแล้ว เช่นนั้น)

๑๘. นิบาตอรรถ**อนุสสวนะ** (ได้ยินมา) **อัสสัทเธยยะ** (ไม่เชื่อถือ) : **กิร** (ได้ยินว่า ทราบว่า)

๑๙. นิบาตอรรถ**อนุมานะ** (คาดคะเน) **อนุสสรณะ** (ระลึกถึง) **ปริวิตักกะ** (รำพึง) : **นูน** (แน่ แน่นอน)

๒๐. นิบาตอรรถ**การณปุจฉนะ** (ถามถึงเหตุ) : **กสฺมา** (เพราะเหตุไร)

๒๑. นิบาตอรรถ**การณัจเฉทนะ** (กำหนดเหตุ) : **ยสฺมา** (เพราะเหตุใด) **ตสฺมา** (เพราะเหตุนั้น) **ตถาหิ** (เหตุนั้นแล) **เตน** (เพราะเหตุนั้น)

๒๒. นิบาตอรรถ**สมกิริยา** (มีกิริยาเสมอกัน) : **สห สทฺธึ สมํ อมา** (กับ พร้อม เสมอ)

๒๓. นิบาตอรรถ**สมกิริยา** (มีกิริยาเสมอกัน) : **สห สทฺธึ สมํ อมา** (กับ พร้อม เสมอ)

สห สทฺธึ

สหสทฺธึโยเค ตติยตฺเถ กฺวจิ ปญฺจมี. (นีติ. ๖๕๒)
ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถตติยาบ้าง ในที่ประกอบด้วย สห และ สทฺธึ ศัพท์

อุ. **สห ปรินิพฺพานา มหาภูมิจาโล อโหสิ.** (ที.มหา. ๑๐/๒๒๐)
พร้อมกับการปรินิพพาน แผ่นดินใหญ่ได้หวั่นไหว

สห วจนา. (ขุ.อุ. ๒๕/๑๘)
พร้อมด้วยพระดำรัส

สทฺธึ สาวกสงฺฆโต. (ขุ.พุทฺธ. ๓๓/๒๒)
กับด้วยพระสงฆ์สาวก

สห สจฺเจ กเต มยฺหํ. (ขุ.จริยา. ๓๓/๘๒)
พร้อมด้วยสัจจะอันเรากระทำไว้แล้ว

วิตกฺเกน สห วตฺตติ.
เป็นไปพร้อมด้วยวิตก

ปุตฺเตน สห อาคโต.
มาพร้อมด้วยบุตร

๒๔. นิบาตอรรถ**วิปปโยคะ** (แยก เว้น) : **วินา วา คคฺเคน** (เว้นจากพระคัคคะ), **ริเต สทฺธมฺเมน** (เว้นจากพระสัทธรรม)

๒๕. นิบาตอรรถ**พหุปปการะ** (หลายประการ) : **นานา เต กุลา** (จากตระกูลต่าง), **ปุถุ กิเลเส ชเนตีติ ปุถุชฺชโน** (ผู้ยังกิเลสต่างๆให้เกิดขึ้น)

๒๖. นิบาตอรรถ**อสังฆาตะ** (แยก ไม่รวมกัน) : **วิสุ กมฺมํ กรึสุ** (ทำกรรมแยกกัน)

๒๗. นิบาตอรรถ**ชิคุจฉา** (น่าเกลียด) : **ทุฏฺฐุ กตํ กุกตํ, กุกฺกุจฺจํ** (กระทำอย่างน่าเกลียด)

๒๘. นิบาตอรรถ**อัปปฏิมะ** (อีก) : **มา ปุนปิ เอวรูปํ อกาสิ** (อย่าทำอย่างนี้อีก), **ปุน จปรํ** (อีกประการหนึ่ง)

๒๙. นิบาตอรรถ**กิจฉะ** (ยาก ลำบาก) : **กถญฺจิ** (อย่างไรดี ยาก ลำบาก)

๓๐. นิบาตอรรถ**สังขยาวิภาคะ** (แบ่งนับ) : **เอกธา** (๑ อย่าง), **ทฺวิกฺขตฺตุ** (๒ ครั้ง), **สกึ นิมุคฺโค** (ดำลงคราวเดียว)

๓๑. นิบาตอรรถ**อัปปะ** (เล็กน้อย) : **อีสกํ คจฺฉติ** (เดินไปเล็กน้อย)

๓๒. นิบาตอรรถ**มันทะ** (อ่อน) : **สณิกํ กโรติ** (ทำเล่นๆ)

๓๒. นิบาตอรรถ**สีฆะ** (เร็ว ไว ด่วน) : **ขิปฺปึ กโรติ** (ทำเร็ว), **อรึ ลหุ อาสุ ตุณฺณึ อจิรึ** (เร็ว ไม่นาน)

๓๓. นิบาตอรรถ**ทีฆกาละ** (นาน) : **จิรึ คนฺตฺวา** (ไปนาน), **จิรสฺสึ วต** (นานจริงหนอ)

๓๔. นิบาตอรรถ**สังกา** (สงสัย) **อวัฏฐานะ** (ลังเล) : **เอวํ เจ สตฺตา ชาเนยฺยุ** (ถ้าสัตว์ทั้งหลายสามารถรู้ได้อย่างนี้), **ยทิหํ กุปฺเปยฺยํ** (ถ้าเราจะโกรธ)

๓๕. นิบาตอรรถ**ถิระ** (มั่นคง) **อวธารณะ** (ตัดสิน) : **ยสฺส นตฺถิ ธุวํ จิติ** (การยืนหยัดอย่างมั่นคงไม่มีแก่ผู้ใด), **ธุวํ พุทฺโธ ภวิสฺสติ** (พระพุทธเจ้าจักมีอย่างแน่นอน)

๓๖. นิบาตอรรถ**วิสาทะ** (ตกใจ) : **หา เม ปุตฺโต มโต** (โอย ลูกของเราตายแล้ว)

๓๗. นิบาตอรรถ**อภาสนะ** (นิ่ง ไม่พูดจา) : **ตุณฺหีภูโต** (เป็นผู้นิ่ง)

๓๘. นิบาตอรรถ**ปัจจักขะ** (แจ้ง ชัด) : **สจฺฉิกตฺวา** (กระทำให้แจ้ง)

๓๙. นิบาตอรรถ**อสัจจะ** (ไม่จริง เท็จ ผิด) : **มุสา เม ภณมานาย** (เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ), **อิทำ โว มิจฺฉา** (คำนี้คือความผิดของท่านทั้งหลาย), **อลิกำ ภาสติ** (กล่าวผิด)

๔๐. นิบาตอรรถ**อาสีสัตถะ** (ปรารถนาดี) : **เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ** (ด้วยการกล่าวคำสัจนี้ ขอความสวัสดีจงมี)

ตุนาทิปัจจยันตะ

ตุนาทิปัจจยันตะ คือ นิบาตที่มี **ตุน ตฺวา ตฺวาน** ปัจจัยอยู่ท้าย มีอรรถว่า **อุสฺสุกกนะ** (พยายามอยู่ ยังไม่สำเร็จ ยังมีกิริยาหลังอีก)

๑. **ปสฺสิตุน ปสฺสิย ปสฺสิตฺวาน ปสฺสิตฺวา ทิสฺวา ทิสฺวาน** (พบ เห็น เยี่ยม เฝ้าแล้ว)
๒. **ทสฺเสตฺวา** (แสดงแล้ว)
๓. **ทาตุน ทตฺวาน ทตฺวา** (ให้แล้ว)
๔. **อุปาทาย** (ถือเอาแล้ว อาศัยแล้ว)
๕. **ทาเปตฺวา** (ให้ให้แล้ว ให้ถวายแล้ว)
๖. **วิญฺญาเปตฺวา** (ให้รู้แจ้งแล้ว)
๗. **วิเจยฺย** (วิจัยแล้ว เลือกแล้ว พิจารณาแล้ว)
๘. **วิเนยฺย** (แนะนำแล้ว กำจัด)
๙. **นิหจฺจ** (หลีก ละ กำจัด)
๑๐. **สเมจฺจ** (สงบแล้ว รู้แล้ว)
๑๑. **อเปจฺจ** (หลีกไปแล้ว) *(ไม่มีอุทาหรณ์ในพระไตรปิฎก)*
๑๒. **อุเปจฺจ** (เข้าไปแล้ว ใกล้แล้ว)
๑๓. **อารพฺภ** (เริ่มแล้ว ปรารภแล้ว ลงมือแล้ว)
๑๔. **อาคมฺม** (มาแล้ว ถึงแล้ว อาศัยแล้ว) เป็นต้น

อุ. **โก ทิสฺวา นปฺปสีเทยฺย**. ใครเล่าเห็นแล้ว จะไม่พึงเลื่อมใส
กุมฺมาสปิณฺฑำ ทตฺวาน. ได้ถวายก้อนข้าวกุมมาส (ขนมสด)
อนุกมฺปำ อุปาทาย. อาศัยความเอ็นดู
อญฺญมฺปิ สุตฺตำ วิญฺญาเปตฺวา. ให้รู้พระสูตรอื่นอีก
วิเจยฺย เทติ. เลือกแล้วจึงให้
วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสำ. สามารถกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

เอวํ สเมจฺจ จรนฺติ มุตฺตตฺตา.	รู้อย่างนี้แล้ว มีตนหลุดพ้น เที่ยวไปอยู่
อุเปจฺจ สนฺติกํ ตสฺส.	เข้าไปสู่สำนักของ(พระพุทธเจ้า)นั้น
กํ อารพฺภ.	ทรงปรารภซึ่งใคร
ธมฺมวินยํ อาคมฺม.	อาศัยพระธรรมวินัย
กุโต นุ อาคมฺม.	เธอมาจากไหนหนอ

ลักษณะของนิบาต

บทที่ไม่ใช่ นาม อาขยาต อุปสัค มีลักษณะไม่เปลี่ยนรูป เรียกว่า “นิบาตบท”

มุตฺตํ ปทตฺตยา ยสฺมา ตสฺมา นิปตตฺยนฺตรา
เนปาติกนฺติ ตํ วุตฺตํ ยํ อพฺยยสลกฺขณํ.

บทที่พ้นจากบททั้ง ๓ นั้น มีลักษณะเป็นของตนคือไม่เปลี่ยนแปลงรูป ตกลงในระหว่าง นาม และอาขยาต ท่านเรียกว่า “นิบาต”

อพฺยยะ ๖

อุปสคฺโค นิปาโต จา- พฺยยีสมาสตทฺธิต
ตฺวาทิวิภตฺติปจฺจยา อพฺยยา ฉพฺพิธา สิยุ.

๑.	**อุปสัค**	อุ.	ป ปรา นิ นี อุ ทุ สํ ...
๒.	**นิบาต**	อุ.	จ วา ปน โข โน มา สเจ อาวุ โส ภนฺเต ...
๓.	**วิภัตติปปัจจัย**	อุ.	สพฺพโต อนิจฺจโต ตตฺร ตตฺถ กุหึ อิทาน สทา ...
๔.	**อัพยยีภาวสมาส**	อุ.	อุปนครํ อธิตฺถิ อนฺวทฺธมาสํ ยถากฺกมํ ...
๕.	**อัพยยตัทธิต**	อุ.	สุตฺตโส ปทโส เอกธา ทฺวิกฺขตฺตุ กถํ ...
๖.	**ตุนาทิปัจจัย**	อุ.	ปสฺสิตุน ปสฺสิตฺวา ทิสฺวา ทตฺวาน อุปาทาย วิญฺญาเปตฺวา ...

อพฺยยลักษณะ

พฺยโย ตีสุ จ ลิงฺเคสุ สพฺพาสุ จ วิภตฺตีสุ
เยสํ นตฺถิ ปทานนฺตุ ตานิ วุจฺจนฺติ อพฺยยา.

บทที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูป ในลิงค์ทั้ง ๓ ในวิภัตติทั้งปวง ท่านเรียกว่า “อพฺยยะ”

อพฺยย วิ. - **วิกาเรน อยตีติ พฺยยํ.** (วิ+อิ+อ)
ศัพท์ที่เป็นไปโดยการเปลี่ยนรูป ชื่อว่า พฺยยะ

- **น พฺยยํ อพฺยยํ.** (น+พฺยย)
ศัพท์ที่ไม่มีการเปลี่ยนรูป ชื่อว่า อพฺยยะ

พฺยโย วุจฺจติ วิกาโร น พฺยโย เอตสฺมาติ อพฺยโย. (นีติ. ๖๙๕)

ศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูป เรียกว่า พฺยยะ ศัพท์ที่มีเปลี่ยนแปลงรูป เรียกว่า อพฺยยะ

- **วิภตฺติวจนาทิเภเทปิ น พฺยยติ น ภิชฺชตีติ อพฺยยํ.** (รู.ฏี.)
ศัพท์ที่ไม่เปลี่ยนรูป เพราะวิภัตติและวจนะที่ต่างกันเป็นต้น ชื่อว่า อพฺยยะ

นิปาโต โชตโก วุตฺโต สาขาภงฺคสโม หิ โส. (นีติ. ๖๙๕)

ท่านกล่าวว่า นิบาตส่องให้เห็นอรรถของบท เหมือนการหักกิ่งไม้ในป่านั่นแล (หมายทางไว้)

สยเมเวตฺถ ติฏฺฐนฺติ นิปาตา อตฺถโยชนา
ปทนิสฺสิตกาเยโว- ปสคฺคาติ วิเสสกา.

ในที่นี้ นิบาตกับอุปสัค แตกต่างกันดังนี้ ..

นิบาต เป็นบทส่องอรรถ ตั้งอยู่เฉพาะตนเท่านั้น
อุปสัค เป็นบทส่องอรรถ อาศัยอยู่กับนามและกิริยาเท่านั้น

จบ เนปาติกบท

คาถาสรุปนามกัณฑ์

ปุลฺลิงฺคํ อิตฺถิลิงฺคญฺจ นปุ๎สกมถาปรํ
ติลิงฺคญฺจ อลิงฺคญฺจ นามิกํ ปญฺจธา จิตํ.

นามกัณฑ์ มีเนื้อหา ๕ หมวด คือ

๑. **ปุงลิงค์** หมวดนามที่รู้สภาว ลักษณะ อาการ ง่าย
๒. **อิตถีลิงค์** หมวดนามที่รู้สภาว ลักษณะ อาการ ยาก
๓. **นปุงสกลิงค์** หมวดนามที่รู้สภาว ลักษณะ อาการ ไม่ง่ายไม่ยาก
๔. **ติลิงค์** หมวดนามที่มีบทใช้**ต่างกัน** ในลิงค์ทั้ง ๓
๕. **อลิงค์** หมวดนามที่มีบทใช้**เหมือนกัน** ในลิงค์ทั้ง ๓

จบ นามกัณฑ์ที่ ๒ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ
